ERIK LARSON

ÎN GRĂDINA FIARELOR

O POVESTE DESPRE DRAGOSTE ȘI TEROARE ÎN BERLINUL NAZIST

LITERA

KRONIKA

ERIK LARSON
ÎN GRĂDINA FIARELOR
O POVESTE DESPRE DRAGOSTE
ȘI TEROARE ÎN BERLINUL NAZIST
LITERA
KRONIKA

ERIK LARSON
ÎN GRĂDINA FIARELOR
O POVESTE DESPRE DRAGOSTE
ȘI TEROARE ÎN BERLINUL NAZIST
LITERA
KRONIKA

ERIK LARSON este autorul volumelor Siajul morții (Editura Litera, 2019), Diavolul din oraşul alb, Thunderstruck, Isaac's Storm, plus a multor altor cărți de nonficțiune. A scris pentru diverse publicații naționale și a fost redactor la revistele The Wall Street Journal și Time. Locuiește în Seattle împreună cu soția sa, trei fiice și o mașină sport britanică de epocă pe nume Mrs. Peel.

Puteți găsi prezentarea completă a lui Erik Larson într-un film cuprinzător de pe www.prhspeakers.com.

ERIK LARSON

ÎN GRĂDINA FIARELOR

O POVESTE DESPRE DRAGOSTE ȘI TEROARE ÎN BERLINUL NAZIST

Traducere din limba engleză de
VALENTINA GEORGESCU

LITERA
București
2021

In the Garden of Beasts: Love, Terror,

and an American Family in Hitler's Berlin

Erik Larson

Copyright © 2011 Erik Larson

Toate drepturile rezervate

Editura Litera

tel.: 0374 82 66 35; 021 319 63 90; 031 425 16 19

e-mail: contact@litera.ro

www.litera.ro

În grădina fiarelor. O poveste despre dragoste și teroare în Berlinul nazist

Erik Larson

Copyright © 2021 Grup Media Litera

Toate drepturile rezervate

Editor: Vidrașcu și fiii

Redactori: Georgiana Harghel, Mirela Petrescu

Corector: Olimpia Băloi

Copertă: Flori Zahiu

Tehnoredactare și prepress: Mihai Suciu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României

larson erik

În grădina fiarelor. O poveste despre dragoste

și teroare în Berlinul nazist / Erik Larson.

Traducere din lb. engleză: Valentina Georgescu –

București: Litera, 2021

ISBN 978-606-33-6690-1

ISBN EPUB 978-606-33-7275-9

I. Erik Larson

II. Valentina Georgescu

821.112.2

Fetelor mele și următorilor douăzeci și cinci de ani

(și în memoria lui Molly, cel mai bun câine)

(The Art Archive/Marc Charmet)

Cartierul Central Tiergarten, 1933
1. Tiergartenstrasse 27a
2. Complexul Benderblock; Arhiva Ambasadei SUA
3. Hotel Esplanade; Consulatul SUA
4. Sediul Central Gestapo
5. Cancelaria Reichului
6. Ministerul german deExterne
7. Ambasada sovietică
8. Ambasadele Franței și Marii Britanii; Hotel Adlon; Poarta Brandenburg
9. Clădirea Reichstag – Parlamentul German
10. Stația Lehrte
Plötzensee
Putlitzstr
LEHRTER BF
Spree
Tiergarten
Charlottenburger
Zoolog. Garten
Budapester
Potsd. Anhalter Gtr.
Wilmersdorf
Charlottenburg
Kurfürsten Damm
Leipziger
Unter den Linden
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10

PHARUS-PLAN
BERLIN
Kleine Ausgabe
Pankow
Weißensee
Zona Tiergarten
Charlottenburg
Wilmersdorf
Schmar-
gen-
dorf
Schöneberg
Friedenau
Neukölln
Hasenheide
Zentral-Flughafen
Berlin

Spre-amiaza vieţii noastre muritoare ajuns,

într-o pădure-ntunecoasă mă rătăcii,

pierzând dreapta cărare.

— DANTE ALIGHIERI, Divina Comedie: Cântul I

Das Vorspiel

preludiu; uvertură; prolog; meci preliminar;

prefață; prestație; (examen) practic; audiție;

das ist erst das – ceva doar pentru început

— Collins German Unabridged Dictionary (ediția a șaptea, 2007)

Demult, în zorii unor vremuri tare sumbre, un tată american și fiica lui s-au trezit brusc luați pe sus din confortabila lor casă din Chicago și transportați în centrul Berlinului lui Hitler. Ei au rămas acolo patru ani și jumătate, dar subiectul poveștii ce urmează este primul lor an în capitala germană, pentru că el coincide cu ascensiunea lui Hitler de la cancelar la tiran absolut, când totul atârna în balanță și nimic nu era sigur. Acel prim an a constituit un fel de prolog în care au fost prezentate toate temele marii epopei de moarte și război ce avea să urmeze.

M-am întrebat întotdeauna cum o fi fost pentru o persoană din afară să fie martor direct la consolidarea sumbrei puteri a lui Hitler. Cum arăta orașul, ce auzeau, vedeau și miroseau oamenii și cum interpretau diplomații și alți vizitatori evenimentele care se petreceau în jurul lor? Înțelegerea ulterioară a evenimentelor ne arată că în timpul acelor vremuri instabile, cursul istoriei ar fi putut fi atât de ușor schimbat. Și atunci, de ce nu l-a schimbat nimeni?

De ce a durat atât de mult recunoașterea realului pericol reprezentat de Hitler și de regimul lui?

Asemenea majorității oamenilor, primele informații despre acea epocă mi le-am însușit din cărți și fotografii, care mi-au lăsat impresia că lumea de atunci era lipsită de culoare, în afară de numeroase nuanțe de gri și negru. Cei doi principali protagoniști ai mei au cunoscut însă realitatea în carne și oase, gestionând concomitent obligațiile obișnuite ale vieții cotidiene. Dimineață de dimineață, străbăteau un oraș împânzit de stindarde uriașe roșu-alb-negre; se așezau pe terasele acelorași cafenele pe care le frecventau și zvelții membrii îmbrăcați în uniforme negre ai trupelor SS ale lui Hitler, văzându-l din când în când chiar și pe Hitler însuși, un bărbat mărunțel într-un Mercedes uriaș decapotabil. Dar mai treceau zilnic și pe lângă case cu balcoane încărcate cu jardiniere cu mușcate roșii; își făceau cumpărăturile în marile centre comerciale ale orașului, organizau ceaiuri și inspirau adânc miresmele vernale din Tiergarten, parcul central al Berlinului. Îi cunoșteau pe Goebbels și pe Göring din cercurile sociale cu care luau masa, dansau și glumeau – până când, la finalul primului lor an în Berlin, a avut loc un eveniment care s-a dovedit a fi unul dintre cele mai importante pentru evidențierea adevăratului caracter al lui Hitler și care a reprezentat cheia de boltă a deceniului următor. Eveniment care a schimbat totul pentru acest tată și fiica sa.

Această lucrare nu este o ficțiune. Ca de obicei, textele din ghilimele provin dintr-o scrisoare, un jurnal, din memorii sau alte documente istorice. Nu m-am străduit ca în aceste pagini să scriu o nouă măreață istorie a acelor vremuri. Obiectivul meu a fost ceva mai intim: să dezvălui o lume apusă prin intermediul experienței și al percepțiilor principalilor mei doi subiecți, tată și fiică, ce au pornit, odată cu sosirea la Berlin, într-o călătorie a descoperirilor, a transformării și, în cele din urmă, a celei mai adânci mâhniri.

În această carte nu există eroi, cel puțin nu din aceia ca în Lista lui Schindler, dar există licăriri de eroism și oameni de o neașteptată bunăvoință. Există mereu nuanțe, deși uneori de o tulburătoare categorie. Aceasta este problema non-ficțiunii. Trebuie dat deoparte ceea ce știm cu

toții – acum – a fi adevărat și să încercăm, în schimb, să mergem alături de cei doi inocenți ai mei printr-o lume precum cea în care au trăit ei.

Aceștia au fost oameni complicați care au trăit în vremuri complicate, înainte ca monștrii să își dea arama pe față.

— Erik Larson

Seattle

1933. Bărbatul din spatele paravanului

Era ceva obișnuit pentru expatriații americani să viziteze consulatul SUA din Berlin, dar nu în condițiile în care a făcut-o bărbatul care a sosit acolo joi, 29 ianuarie 1933.[1] Bărbatul se numea Joseph Schachno și era un medic de 32 de ani din New York, care practicase până de curând medicina într-o suburbie a Berlinului. Acum stătea dezbrăcat într-unul din compartimentele separate de paravane din sala de consultații de la primul etaj al consulatului, unde un medic din sistemul public de sănătate îi consulta, de regulă, pe solicitanții de viză de imigrare în Statele Unite. Pielea îi fusese îndepărtată de pe o mare suprafață a corpului.

Doi oficiali consulari au intrat în sala de consulație. Unul era George S. Messersmith, consul general al Americii în Germania din 1930 (fără vreo legătură cu Wilhelm „Willy" Messerschmitt, inginerul aeronautic german). Ca superior al misiunii diplomatice americane la Berlin, Messersmith supraveghea cele zece consulate americane deschise în orașe din toată Germania. Lângă el se afla viceconsulul Raymond Geist. De regulă, Geist era calm și imperturbabil, subalternul ideal însă, Messersmith a observat faptul că Geist era acum palid și foarte tulburat.

Ambii bărbați au fost îngroziți de starea lui Schachno. „De la gât până la călcâie, omul era o masă de carne vie"[2], observa Messerschmith. „Fusese biciuit în toate modurile cu putință până când ajunsese literalmente carne vie sângerândă. M-am uitat la el, pe urmă m-am dus cât am putut de repede la unul dintre lavoarele la care se spăla pe mâini [personalul medical]."

Messersmith a aflat că bătaia avusese loc în urmă cu nouă zile, însă rănile erau încă proaspete. „De la omoplați și până la genunchi, după nouă zile, erau urme care dovedeau că omul fusese bătut din ambele părți. Fesele erau practic carne vie, suprafețe mari de pe ele nemaiavând piele pe ele. Din loc în loc, carnea fusese practic redusă la un fel de pastă."[3]

Dacă rănile arătau astfel după nouă zile, Messersmith se întreba cum arătaseră oare ele imediat după aplicarea bătăii?

Iată care fusese desfășurarea întâmplărilor:

În noaptea de 21 iunie, Schachno fusese vizitat acasă de o patrulă de bărbați în uniforme, în urma unui denunț anonim că el ar fi fost un potențial inamic al statului. Bărbații îi percheziționaseră casa și, deși nu găsiseră nimic, îl duseseră la sediul lor. Lui Schachno i se ordonase să se dezbrace și fusese supus imediat unei bătăi prelungite și severe de către doi bărbați cu bice. După aceea, fusese eliberat. Reușise cumva să ajungă acasă, apoi el și soția lui se refugiaseră în centrul Berlinului, la reședința mamei soției lui. Stătuse la pat o săptămână. Imediat ce putuse, s-a dus la consulat.

Messersmith a dat dispoziție să fie dus la un spital și i-a emis în aceeași zi un pașaport american. Curând după aceea, Schachno și soția lui aveau să fugă în Suedia și apoi în America.

Cetățenii americani fuseseră arestați și bătuți încă de la numirea lui Hitler în funcția de cancelar, în ianuarie, însă nici unul atât de grav ca Schachno – deși mii de nativi germani fuseseră la fel de crunt tratați, uneori chiar mult mai grav. Pentru Messersmith, acesta era încă un indiciu al realității vieții sub conducerea lui Hitler. El a înțeles că toată această violență reprezenta mai mult decât un spasm trecător de atrocitate. În Germania se schimbase ceva fundamental.

El a înțeles acest lucru, dar era convins că doar foarte puțini alți concetățeni înțeleseseră la rândul lor. Era din ce în ce mai deranjat de dificultatea de a convinge lumea de reala magnitudine a amenințării lui Hitler. Pentru el era extrem de limpede că Hitler pregătea, de fapt, în secret și agresiv Germania pentru un război de cucerire. „Mi-aș dori să fie cu adevărat posibil să îi fac pe cei de acasă să priceapă“[4], scria el într-o misivă din iunie 1933 către Departamentul de Stat, „deoarece simt că ar trebui să vadă cât de categoric este dezvoltat acest spirit marțial în Germania. Dacă acest guvern rămâne la putere încă un an și continuă în aceeaşi măsură în această direcție, Germania va reprezenta tot mai mult un pericol pentru pacea mondială în anii ce vor veni.“

El adăuga: „Cu câteva excepții, bărbații care conduc acest guvern au o mentalitate pe care eu și voi nu o putem înțelege. Unii dintre ei sunt cazuri psihopatice, care ar fi, în mod obișnuit, sub tratament prin alte locuri.“

Dar Germania nu avea încă un ambasador numit de Statele Unite. Fostul ambasador, Frederic M. Sackett, plecase în martie, la învestirea lui Franklin D. Roosevelt ca nou președinte al Americii. (Ziua învestirii fusese 4 martie 1933.)[5] Postul era vacant de aproape patru luni, iar noul ambasador nu avea să vină mai devreme de alte trei săptămâni. Messersmith nu avea informații la prima mână despre acest om, ci doar ceea ce auzise de la numeroasele sale contacte din Departamentul de Stat. Ceea ce știa însă era că noul ambasador urma să intre într-un cazan de brutalitate, corupție și fanatism, trebuind să fie un om cu un caracter puternic, capabil să proiecteze interesul și puterea americană, căci puterea era tot ceea ce înțelegeau Hitler și oamenii lui.

Și totuși, se spunea că noul ambasador ar fi fost o persoană la locul ei, care jurase să ducă o viață modestă în Berlin, în semn de respect pentru concetățenii săi americani care fuseseră afectați de criza economică. Incredibil era că noul ambasador își aducea chiar și propria mașină cu vaporul la Berlin – un Chevrolet vechi și hodorogit – ceea ce îi sublinia simplitatea.[6] Asta într-un oraș în care oamenii lui Hitler se deplasau în automobile negre și mari aproape cât un autobuz.

Partea I. În pădure

Familia Dodd sosește în Hamburg.

(Library of Congress)

Capitolul 1. Căi de evadare

Apelul telefonic care a schimbat pe vecie viața familiei Dodd din Chicago a venit joi, 8 iunie 1933, la prânz, când William E. Dodd ședea la masa lui de lucru de la Universitatea din Chicago.[7]

Dodd, acum director al Departamentului de istorie, era profesor la această universitate din 1909, recunoscut la nivel național pentru lucrarea sa despre Sudul Americii și pentru o biografie a lui Woodrow Wilson. Avea 64 de ani, era dichisit, un metru 72 înălțime, cu ochi albaștri-cenușii și păr castaniu deschis. Deși chipul său părea sever când era relaxat, Dodd avea, de fapt, un simț al umorului inteligent, sec și ager. Avea o soție, Martha, cunoscută de toată lumea drept Mattie, și doi copii, ambii trecuți de 20 de ani. Fiica lui, și ea tot Martha, avea 24 de ani; fiul lui, William Jr. – Bill – avea 28.

Impresia generală era cea a unei familii fericite și unite. Deloc bogați, însă înstăriți, în ciuda crizei economice care afecta întreaga națiune. Locuiau într-o casă mare de pe 5757 Blackstone Avenue din cartierul Hyde Park din Chicago, la doar câteva străzi de universitate. Dodd mai avea o mică fermă în Round Hill, Virginia, de care se îngrijea vară de vară și care, conform unui raport local, avea 386,6 acri, „mai mult sau mai puțin“, fiind locul unde Dodd, un democrat jeffersonian de prim rang, se simțea cel mai acasă, printre cele 21 de juninci de rasă Guernsey, patru cai, Bill, Coley, Mandy și Prince, tractorul său și plugurile Syracuse trase de cai.[8] Făcea cafea într-o cutie de tablă pusă pe bătrâna plită cu lemne. Soția lui nu era prea fascinată de acel loc, fiind mai mult decât fericită să îl lase să își petreacă timpul acolo de unul singur în timp ce restul familiei rămânea acasă, în Chicago. Dodd își numise ferma Stoneleigh, date fiind nenumăratele stânci răspândite pe teritoriul ei, și vorbea despre ea așa cum alți bărbați vorbeau despre primele iubiri. „Fructele sunt atât de frumoase, aproape fără cusur, roșii și savuroase când te uiți la ele, copacii încovoiați sub povara rodului bogat“, scria el într-o frumoasă seară din timpul culesului merelor.[9] „Totul mi se pare fascinant.“

Deși neplăcându-i, în general, exprimarea stereotipă, Dodd a descris apelul telefonic ca pe o „neașteptată surpriză pe un cer senin“.[10] Lucru, desigur, puțin cam exagerat. În lunile precedente, existaseră zvonuri în cercul său de prieteni că ar fi putut primi într-o zi un astfel de telefon. Esența apelului a fost cea care l-a speriat și tulburat pe Dodd.

*

De o vreme încoace, Dodd începuse să fie nefericit cu poziția sa de la universitate. Deși îi plăcea să predea istorie, îi plăcea și mai mult să o scrie, lucrând de ani de zile la ceea ce el se aștepta să fie o relatare exhaustivă a istoriei timpurii a Sudului, o serie de patru volume pe care o numise Nașterea și decăderea vechiului Sud, însă deseori munca îi era împiedicată de solicitările slujbei sale. Doar primul volum era aproape terminat, Dodd fiind la vârsta la care se temea că va fi îngropat alături de lucrarea sa neterminată. Negociase un program redus cu departamentul său, însă, așa cum se întâmplă adesea cu astfel de învoieli artificiale, nu a funcționat așa cum sperase el. Reducerea personalului și presiunea financiară din cadrul universității, asociate cu criza economică, au fost motivul pentru care a trebuit să muncească la fel de mult ca de obicei, întâlnindu-se cu oficiali ai universității, pregătind prelegeri și trebuind să facă față nevoilor copleșitoare ale studenților absolvenți. Într-o scrisoare adresată Departamentului administrativ al clădirilor și terenurilor din cadrul universității, datată 31 octombrie 1932, Dodd solicita să îi fie încălzit biroul în zilele de duminică pentru a putea avea cel puțin o zi pe care să o dedice scrisului neîntrerupt.[11] El își descria unui prieten poziția drept „jenantă“.[12]

Nemulțumirea îi era amplificată de faptul că, după părerea sa, ar fi trebuit să fi progresat mai mult în carieră decât o făcuse deja. Ceea ce îl împiedicase să avanseze mai rapid, după cum se plângea adesea soției sale, fusese faptul că nu dusese o viață privilegiată, trebuind să muncească din greu pentru tot ce realizase, spre deosebire de alții din domeniul său, care avansaseră mult mai rapid. Într-adevăr, poziția pe care o ocupa fusese dobândită prin trudă. Născut pe 21 octombrie 1869, în casa părinților săi din micul cătun Clayton,

Carolina de Nord, Dodd intrase în pătura de jos a societății albe din Sud, care încă respecta convențiile de clasă din perioada antebelică. Tatăl său, John D. Dodd, era un fermier mărunt, cu prea puțină știință de carte; mama sa, Evelyn Creech, provenea dintr-un neam ceva mai răsărit din Carolina de Nord și se considera, în general, că se măritase cu o persoană cu poziție inferioară. Cuplul cultiva bumbac pe terenul ce le fusese dăruit de tatăl lui Evelyn și trăia de azi pe mâine. În anii de după Războiul Civil, când producția de bumbac crescuse și prețul scăzuse, familia era adesea înglodată în datorii la magazinul universal al orașului, al cărui proprietar era o rudă a Evelynei, unul dintre cei trei bărbați privilegiați – „bărbați duri", cum îi numea Dodd: „…comercianți și aristocrați, stăpâni ai slugilor lor!"[13]

Dodd a avut șase frați și și-a petrecut toată tinerețea muncind pământul familiei. Deși considera munca onorabilă, nu își dorea să își petreacă tot restul vieții trudind la fermă, recunoscând că singura cale prin care un bărbat de condiție atât de modestă ar fi putut evita un astfel de destin era educația. S-a luptat să avanseze, ocazional preocupându-se atât de îndeaproape de studiu încât ceilalți elevi îl porecliseră „Călugărul Dodd".[14] În februarie 1891, a intrat la Facultatea de Agricultură și Mecanică Virginia (mai târziu Politehnica din Virginia). Și aici a fost serios și foarte preocupat de studiu. Alți studenți făceau tot felul de năzbâtii, precum vopsirea vacii decanului facultății sau înscenarea unor false dueluri prin care îi convingeau pe boboci că își uciseseră adversarii.[15] Dodd doar studia. Și-a obținut diploma de licență în 1895 și pe cea de master în 1897, la 27 de ani.

Încurajat de un respectat membru al facultății, și cu bani împrumutați de către un generos stră-unchi, în iunie 1897, Dodd a plecat în Germania pentru a-și face doctoratul la Universitatea din Leipzig. Și-a adus cu el bicicleta. L-a ales ca temă pentru teza de doctorat pe Thomas Jefferson, în ciuda dificultății evidente de a obține bibliografie americană din secolul al XVIII-lea în Germania. Dodd a studiat cât a fost necesar la cursuri și a descoperit arhive cu materiale relevante la Londra și la Berlin. În plus, a călătorit foarte mult, adesea pe bicicleta sa, fiind în mod repetat surprins de atmosfera cazonă din Germania. La un moment dat, unul dintre profesorii săi preferați a inițiat o discuție pe tema „Cât de neajutorate ar fi Statele Unite dacă ar fi invadate de măreața armată a Germaniei?"[16] Tot acest caracter belicos

prusac îi dădeau lui Dodd o stare de neliniște. El scria: „Era prea mult spirit războinic peste tot“.[17]

Dodd a revenit în Carolina de Nord la sfârșitul toamnei lui 1899 și, după luni de căutări, a obținut, în sfârșit, un post de instructor la Randolph-Macon College, în Ashland, Virginia.[18] A reluat, de asemenea, prietenia cu o tânără pe nume Martha Johns, fiica unui latifundiar înstărit, care locuia nu departe de orașul natal al lui Dodd. Prietenia s-a transformat într-o relație amoroasă, iar, în ajunul Crăciunului din 1901, cei doi s-au căsătorit.

La Randolph-Macon, Dodd a dat în scurt timp de belea. În 1902, a publicat un articol în ziarul The Nation, în care critica o campanie de succes a organizației Grand Camp of Confederate Veterans de interzicere în statul Virginia a unei publicații istorice pe care veteranii o considerau un afront adus onoarei Sudului. Dodd îi acuza pe veterani că ar fi considerat valide doar acele istorii care susțineau că Sudul „a făcut ceea ce s-a cuvenit retrăgându-se din Uniune“.

Repercusiunile nu s-au lăsat așteptate. Un avocat renumit din mișcarea veteranilor a cerut ca Dodd să fie concediat de la Randolph-Macon. Școala i-a oferit lui Dodd toată susținerea. Un an mai târziu, el i-a atacat din nou pe veterani, de data aceasta într-un discurs susținut în fața American Historical Society, în care le-a condamnat eforturile de a „scoate din programa școlară toate manualele care nu se ridicau la nivelul standardelor lor de patriotism local“. A declarat revoltat că „păstrarea tăcerii este de neconceput pentru un bărbat puternic și onest“.

Renumele lui Dodd ca istoric a crescut, la fel cum a crescut și familia lui. Fiul lui s-a născut în 1905, iar fiica, în 1908. Dându-și seama că o creștere de salariu ar fi fost binevenită și că era puțin probabil ca presiunea din partea adversarilor săi din sud să scadă, Dodd și-a depus candidatura pentru un post vacant de la Universitatea din Chicago. A obținut postul, iar în gerosul ianuarie 1909, la vârsta de 39 de ani, a plecat împreună cu familia spre Chicago, unde avea să rămână următorul sfert de secol. În octombrie 1912, simțind forța moștenirii sale și nevoia de a-și stabili propria credibilitate ca adevărat democrat jeffersonian, a cumpărat ferma familiei.[19] Munca înfiorătoare, care îl chinuise într-atât în copilărie, devenea acum

pentru el un refugiu care îi alina sufletul și o romantică întoarcere în trecutul Americii.

Dodd a mai descoperit în sine un constant interes pentru viața politică, trezit cu adevărat în august 1916, când a ajuns în Biroul Oval al Casei Albe pentru o întâlnire cu președintele Woodrow Wilson.[20] Întâlnirea, conform unui biograf, „i-a transformat complet viața".

Semnele ce anunțau o posibilă intervenție a Americii în Marele Război ce se desfășura la acel moment în Europa îl neliniștiseră profund pe Dodd. Experiența sa din Leipzig îl convinsese, fără urmă de tăgadă, că Germania era singura responsabilă de declanșarea războiului, astfel fiind satisfăcute dorințele industriașilor și ale aristocraților germani – iuncherii – pe care el îi asemăna cu aristocrația sudică de dinaintea Războiului Civil. Vedea acum apariția unei vanități similare în rândul propriilor elite industriale și militare ale Americii. Când un general de armată a încercat să includă Universitatea din Chicago într-o campanie națională de pregătire a națiunii pentru război, Dodd s-a înfuriat și s-a dus cu jalba în băț direct la comandantul suprem.

Dodd a solicitat doar zece minute din timpul lui Wilson, dar a obținut mult mai mult și a fost atât de încântat de parcă ar fi primit un rol principal într-un film. A ajuns să creadă că Wilson avea dreptate să susțină intervenția SUA în război. Pentru Dodd, Wilson a devenit întruchiparea modernă a lui Jefferson. În următorii șapte ani, el și Wilson au devenit buni prieteni; Dodd a scris biografia lui Wilson. Moartea lui Wilson, în februarie 1924, l-a mâhnit profund pe Dodd.

În cele din urmă, Dodd a ajuns să îl considere pe Franklin Roosevelt egalul lui Wilson, sprijinind campania lui Roosevelt din 1932, vorbind și scriind în numele acestuia de câte ori se ivea ocazia. Spera să devină membru al cercului de apropiați ai lui Roosevelt, dar a fost curând dezamăgit, consemnat să îndeplinească îndatoririle din ce în ce mai nesatisfăcătoare ale poziției sale academice.

*

Avea 64 de ani, iar felul în care urma să își lase amprenta asupra lumii era istoria vechiului Sud la care lucra, care s-a întâmplat să fie și singurul lucru împotriva căruia toate forțele universului păreau a se alinia, inclusiv politica universității de a nu încălzi clădirile în zilele de duminică.

Dodd se gândea acum tot mai mult să părăsească universitatea pentru o poziție care i-ar fi permis să scrie, „înainte de a fi prea târziu".[21] Îi venise ideea că slujba ideală ar fi putut fi un post din cadrul Departamentului de Stat care nu l-ar fi solicitat foarte mult, poate ca ambasador la Bruxelles sau la Haga. Considera că era suficient de cunoscut pentru a fi luat în considerare pentru un astfel de post, deși avea tendința de a se vedea drept mult mai influent în afacerile interne decât era de fapt. Scrisese adesea pentru a-i oferi sfaturi lui Roosevelt pe teme economice și politice, atât înainte cât și imediat după victoria lui Roosevelt. Dodd trebuie să fi fost foarte deranjat de faptul că, imediat după alegeri, primise de la Casa Albă o scrisoare tip în care se menționa că, deși președintele dorea să răspundă promt fiecărei scrisori primite, nu le putea răspunde tuturor în timp util, motiv pentru care îi ceruse secretarei sale să le scrie în locul lui.

Totuși, Dodd avea câțiva prieteni buni care erau și apropiați de-ai lui Roosevelt, inclusiv noul secretar al comerțului, Daniel Roper. Fiul și fiica lui Dodd erau pentru Roper ca un fel de nepot și nepoată, îndeajuns de apropiați pentru ca Dodd să nu aibă vreun fel de remușcare când l-a pus pe fiul său să îl întrebe pe Roper dacă noua administrație ar considera potrivită numirea lui ca reprezentant în Belgia sau în Olanda. „Acestea sunt posturi în care guvernul trebuie să aibă pe cineva, însă activitatea nu este una dificilă", i-a spus Dodd fiului său.[22] El a mărturisit că era motivat cu precădere de nevoia de a-și termina lucrarea Vechiul Sud. „Nu sunt dornic să primesc o numire din partea lui Roosevelt, însă sunt foarte dornic să izbândesc în atingerea țelului vieții mele."

Pe scurt, Dodd dorea o sinecură, o slujbă care necesita muncă puțină, dar care îi putea oferi un statut și un venit și, mai presus de orice, îndeajuns de mult timp pentru a scrie – asta în ciuda faptului că recunoștea că diplomația nu era ceva care să se potrivească foarte bine caracterului lui. „Cât despre înalta diplomație (Londra, Paris, Berlin), nu sunt omul potrivit", scria el

soției sale la începutul lui 1933.[23] „Îmi pare rău pentru tine că așa stau lucrurile. Pur și simplu, nu sunt genul de persoană vicleană, fățarnică, atât de potrivită pentru a «minți peste hotare în numele țării». Dacă aș fi, m-aș putea duce la Berlin ca să fac o plecăciune dinaintea lui Hitler – și să reînvăț germana.“ Dar, a adăugat: „De ce să pierd timpul scriind despre un astfel de subiect? Cui i-ar plăcea să locuiască la Berlin în următorii patru ani?“

Că a fost vorba de conversația avută de fiul lui cu Roper sau că a fost intervenția altor forțe, cert este că numele lui Dodd a început să fie vehiculat curând. Pe 15 martie 1933, în timpul unui sejur petrecut la ferma sa din Virginia, Dodd s-a dus la Washington pentru a se întâlni cu noul secretar de stat al lui Roosevelt, Cordell Hull, cu care se mai întâlnise cu alte ocazii anterioare. Hull era înalt, cu păr alb, gropiță în bărbie și maxilar puternic.[24] Părea întruchiparea fizică a tot ceea ce trebuia să fie un ministru de externe, însă cei care îl cunoșteau mai bine știau că, atunci când se înfuria, avea un comportament deloc adecvat unui om de stat, pornind o avalanșă de înjurături, și că avea un defect de vorbire din cauza căruia în loc de R pronunța U, cam ca personajul de desene animate Elmer Fudd – o trăsătură de care Roosevelt râdea uneori în privat, ca, de exemplu, atunci când vorbea despre „tuatatele comeuciale“ ale lui Hull. Hull avea, ca de obicei, patru sau cinci creioane roșii în buzunarul cămășii, ustensilele de stat preferate. El a declarat că exista posibilitatea ca Dodd să primească numirea pentru Olanda sau Belgia, adică exact ceea ce acesta spera. Dar acum, forțat brusc să își imagineze realitatea cotidiană a unei astfel de vieți, Dodd începuse să aibă îndoieli. „După ce am studiat atent situația“, scria el într-un mic jurnal de buzunar, „i-am spus lui Hull că nu aș putea accepta o astfel de poziție“.[25]

Însă numele său a rămas în circulație.

Iar acum, în acea zi de joi din luna iunie, telefonul lui a început să sune. Dodd a ridicat receptorul și l-a dus la ureche, recunoscând imediat vocea de la capătul firului.

Capitolul 2. Postul vacant de la Berlin

Nimeni nu dorea postul.[26] Ceea ce păruse una dintre cele mai puțin solicitante sarcini pentru Franklin D. Roosevelt ca președinte nou ales devenise, în iunie 1933, una dintre cele mai necruțătoare. Berlin ar fi trebuit să fie un post excelent pentru un ambasadori – nu era Londra sau Paris, desigur, dar era totuși una din marile capitale ale Europei, în centrul unei țări care trecea printr-o schimbare revoluționară sub conducerea nou-numitului cancelar, Adolf Hitler. Părerile erau împărțite, Germania trecând, după unii, printr-o măreață renaștere ori, după alții, printr-o barbară beznă. Odată cu ascensiunea lui Hitler, țara a suferit un brutal spasm de violență tolerată de stat. Trupele paramilitare în uniforme brune ale lui Hitler, Sturmabteilung, sau SA – Batalioanele de Asalt, cunoscute și sub denumirea de Cămășile Brune – parcă înnebuniseră, arestând, bătând crunt și, în unele cazuri, ucigând comuniști, socialiști și evrei. Batalioanele de Asalt improvizau închisori și camere de tortură în beciuri, hangare și în alte asemenea construcții. Doar în Berlin existau 50 de astfel de așa-numite buncăre. Zeci de mii de oameni erau arestați și plasați în „arest protector“ – Schutzhaft – un eufemism ridicol. Aproximativ 500 până la 700 de prizonieri muriseră în arest; alții au suferit „false înecări și spânzurari“, conform unui raport al poliției. O închisoare de lângă Aeroportul Tempelhof a devenit în special renumită: Columbia House, care nu trebuie să fie confundată cu o elegantă clădire modernă din centrul Berlinului numită Columbus House. Tot acest tumult l-a determinat pe un lider evreu, rabinul Rabbi Stephen S. Wise din New York, să declare unui prieten că „frontierele civilizației au fost încălcate“.

Roosevelt a făcut prima încercare de ocupare a postului din Berlin pe 9 martie 1933, la mai puțin de o săptămână după învestire și exact când violențele atingeau apogeul ferocității în Germania. I-a oferit postul lui James M. Cox, care, în 1920, candidase la președinție alături de Roosevelt.

Într-o scrisoare încărcată de lingușeli, Roosevelt scria: „Doresc atât de mult să propun Senatului numele tău pentru postul de ambasador al Americii în

Germania nu doar din afecțiunea pe care ți-o port, dar și deoarece consider că ești singurul potrivit pentru acest loc-cheie. Sper din tot sufletul că vei accepta după ce discuți cu încântătoarea ta soție, care, că tot veni vorba, ar fi perfectă ca soție de abasador. Te rog să îmi trimiți o telegramă cu acordul tău.“[27]

Cox a refuzat: solicitările diferitelor sale afaceri, inclusiv câteva ziare, îl obligau să refuze.[28] Nu a făcut nici o referire la violența ce măcina Germania.

Roosevelt a lăsat această problemă deoparte pentru a se ocupa de criza economică ce se agrava, Marea Criză Economică, care, până în acea primăvară, făcuse ca o treime din forța de muncă nonagricolă a țării să își piardă locurile de muncă și care înjumătățise produsul intern brut; nu a revenit asupra problemei decât cel puțin după o lună, când i-a oferit postul lui Newton Baker, care fusese secretar de război în timpul lui Woodrow Wilson și care era acum partener la o firmă de avocatură din Cleveland.[29] Însă și Baker a refuzat. La fel cum a făcut-o și un al treilea, Owen D. Young, un important om de afaceri. Roosevelt a încercat apoi cu Edward J. Flynn, o figură-cheie a Partidului Democrat și un important susținător. Flynn a discutat propunerea cu soția sa „și am căzut de acord că, din cauza vârstei micilor noștri copii, o astfel de numire ar fi imposibilă“.

La un moment dat, Roosevelt a făcut o glumă cu unul din membrii familiei Warburg, spunând: „Știi, Jimmy, Hitler ăla ar merita să trimit un evreu ca ambasador la Berlin. Ce-ai zice de postul ăsta?“[30]

Acum, când era aproape iunie, timpul începea să nu mai aibă răbdare. Roosevelt era foarte ocupat cu lupta pentru aprobarea National Industrial Recovery Act – Legea pentru refacerea industriei naționale – un document central al New Deal – noua orientare politică, economică şi socială a preşedinției – luptă pe care o ducea cu opoziția înfocată a unui grup central de republicani puternici. La începutul lunii, când Congresul urma să intre în vacanța de vară, legea părea că mai avea puțin până să fie aprobată, fiind însă în continuare atacată de republicani și de unii democrați, care lansau salve de amendamente, forțând Senatul să organizeze sesiuni maraton. Roosevelt se temea că, pe măsură ce această bătălie se prelungea, probabilitatea ca această lege să pice sau să fie sever alterată era tot mai

mare, parțial deoarece orice prelungire a sesiunii Congresului însemna să rișteze mânia legiuitorilor care intenționau să plece din Washington pe timpul vacanței de vară. Toți deveneau tot mai iritați. Un val de căldură apărut la sfârșit de primăvară provocase temperaturi record în toată țara și moartea a câteva sute de oameni. Washingtonul firbea; bărbații duhneau. Un articol pe trei coloane apărut pe prima pagină New York Times avea ca titlu: „ROOSEVELT AJUSTEAZĂ PROGRAMUL PENTRU A GRĂBI ÎNCHEIEREA SESIUNII; IDEILE ÎI SUNT AMENINȚATE“.[31]

Aici exista un conflict: Congresul era cel care confirma și finanța noi ambasadori. Cu cât intra mai devreme în pauză, cu atât era mai mare presiunea pe Roosevelt de a alege o persoană nouă pentru Berlin. Astfel, el se găsea acum obligat să ia în considerare candidați din afara cercului de obișnuiți, inclusiv pe președinții a cel puțin trei colegii, pe un pacifist înfocat pe nume Harry Emerson Fosdick și pe preotul baptist al Bisericii Riverside din Manhattan.[32] Nici unul dintre aceștia nu părea potrivit, însă; nici unuia nu i s-a oferit postul.

În ziua de miercuri, 7 iunie, cu doar câteva zile înaintea vacanței congresmanilor, Roosevelt s-a întâlnit cu câțiva consilieri apropiați, cărora le-a povestit despre frustrarea de a nu reuși să găsească un nou ambasador.[33] Unul dintre acești consilieri era secretarul comerțului Roper, căruia Roosevelt îi mai spunea uneori „unchiul Dan“.

Roper s-a gândit o clipă, apoi a propus un nume nou, pe acela al unui vechi prieten: „Ce-ai zice de William E. Dodd?“

„Nu-i o idee rea“, a spus Roosevelt, deși nu a fost deloc clar dacă el chiar a crezut cu adevărat asta în acel moment. Amabil din fire, Roosevelt promitea adesea lucruri pe care nu le făcea neapărat.

„Am să mă gândesc la asta“, a mai spus Roosevelt.

*

Dodd nu era deloc candidatul perfect pentru un post diplomatic. Nu era bogat. Nu avea influență politică. Nu era unul dintre prietenii lui Roosevelt. Dar vorbea germana și se spunea că ar fi cunoscut foarte bine țara.
O potențială problemă era fosta lui fidelitate față de Woodrow Wilson, a cărui părere despre implicarea în conflicte cu alte națiuni pe scena mondială era în acord cu cea a numărului tot mai mare de americani care insistau că Statele Unite ar fi trebuit să evite să se amestece în treburile altor țări. Acești „izolaționiști", conduși de William Borah din Idaho și Hiram Johnson din California, deveniseră tot mai vocali și puternici. Statisticile arătau că 95% dintre americani voiau ca Statele Unite să evite implicarea în orice război dus pe teritoriu străin.[34] Deși Roosevelt însuși susținea implicarea internațională, ținea pentru el aceste păreri, pentru a nu împiedica progresul ordinei de zi interne. Dodd, însă, nu părea să poată aprinde pasiunile izolaționiștilor. Era un istoric potolit, iar faptul că știa Germania din proprie experiență avea o valoare evidentă.

În plus, Berlinul nu era încă avanpostul exploziv care avea să devină într-un an de zile. Exista, la acel moment, părerea generalizată că guvernul lui Hitler nu avea cum să reziste. Puterea militară a Germaniei era limitată – armata sa, Reichswehr, avea doar 100 000 de oameni, foarte puțin în comparație cu forțele militare ale vecinei Franța, ca să nu mai vorbim de forțele combinate ale Franței, Angliei, Poloniei și ale Uniunii Sovietice. Hitler însuși începuse să pară un actor ceva mai temperat decât s-ar fi crezut după violențele din Germania de la începutul anului. Pe 10 mai 1933, Partidul Nazist arsese cărțile interzise – Einstein, Freud, frații Mann și mulți alții – pe ruguri uriașe în toată Germania, însă, șapte zile mai târziu, Hitler s-a declarat susținătorul păcii, mergând chiar până la angajamentul dezarmării complete dacă celelalte țări îi urmau exemplul. Lumea a răsuflat ușurată. Prin comparație cu problemele grave cu care se confrunta Roosevelt – criza mondială, încă un an de secetă paralizantă – Germania părea mai degrabă o chestie iritantă și nimic altceva. Ceea ce Roosevelt și secretarul de stat Hull considerau a fi cea mai apăsătoare problemă germană erau cele 1,2 miliarde de dolari pe care Germania le datora creditorilor americani, o datorie pe care regimul lui Hitler nu prea avea de gând să o achite.

Nimeni nu părea să dea prea mare atenție genului de personalitate de care ar fi avut nevoie un om pentru a face față eficient guvernului lui Hitler.

Secretarul Roper credea că „Dodd va reuși să facă față cu viclenie îndatoririlor diplomatice și, când lucrurile se vor încinge, el le va stinge cu citate din Jefferson“.[35]

*

Roosevelt chiar a luat în serios propunerea lui Roper.

Timpul se scurgea și existau probleme mult mai apăsătoare care trebuiau rezolvate acum când națiunea era tot mai copleșită de disperare economică.

A doua zi, pe 8 iunie, Roosevelt a cerut o convorbire interurbană cu Chicago.

A fost concis. I-a spus lui Dodd: „Vreau să știu dacă veți face guvernului un serviciu deosebit. Vreau să plecați în Germania ca ambasador“.[36]

A adăugat: „Vreau un liberal american în Germania ca exemplu de prim rang“.

Era foarte cald în Biroul Oval, foarte cald în biroul lui Dodd. Temperatura în Chicago sărea de 30ºC.

Dodd i-a spus lui Roosevelt că avea nevoie de timp de gândire și că trebuia să discute cu soția lui.

Roosevelt i-a acordat două ore.[37]

*

Dodd a discutat mai întâi cu conducerea universității, care l-au îndemnat să accepte. Apoi a plecat acasă rapid, prin căldura dogoritoare.

Avea profunde îndoieli. Prioritatea sa era lucrarea Vechiul Sud. Ca ambasador în Germania lui Hitler nu ar mai fi avut prea mult timp să scrie, de fapt, ar fi avut probabil chiar mai puțin decât ocupat fiind cu toate îndatoririle de la universitate.

Soția lui, Mattie, înțelegea, dar îi cunoștea nevoia de recunoaștere și sentimentul că în acel moment al vieții ar fi trebuit să realizeze deja mai mult decât realizase.[38] La rândul lui, Dodd simțea că îi era dator soției. Ea îi fusese alături în toți acei ani și considera că nu o răsplătise cum s-ar fi cuvenit. „Nu există vreun loc potrivit tipului meu de mentalitate“, îi spusese el la începutul acelui an într-o scrisoare trimisă de la fermă, „și regret asta profund în ceea ce vă privește pe tine și pe copiii noștri.“[39] Scrisoarea continua: „Știu că trebuie să fie deranjant pentru o soție atât de sinceră și de devotată să aibă un soț atât de incompetent într-un moment critic al istoriei pe care el l-a anticipat de mult, un soț care să nu fie potrivit pentru o poziție înaltă prin care să culeagă roadele unei vieți de studiu laborios. Acesta pare să fie neșansa ta.“

După o discuție aprinsă și o profundă analiză a căsniciei lor, Dodd și soția lui au considerat că ar fi trebuit să accepte oferta lui Roosevelt. Ceea ce a făcut decizia mai ușoară a fost mărturisirea lui Roosevelt că, dacă Universitatea din Chicago „insista“, Dodd se putea întoarce la Chicago după un an. Însă, în acel moment, a spus Roosevelt, era nevoie de Dodd la Berlin.

La ora două și jumătate, cu o întârziere de 30 de minute, cu îndoielile temporar suprimate, Dodd a sunat la Casa Albă și l-a informat pe secretarul de stat al lui Roosevelt că va accepta postul. Două zile mai târziu, Roosevelt a prezentat numirea lui Dodd Senatului, care l-a confirmat în aceeași zi, fără să ceară prezența lui Dodd sau șirul interminabil de interviuri care aveau să devină la un moment dat ceva obișnuit pentru posturile-cheie. Numirea nu a fost foarte comentată în presă. New York Times a publicat un scurt articol pe pagina 12 a numărului de duminică, 11 iunie.

Aflat în drum spre o importantă conferință economică de la Londra, secretarul Hull nu a avut nici un cuvânt de spus. Chiar dacă ar fi fost prezent

când se propuse numele lui Dodd, probabil că părerea lui nu ar fi avut importanță, căci una din caracteristicile evidente ale stilului de guvernare al lui Roosevelt era să facă numiri directe în cadrul agențiilor, fără implicarea superiorilor, lucru care pe Hull îl enerva nespus.[40] Dar el avea să declare mai târziu că nu ar fi avut vreo obiecție la numirea lui Dodd, cu excepția tendinței acestuia de a „întrece orice măsură cu excesul de entuziasm și de impetuozitate și cu trecerea bruscă de la un subiect la altul ca prietenul nostru William Jennings Bryan.[41] Astfel, am avut câteva rezerve cu privire la trimiterea unui bun prieten, oricât de capabil și inteligent ar fi el, într-un loc cu instabilitate, cum știu că este și va continua să fie Berlinul."

Mai târziu, Edward Flynn, unul din candidații care refuzaseră postul, avea să declare fals că Roosevelt îl sunase pe Dodd din greșeală – că a vrut, de fapt, să ofere postul de ambasador unui fost profesor de drept de la Yale, pe nume Walter F. Dodd. Zvonul unei astfel de erori a dat naștere poreclei „Dodd Carte de telefoane".[42]

*

Dodd și-a invitat apoi cei doi copii adulți, Martha și Bill, promițându-le experiența vieții lor. El a simțit, de asemenea, în această aventură ocazia de a-și vedea familia reunită o ultimă dată. Lucrarea Vechiul Sud era importantă pentru el, însă familia și căminul erau cu adevărat marile lui iubiri. Într-o seară geroasă de decembrie din apropierea Crăciunului, când Dodd era singur la fermă, fiica și soția lui fiind la Paris, unde Martha era la studii pentru un an, Bill fiind și el plecat, Dodd s-a așezat să îi scrie o scrisoare fiicei lui. Era trist în acea seară. I se părea de neconceput că avea doi copii maturi; știa că aceștia aveau să plece curând pe drumurile lor și că legăturile cu părinții urmau în mod inevitabil să fie mai slabe. Își vedea viața aproape terminată, așa cum lucrarea Vechiul Sud nu era încă nici de departe completă.

Scria: „Dragul meu copil, nu cumva te deranjează acest termen? Tu ești pentru mine nespus de prețioasă, fericirea ta în această agitată viață este atât

de importantă pentru mine că nu încetez vreodată să mă gândesc la tine ca la un copil în creștere și plin de viață; știu, însă, ce vârstă ai și îți admir logica și maturitatea. Eu nu mai am un copil.“[43] A cugetat apoi asupra drumurilor „care ni se întind dinainte. Tu ești abia la început, eu am ajuns atât de departe că încep să număr umbrele ce cad în jurul meu, prietenii ce s-au dus, alți prieteni care nu mai au nici ei mult! Acum e mai și, imediat, decembrie.“ Despre casă scria că „a fost bucuria vieții mele“. Însă acum se împrăștiaseră cu toții în colțuri îndepărtate ale lumii. „Nu pot îndura gândul vieților noastre apucând cărări diferite – și al anilor atât de puțini la număr care au mai rămas.“

Odată cu oferta lui Roosevelt, apăruse o ocazie ce i-ar fi putut readuce laolaltă, fie și numai pentru un timp.

Capitolul 3. Alegerea

Dată fiind criza economică prin care trecea țara, invitația lui Dodd nu putea fi acceptată cu frivolitate. Martha și Bill erau norocoși că aveau slujbe – Martha era editor literar asistent la Chicago Tribune, iar Bill era profesor de istorie și savant în devenire – deși, până în acel moment, Bill își urmase cariera într-o manieră mediocră care îl consterna și îngrijora pe tatăl lui. Într-o serie de scrisori către soția lui din aprilie 1933, Dodd își exprima îngrijorarea cu privire la Bill. „William este un profesor bun, dar se teme de munca grea de orice fel.“[44] Era prea ușor de distras, scria Dodd, mai ales dacă era vreun automobil pe undeva prin apropiere. „Nu ar fi bine să avem automobile în Chicago dacă vrem să îl ajutăm să meargă mai departe cu studiul“, scria Dodd.[45] „Existența unui automobil este o tentație prea mare.“

Martha se descurcase mult mai bine în carieră, spre încântarea lui Dodd, însă îl îngrijora tumultul din viața ei personală. Deși își iubea mult ambii copii, Martha era mândria lui. (Primul ei cuvânt, conform însemnărilor familiei, fusese „tata“.)[46] Avea un metru 55 înălțime, era blondă, cu ochi albaștri și un zâmbet larg. Avea o imaginație romantică și îi plăcea să flirteze, lucruri care treziseră pasiunea în mulți bărbați, tineri și mai puțin tineri.

În aprilie 1930, pe când avea doar 21 de ani, s-a logodit cu un profesor englez de la Universitatea de stat din Ohio pe nume Royall Henderson Snow.[47] În iunie, logodna a fost anulată. A avut o scurtă relație amoroasă cu un romancier, W.L. River, al cărui roman, Death of a Young Man, fusese publicat în urmă cu câțiva ani. El îi spunea Motsie și îi făcea tot felul de promisiuni în scrisori compuse din fraze uluitor de lungi, într-unul din cazuri 74 de rânduri de cuvinte scrise la mașină. La momentul respectiv, așa ceva trecea drept proză experimentală. „Nu vreau nimic de la viață în afară de tine“, scria el.[48] „Vreau să fiu cu tine veșnic, să muncesc și să scriu pentru tine, să trăiesc oriunde vrei tu să trăiești, să nu iubesc altceva în afară de tine, să te iubesc cu o pasiune nepământească, însă și cu elementele pământești ale iubirii mai eterne, mai spirituale…“

Dar dorința nu i s-a împlinit. Martha s-a îndrăgostit de un alt bărbat, unul din Chicago, pe nume James Burnham, care scria despre „sărutări delicate, diafane ca o atingere de petală“.[49] Cei doi s-au logodit. Martha părea pregătită de data aceasta să meargă până la capăt, până când, într-o seară, toate promisiunile legate de iminenta căsătorie s-au dat peste cap. Părinții ei invitaseră mai mulți oaspeți la casa din Blackstone Avenue, printre ei aflându-se și George Bassett Roberts, un veteran din Primul Război Mondial, acum vicepreședinte al unei bănci din New York City. Prietenii îi spuneau, pur și simplu, Bassett. Locuia cu părinții lui în Larchmont, o suburbie din nordul orașului. Era înalt, cu buze cărnoase, și era foarte chipeș. Un ziarist care căzuse în admirație, care scrisese despre promovarea lui, nota: „Are obrazul fin și mereu proaspăt ras. Are vocea suavă și vorba mai degrabă tărăgănată… Nimic din omul ăsta nu sugerează bancherul demodat, rigid, sau statisticianul searbăd.“[50]

La început, când l-a văzut în mijlocul celorlalți oaspeți, Martha nu l-a considerat teribil de fermecător, însă, mai târziu în seara aceea, l-a găsit singur, separat de mulțime. Fusese „năucită“, scria ea. „A fost durere și plăcere ca o săgeată în zbor când te-am văzut din nou, departe de ceilalți, în holul casei noastre. Sună atât de ridicol, dar mărturisesc sincer că așa a fost, singura clipă în care am cunoscut dragostea la prima vedere.“[51]

Bassett a fost deopotrivă de impresionat, prin urmare, au început o relație de dragoste la distanță plină de energie și de pasiune. Într-o scrisoare din 19 septembrie 1931, el scria: „Ce distracție pe cinste a fost la bazin în după-amiaza aceea și cât de drăguță ai fost cu mine după ce mi-am scos șortul de baie!“[52] Și câteva rânduri mai încolo: „Doamne, ce femeie, ce femeie!“ Conform spuselor Marthei, el a „deflorat-o“. El îi spunnea „drăguța mea“ și „dulceața mea“.

Dar era confuză din cauza lui. Nu s-a comportat așa cum ajunsese ea să se aștepte de la bărbați. „Niciodată până la tine și nici după aceea nu am iubit și nu am fost iubită atât de mult fără să primesc propuneri de căsătorie în scurt timp!“[53] îi scria ea niște ani mai târziu. „Așa că am suferit profund și cred că acesta a fost pelinul ce mi-a otrăvit iubirea!“ A fost prima care și-a dorit căsătoria, dar el nu era așa de sigur. Ea a ales o strategie. A păstrat logodna cu Burnham, lucru care, desigur, l-a făcut gelos pe Bassett. „Ori mă

iubești, ori nu mă iubești“, scria el din Larchmont, „și dacă mă iubești, și dacă ești în toate mințile, nu te poți mărita cu altul.“[54]

Cu timpul, au cedat amândoi și s-au căsătorit până la urmă, în martie 1932, însă incertitudinea persistentă i-a făcut să păstreze căsătoria secretă chiar și față de prietenii lor. „Iubeam cu disperare și încercam să «te am» pentru mult timp, însă, în cele din urmă, poate din cauza efortului acestuia ostenitor, iubirea însăși a ostenit“, scria Martha.[55] Și apoi, în ziua ce a urmat nunții lor, Bassett a făcut o greșeală fatală. Era și așa destul de grav că trebuia să părăsească New Yorkul și să-și abandoneze slujba de la bancă, însă a fost și mai gravă greșeala de a nu trimite flori în acea zi – o eroare „măruntă“, după cum va afirma ea mai târziu, însă emblematică pentru ceva mai profund.[56] Curând după aceea, Bassett a plecat la Geneva ca să participe la o conferință internațională despre aur, și făcând asta a comis încă o greșeală de proporții, nesunând-o pe Martha înainte de plecare ca să își „arate neliniștea în legătură cu căsnicia noastră și cu iminenta separare geografică“.[57]

Cei doi și-au petrecut primul an de căsnicie separați, cu întâlniri periodice la New York și Chicago, însă această separare fizică a amplificat presiunea asupra relației lor. Ea a recunoscut mai târziu că ar fi trebuit să locuiască în New York cu el și să transforme călătoria la Geneva într-o lună de miere, așa cum propusese Bassett.[58] Dar chiar și atunci, Bassett păruse nesigur. Într-o convorbire telefonică, se întreba cu voce tare dacă nu cumva căsătoria lor fusese o greșeală. „Asta mi-a pus capac“, scria Martha.[59] La acel moment, se reapucase deja să „flirteze“ – cuvântul ei – cu alți bărbați și începuse o relație cu Carl Sandburg, un vechi prieten de-al părinților ei, pe care îl cunoștea de la vârsta de 15 ani.[60] El i-a trimis poezii pe bucățele de hârtie subțire cu forme ciudate și două șuvițe din părul lui blond, legate cu ață groasă neagră. Într-un bilețel, declara: „Te iubesc mai mult decât aș putea urla te iubesc în gura mare, ori murmura ca ploaia albăstruie-ntunecată“.[61] Martha a bătut doar câteva apropouri pentru a-l chinui pe Bassett. Așa cum îi spunea mai târziu: „Eram preocupată să-mi vindec rănile și să te rănesc pe tine cu Sandburg și cu alții“.[62]

Toate aceste forțe s-au coalizat într-o zi pe gazonul casei lui Dodd de pe Blackstone Avenue. „Tu știi cu adevărat de ce nu a funcționat căsnicia noastră?“ scria ea.[63] „Pentru că am fost prea imatură și tânără, chiar și la 23

de ani, ca să vreau să îmi părăsesc familia! Mi s-a rupt inima când tata mi-a spus, în timp ce trebăluia ceva în curtea din fața casei, la scurt timp după ce m-ai luat de nevastă: «Așadar, draga mea fetiță vrea să-l părăsească pe bătrânul ei tată».“

Și acum, în toiul acestor frământări personale, tatăl ei venea cu invitația de a-l însoți la Berlin, iar ea se afla brusc în fața unei alegeri: Bassett și banca și, în cele din urmă, inevitabil, o casă în Larchmont, copii, o peluză – sau tatăl ei, Berlin și cine mai știa ce?

Invitația tatălui ei era irezistibilă. Avea să îi spună lui Bassett mai târziu: „A trebuit să aleg între el și «aventură» și tine. Nu am putut să nu fac alegerea pe care am făcut-o.“[64]

Capitolul 4. Teroarea

Săptămâna următoare, Dodd a luat trenul către Washington unde, vineri, 16 iunie, s-a întâlnit cu Roosevelt la masa de prânz, servită pe două tăvi pe masa de lucru a președintelui.

Roosevelt, zâmbitor și voios, a început să povestească vădit încântat despre o recentă vizită pe care o făcuse la Washington șeful Băncii Reichului din Germania, Hjalmar Schacht – nume complet: Hjalmar Horace Greeley Schacht – care avea puterea de a hotărî dacă Germania își va achita datoriile către creditorii americani.[65] Roosevelt a explicat cum îl instruise pe secretarul de stat Hull în ce fel să joace pentru a dobândi avantaj psihologic și a dezamorsa aroganța legendară a lui Schacht. Acesta urma să fie adus în biroul lui Hull și să fie pus să rămână în picioare în fața mesei de lucru a secretarului. Hull urma să se comporte ca și cum nu ar fi știut că Schacht era acolo și „să se prefacă profund preocupat de căutarea unor acte, lăsându-l pe Schacht în picioare și nebăgat în seamă timp de trei minute“, așa cum își amintea Dodd povestea. În cele din urmă, Hull urma să găsească ceea ce căuta – o scrisoare dură de la Roosevelt prin care acesta condamna orice tentativă a Germaniei de a întârzia cu plata. Abia atunci, Hull avea să se ridice în picioare și să îl salute pe Schacht, înmânându-i în același timp și scrisoarea. Scopul acestei înscenări, i-a spus Roosevelt lui Dodd, „a fost să mai taie puțin din atitudinea arogantă a germanului“. Roosevelt părea să creadă că planul funcționase extrem de bine.

După aceea, Roosevelt a condus discuția către ceea ce aștepta de la Dodd. Mai întâi, a ridicat problema datoriei Germaniei, exprimându-și aici ambivalența. A recunoscut că bancherii americani făcuseră ceea ce el a numit „profituri exorbitante“ împrumutând bani afacerilor și orașelor germane și vânzând creanțe asociate cetățenilor americani. „Însă poporul nostru are dreptul la rambursare și, deși asta nu este deloc responsabilitatea guvernului, eu vreau să faci tot ce poți pentru a împiedica un moratoriu“ – o suspendare a plăților Germaniei.[66] „Asta ar duce la întârzierea rambursării.“

Președintele s-a referit apoi la ceea ce toată lumea părea a numi „problema“ sau „chestiunea“ evreilor.

*

Pentru Roosevelt, acesta era un teren periculos.[67] Deși revoltat de cum îi tratau naziștii pe evrei și conștient de violențele care zdruncinaseră Germania la începutul anului, el s-a abținut de la o declarație directă de condamnare. Unii lideri evrei, precum rabinul Wise, judecătorul Irving Lehman și Lewis L. Strauss, partener la Kuhn, Loeb & Company, voiau ca Roosevelt să facă o declarație; alții, precum Felix Warburg și judecătorul Joseph Proskauer, aprobau abordarea mai discretă de a-l îndemna pe președinte să înlesnească intrarea evreilor în America. Reticența lui Roosevelt de pe ambele fronturi era exasperantă. În noiembrie 1933, Wise îl descria pe Roosevelt drept „neclintit, incurabil și chiar inaccesibil, cu excepția prietenilor lui evrei în care poate avea încredere că nu îl vor deranja cu problemele evreilor“. Felix Warburg scria: „Până acum, nici una din vagile promisiuni nu s-a materializat în vreo acțiune“. Nici chiar bunul prieten al lui Roosevelt, Felix Frankfurter, profesor de drept la Harvard pe care l-a numit mai târziu în Curtea Supremă, nu a reușit să îl facă pe președinte să treacă la fapte, spre marea sa frustrare. Însă Roosevelt înțelegea că prețul politic al oricărei condamnări publice a persecuțiilor naziste sau al oricărui efort evident de a înlesni intrarea evreilor în America ar fi fost imens, deoarece discursul politic american încadrase problema evreilor într-o problemă a imigrărilor. Persecutarea evreilor de către germani ridica spectrul unui vast aflux de refugiați evrei într-un moment în care America trecea printr-o criză economică. Izolaționiștii au adăugat o altă dimensiune subiectului, insistând, la fel ca și guvernul lui Hitler, că oprimarea evreilor germani de către naziști era o problemă internă a Germaniei, deci o problemă care nu privea America.

Chiar și evreii americani erau profund divizați în privința abordării problemei.[68] Pe de o parte se afla Congresul American Evreiesc, care îndemna la proteste de orice fel, inclusiv la marșuri și la boicotarea

bunurilor germane. Unul dintre liderii cei mai cunoscuți era rabinul Wise, președintele onorific al congresului, care, în 1933, era din ce în ce mai frustrat de lipsa unei declarații din partea lui Roosevelt. În timpul unei vizite la Washington, în care a încercat în van să se întâlnească cu președintele, rabinul Wise i-a scris soției sale: „Dacă refuză [sic] să mă primească, mă voi întoarce și voi declanșa o avalanșă de cereri de acțiune din partea evreilor. Și mai am și alțiași în mânecă. Poate că ar fi mai bine, căci voi fi liber să vorbesc așa cum nu am mai vorbit niciodată. Și, Dumnezeu să mă ajute, mă voi lupta.“[69]

De cealaltă parte se aflau grupuri de evrei aliniate poziției Comitetului Evreiesc American, condus de judecătorul Proskauer, care susținea o abordare mai discretă, temându-se că protestele gălăgioase și boicoturile doar ar fi înrăutățit lucrurile pentru evreii aflați încă în Germania.[70] Leo Wormser, un avocat evreu din Chicago, era unul dintre cei care împărtășeau acest punct de vedere. Într-o scrisoare adresată lui Dodd, Wormser scria: „noi, cei din Chicago… ne-am opus constant programului domnului Samuel Untermeyer și al doctorului Stephen Wise de continuare a organizării de boicoturi de către evrei împotriva bunurilor germane“. Un astfel de boicot, explica el, putea provoca o persecuție mai intensă a evreilor din Germania, „iar noi știm că pentru mulți dintre ei ar putea fi mai rău decât este deja“. El mai declara că un boicot „ar împiedica eforturile prietenilor din Germania de a determina o atitudine mai conciliantă printr-un apel la rațiune și la interes de sine“, putând afecta capacitatea Germaniei de a-și plăti datoria către creditorii americani. Se temea de repercusiunile unei acțiuni care ar fi fost asociată exclusiv cu evreii. I-a spus lui Dodd: „Noi avem sentimentul că boicotul, dacă ar fi organizat și promovat de evrei, va contribui la confuzie în chestiunea în cauză, care nu ar trebui să fie «vor avea de suferit evreii», ci «va avea de suferit libertatea»“. Așa cum scria Ron Chernow în The Warburgs: „O sciziune fatală submina «evreimea internațională» exact când presa nazistă susținea că aceasta opera cu o voință unitară, implacabilă“.[71]

Cu toate acestea, ambele grupuri erau de acord asupra certitudinii că orice fel de campanie care ar fi urmărit explicit și public să sporească imigrarea evreilor în America nu ar fi dus decât la un dezastru. La începutul lui iunie 1933, rabinul Wise îi scria lui Felix Frankfurter, la vremea aceea profesor de drept la Harvard, că dacă subiectul imigrării ar fi ajuns la Casa Albă, el ar fi

condus „la o răbufnire împotriva noastră“.[72] Într-adevăr, sentimentul anti-imigrare din America avea să rămână puternic până în 1938, când un sondaj Fortune arăta că aproximativ două treimi dintre respondenți susțineau menținerea refugiaților în afara granițelor țării.[73]

În cadrul administrației Roosevelt, părerile erau de asemenea foarte împărțite.[74] Secretarul muncii, Frances Perkins, prima femeie din istoria Americii care a deținut un portofoliu de ministru, încerca energic să convingă administrația să facă ceva pentru a le ușura evreilor intrarea în America. Departamentul ei supraveghea practicile și politica de imigrare, dar nu avea nici un rol în a decide cine primea sau nu viza. Acest rol revenea Secretarului de Stat și consulilor din străinătate, iar aceștia aveau o perspectivă complet diferită asupra lucrurilor. Într-adevăr, unii dintre funcționarii de cel mai înalt rang nutreau o antipatie fățișă față de evrei.

Unul dintre aceștia era William Phillips, subsecretar de stat, al doilea cel mai înalt în rang din minister după secretarul Hull. Soția lui Phillips și Eleanor Roosevelt erau prietene din copilărie; FDR, și nu Hull, îl alesese pe Phillips să fie subsecretar. În jurnalul său, Phillips descria o persoană cu care avea o relație de afaceri drept „micul meu prieten evreu de la Boston“.[75] Lui Phillips îi plăcea să viziteze Atlantic City, însă într-o altă consemnare din jurnal scria: „Locul este infestat de evrei. De fapt, toată sâmbăta după-amiaza și duminica, litoralul a oferit o imagine extraordinară – abia dacă s-a putut vedea nisipul de atâția evrei și evreice sumar îmbrăcați.“[76]

Un alt oficial-cheie, Wilbur J. Carr, asistent al secretarului de stat, însărcinat general cu serviciul consular, îi numea pe evrei „jidani“.[77] Într-un memorandum despre imigranții ruși și polonezi, acesta scria: „Sunt împuțiți, ne-americani și adesea cu apucături periculoase“.[78] După o călătorie la Detroit, el descria orașul ca fiind plin de „praf, fum, gunoaie, evrei“.[79] S-a plâns și el de prezența evreilor în Atlantic City. A petrecut trei zile acolo, împreună cu soția, într-un februarie, și, pentru fiecare dintre cele trei zile, a făcut câte o consemnare în jurnalul personal în care îi defăima pe evrei. „Pe tot parcursul călătoriei noastre de o zi pe Boardwalk, am văzut doar câțiva ne-evrei“, scria el în prima zi.[80] „Evrei peste tot, și anume dintre cei mai comuni.“ El și soția lui au luat cina în acea seară la hotelul Claridge, unde

restaurantul a fost plin de evrei, „dintre care doar foarte puțini arătau decent. În afară de mine, doar alți doi erau îmbrăcați în smoching. O atmosferă dezolantă în restaurant.“ A doua seară, familia Carr s-a dus să ia cina la un alt hotel, Marlborough-Blenheim, pe care l-au găsit mult mai rafinat. „Îmi place“, scria Carr. „Cât de diferit de atmosfera evreiască de la Claridge.“[81]

Un oficial al Comitetului Evreiesc American îl descria pe Carr drept „un antisemit și un escroc, care vorbește frumos și se străduiește să nu facă nimic pentru noi“.[82]

Atât Carr cât și Phillips susțineau respectarea strictă a unei dispoziții din legile naționale privind imigrația care interziceau intrarea tuturor viitorilor imigranți considerați „posibili asistați sociali“, faimoasa „clauză LPC“.[83] Componentă a Legii Imigrării din 1917, aceasta fusese reintrodusă de către administrația Hoover în 1930 pentru a descuraja imigrarea într-un moment în care rata șomajului creștea vertiginos. Oficialii consulari aveau o mare putere în decizia asupra celor cărora li se permitea să vină în America, deoarece ei erau aceia care stabileau care dintre cei ce solicitau viză erau excluși conform clauzei LPC. Legea Imigrării mai cerea, de asemenea, ca solicitanții de viză să prezinte o adeverință de la poliție care să le ateste integritatea caracterului, alături de câte două copii după certificatele de naștere și alte documente oficiale. „Este de-a dreptul ridicol“, scria un memorialist evreu, „să trebuiască să te duci la inamicul tău să ceri referințe.“[84]

Activiștii evrei se plângeau că misiunile diplomatice americane fuseseră instruite tacit să acorde doar o parte din vizele permise pentru fiecare țară, o acuzație care s-a dovedit a avea o bază.[85] Jurisconsultul Secretariatului Muncii însuși, Charles E. Wyzanski, a descoperit în 1933 că toți consulii primiseră instrucțiuni verbale informale să limiteze numărul vizelor pentru imigranți aprobate la 10% din totalul permis conform cotei fiecărei țări. Liderii evrei au susținut, în plus, că acțiunea de obținere a documentelor de la poliție devenise nu doar dificilă, ci chiar periculoasă – „un obstacol aproape insurmontabil“, așa cum declara judecătorul Proskauer într-o scrisoare adresată subsecretarului Phillips.[86]

Phillips a fost ofensat de descrierea făcută de Proskauer consulilor, pe care îi considera obstacole. „Consulul“, a răspuns Phillips, ușor iritat, „este

preocupat doar de a stabili într-o manieră utilă și atentă dacă solicitanții de vize îndeplinesc cerințele legii.“[87]

Conform lui Proskauer și altor lideri evrei, un rezultat a fost acela că evreii, pur și simplu, nu au cerut vize de intrare în Statele Unite.[88] Într-adevăr, numărul germanilor care au solicitat vize a fost o mică fracție din cele 26 000 permise conform cotei anuale stabilite pentru țara lor. Această disproporție le-a oferit oficialilor din cadrul Departamentului de Stat un puternic argument statistic pentru a se opune reformei: cum ar fi putut exista o problemă când atât de puțini evrei solicitau vize? A fost un argument pe care, în aprilie 1933, Roosevelt a părut să-l accepte.[89] El mai știa că orice efort de liberalizare a regulilor imigrării ar fi putut determina Congresul să reacționeze prin reducerea drastică a cotelor existente.

La momentul cinei cu Dodd, Roosevelt era extrem de conștient de sensibilitățile aflate în joc.

„Autoritățile germane îi tratează pe evrei rușinos, iar evreii din această țară sunt foarte agitați“, i-a spus Roosevelt.[90] „Dar aceasta nu este o problemă a guvernului. Nu putem face nimic decât pentru cetățenii americani care se întâmplă să cadă victime. Trebuie să îi protejăm și trebuie să facem tot ce ne stă în putință, prin influență neoficială și personală, pentru a tempera persecuția generală.“

*

Conversația a trecut la chestiuni practice. Dodd a insistat că va trăi din salariul alocat de 17 500 de dolari, foarte mulți bani pentru perioada Crizei, însă o sumă meschină pentru un ambasador care trebuia să se întrețină cu diplomații europeni și oficialii naziști.[91] Era o chestiune de principiu pentru Dodd: el nu credea că un ambasador trebuia să ducă o viață extravagantă în timp ce restul țării suferea. Dar se întâmpla totodată să fie nerelevant pentru el, căci îi lipsea averea pe care o posedau atâția alți ambasadori, neputând astfel trăi extravagant nici dacă ar fi vrut.

„Ai perfectă dreptate“, i-a spus Roosevelt.[92] „În afară de două sau trei dineuri și petreceri, nu trebuie să te implici în alte activități sociale costisitoare. Încearcă să acorzi destulă atenție americanilor din Berlin și să inviți din când în când la cină germani interesați de relații cu America. Cred că te poți încadra în bugetul alocat fără a sacrifica părți esențiale din activitate.“

După alte câteva conversații despre tarife comerciale și reducerea armamentului, prânzul a luat sfârșit.

Era ora două. Dodd a părăsit Casa Albă și s-a dus pe jos la Departamentul de Stat, unde urma să se vadă cu diverși oficiali și să citească documente trimise de la Berlin, și anume nesfârșitele rapoarte scrise de consulul general George S. Messersmith. Și acestea erau alarmante.

Hitler era cancelar de șase luni, fiind numit printr-o înțelegere politică, dar nu poseda încă putere absolută. Președintele în vârstă de 85 de ani al Germaniei, feldmareșalul Paul von Beneckendorff und von Hindenburg, deținea încă autoritatea constituțională de a numi și de a retrage cancelari și cabinetele acestora și, la fel de important, continua să se bucure de loialitatea armatei regulate, Reichswehr. Spre deosebire de Hindenburg, Hitler și adjuncții săi erau surprinzător de tineri – Hitler avea doar 44 de ani, Hermann Göring, 40, iar Joseph Goebbels, 36.

Una era să citești articole din presă despre comportamentul imprevizibil al lui Hitler și despre brutalitatea cu care guvernul său îi trata pe evrei, pe comuniști și pe alți opozanți, pentru că în toată America exista o convingere generală că astfel de articole erau exagerate, cu siguranță nici un stat modern nu s-ar fi comportat de o asemenea manieră. Aici, însă, la Departamentul de Stat, Dodd a citit raport după raport în care Messersmith descria decăderea rapidă a Germaniei de la o republică democrată la o dictatură brutală.[93] Messersmith nu omitea nici un detaliu – tendința lui de a scrie mult îi adusese de ceva vreme porecla „George-40-de-pagini“.[94] El scria despre violența larg răspândită care apăruse în cele câteva luni ce urmaseră imediat după numirea lui Hitler și despre controlul sporit al guvernului asupra tuturor aspectelor societății germane. Pe 31 martie, trei cetățeni americani fuseseră răpiți și târâți într-unul din centrele SS de tortură, unde fuseseră dezbrăcați la pielea goală și lăsați să își petreacă noaptea în frig. În dimineața

următoare, fuseseră bătuți până la pierderea conștiinței, apoi aruncați în stradă. Un corespondent al United Press International dispăruse, însă, după investigații făcute de Messersmith, acesta fusese eliberat nevătămat. Guvernul lui Hitler declarase boicotarea timp de o zi a tuturor afacerilor evreiești din Germania – prăvălii, firme de avocatură, cabinete medicale. Și mai erau și arderile de cărți, concedierea evreilor, aparent nesfârșitele marșuri ale trupelor SS și oprimarea presei germane, cândva libere, care, conform lui Messersmith, fusese plasată sub control guvernamental într-o măsură mai mare decât „a existat probabil vreodată în orice altă țară. Cenzura presei poate fi considerată absolută.“[95]

Într-unul din ultimele rapoarte însă, Messersmith a adoptat un ton semnificativ mai pozitiv, pe care, fără îndoială, Dodd l-a considerat încurajator. Cu un optimism necaracteristic, Messersmith raporta acum că văzuse semne ale stabilității crescânde a Germaniei, atribuind acest aspect încrederii tot mai mari în Hitler, Göring și Goebbels. „Responsabilitatea a transformat deja considerabil liderii-cheie ai Partidului“, scria el.[96] „Există toate dovezile că devin în mod constant moderați.“

Dodd nu a avut însă ocazia să citească o scrisoare pe care Messersmith a scris-o curând după aceea, scrisoare în care își retrăgea această evaluare optimistă. Marcată „Personal și Confidențial“, scrisoarea îi fusese trimisă secretarului Phillips. Datată 26 iunie 1933, scrisoarea a ajuns la Phillips exact când Dodd era pe punctul să plece către Berlin.

„Am încercat să subliniez în rapoartele mele că liderii de vârf ai partidului devin tot mai moderați, în vreme de liderii intermediari și masele sunt la fel de radicali ca întotdeauna, și că întrebarea este dacă liderii de la vârf vor fi capabili să își impună voința moderată asupra maselor“, scria Messersmith.[97] „Începe să arate destul de clar că nu vor putea face asta, presiunea ce vine de jos fiind din ce în ce mai puternică.“ Göring și Goebbels, cu precădere, nu mai păreau așa de moderați, scria el. „Dr. Goebbels predică zilnic că revoluția abia a început și că ceea ce s-a făcut până acum a fost doar o uvertură.“

Erau arestați preoți. Un fost președinte al Sileziei Inferioare, pe care Messersmith îl cunoștea personal, fusese dus într-un lagăr de concentrare. El simțea o „isterie“ crescândă în rândul liderilor de nivel mediu ai Partidului

Nazist, exprimată drept convingerea că „adevărata securitate se va obține doar prin încarcerarea tuturor“. Națiunea se pregătea în liniște, dar agresiv, de război, folosind propaganda pentru a crea impresia că „toată lumea este împotriva Germaniei, care este singură și fără apărare înaintea lumii“. Jurămintele lui Hitler că avea intenții pașnice erau iluzorii, menite doar să câștige timp pentru ca Germania să se reînarmeze, așa cum avertiza Messersmith. „Ceea ce își doresc ei însă cel mai mult este, fără îndoială, să facă din Germania cel mai capabil instrument de război care a existat vreodată.“

*

Aflat la Washington, Dodd a participat la o recepție dată pentru el de Ambasada Germaniei, iar acolo l-a întâlnit pe Wilbur Carr pentru prima oară. Mai târziu, Carr și-a notat o scurtă descriere a lui Dodd în jurnal: „Persoană plăcută, interesantă, cu un fin simț al umorului și o modestie simplă“.[98]

Dodd i-a făcut o vizită și responsabilului pentru afaceri cu Europa de Vest din cadrul Departamentului de Stat, Jay Pierrepont Moffat, care împărtășea dezgustul lui Carr și Phillips față de evrei, cât și atitudinea lor dură față de imigrație.[99] Moffat a notat propria părere despre noul ambasador: „Este extrem de sigur de opiniile sale, se exprimă viguros și didactic și tinde să dramatizeze ideile pe care le susține. Tot fasonul este stricat de faptul că va încerca să conducă ambasada alături de o familie de patru persoane, toți pe un singur salariul, și cum va reuși să facă asta în Berlin, unde prețurile sunt mari, mă depășește complet.“[100]

Ceea ce nici Carr și nici Moffat nu au menționat în aceste consemnări au fost surpriza și indignarea simțite de ei și de mulți dintre semenii lor față de numirea lui Dodd. Regatul lor era unul al elitelor, în care doar persoanele cu un anumit pedigri se puteau aștepta să fie acceptate fără rezerve. Majoritatea frecventaseră aceleași școli, în principal St. Paul’s și Groton, iar de acolo merseseră la Harvard, Yale și Princeton. Subsecretarul Phillips crescuse în

cartierul Back Bay din Boston, într-un imens conac în stil victorian.[101] Avea propria avere de la vârsta de 21 de ani, iar mai târziu în viață a devenit membru al consiliului de conducere al Universității Harvard. Majoritatea semenilor lui din Departamentul de Stat aveau, de asemenea, bani și cheltuiau sume serioase din propriul buzunar când se aflau în străinătate, fără să aștepte restituirea sumelor. Un astfel de oficial, Hugh Wilson, scria, elogiindu-și colegii diplomați: „Simțeau cu toții că aparțineau unui club foarte select. Acest sentiment încuraja un spirit de castă sănătos.“[102]

După standardele clubului, o alegere mai umilă decât Dodd nu s-ar fi putut imagina.

*

Dodd s-a întors la Chicago ca să-și facă bagajele și să participe la diverse reuniuni de rămas-bun, după care el și soția lui, împreună cu Martha și Bill, s-au îmbarcat în trenul pentru Virginia, unde aveau să mai poposească o ultimă dată la ferma Round Hill. Tatăl lui, în vârstă de 86 de ani, John, locuia relativ aproape, în Carolina de Nord, însă Dodd, în ciuda dorinței sale ca proprii copii să îi fie apropiați, nu și-a propus la început să îl viziteze, dat fiind că Roosevelt dorea ca noul lui ambasador să ajungă la Berlin cât mai repede posibil. Dodd îi scrisese tatălui său ca să-i spună despre numire și că nu va avea ocazia să îl viziteze înainte de plecare. Adăugase o sumă mică de bani și menționase: „Îmi pare rău că am fost mereu atât de departe“.[103] Tatăl lui i-a răspuns imediat, scriindu-i cât de mândru era că primise „această mare onoare din partea celor din D.C.“, dar a adăugat un strop de acid pe care numai părinții par a ști cum să-l strecoare – acel mic amănunt care stârnește sentimentul de vinovăție și schimbă planurile.[104] Bătrânul Dodd a scris: „Nu-i nimic dacă n-am să te mai văd vreodată cât o să mai trăiesc. Tot voi fi mândru de tine până în ultima clipă a vieții mele.“

Dodd și-a schimbat planurile. Pe 1 iulie, o zi de sâmbătă, el și soția lui s-au urcat într-un vagon de dormit cu destinația Carolina de Nord. În timpul

vizitei, cei doi și-au făcut timp pentru un tur al atracțiilor turistice locale. Dodd și soția lui au pășit pe vechile meleaguri de parcă și-ar fi luat rămas-bun pentru ultima oară. Au vizitat cimitirul familiei, unde Dodd s-a dus la mormântul mamei lui, care murise în 1909. Călcând pe iarba din cimitir, a ajuns la mormintele strămoșilor căzuți în Războiul Civil, dintre care doi se predaseră alături de generalul Robert E. Lee la Appomattox. A fost o vizită plină de amintiri despre „nenorocul familiei" și despre precaritatea vieții. „O zi mai degrabă tristă", scria el.[105]

S-au întors în Virginia și la fermă, apoi au plecat cu trenul spre New York. Martha și Bill au plecat cu Chevroletul familiei, pe care intenționau să îl lase la debarcaderul pentru tranzit spre Berlin.

*

Dodd ar fi preferat să-și petreacă următoarele câteva zile cu familia, însă departamentul insistase ca, odată ajuns la New York, să participe la o serie de întâlniri cu directori de bancă pe tema datoriei Germaniei – un subiect care pe Dodd nu prea îl interesa – și cu liderii evrei. Dodd se temea că atât presa americană cât și cea germană ar fi putut răstălmăci aceste întâlniri pentru a întina obiectivitatea pe care el spera să o prezinte la Berlin.[106] Totuși s-a conformat, iar rezultatul a fost o zi de întâlniri care evocau parcă vizitele fantomelor din Poveste de Crăciun a lui Dickens. Un cunoscut activist pentru ajutorarea evreilor i-a transmis lui Dodd printr-o scrisoare că va fi vizitat în seara de luni, 3 iulie, de două grupuri de bărbați, primul urmând să sosească la opt și jumătate, al doilea, la ora nouă.[107] Întâlnirile urmau să aibă loc la Century Club, reședința lui Dodd la New York.

Însă Dodd s-a întâlnit mai întâi cu bancherii la sediul National City Bank din New York, care, mulți ani mai târziu, avea să fie numită Citibank. Dodd a fost surprins să afle că National City Bank și Chase National Bank dețineau peste 100 de milioane de dolari în obligațiuni germane, pe care, la acel moment, Germania propunea să le răscumpere la o rată de 30 de cenți la un dolar. „S-a discutat mult, dar nu s-a ajuns la nici un acord, în afară de acela

că eu ar trebui să fac tot ce îmi stă în putință pentru a împiedica Germania să întârzie plata“, scria Dodd.[108] Nu prea îi simpatiza pe bancheri. Perspectiva dobânzilor mari la obligațiunile germane îi orbise până în pragul riscului mai mult decât evident al unei posibile neonorări a plății de către o țară strivită de război și volatilă politic.

În seara aceea, liderii evrei au sosit la timp, printre ei aflându-se și Felix M. Warburg, un important bancher care înclina să susțină tactica mai pașnică a Comitetului Evreiesc American, și rabinul Wise, din partea mai vocalului Congres Evreiesc American. Dodd scria în jurnalul său: „Discuția a durat o oră și jumătate: germanii îi omoară pe evrei tot timpul; evreii sunt persecutați într-atât, încât sinuciderile sunt la ordinea zilei (există informații de astfel de cazuri în familia Warburg) și toate proprietățile evreilor sunt confiscate“.[109]

În timpul acestei întâlniri, Warburg pare să fi menționat sinuciderea a două rude mai în vârstă, Moritz și Käthie Oppenheim din Frankfurt, cu vreo trei săptămâni înainte.[110] Warburg scria ulterior: „Nu există îndoială că regimul Hitler le-a făcut viața un calvar, ceea ce i-a făcut să își dorească să-și pună capăt zilelor“.

Oaspeții lui Dodd au stăruit ca acesta să îl preseze pe Roosevelt să intervină oficial, însă el a obiectat. „Am insistat asupra faptului că guvernul nu poate interveni oficial, dar i-am asigurat pe membrii adunării că îmi voi exercita toată influența personală posibilă împotriva tratamentului nedrept al evreilor germani că, desigur, voi protesta împotriva abuzurilor asupra evreilor americani.“[111]

După aceea, Dodd a luat trenul de 11 noaptea către Boston și, la sosire, în dimineața zilei de 4 iulie, a fost preluat de un șofer și dus acasă la colonelul Edward M. House, un prieten care era consilier apropiat al lui Roosevelt, pentru o discuție la micul dejun.

Pe parcursul unei conversații pe o gamă largă de subiecte, Dodd a aflat pentru prima oară cât de departe fusese de prima alegere a lui Roosevelt. Vestea l-a mâhnit.[112] Dodd nota în jurnalul său că asta îi omorâse din față orice tendință de „mega-vanitate“ provocată de numirea sa.

Când conversația s-a îndeptat către persecutarea evreilor de către germani, colonelul House l-a îndemnat pe Dodd să facă tot ce îi stătea în putință pentru a ameliora „suferința evreilor“, însă a adăugat un avertisment: „Evreilor nu ar trebui să li se permită să domine economic sau intelectual viața din Berlin așa cum au făcut-o atâta timp“.[113]

Cu acestea, colonelul House exprima un sentiment universal în America, și anume că evreii din Germania erau cel puțin parțial vinovați de propriile necazuri. Dodd a întâlnit o formă ceva mai înverșunată a acestei atitudini mai târziu în acea zi, după ce s-a întors la New York, când el și familia lui s-au dus la cină în apartamentul de pe Park Avenue al lui Charles R. Crane, un filantrop de 75 de ani a cărui familie se îmbogățise din vânzarea de consumabile sanitare. Crane era specialist în arabistică, cu o oarecare influență în anumite țări din Orientul Mijlociu și Balcani, și era un generos susținător al departamentului lui Dodd din cadrul Universității din Chicago, pe care o înzestrase cu o catedră de studiu al istoriei și instituțiilor ruse.

Dodd știa deja că lui Crane nu îi plăceau evreii. Când Crane îi scrisese lui Dodd pentru a-l felicita pentru numire, îi oferise și câteva sfaturi: „Evreii, după ce au câștigat războiul și au început să tropăie de zor și să cotropească Rusia, Anglia și Palestina, au fost prinși încercând să pună stăpânire și pe Germania, ocazie cu care s-au confruntat cu primul lor eșec real și au înnebunit de-a binelea, acum năpădind lumea – America cel mai ușor– cu propaganda lor antigermană. Te sfătuiesc cu tărie să reziști invitațiilor la orice fel de întrunire.“[114]

Dodd a îmbrățișat parțial ideea lui Crane că evreii erau deopotrivă vinovați de situația în care se aflau.[115] El i-a scris lui Crane mai târziu, după ce a ajuns la Berlin, că deși nu aproba „cruzimea cu care sunt tratați evreii aici“, credea că germanii aveau un motiv întemeiat de nemulțumire. „Când am avut ocazia să vorbesc neoficial cu germani remarcabili, am spus foarte franc că au o problemă foarte serioasă, dar că păreau a nu ști cum să o rezolve“, scria el. „Evreii au deținut în Germania un număr de poziții-cheie mult mai mare decât le-ar fi dat dreptul numărul și talentele lor.“

La cină, Dodd l-a auzit pe Crane exprimându-și marea admirație față de Hitler și a aflat, de asemenea, că însuși Crane nu avea vreo obiecție asupra felului în care îi tratau naziștii pe evrei.

Când familia Dodd a plecat în seara aceea, Crane i-a mai dat ambasadorului un sfat: „Lasă-l pe Hitler în pace“.[116]

*

La ora 11.00, a doua zi dimineață, 5 iulie 1933, membrii familiei Dodd au luat un taxi spre debarcader și s-au îmbarcat pe nava Washington, cu destinația Hamburg. S-au întâlnit cu Eleanor Roosevelt exact după ce aceasta își luase rămas-bun de la fiul ei, Franklin Jr., care naviga spre Europa.

Vreo 12 reporteri au dat și ei năvală la bord și l-au încolțit pe Dodd pe punte, unde acesta stătea cu soția lui și cu Bill.[117] În acel moment, Martha se afla într-o altă zonă a vaporului. Reporterii au început să pună întrebări și i-au îndemnat pe cei trei Dodd să salute ca și cum și-ar fi luat rămas-bun. Cei trei se conformară fără tragere de inimă. Dodd a notat: „Și fără să avem habar de similitudinea cu salutul lui Hitler, pe atunci necunoscut nouă, am ridicat brațul“.

Fotografiile au provocat un mic protest, pentru că păreau a-i fi surprins pe Dodd, pe soția și fiul acestuia într-un gest de semi-Heil.

Presimțirile lui Dodd au ieșit cu furie la suprafață. În acel moment, începuse deja să regrete să părăsea Chicago și vechea sa viață.[118] Pe măsură ce nava se îndepărta de țărm, familia a început să treacă prin ceea ce Martha avea să descrie mai târziu drept „o cantitate disproporționată de tristețe și de presimțiri rele“.[119]

Martha a început să plângă.

Capitolul 5. Prima noapte

Martha a continuat să plângă din când în când o mare parte din următoarele două zile – „copios și sentimental“, după cum a spus chiar ea.[120] Nu de anxietate, căci aproape că nici nu se gândise la cum ar fi putut fi cu adevărat viața în Germania lui Hitler. Plângea mai degrabă după tot ce lăsa în urmă, oamenii și locurile, prietenii și slujba ei, confortul familiar al casei de pe Blackstone Avenue, dragul ei Carl, toate acestea reprezentând viața „inestimabil de prețioasă“ pe care o dusese în Chicago. Dacă avea nevoie de ceva care să îi amintească tot ce pierdea, locul pe care îl avusese la petrecerea de rămas-bun i-l oferise. Șezuse între Sandburg și un alt prieten apropiat, Thornton Wilder.

Mâhnirea i s-a mai domolit treptat. Marea era calmă, zilele, însorite. S-a împrietenit la cataramă cu fiul lui Roosevelt, cu care dansa și bea șampanie. Și-au studiat pașapoartele unul altuia – al lui identificându-l succint drept „fiul Președintelui Statelor Unite“, al ei, ceva mai puțin pretențios: „fiica lui William E. Dodd, Ambasador Extraordinar și Plenipotențial al Statelor Unite în Germania“. Tatăl lor ceruse ca ea și fratele ei să vină în cabina lui, numărul A-10, pentru cel puțin o oră pe zi și să îl asculte citind cu voce tare în germană, astfel încât să aibă o oarecare idee despre cum suna acea limbă. Dodd părea neobișnuit de solemn, iar Martha detecta o nervozitate necaracteristică.

Pentru ea, însă, perspectiva aventurii ce o aștepta curând i-a spulberat anxietatea. Nu știa mai nimic despre politica internațională și, așa cum admitea singură, nu înțelegea pe deplin gravitatea celor ce se petreceau în Germania. Îl vedea pe Hitler drept „un clovn care arată ca Charlie Chaplin“.[121] Asemenea multor altora din America și din alte părți ale lumii în acel moment, nu își putea imagina că Hitler avea să reziste foarte mult sau să fie luat în serios. Era ambivalentă în ceea ce privea situația evreilor. Studentă la Universitatea din Chicago fiind, avusese experiența unei propagande „subtile și minime printre studenți“ care promulga ostilitatea față de evrei.[122] Martha observa: „Mulți dintre profesorii de la facultate,

chiar, nu puteau suferi geniul colegilor și studenților evrei". Cât despre ea însăși: „Am fost ușor antisemită în acest sens: am acceptat că evreii nu sunt atât de atrăgători fizic precum non-evreii și că sunt mai puțin dezirabili social".[123] A constatat, de asemenea, că îmbrățișa ideea că evreii, deși geniali, în general, erau bogați și insistenți. Atitudinea ei era aceeași cu a unui număr surprinzător de mare de americani, după cum reieșea în anii 1930 din sondajele de opinie ce abia atunci apăruseră. Un astfel de sondaj arăta că 41% dintre respondenți credeau că evreii aveau „prea multă putere în Statele Unite"; un altul arăta că o cincime dorea ca „evreii să fie scoși din Statele Unite".[124] (Un sondaj întreprins după multe decenii, în 2009, avea să arate că totalul americanilor care credeau că evreii aveau prea multă putere scăzuse la 13%.)[125]

O colegă de clasă o descria pe Martha drept un soi de Scarlett O'Hara și „o femeie fermecătoare – păr blond bogat, ochi albaștri luminoși și o piele albă, translucidă".[126] Ea se considera o scriitoare și spera să ajungă să facă o carieră ca autoare de proză scurtă și romane. Sandburg o încuraja în acest sens. „Ai personalitate cât cuprinde", scria el.[127] „Timpul, solitudinea, truda sunt principalele lucruri simple necesare ție; ai aproape orice altceva pentru a face ce vrei tu ca scriitoare." La scurt timp după plecarea familiei la Berlin, Sandburg a sfătuit-o să noteze totul și „să fii atentă la orice te îndeamnă să faci scurte consemnări, fraze lirice neașteptate, pentru care tu ai atâta har".[128] Mai presus de orice, el o îndemna „să afli din ce e făcut Hitler ăsta, ce anume îi mișcă rotițele creierului, din ce sunt plăsmuite oasele și sângele lui".[129]

Thornton Wilder a oferit și el câteva sfaturi de despărțire.[130] A atenționat-o pe Martha să evite să scrie pentru ziare, deoarece o astfel de „robie" ar distruge concentrarea de care ar avea nevoie pentru scrisul adevărat. I-a recomandat să țină un jurnal în care să noteze „cum arată lucrurile – zvonurile și opiniile oamenilor în aceste vremuri politice". În viitor, scria el, un astfel de jurnal va fi „de cel mai mare interes pentru tine și – o, Doamne – pentru mine". Unii dintre prietenii Marthei credeau că ea avea o relație romantică și cu Wilder, deși afinitățile lui erau altele. Martha păstra o fotografie a lui într-un medalion.[131]

*

În cea de-a doua zi a lui Dodd pe mare, în timp ce se plimba pe puntea navei Washington, a observat o figură cunoscută, cea a rabinului Wise, unul din liderii evrei cu care se întâlnise la New York cu trei zile înainte. Pe parcursul călătoriei de o săptămână care a urmat, cei doi au discutat despre Germania „de o duzină de ori sau chiar mai mult“, după cum i-a relatat Wise unui coleg lider evreu, Julian W. Mack, judecător federal de apel.[132] „A fost, în general, prietenos și cordial, și într-adevăr rezervat.“[133]

Nedezmințindu-și caracterul, Dodd a vorbit mult despre istoria Americii, spunându-i la un moment dat rabinului Wise: „Nu se poate scrie tot adevărul despre Jefferson și Washington – oamenii nu sunt pregătiți și trebuie să fie instruiți în acest sens“.[134]

Asta l-a speriat pe Wise, care a caracterizat momentul drept „singura notă deranjantă a săptămânii“. El a explicat: „Dacă oamenii trebuie să fie instruiți pentru adevărul despre Jefferson și Washington, ce va face [Dodd] cu adevărul pe care îl va afla despre Hitler prin prisma funcției sale?“

Wise a continuat: „De câte ori am sugerat că cel mai mare serviciu pe care l-ar putea aduce țării sale și Germaniei ar fi să spună adevărul cancelarului, să îi explice limpede cum s-a întors împotriva Germaniei opinia publică, inclusiv opinia creștinilor și cea politică, el a răspuns de fiecare dată: «Nu pot spune nimic până nu discut cu Hitler: dacă voi vedea că pot face acest lucru, voi vorbi foarte deschis cu el și îi voi spune totul».“

Numeroasele lor discuții de la bordul navei l-au condus pe Wise la concluzia că „W.E.D. se simte delegat să cultive liberalismul american în Germania“. A citat ultima remarcă a lui Dodd: „Dacă dau greș, va fi foarte grav – grav pentru liberalism și pentru toate lucrurile pe care le apără președintele, pe care și eu le apăr“.

Într-adevăr, în acest moment, Dodd ajunsese să își imagineze rolul de ambasador ca fiind mai mult decât doar de observator și de raportor. El credea că, prin rațiune și exemplu, trebuia să fie în stare să exercite

o influență temperată asupra lui Hitler și a guvernului acestuia și să ajute în același timp la devierea Americii de la cursul ei izolaționist către mai mult angajament internațional. Cea mai bună abordare, credea el, era să fie pe cât se putea de înțelegător și de necritic și să încerce să priceapă percepția Germaniei cum că lumea o nedreptățise. Dodd era de acord până la un punct. În jurnalul său scria că Tratatul de la Versailles, atât de detestat de Hitler, era „nedrept din multe perspective, la fel ca toate tratatele care pun capăt războaielor“.[135] Fiica lui, Martha, exprima acest lucru și mai vehement într-o consemnare, afirmând că Dodd „deplânsese“ tratatul.[136]

Veșnic cercetător al istoriei, Dodd ajunsese să creadă în înțelepciunea inerentă a oamenilor și că rațiunea și credința vor triumfa, mai ales în ceea ce privea oprirea persecutării evreilor de către naziști.

I-a spus unui prieten, secretar de stat adjunct, R. Walton Moore, că ar fi preferat mai degrabă să demisioneze decât „să rămân o simplă marionetă de societate și de protocol“.[137]

*

Familia Dodd a ajuns în Germania joi, 13 iulie 1933. Dodd presupusese eronat că se făcuseră toate pregătirile pentru sosirea familiei însă, după un parcurs lent și anevoios pe fluviul Elba, au debarcat în Hamburg și au descoperit că nimeni de la ambasadă nu rezervase locuri la tren, ca să nu mai vorbim de vagonul privat care ar fi trebuit să îi ducă la Berlin.[138] Un oficial, George Gordon, consilier la ambasadă, i-a așteptat pe doc și i-a urcat rapid în niște compartimente ale unui tren vechi, obișnuit, care nici nu suferea comparație cu faimosul „Flying Hamburger“ care parcurgea distanța până la Berlin în puțin peste două ore. Chevroletul familiei a reprezentat o altă problemă. Bill Jr. își propusese să îl conducă până la Berlin, dar nu completase documentația necesară scoaterii mașinii de pe vas și conducerii ei pe șoselele Germaniei. După ce s-a rezolvat și asta, Bill a pornit la drum. Între timp, Dodd se lupta cu întrebările unui grup de reporteri, care includea un ziarist de la o publicație evreiască, Hamburger Israelitisches

Familienblatt, care a publicat ulterior un articol ce sugera că misiunea principală a lui Dodd era să oprească persecuția nazistă a evreilor – exact genul de denaturare pe care Dodd sperase să o evite.[139]

Orele treceau, iar familia Dodd îl antipatiza deja pe consilierul Gordon. Era adjunctul ambasadei și supraveghea o echipă de secretari unu și doi, stenografe, funcționari responsabili de dosare și de coduri și tot felul de alți angajați, în total vreo 25. Era rigid și arogant și îmbrăcat ca un aristocrat din secolul trecut.[140] Se folosea de un baston. Avea mustață răsucită, un ten înroșit și iritat, semn a ceea ce un oficial numea „temperamentul lui foarte coleric".[141] Vorbea într-o manieră pe care Martha o descria drept „sacadată, politicoasă și, în mod cert, condescendentă".[142] Nu a încercat deloc să își ascundă disprețul față de aspectul modest al familiei sau indignarea față de faptul că veniseră singuri, fără un batalion de valeți, servitori și șoferi. Fostul ambasador, Sackett, fusese mult mai mult genul lui Gordon, bogat, cu zece servitori la reședința din Berlin. Martha a înțeles că pentru Gordon familia ei reprezenta o clasă de ființe „cu care cei ca el nu și-au permis să se amestece o mare parte din viața de adult".[143]

Martha și mama ei au călătorit într-un compartiment, printre buchete de flori oferite pe doc în semn de bun-venit. Doamna Dodd – Mattie – era neliniștită și abătută cu gândul la „îndatoririle și schimbările în tiparele vieții" care o așteptau, așa cum nota Martha.[144] Martha și-a așezat capul pe umărul mamei și a adormit imediat.

Dodd și Gordon au călătorit împreună într-un compartiment separat, discutând chetiuni legate de ambasadă și de politica germană. Gordon l-a avertizat pe Dodd că frugalitatea lui și hotărârea de a trăi numai din veniturile primite de la ministerul său s-ar putea dovedi o piedică în calea stabilirii unei relații cu guvernul lui Hitler. Dodd nu mai era un simplu profesor, i-a reamintit Gordon. Era un diplomat important față în față cu un regim care nu respecta decât puterea. Felul în care aborda Dodd viața cotidiană trebuia să se schimbe.

Trenul a trecut prin orașe frumoase și vâlcele împădurite scăldate de lumina după-amiezii, iar, în aproximativ trei ore, a ajuns în mărețul Berlin. Pufăind, a oprit, în sfârșit, în Lehrter Bahnhof, gara din Berlin, aflată lângă un cot al râului Spree care trecea chiar prin inima orașului. Una dintre cele cinci porți

feroviare importante ale Berlinului, gara aceasta se înălța deasupra împrejurimilor ca o catedrală, cu plafon boltit și multe ferestre arcuite.

Familia Dodd s-a întâlnit pe peron cu o mulțime de americani și germani veniți în întâmpinare, inclusiv oficiali ai Ministerului german de Externe și reporteri înarmați cu aparate foto și lămpi pentru fotografiere cunoscute drept „blițuri". Un bărbat plin de energie, de dimensiuni medii, cam de un metru 67 înălțime – „un bărbat anost, cu vorbă tărăgănată, agresiv", după cum îl descria mai târziu istoricul și diplomatul George Kennan – a pășit în fața tuturor și s-a prezentat.[145] Era George Messersmith, consul general, funcționarul serviciilor de externe căruia îi aparțineau lungile rapoarte pe care Dodd le citise în timpul vizitei la Washington. Martha și tatăl ei l-au plăcut imediat, apreciindu-l drept un bărbat cu principii și sincer și un posibil prieten, deși această apreciere avea să fie revizuită semnificativ.

Messersmith a împărtășit și el această bunăvoință inițială. „L-am plăcut pe Dodd de la bun început", scria Messersmith.[146] „Era un om foarte simplu în atitudine și abordare." Dar a mai notat, totuși, că Dodd i-a dat „impresia unui om mai degrabă fragil".

În mulțimea de persoane venite la gară, Dodd a mai cunoscut și două femei care, în decursul anilor ce aveau să vină urmau să joace roluri importante în viața familiei, una dintre ele, o nemțoaică, cealaltă, americancă din Wisconsin, căsătorită cu un membru al uneia dintre cele mai de seamă dinastii de savanți din Germania.

Nemțoaica era Bella Fromm – ziarist monden la un cotidian foarte respectat, Vossische Zeitung, poreclit „Tușica Voss", unul din cele 200 de ziare care pe atunci apăreau încă în Berlin, care, spre deosebire de restul, reușea încă să publice reportaje independente. Fromm era o femeie robustă și frumoasă, cu ochi uimitori – de onix, sub două sprâncene negre ca două aripi de pescăruș, cu pupilele parțial acoperite de pleoapele superioare într-un fel ce îi dădeau totodată un aer intelectual și sceptic. Aproape toți membrii comunității diplomatice din oraș aveau încredere în ea, la fel cum aveau și membrii conducerii Partidului Nazist, mare lucru, ținând cont de faptul că era evreică. Ea pretindea că avea o sursă sus-pusă în guvernul lui Hitler, care o avertiza în avans asupra viitoarelor acțiuni ale Reichului. Era prietenă apropiată a lui Messersmith; fiica ei, Gonny, îi spunea „unchiule".

Fromm a notat în jurnalul ei primele impresii despre familia Dodd. Martha, scria ea, părea „un exemplu perfect de tânără americancă inteligentă“.[147] Cât despre ambasador, „arată ca un savant. Umorul lui sec m-a atras. Este un bun observator și un om precis. A învățat să iubească Germania de pe vremea studenției la Leipzig, spune el, și va depune toate eforturile pentru a lega o prietenie sinceră între țara sa și Germania.“[148]

Ea adăuga: „Sper ca el și președintele Statelor Unite să nu fie prea dezamăgiți în eforturile lor“.

A doua femeie, americanca, era Mildred Fish Harnack, reprezentantă a Clubului Americancelor din Berlin. Era opusul fizic al lui Fromm din toate punctele de vedere – zveltă, blondă, delicată, rezervată. Martha și Mildred s-au plăcut reciproc pe loc. Mildred scria mai târziu că Martha „este coerentă și capabilă și dorește sincer să înțeleagă lumea. Avem, prin urmare, interese comune.“[149] A avut sentimentul că găsise un suflet pereche, „o femeie serios interesată de scris. Este o piedică să fii singur și izolat în munca ta. Ideile stimulează idei, iar dragostea pentru scris este contagioasă.“[150]

Martha a fost la rândul ei impresionată de Mildred. „Am fost atrasă de ea imediat“, scria ea.[151] Mildred reprezenta o combinație atrăgătoare de forță și delicatețe. „Nu s-a grăbit să vorbească sau să-și exprime părerile; a ascultat tăcută, cu o privire serioasă în ochii aceia mari și verzi ai ei… cântărind, evaluând, încercând să priceapă.“

*

Consilierul Gordon a urcat-o pe Martha într-o mașină cu un tânăr secretar de la protocol desemnat pentru a o însoți la hotelul unde urma să locuiască familia Dodd până avea să se găsească o locuință potrivită de închiriat. Părinții ei au călătorit separat, cu Gordon, Messersmith și soția lui Messersmith. Mașina Marthei a luat-o spre sud, peste Spree, către oraș.

Martha a văzut bulevardele lungi, drepte, care evocau rețeaua rigidă de străzi din Chicago, însă asemănările se opreau aici.[152] Spre deosebire de peisajul înțesat de zgârie-nori pe care îl străbătuse în Chicago zi de zi în drumul spre serviciu, aici majoritatea clădirilor erau mai degrabă scunde, de obicei doar cu cinci etaje sau cam așa ceva, ceea ce amplifica senzația de oraș mic, plat. Majoritatea clădirilor păreau foarte vechi, însă erau și câteva discordant de noi, cu pereți de sticlă, acoperișuri plate și fațade curbate, creații ale lui Walter Gropius, Bruno Taut și Erich Mendelsohn, toți condamnați de naziști drept decadenți, comuniști și, inevitabil, evrei. Orașul era plin de culoare și de tramvaie viu colorate, ale căror suspensii scoteau mănunchiuri de scântei albăstrui orbitoare. Automobile joase treceau zdrăngănind pe lângă ei, majoritatea negre, dar și roșii, crem sau bleumarin, multe cu un design nou pentru Martha: adorabilul Opel 4/16 PS, Horch, cu ornamentul lui cu arc cu săgeată fixat pe capotă, și omniprezentul Mercedes, negru, jos, conturat cu crom. Joseph Goebbels însuși fusese determinat să surprindă în proză energia orașului așa cum se observa ea pe una dintre cele mai populare artere comerciale, Kurfürstendamm, deși o făcuse într-un eseu menit nu să laude, ci să condamne, numind străzile „abcese“ ale orașului. „Clopoțeii tramvaielor răsună, autobuzele zornăie zgomotos din claxoane, pline ochi de oameni, oameni și iar oameni; taxiuri și automobile private excentrice zboară pe asfaltul lucios“, scria el.[153] „În aer plutește miros de parfumuri grele. Chipurile femeilor moderne fardate multicolor zâmbesc ca niște cocote; așa-ziși bărbați se plimbă de colo-colo, cu monoclurile sclipind; sclipiri de pietre false și de pietre prețioase.“ Berlinul era, scria el, „un deșert de piatră“ plin de păcat și corupție și locuit de o populație „ce se îndreaptă zâmbind spre moarte“.

Tânărul secretar de la protocol i-a arătat câteva atracții emblematice ale orașului. Martha a lansat întrebare după întrebare, fără a băga de seamă că punea la încercare răbdarea tânărului funcționar. La începutul drumului, au ajuns la o piață deschisă dominată de o clădire imensă din gresie de Silezia, cu turnuri înalte de peste 60 de metri în fiecare din cele patru colțuri, construită în stilul pe care unul din renumitele ghiduri ale lui Karl Baedeker îl descria drept „stil renascentist italian bombastic“. Era clădirea Reichstagsgebäude, în care se adunase corpul legislativ al Germaniei, Reichstagul, până când fusese incendiată în urmă cu patru luni. Un tânăr olandez – un fost comunist pe nume Marinus van der Lubbe – fusese arestat

și acuzat de incendiere, alături de alți patru suspecți numiți complici, deși, conform unui zvon unanim acceptat, se părea că regimul nazist însuși pusese la cale incendiul pentru a induce teama de o eventuală revoltă bolșevică și pentru a câștiga astfel susținerea poporului pentru suspendarea libertăților civile și distrugerea Partidului Comunist din Germania. Procesul care urma să aibă loc era subiectul principal de discuție în Berlin.

Dar Martha era perplexă. Contrar celor aflate de la știri, clădirea părea intactă. Turnurile erau la locul lor, iar fațada părea neafectată. „O, am crezut că a ars din temelii!“ a exclamat ea când mașina a trecut pe lângă clădire.[154] „Mie mi se pare în regulă. Spuneți-mi ce s-a întâmplat.“

După asta și după alte câteva ieșiri despre care Martha a recunoscut că fuseseră imprudente, secretarul de la protocol s-a aplecat către ea și i-a șoptit: „Sssst! Tânără doamnă, trebuie să învățați să fiți văzută, nu și auzită. Nu trebuie să spuneți atâtea și să puneți atât de multe întrebări. Aici nu este America și nu puteți spune tot ce gândiți.“[155]

Martha nu a mai scos un cuvânt tot restul drumului.

*

Când au ajuns la Hotel Esplanade de pe umbroasa și superba Bellevuestrasse, Martha și părinții ei au fost conduși în camerele pe care le alesese Messersmith însuși.

Dodd a fost revoltat, Martha, încântată.

Hotelul era unul dintre cele mai rafinate ale Berlinului, cu candelabre și șeminee uriașe și cu două terase cu acoperișuri de sticlă, dintre care una – Grădina cu palmieri – era faimoasă pentru ceaiurile dansante organizate acolo și ca locul unde berlinezii avuseseră pentru prima oară ocazia să danseze charleston. Greta Garbo fusese cândva clienta hotelului, la fel cum fusese și Charlie Chaplin.[156] Messersmith rezervase Apartamentul Imperial,

care era alcătuit din mai multe camere, printre care un dormitor imens cu pat dublu și baie proprie, două dormitoare cu câte un singur pat și cu băi proprii, un salon și o sală de conferințe, toate aliniate pe partea cu numere pare a holului, de la 116 la 124.[157] Două săli de recepție aveau pereții îmbrăcați în tapet de brocart satinat. Apartamentul era înecat într-o mireasmă primăvăratică împrăștiată de florile trimise în semn de bun-venit, atât de multe flori, încât Martha observa că „abia dacă mai aveam loc să ne mișcăm – orhidee și crini cu parfumuri rare, flori de toate culorile și formele".[158] La intrarea în apartament, „ne-am minunat de cât era de impunător", scria ea.

Însă o asemenea opulență se abătea de la orice principiu al idealului jeffersonian pe care Dodd îl îmbrățișase de-a lungul vieții. Dodd anunțase înainte de sosire că dorea „o cazare modestă într-un hotel modest", scria Messersmith.[159] Deși Messersmith a înțeles dorința lui Dodd de a trăi „umil și modest", el mai știa și că „oficialii germani și poporul german nu ar înțelege asta".

Mai exista un factor. Diplomații SUA și oficialii Departamentului de Stat locuiseră mereu la Esplanade. Să faci altfel ar fi reprezentat o încălcare șocantă a protocolului și a tradiției.

*

Familia s-a instalat.[160] Bill Jr. și Chevroletul nu erau așteptați să ajungă prea curând. Dodd s-a retras într-un dormitor cu o carte. Marthei nu-i venea a crede. Continuau să sosească mesaje de bun-venit și urări de succes, însoțite de și mai multe flori. Ea și mama sa erau uluite de luxul care le înconjura, „întrebându-ne disperate cum aveau să fie achitate toate acestea fără a fi necesară impotecarea chiar a sufletelor noastre".

Pe seară, familia s-a reunit și a coborât în restaurantul hotelului la cină, ocazie cu care Dodd și-a dat praful jos de pe germana pe care nu o mai vorbise de zeci de ani, încercând, în maniera lui seacă, să facă glume cu

ospătarii.[161] Era, scria Martha, „într-o dispoziție magnifică“. Ospătarii, mai obișnuiți cu comportamentul poruncitor al demnitarilor străini și al oficialilor naziști, nu erau siguri cum să reacționeze și au adoptat un nivel de politețe pe care Martha l-a considerat aproape slugarnic. Mâncarea a fost bună, a apreciat ea, dar grea, tipic germană, și a necesitat o plimbare după aceea.

Afară, familia Dodd a luat-o la stânga și s-a plimbat pe Bellevuestrasse, la umbra copacilor și penumbra stâlpilor de iluminat. Lumina slabă îi amintea Marthei de somnoroasele urbe din spațiul rural american la orele foarte târzii din noapte. Nu a văzut nici un soldat și nici polițiști. Seara era calmă, splendidă; „totul“, scria ea, „era pașnic, romantic, deosebit, nostalgic“.

Au mers până la capătul străzii și au traversat o mică piațetă către Tiergarten, echivalentul berlinez al Central Park. Numele, în traducere literală „grădina cu animale“ sau „grădina cu bestii“, amintea de trecutul foarte îndepărtat al zonei, care fusese cândva domeniul de vânătoare al familiei regale. Acum era o suprafață de 630 de acri de copaci, alei pietonale, alei pentru călărie și statui, care se întindea la vest de Poarta Brandenburg până în bogatul cartier rezidențial și comercial Charlottenburg. Râul Spree curgea de-a lungul hotarelor de nord; faimoasa grădină zoologică a orașului se afla în colțul de sud-vest. Noaptea, parcul era în mod special încântător. „În Tiergarten“, scria un diplomat britanic, „micile felinare licăre printre copaci pitici, iar iarba este ticsită de licuricii a mii de țigarete.“[162]

Familia Dodd a luat-o pe Siegesallee – Calea Victoriei – mărginită de 96 de statui și busturi ale foștilor lideri prusaci, printre care Frederic cel Mare, câțiva Frederici mai mici, și astre strălucitoare precum Albert I, margraf de Brandenburg, Henric Copilul și Otto cel Leneș. Berlinezii le numeau Puppen – păpuși. Dodd perora despre istoria fiecăruia în parte, dovedindu-și cunoștințele vaste despre Germania, pe care le dobândise la Leipzig cu trei decenii în urmă. Martha vedea bine că toate presimțirile lui rele se spulberaseră. „Sunt sigură că aceasta a fost una dintre cele mai fericite seri pe care le-am petrecut în Germania“, scria ea.[163] „Am fost cu toții plini de voioșie și de liniște sufletească.“

Tatăl ei iubise Germania de pe vremea când locuise la Leipzig, când o tânără aducea zilnic violete proaspete în camera lui. Acum, în această primă seară,

când se plimbau pe Calea Victoriei, Martha a simțit și ea un val de afecțiune pentru această țară. Orașul, atmosfera generală, nu semănau deloc cu impresia pe care și-o făcuseră la ei acasă prin intermediul știrilor de acolo. „Am avut sentimentul că presa defăimase rău țara și eu voiam să slăvesc căldura și prietenia oamenilor, seara plăcută de vară cu miresmele copacilor și ale florilor ei, liniștea străzilor.“[164]

Era 13 iulie 1933.

Partea a II-a. Căutarea unei locuințe în cel de-al Treilea Reich

Ambasadorul Dodd la masa sa de lucru

(ullstein bild/The Granger Collection, New York)

Capitolul 6. Seducția

În primele câteva zile la Berlin, Martha a răcit. În timp ce zăcea bolnavă în camera ei de hotel, a primit vizita unei americance, Sigrid Schultz, care în ultimii 14 ani fusese corespondent la Berlin al fostului angajator al Marthei, Chicago Tribune, iar acum era corespondent-șef pentru Europa Centrală. Schultz avea 40 de ani, un metru 60 – aceeași înălțime ca a Marthei – păr blond, ochi albaștri. „Puțin cam trupeșă", după cum nota Martha, cu „o claie de păr auriu."[165] În ciuda dimensiunilor și a aerului angelic, Schulz era cunoscută în rândul colegilor corespondenți și a oficialilor naziști drept un om tenace, deschis și neînfricat. Era pe lista de invitați a tuturor diplomaților și era o prezență obișnuită la petrecerile date de Goebbels, Göring și de alți lideri naziști. Göring avea o perversă plăcere să îi spună „dragonul din Chicago".[166]

Schultz și Martha au discutat la început despre probleme inofensive, însă conversația lor a deviat curând către rapida transformare a Berlinului în cele șase luni de când Hitler devenise cancelar. Schultz i-a povestit despre violențele asupra evreilor, a comuniștilor și a tuturor celor pe care naziștii îi considerau adversarii revoluției lor. În unele cazuri, victimele fuseseră cetățeni americani.

Martha a contrazis-o, spunând că Germania se afla în toiul unei renașteri. Acele incidente care, fără îndoială, aveau loc, erau simple expresii necugetate ale entuziasmului impetuos care cuprinsese țara. În cele câteva zile de la sosirea ei, Martha nu văzuse nimic care să confirme spusele lui Schultz.

Dar Schultz a insistat cu povești despre bătăi și încarcerări sporadice în lagăre „sălbatice" – închisori ad hoc care răsăriseră pe întreg cuprinsul țării și care erau controlate de forțe paramilitare naziste – și în închisori mai convenționale, cunoscute de acum drept lagăre de concentrare. Cuvântul german era Konzentrationslager, sau KZ. Deschiderea unui astfel de lagăr avusese loc pe 22 martie 1933, existența lui fiind făcută publică la

o conferință de presă ținută de Heinrich Himmler, un fost crescător de găini în vârstă de 32 de ani, devenit între timp comandantul poliției din München.[167] Lagărul era amplasat într-o veche fabrică de muniție aflată la scurtă distanță cu trenul de München, la periferia fermecătorului sătuc Dachau, și în el se aflau acum sute de prizonieri, poate chiar mii – nimeni nu știa exact – majoritatea arestați fără acuzații specifice, cât mai degrabă pentru „tutelă protectoare". Aceștia nu erau evrei, nu încă, ci comuniști și membri ai liberalului Partid Social Democrat, toți trebuind să respecte o disciplină foarte strictă.

Efortul lui Schultz de a-i întina impresia roză pe care și-o făcuse a enervat-o pe Martha, dar o plăcea pe Schultz și știa că ar fi putut fi o prietenă prețioasă, dată fiind gama diversă de contacte pe care aceasta le avea în rândul jurnaliștilor și al diplomaților. S-au despărțit prietene, dar fără ca părerea Marthei că revoluția ce se desfășura sub ochii ei era un episod eroic care putea conduce la o Germanie nouă și sănătoasă să fie vreun pic zdruncinată.

„Nu am crezut toate poveștile ei", scria Martha mai târziu.[168] „Mi s-a părut că a exagerat și că a fost un pic cam isterică."

Când Martha a ieșit din hotel, nu a văzut violență, nu a văzut pe nimeni tremurând de frică, nu a simțit vreun fel de persecuție. Orașul era încântător. Adora ceea ce condamna Goebbels. Nu departe de hotel, pe dreapta, dincolo de răcoarea verde din Tiergarten, era Potsdamer Platz, una dintre cele mai aglomerate intersecții din lume, cu faimoasele ei semafoare, despre care se credea că fuseseră primele din Europa. Berlinul avea doar 120 000 de mașini, dar erau momente când parcă se adunau toate aici, ca albinele într-un roi. Puteai urmări acel vârtej de automobile și de oameni de la o masă de pe terasa Cafenelei Josty. Tot acolo se afla și Haus Vaterland, un club de noapte pe cinci etaje, capabil să servească 6 000 de clienți în 12 restaurante, inclusiv barul Wild West, cu chelneri ce purtau pe cap imense pălării de cowboy, și Terasa Renania cu vin, unde clienții de la orice oră trăiau experiența unei scurte furtuni recreate în spațiul interior, cu tunete și fulgere și, spre disperarea doamnelor în rochii de mătase naturală, urmată de o ploicică. „Ce loc tineresc, destins, romantic, de unde nu vrei să pleci acasă până în zori!" scria un client.[169] „Este cel mai vesel loc din Berlin."

Pentru o tânără de 24 de ani lipsită de griji financiare și de stresul unui serviciu și care avea să se elibereze curând dintr-o căsnicie moartă, Berlinul era infinit de captivant. După numai câteva zile, a ieșit deja la „un ceai“ cu un faimos corespondent american, H.R. Knickerbocker—„Knick“ pentru prieteni – care scria pentru New York Evening Post.[170] Acesta a dus-o la hotelul Eden, binecunoscutul Eden, unde instigatoarea comunistă Rosa Luxemburg fusese aproape omorâtă în bătaie în 1919, înainte să fie dusă cu mașina în Tiergarten și omorâtă.

Acum, Martha și Knick dansau în salonul de ceai de la Eden. El era slab și scund, cu păr roșcat și ochi negri, și o conducea pe ringul de dans cu măiestrie și grație. Conversația a alunecat inevitabil către Germania. Asemenea lui Sigrid Schultz, Knickerbocker a încercat să o instruiască puțin pe Martha despre politica țării și caracterul noii ei conduceri. Martha nu a fost interesată, iar conversația a alunecat către alte subiecte. Pe ea o fermecau bărbații și femeile din jurul ei. Adora „dansul lor amuzant și rigid, limba lor guturală și fără noimă și gesturile lor simple, comportamentul natural și pofta copilărească de viață“.[171]

Îi plăceau germanii pe care îi cunoscuse deja – cu siguranță mai mult decât francezii pe care îi întâlnise cu ocazia studiilor de la Paris. Spre deosebire de francezi, scria ea, germanii „nu erau hoți, nu erau egoiști, nu erau nerăbdători sau reci și dificili“.[172]

*

Impresia veselă a Martei despre cum stăteau lucrurile era comună în rândul celor din afară veniți în vizită în Germania și cu precădere în Berlin. Ideea era că, în majoritatea zilelor, în majoritatea cartierelor, orașul arăta și funcționa așa cum o făcuse mereu. Vânzătorul ambulant de trabucuri din fața hotelului Adlon de pe Unter den Linden numărul 1 continua să vândă trabucuri ca de obicei (iar Hitler continua să ocolească hotelul, preferându-l în schimb pe Kaiserhof din apropiere). În fiecare dimineață, germanii umpleau Tiergarten, mulți călare, la fel cum alți mii făceau naveta în centrul

orașului cu trenul sau tramvaiul din cartiere precum Wedding sau Onkel Toms Hütte. Femei și bărbați frumos îmbrăcați se așezau în Romanisches Café, bând cafea și vin, fumând țigarete și trabucuri și exersându-și umorul tăios pentru care berlinezii erau atât de faimoși – Berliner Schnauze, sau „berlinezul bun de gură".[173] La cabaretul Katakombe, Werner Finck continua să facă glume pe seama noului regim, în ciuda riscului de a fi arestat. În timpul unui spectacol, unul dintre spectatori l-a făcut „jidan împuțit", la care el a răspuns: „Nu sunt evreu. Doar par inteligent."[174] Publicul a râs cu poftă.

Zilele frumoase erau încă frumoase. „Soarele strălucește", scria Christopher Isherwood în ale sale Povești din Berlin, „iar Hitler este stăpânul orașului.[175] Soarele strălucește, și zeci de prieteni de-ai mei… sunt în închisoare, poate chiar morți." Normalitatea era seducătoare. „Îmi surprind chipul în oglinda unui magazin și sunt șocat să văd că încă zâmbesc", scria Isherwood. „Nu poți să nu zâmbești pe o vreme atât de frumoasă." Tramvaiele circulau ca de obicei, la fel și pietonii de pe trotuare; totul în jurul lui avea „un aer de stranie familiaritate, de izbitoare asemănare cu ceva din trecut ce omul își amintește a fi normal și plăcut – ca o fotografie foarte bine realizată".

Sub această poleială, însă, Germania trecuse printr-o revoluție rapidă și atotcuprinzătoare, care pătrunsese adânc în urzeala vieții cotidiene. Apăruse discret și ascunsă vederii. În centrul ei se afla o campanie guvernamentală numită Gleichschaltung – „Uniformizare" – de aliniere a cetățenilor, a ministerelor, a universităților și a instituțiilor culturale și sociale la convingerile și poziția național-socialiștilor.[176]

„Uniformizarea" apăruse cu o viteză uimitoare, chiar și în sectoare ale vieții care nu erau ținta directă a unor legi specifice, germanii acceptând benevol influența stăpânirii naziste, un fenomen care a devenit cunoscut drept Selbst-gleichschaltung, sau „autouniformizare".[177] Schimbarea s-a produs în Germania atât de rapid și la o scară atât de largă încât cetățenii germani care au părăsit țara pentru afaceri sau în vacanță au găsit la întoarcere totul schimbat în jurul lor, de parcă ar fi fost personajele unui film de groază care se întorc și își găsesc foștii prieteni, clienți, pacienți și mușterii transformați în moduri greu de deslușit. Gerda Laufer, o socialistă, scria că se simțise „profund tulburată că oameni considerați cândva prieteni, pe care îi cunoșteam de multă vreme, s-au schimbat de la o oră la alta".[178]

Vecinii au devenit posaci, invidiile mărunte s-au transformat în denunțuri către SA – Sturmabteilung – sau către nou înființata Geheime Staatspolizei, devenită cunoscută după acronimul său, Gestapo (GEheime STAatsPOlizei), inventat de un funcționar al poștei în căutarea unui mod mai puțin greoi de identificare a agenției.[179] Reputația Gestapo de a fi omniscientă și rău-voitoare s-a născut din confluența a două fenomene: primul, un climat politic în care simpla criticare a guvernului putea duce la arestarea persoanei în cauză, și al doilea, existența unei populații dornice nu doar să se alinieze și să devină uniformă, dar și să folosească vulnerabilități naziste pentru satisfacerea nevoilor individuale și calmarea invidiilor. Un studiu al documentelor naziste a relevat faptul că dintr-un eșantion de 213 denunțuri, 37% fuseseră determinate de o credință politică sinceră, dar de conflicte private, motivul fiind adesea uluitor de mărunt.[180] În octombrie 1933, de exemplu, angajatul unei băcănii a denunțat un mușteriu capricios care insistase cu încăpățânare să primească restul de trei pfenigi.[181] Angajatul îl acuzase că nu își plătise taxele. Germanii se reclamau între ei cu atâta plăcere încât ofițerii naziști superiori au cerut populației să trieze mai bine circumstanțele care ar justifica o reclamație către poliție. Hitler însuși a recunoscut într-o remarcă făcută față de ministrul Justiției: „trăim în prezent într-o mare de denunțuri și ticăloșie omenească“.[182]

Un element central al Uniformizării era introducerea în Legea serviciului public din Germania a „clauzei ariene“, care interzicea efectiv evreilor să primească funcții guvernamentale. Reglementări suplimentare și animozități locale restrângeau serios posibilitatea evreilor de a deveni medici sau avocați. Oricât de oneroase și de dramatice ar fi fost aceste restricții pentru evrei, ele îi impresionau puțin sau deloc pe turiști și pe alți observatori ocazionali, parțial deoarece în Germania locuiau foarte puțini evrei. În ianuarie 1933, numai aproximativ 1% din cei 65 de milioane de locuitori ai Germaniei erau evrei, majoritatea locuind în orașele mari, prezența lor în restul țării fiind neglijabilă.[183] Aproape o treime – puțin peste 160 000 – trăiau în Berlin, însă ei reprezentau mai puțin de 4% din populația totală a orașului de 4,2 milioane, mulți locuind în cartierele lor, care nu erau în mod obișnuit incluse pe traseele turistice.

Totuși, chiar și mulți locuitori evrei nu au înțeles adevăratul sens al celor ce se petreceau. 50 000 înțeleseseră și părăsiseră Germania la câteva

săptămâni de la ascensiunea lui Hitler în funcția de cancelar, dar majoritatea au rămas.[184] „Puțini au fost cei care au crezut că amenințările la adresa evreilor erau serioase“, nota Carl Zuckmayer, un scriitor evreu.[185] „Chiar și mulți evrei au considerat sălbaticele declamații antisemite ale naziștilor doar un dispozitiv de propagandă, o atitudine la care naziștii aveau să renunțe imediat după câștigarea puterii guvernamentale și preluarea responsabilităților publice.“ Deși un cântec popular în rândul Batalioanelor de Asalt avea titlul „Când tăișul pumnalului meu va fi mânjit de sânge evreiesc“, la momentul sosirii lui Dodd, violențele asupra evreilor începuseră să se mai domolească. Incidentele erau sporadice, izolate. „Era ușor să nu te îngrijorezi“, scria istoricul John Dippel într-un studiu asupra motivului pentru care mulți evrei hotărâseră să rămână în Germania.[186] „La suprafață, mare parte din viața cotidiană rămăsese așa cum fusese înainte să vină Hitler la putere. Atacurile naziștilor asupra evreilor erau ca furtunile de vară, care veneau și treceau rapid, lăsând în urma lor o liniște stranie.“

Cel mai vizibil indiciu al campaniei de uniformizare a fost apariția subită a salutului lui Hitler, sau Hitlergruss. Era suficient de nou pentru lumea din afară pentru a i se acorda de către consulul general Messersmith un întreg raport, datat 8 august 1933. Salutul, scria el, nu avea vreun precedent modern, cu excepția salutului soldaților în prezența ofițerilor superiori, folosit la scară restrânsă.[187] Ceea ce făcea această practică unică era faptul că toată lumea trebuia să salute, chiar și la cele mai banale întâlniri. Proprietarii de magazine își salutau clienții. Copiilor li se cerea să își salute profesorii de câteva ori pe zi. La încheierea unui spectacol de teatru, un obicei nou stabilit cerea ca publicul să se ridice în picioare și să salute în timp ce interpretau mai întâi imnul național al Germaniei, „Deutschland über Alles“, iar apoi pe cel al Batalioanelor de Asalt, „Das Horst Wessel Lied“, sau „Cântecul lui Horst Wessel“, numit astfel după compozitorul lui, un asasin SA ucis de comuniști, dar pe care propaganda nazistă îl transformase ulterior într-un erou. Publicul german îmbrățișase cu atâta aviditate salutul încât făcuseră actul salutării neîncetate aproape ilar, mai ales pe coridoarele clădirilor publice unde toată lumea, de la cel mai neînsemnat curier până la directorii de cel mai înalt rang, se salutau și își adresau cunoscutul Heil între ei, transformând o biată vizită la toaletă în ceva de-a dreptul epuizant.

Messersmith refuza să salute și lua doar poziție de drepți, dar înțelegea că pentru germanii de rând asta nu era suficient. Câteodată, până și el se simțea presat să se conformeze. La încheierea unei mese de prânz la care luase parte în portul din Kiel, toți mesenii s-au ridicat în picioare și, cu brațul drept întins, au început să cânte imnul național și „Cântecul lui Horst Wessel“. Messersmith s-a ridicat respectuos în picioare, așa cum ar fi făcut-o în America pentru „Star-Spangled Banner“, imnul SUA. Mulți dintre ceilalți meseni, inclusiv câțiva membri SA, s-au uitat insistent la el și au început să șușotească între ei ca și cum ar fi încercat să îi afle identitatea. „M-am simțit de-a dreptul foarte norocos că incidentul a avut loc într-un spațiu închis și în prezența unor oameni inteligenți“, scria el, „pentru că, dacă ar fi avut loc la o adunare publică sau la o demonstrație, nu încape îndoială că aș fi fost întrebat cine sunt și aș fi fost agresat.“[188] Messersmith recomanda ca vizitatorii din America să încerce să anticipeze când e momentul intonării imnurilor și al salutului și să plece mai devreme.

Nu era deloc amuzat când ambasadorul Dodd îi mai arunca din când în când câte un salut în batjocură.[189]

*

În timpul celei de-a doua sa săptămâni la Berlin, Martha a descoperit că nu se ascunsese de trecutul ei atât de bine pe cât sperase.

Bassett, soțul ei, a sosit în oraș în ceea ce el numea în privat „misiune în Berlin“, sperând să o recucerească pe Martha.

S-a cazat la hotel Adlon. Cei doi s-au întâlnit de câteva ori, însă Bassett nu a avut parte de împăcarea scăldată de lacrimi la care sperase, ci mai degrabă de o indiferență cordială. „Îți amintești când am fost cu bicicletele în parc“, scria el.[190] „Ai fost prietenoasă, dar am simțit o distanță între noi.“

Ca să înrăutățească și mai mult lucurile, spre sfârșitul ședерii sale, Bassett a răcit serios. Răceala l-a răpus, la țanc pentru ultima vizită a Marthei înainte

de plecarea lui.

A știut că a sa „misiune la Berlin“ eșuase din clipa în care Martha a pus piciorul în camera lui. Îl adusese cu ea pe fratele ei Bill.

A fost un moment de o cruzime nepăsătoare. Ea știa că Bassett ar fi interpretat corect gestul. Se plictisise de el. Îl iubise cândva, însă relația lor fusese prea plină de neînțelegeri și de obligații contradictorii. Acolo unde cândva fusese dragoste, cum avea să spună Martha mai târziu, era acum doar „cenușă“, și nici asta îndeajuns de multă.

Bassett a înțeles. „Te-ai săturat“, scria el.[191] „Și cine te-ar putea condamna!“

I-a trimis flori, recunoscându-și înfrângerea. Biletul ce însoțea buchetul începea astfel: „Fermecătoarei și adorabilei mele foste soții“.[192]

Bassett s-a întors în America, la Larchmont, New York, la o viață din suburbii petrecută tunzând peluza și crengile uscate ale fagului roșu din curtea casei, la beri băute la ceas de seară și mese frugale și la naveta făcută cu trenul până la biroul lui de la bancă. El scria mai târziu: „Nu sunt deloc sigur că ai fi fost fericită ca soție de economist de bancă, preocupată de facturi, o droaie de copii, ședințe cu părinții și alte lucruri similare“.[193]

*

Legătura Marthei cu Sigrid Schultz a început curând să dea roade. Schultz a organizat o petrecere de bun-venit pentru Martha pe 23 iulie 1933, la care a invitat câțiva dintre cei mai apropiați prieteni, printre ei aflându-se încă un corespondent, Quentin Reynolds, care scria pentru Hearst News Service. Martha și Reynolds s-au înțeles numaidecât. El era masiv și vesel, cu păr ondulat și ochi care păreau mereu că râd – deși era deopotrivă recunoscut drept încăpățânat, sceptic și inteligent.

Cei doi s-au reîntâlnit cinci zile mai târziu la barul de la Esplanade, împreună cu fratele ei, Bill. Asemenea lui Schultz, Reynolds cunoștea pe toată lumea și reușise să se împrietenească cu mai mulți oficiali naziști, inclusiv cu un confident de-ai lui Hitler cu nume menit să îți scrântească limba când îl pronunțai, Ernst Franz Sedgwick Hanfstaengl. Absolvent de Harvard și cu mamă născută în America, Hanfstaengl cânta la pian pentru Hitler până noaptea târziu pentru a calma nervii dictatorului.[194] Nu cânta Mozart sau Bach. Ci mai ales Wagner și Verdi, Liszt și Grieg, puțin Strauss și Chopin.

Martha a vrut să îl cunoască; Reynolds știa că urma să aibă loc o petrecere organizată de un amic corespondent, o petrecere la care era așteptat și Hanfstaengl, așa că s-a oferit să o ia cu el.

Capitolul 7. Conflict ascuns

Dodd mergea pe jos de la Esplanade la birou în fiecare dimineață, o plimbare de 15 minute pe Tiergartenstrasse, strada care reprezenta granița de sud a parcului. Pe latura sudică se aflau conace cu grădini luxuriante și garduri din fier forjat, multe aparținând ambasadelor și consulatelor; la nord se întindea parcul însuși, plin de copaci, statui și alei umbroase. Dodd îl numea „cel mai frumos parc pe care l-am văzut vreodată", iar plimbarea aceasta a devenit rapid momentul preferat al zilei.[195] Biroul lui era în cancelaria ambasadei de pe Bendlerstrasse, o stradă aflată chiar lângă parc și pe care se mai afla „Bendler Block", un grup de clădiri mici, albe, dreptunghiulare, care serveau drept cartier al armatei germane regulate, Reichswehr.

O fotografie cu Dodd în biroul lui în prima săptămână la Berlin îl înfățișează așezat la o masă de lucru mare, bogat ornamentată, în fața unei tapiserii imense agățate pe peretele din spate, cu un telefon mare și complicat în stânga, la o distanță de poate un metru și jumătate. Imaginea are ceva comic: Dodd, cu constituția lui delicată, cu un guler rigid și alb, cu păr plin de pomadă și o cărare corectă, privește cu o expresie serioasă în obiectiv, dominat totalmente de opulența ce îl înconjoară. Fotografia a provocat un râs copios în Departamentul de Stat în rândul celor care dezaprobaseră numirea lui. Subsecretarul Phillips încheia o scrisoare adresată lui Dodd astfel: „O fotografie cu tine la masa de lucru, în fața unei tapiserii superbe, s-a bucurat de o largă circulație aici și arată foarte impresionant".[196]

Dodd părea să încalce la fiecare pas câte un aspect al uzanței diplomatice, cel puțin în ochii consilierului său de la ambasadă, George Gordon. Dodd insista să meargă pe jos la întâlnirile cu oficiali ai guvernului. Odată, trebuind să ajungă la o întâlnire la Ambasada Spaniei, aflate în apropiere, l-a făcut pe Gordon să îl însoțească în plimbarea lui, ambii bărbați fiind îmbrăcați în redingote și având pe cap jobene. Într-o scrisoare adresată lui Thornton Wilder ce evoca scena, Martha scria că pe Gordon „aproape l-a lovit damblaua trebuind să umble așa prin cartier".[197] Când Dodd mergea pe

undeva cu mașina, lua Chevroletul familiei, total nepotrivit față de Opelurile și Mercedesurile preferate de oficialii superiori ai Reichului. Purta costume simple. Făcea glume sardonice. Luni, 24 iulie, a comis un păcat extrem de șocant. Consulul general Messersmith îi invitase pe el și pe Gordon la o întâlnire cu un congresman american venit în vizită. Întâlnirea urma să aibă loc în biroul lui Messersmith de la Consulatul american, care ocupa primele două etaje ale unei clădiri aflate peste drum de hotelul Esplanade. Dodd a ajuns în biroul lui Messersmith înaintea lui Gordon; câteva minute mai târziu, a sunat telefonul. Dodd a înțeles din spusele lui Messersmith că Gordon refuza acum să mai vină. Motivul: pură pică. Din punctul de vedere al lui Gordon, Dodd se „înjosise“ și făcuse același lucru și cu postul lui grăbindu-se să ajungă la o întâlnire în biroul cuiva de rang inferior. Dodd nota în jurnalul său: „Gordon este un om de carieră sârguincios, cu detalii fine dezvoltate până la puterea n“.[198]

Dodd nu și-a putut prezenta imediat scrisorile de acreditare președintelui Hindenburg, așa cum cerea protocolul diplomatic, deoarece Hindenburg era bolnav și se retrăsese în convalescență pe domeniul său de la Neudeck din Prusia de Est; întoarcerea lui era așteptată abia la sfârșitul verii. Prin urmare, Dodd nu era încă oficial recunoscut ca ambasador și folosea această perioadă de liniște pentru a se familiariza cu lucruri de bază, cum ar fi fost folosirea unui telefon al ambasadei, codurile telegrafice și orarul tipic de plecare a corespondenței diplomatice. S-a întâlnit cu un grup de corespondenți americani și apoi cu vreo 20 de reporteri germani, care – așa cum se temuse Dodd – văzuseră articolul din ziarul evreiesc Hamburger Israelitisches Familienblatt în care el declarase că venise în Germania „pentru a corecta nedreptățile făcute evreilor“.[199] Dodd le-a citit ceea ce el descria drept o „scurtă dezmințire“.

Dodd a prins repede gustul vieții în Germania. În prima lui zi plină în Berlin, cabinetul Hitler a adoptat o nouă lege, care urma să intre în vigoare pe 1 ianuarie 1934, numită Legea pentru prevenirea urmașilor bolnavi ereditar, care autoriza sterilizarea indivizilor suferinzi de diverse handicapuri fizice sau psihice.[200] El a mai aflat și că personalul din ambasadă și din consulatul lui Messersmith era convins că autoritățile germane interceptau corespondența care intra și care ieșea și că asta îl determinase pe Messersmith să ia măsuri extraordinare pentru a se asigura că cele mai

sensibile mesaje ajung în America nedeschise.[201] Consulul general le cerea acum curierilor să înmâneze astfel de corespondență direct căpitanilor vaselor cu destinația America, care urmau să fie așteptați în port de delegați oficiali americani.[202]

*

Una din primele sarcini pe care Dodd și le-a impus a fost să înțeleagă plusurile și minusurile superiorilor ambasadei, secretarul unu și secretarul adjunct, și ale diferiților funcționari, stenografi și ale altor angajați care lucrau în afara cancelariei. Dodd le-a considerat de la bun început obiceiurile de muncă respingătoare. Superiorii din echipa lui veneau la lucru în fiecare zi când aveau chef și dispăreau periodic la vânătoare sau la golf. Aproape toți, a descoperit el, erau membrii unui club de golf din districtul Wannsee, din sud-estul centrului Berlinului. Mulți erau bogați, o adevărată tradiție în Departamentul de Stat, și cheltuiau bani cu nemiluita, atât pe ai lor, cât și pe ai ambasadei. Dodd era deosebit de revoltat de cât de mult cheltuiau aceștia pe telegrame internaționale. Mesajele erau lungi și lipsite de coerență, prin urmare, inutil de costisitoare.

În notele pentru un raport despre personal, el a făcut o scurtă descriere a oamenilor-cheie.[203] Astfel, soția consilierului Gordon avea un „venit considerabil“, iar Gordon avea tendința să fie irascibil. „Instabil emoțional. Prea ostil cu germanii… crizele lui au fost multe și exasperante.“ În ciorna sa despre unul din secretarii ambasadei, de asemenea foarte bogat, Dodd a notat stenografic că „adoră să judece culoarea șosetelor bărbaților“. Dodd a mai notat că femeia care era conducea recepția ambasadei, Julia Swope Lewin, nu era potrivită pentru acel post, deoarece era „foarte antigermană“ și asta nu era nimerit „când întâmpini oaspeți germani“.

Dodd a mai învățat contururile peisajului politic de dincolo de zidurile ambasadei. Lumea din rapoartele lui Messersmith căpăta acum viață dincolo de ferestrele lui, sub cerul senin al zilelor de vară. Existau peste tot stindarde într-o izbitoare combinație de culori: fundal roșu, un cerc alb și

o svastică, sau Hakenkreuz, în centru, mereu cu linii foarte groase și foarte negre. Cuvântul „swastika“ nu era încă termenul folosit în ambasadă. Dodd a aflat semnificația diverselor culori purtate de bărbații pe care îi întâlnea în plimbările sale. Uniformele brune, aparent omniprezente, erau purtate de Batalioanele de Asalt, SA, cele negre, de forțe mai reduse ca număr, mai de elită, numite Schutzstaffel, sau SS, albastre, de poliția obișnuită. Dodd a aflat, de asemenea, despre puterea crescândă a Gestapoului și de tânărul comandant, Rudolf Diels. Era un bărbat zvelt, brunet, și considerat chipeș în ciuda numeroaselor cicatrici faciale dobândite în vremea studenției, în timpul duelurilor cu spada, practicate cândva de tinerii germani din dorința de a-și dovedi bărbăția. Deși înfățișarea lui era la fel de sinistră ca aceea a personajelor malefice dintr-un film fără prea multe subtilități, Diels se dovedise până în acel moment – conform lui Messersmith – un bărbat integru, săritor și rațional acolo unde superiorii lui, Hitler, Göring și Goebbels, în mod clar, nu fuseseră.

Această nouă lume se dovedea a fi și sub multe alte aspecte mai nuanțată și complexă decât anticipase Dodd.

Guvernul lui Hitler avea multe falii adânci. Hitler era cancelar din 30 ianuarie 1933, când fusese numit pe post de președintele Hindenburg ca parte a unei înțelegeri realizate de politicieni conservatori de rang înalt care crezuseră că îl vor putea ține sub control, o noțiune care, la momentul sosirii lui Dodd, se dovedise deja iluzorie. Hindenburg – cunoscut de toată lumea drept Bătrânul Gentleman – rămăsese ultima contrapondere a puterii lui Hitler și declarase public cu câteva zile înainte de plecarea lui Dodd că îi displăceau încercările lui Hitler de a suprima Biserica Protestantă. Declarându-se „creștin evanghelic“, Hindenburg a avertizat într-o scrisoare către Hitler făcută publică asupra creșterii „anxietății față de libertatea internă a Bisericii“, menționând că, dacă lucrurile continuau în aceeași manieră, „asupra poporului și patriei noastre se va abate un mare rău, iar unitatea națională va avea de suferit“.[204] În plus față de autoritatea constituțională de a numi un nou cancelar, Hindenburg era și comandantul armatei regulate, Reichswehr. Hitler înțelegea că dacă națiunea ar fi fost cuprinsă din nou de haos, Hindenburg s-ar fi putut simți obligat să înlocuiască guvernul și să instituie legea marțială. El mai recunoștea și faptul că cea mai posibilă sursă a unei viitoare instabilități era SA-ul, comandat de

prietenul și de vechiul lui aliat, căpitanul Ernst Röhm.[205] Hitler considera tot mai mult trupele SA o forță indisciplinată și radicală care își depășise atribuțiile. Röhm era de altă părere: el și Batalioanele sale de Asalt avuseseră un rol esențial în realizarea revoluției național-socialiste, iar acum, drept răsplată, voia controlul tuturor forțelor militare naționale, inclusiv al Reichswehrului. Armata considera această perspectivă detestabilă. Gras, ursuz, homosexual declarat și absolut desfrânat, Röhm nu poseda nici una dintre trăsăturile cazone venerate de soldați.[206] Cu toate acestea, el comanda o legiune de un milion de bărbați ce lua rapid amploare. Efectivele armatei obișnuite numărau doar o zecime din acest număr, însă erau mai bine instruite și înarmate. Conflictul dospea.

Dodd a avut impresia că a depistat într-o altă zonă a guvernului o tendință ceva mai moderată, cel puțin prin comparație cu Hitler, Göring și Goebbels, pe care îi descria drept „adolescenți prinși în marele joc al puterii mondiale".[207] La următorul nivel mai jos, ministerele, a găsit motiv de speranță. „Oamenii ăștia doresc să împiedice orice formă de persecutare a evreilor, să coopereze cu ce a mai rămas din liberalii Germaniei", scria el, și adăuga: „Din ziua sosirii noastre aici, a existat o permanentă luptă între aceste grupuri".[208]

Părerea lui Dodd venea în mare parte în urma unei întâlniri cu ministrul german de externe, Konstantin Freiherr von Neurath, pe care Dodd l-a perceput – cel puțin pentru moment – ca fiind unul din membrii taberei moderate.

Sâmbătă, 15 iulie, Dodd i-a făcut o vizită lui Neurath la sediul ministerului de pe Wilhelmstrasse, un bulevard paralel cu latura estică a parcului Tiergarten. Pe acea stradă se găseau atât de mulți oficiali-cheie ai Reichului, încât Wilhelmstrasse devenise termenul definitoriu pentru guvernul german.

Neurath era un bărbat chipeș care, cu părul lui argintiu, sprâncenele dese și brune și mustața grizonantă tunsă scurt, avea înfățișarea unui actor perfect în roluri de tată. Martha avea să îl cunoască și ea curând, fiind uluită de abilitatea lui de a-și masca emoțiile interioare: „chipul lui", scria ea, „era incredibil de inexpresiv – proverbiala față-de-poker".[209] Asemenea lui Dodd, lui Neurath îi plăcea să meargă pe jos și își începea fiecare zi cu câte o plimblare prin Tiergarten.

Neurath se considera forța lucidă a guvernului și credea că i-ar fi putut controla pe Hitler și pe partidul acestuia. Așa cum spunea un coleg de-al său: „Încerca să îi pregătească pe naziști și să îi transforme în parteneri cu adevărat utili într-un regim naționalist moderat“.[210] Însă Neurath mai credea și în posibilitatea ca guvernul lui Hitler să-și facă singur felul. „El a crezut mereu“, scria unul dintre aghiotanții săi, „că dacă stă în biroul lui, își face datoria și își păstrează relațiile internaționale, într-o bună zi se va trezi și va descoperi că nazismul a dispărut“.[211]

Dodd îl considera „foarte agreabil“, o apreciere care confirma hotărârea lui de a fi cât se poate de obiectiv asupra tuturor celor ce se petreceau în Germania.[212] Dodd presupunea că Hitler trebuia să fi avut și alți oficiali de același calibru. Într-o scrisoare adresată unui prieten, scria: „Hitler se va da pe brazdă cu toți acești oameni mai înțelepți și va mai detensiona această situație încordată“.[213]

*

Chiar a doua zi, pe la ora 1:30 după-amiază, în Leipzig, orașul în care Dodd își obținuse doctoratul, un tânăr american pe nume Philip Zuckerman își făcea plimbarea de duminică alături de soția lui germană, de tatăl și sora acesteia. Dat fiind că erau evrei, putea fi considerată o acțiune imprudentă la acel sfârșit de săptămână anume, când aproximativ 140 000 de soldați din Batalioanele de Asalt năvăliseră în oraș pentru una din frecventele orgii ale SA cu marșuri, exerciții militare și, inevitabil, bețiii. În acea duminică după-amiază, o paradă de proporții a cuprins străzile orașului, sub stindarde naziste roșu-alb-negre care fluturau, pare-se, pe fiecare clădire. La ora unu și jumătate, o companie a acestor trupe SA s-a desprins de formația principală și a luat-o pe o stradă laterală, Nikolaistrasse, unde se întâmpla să își facă plimbarea familia Zuckerman.

După ce detașamentul SA a trecut pe lângă ei, un grup de bărbați din coada coloanei a bănuit că Zuckerman și ai lui ar putea fi evrei, așa că, fără vreun avertisment, i-au înconjurat, i-au trântit la pământ și s-au năpustit cu pumnii

și picioarele asupra lor. În cele din urmă, detașamentul SA și-a văzut de drum.

Zuckerman și soția lui au fost grav răniți, astfel încât amândoi au trebuit spitalizați, mai întâi în Leipzig, apoi din nou în Berlin, unde consulatul SUA s-a implicat. „Se prea poate ca [Zuckerman] să fi suferit răni interne atât de grave încât să nu se mai poată niciodată recupera integral“, scria consulul general Messersmith într-un raport către Washington în legătură cu atacul.[214] El avertiza că Statele Unite ar putea fi obligate să solicite despăgubiri bănești pentru Zuckerman, dar sublinia că nu se putea face nimic oficial pentru soția lui, deoarece nu era americancă. Messersmith adăuga: „Este interesant de notat că ea a fost forțată, ca rezultat al atacului căruia i-a căzut, de asemenea, victimă, să se ducă la un spital unde să avorteze o sarcină în numai câteva luni“.[215] Ca rezultat al operației, scria el, doamna Zuckerman nu avea să mai poată face vreodată copii.

Atacurile de acest fel ar fi trebuit să înceteze; existau decrete guvernamentale care cereau restricționarea lor. Batalioanele de Asalt păreau să ignore acest lucru.

Într-un alt raport asupra cazului, Messersmith scria: „Este distracția preferată a celor din SA să atace evrei și nu se poate spune decât foarte deschis, fără ocolișuri, că nu le place să fie privați de prada lor“.[216]

Această înțelegere, a omului din interior, a acestui fenomen și a altora similare din noua Germanie îi sporea frustrarea că vizitatorii nu înțelegeau adevărata natură a regimului lui Hitler. Mulți turiști americani se întorceau acasă nedumeriți de disonanța dintre ororile despre care citiseră în ziarele de acasă – bătăile și arestările din primăvara trecută, arderile de cărți și lagărele de concentrare – și momentele frumoase pe care le petreceau, de fapt, ca turiști prin Germania. Un astfel de vizitator a fost comentatorul radio pe nume H.V. Kaltenborn – născut Hans von Kaltenborn în Milwaukee – care, a trecut prin Berlin cu soția, fiica și fiul lui la scurt timp după sosirea lui Dodd. Cunoscut drept „decanul comentatorilor“, Kaltenborn relata pentru Columbia Broadcasting Service și devenise faimos în toată America, atât de faimos încât în ultimii ani se jucase pe el însuși în roluri secundare din filmele Domnul Smith merge la Washington și în thrillerul science-fiction Ziua în care Pământul s-a oprit. Înainte să plece spre Germania, Kaltenborn

s-a oprit la Departamentul de Stat și a primit acordul să citească niște rapoarte semnate de Messersmith. La momentul respectiv le-a considerat exagerate. Acum, după patru sau cinci zile în Berlin, i-a spus lui Messersmith că rămâne la concluzia lui inițială, numind rapoartele lui Messersmith „inexacte și exagerate“.[217] A sugerat că Messersmith se baza probabil pe surse greșite.

Messersmith a fost șocat. Nu se îndoia deloc de sinceritatea lui Kaltenborn, însă punea părerea comentatorului pe seama faptului că era „de origine germană, neputând crede că germanii ar fi fost în stare de lucrurile care se petreceau zi de zi și oră de oră în Berlin și în toată țara“.[218]

Era o problemă pe care Messersmith o observase în repetate rânduri. Cei care locuiau în Germania și care erau atenți înțelegeau că se schimbase ceva fundamental și că întreg peisajul fusese învăluit de întuneric. Vizitatorii nu vedeau asta. Așa cum scria Messersmith într-un raport, acest lucru se datora parțial faptului că guvernul german începuse o campanie de „influențare a americanilor care vin în Germania pentru a-și forma o opinie favorabilă asupra evenimentelor din țară“.[219] Vedea dovezi ale acestui lucru în comportamentul ciudat al lui Samuel Bossard, un american atacat pe 31 august de membri ai organizației Tineretul Hitlerist.[220] Bossard completase numaidecât o declarație la Consulatul SUA și vorbise furios despre incident cu mai mulți corespondenți de la Berlin. Apoi, brusc, a încetat să mai vorbească. Messersmith l-a chemat chiar înainte de întoarcerea în America și l-a întrebat cum îi mergea, însă Bossard a refuzat să comenteze incidentul. Suspicios, Messersmith a făcut cercetări și a aflat că ministrul propagandei îl plimbase pe Bossard prin Berlin și Potsdam și îl copleșise cu amabilități și atenții. Efortul se pare că dăduse roade, nota Messersmith. Când Bossard a sosit la New York, conform unui articol de ziar, a declarat: „Dacă americanii din Germania cad victime oricărui fel de atacuri, asta nu se poate datora decât unor erori… Mulți americani par să nu înțeleagă schimbările care au avut loc în Germania și stângăcia lor i-a făcut să se manifeste în moduri care au provocat atacuri.“[221] A promis că se va întoarce în Germania în anul următor.

Messersmith simțea prezența unei mâini deosebit de iscusite în spatele deciziei guvernului de a anula interzicerea cluburilor Rotary în Germania.

Aceste cluburi nu doar că aveau voie să continue să existe, dar li se permitea să își păstreze și membrii evrei. Messersmith însuși făcea parte din clubul Rotary din Berlin. „Faptul că li se permite evreilor să continue să fie membri ai cluburilor Rotary este folosit ca propagandă în rândul cluburilor Rotary din toată lumea“, scria el.[222] Realitatea era că mulți din acei membri evrei își pierduseră slujbele sau aveau posibilitatea de exersare a profesiilor foarte limitată. În rapoartele sale, Messersmith relua de fiecare dată aceeași temă: cât de greu era pentru vizitatorii de ocazie să înțeleagă ce se petrecea cu adevărat în noua Germanie. „Americanii care vin în Germania se vor trezi înconjurați de influențe ale guvernului iar timpul le va fi atât de ocupat cu distracția, că nu vor avea aproape deloc ocazia să afle care este situația cu adevărat.“[223]

Messersmith l-a îndemnat pe Kaltenborn să ia legătura cu câțiva dintre corespondenții americani de la Berlin, care i-ar fi putut furniza confirmări extinse ale rapoartelor lui.

Kaltenborn a respins ideea. El îi cunoștea pe mulți dintre acești corespondenți. Erau obtuzi, declara el, la fel cum era și Messersmith.

Și-a continuat călătoria, deși, cât de curând, avea să fie obligat, la modul cel mai convingător, să își schimbe părerile.

Capitolul 8. Întâlnirea cu Putzi

Cu ajutorul lui Sigrid Schultz și a lui Quentin Reynolds, Martha a pătruns rapid în mușuroiul monden al a Berlinului. Isteață, cochetă și frumușică, a devenit preferata tinerilor funcționari ai corpului diplomatic și un oaspete dorit la petrecerile neoficiale, așa-numitele agape și ieșiri la bere, organizate după orele de birou. A devenit, de asemenea, o prezență obișnuită la o petrecere a 20 și ceva de corespondenți care se desfășura la un restaurant italian, Die Taverne, deținut de un german și de soția lui belgiancă.[224] Restaurantul rezerva de fiecare dată pentru grup o masă rotundă mare dintr-un colț – Stammtisch, adică o masă pentru clienții obișnuiți ai locului – grup din care Schulz făcea parte și care obișnuia să înceapă să se adune pe la ora zece seara și să petreacă până pe la orele patru ale dimineții următoare. Grupul dobândise un fel de faimă. „Toți ceilalți din restaurant se uită la ei, încercând să asculte ce spun“, scria Christopher Isherwood în Goodbye to Berlin.[225] „Dacă le poți da o informație – detaliile unui arest sau adresa unei victime ale cărei rude pot fi intervievate – atunci unul din jurnaliști pleacă e la masă și începe să se plimbe cu tine pe afară, pe stradă.“ Masa primea adesea scurte vizite din partea secretarilor unu și a secretarilor adjuncți ai diverselor misiuni diplomatice, din partea diverșilor oficiali ai presei naziste, iar uneori chiar și din partea comandantului Gestapoului, Rudolf Diels. William Shirer, un membru ulterior al grupului, o considera pe Martha un membru de nădejde: „drăguță, vivace, o aprigă participantă la discuții“.[226]

În această nouă lume, cartea de vizită era moneda decisivă.[227] Detaliile cărții de vizită a unei persoane reflectau caracterul individului, felul în care acesta se percepea pe sine sau cum ar fi vrut să fie perceput de ceilalți. Membrii conducerii naziste aveau, invariabil, cele mai mari cărți de vizită, cu cele mai impunătoare titluri, tipărite, de regulă, cu un font teutonic gros. Prințul Ludovic Ferdinand, fiul prințului moștenitor al Germaniei, un tânăr blajin care lucrase la uzinele Ford din America, avea cea mai micuță carte de vizită cu putință, pe care erau scrise doar numele și titlul său. Tatăl lui, pe de altă parte, avea o carte de vizită mare, cu fotografia sa pe o parte, în ținută

regală completă, și goală pe partea cealaltă. Cărțile erau versatile. Consemnări mâzgălite repede pe o carte de vizită puteau servi drept invitații la cină, la cocktailuri sau la întâlniri mai palpitante. Dacă se tăia cu o linie numele de familie, un bărbat sau o femeie transmitea prietenie, interes, chiar intimitate.

Martha strângea zeci de cărți de vizită și le păstra. Cărți de la prințul Ludovic, care avea să îi devină curând amant și prieten, de la Sigrid Schultz, desigur, și de la Mildred Fish Harnack, care fusese prezentă la gară, când Martha și părinții ei sosiseră la Berlin. Un corespondent de la United Press, Webb Miller, scrisese pe cartea sa de vizită: „Dacă nu ai altceva mai important de făcut, ce-ar fi să iei cina cu mine".[228] Adăugase numele hotelului și numărul camerei.

*

În cele din urmă, Martha a făcut cunoștință cu primul superior nazist. Așa cum promisese, Reynolds a luat-o cu el la petrecerea prietenului englez, „o chestie somptuoasă, unde băutura a curs valuri".[229] La mult timp după sosirea lor, un bărbat imens cu o claie de păr negru ca pana corbului a năvălit în încăpere – „de o manieră senzațională", își amintea Martha mai târziu – împărțind cărți de vizită în stânga și în dreapta, zăbovind pe lângă destinatare tinere și drăguțe.[230] Având o înălțime de un metru 93, era cu un cap mai înalt decât majoritatea bărbaților de acolo, cântărind pe puțin 100 de kilograme. O doamnă îl descrisese cândva ca „extrem de ciudat ca înfățișare – o marionetă enormă atârnând de sfori flasce".[231] Chiar și în acel vacarm al petrecerii, vocea lui răsuna ca tunetul peste ropotul ploii.

Acesta, i-a spus Reynolds Marthei, era Ernst Hanfstaengl. Oficial, așa cum era scris pe cartea sa de vizită, el era Auslandspressechef – șeful relațiilor cu presa străină – în cadrul Partidului Național Socialist, deși acesta era, de fapt, un post inventat, fără prea multă autoritate reală, un cadou din partea lui Hitler drept recunoștință pentru prietenia lui Hanfstaeng din anii tinereții, când Hitler venea adesea acasă la Hanfstaengl.

Când a fost prezentată, Hanfstaengl i-a spus Marthei: „Spune-mi Putzi“. Era porecla lui din copilărie, folosită de prietenii și cunoștințele lui și de toți corespondenții din oraș.

Acesta era uriașul despre care Martha auzise deja atât de multe – cel cu nume de familie imposibil de pronunțat și de ortografiat, adorat de mulți corespondenți și diplomați, detestat și suspectat de mulți alții, din ultima tabără făcând parte și George Messersmith, care își declara „o antipatie instinctivă“ față de acest om.[232] „Este extrem de perfid, nu poți crede nici o iotă din ce spune“, scria Messersmith.[233] „Se dă drept cel mai apropiat prieten al celor pe care încearcă, în același timp, să îi submineze sau pe care îi atacă direct.“

Prietenul Marthei, Reynolds, l-a plăcut la început pe Hanfstaengl. Spre deosebire de ceilalți naziști, acest bărbat „se dădea peste cap să fie cordial cu americanii“, își amintea Reynolds.[234] Hanfstaengl se oferea să aranjeze interviuri care altfel ar fi fost imposibil de obținut și căuta să se prezinte corespondenților din oraș ca unul din băieții „de gașcă, prieten la cataramă cu toată lumea, fermecător“. Însă afecțiunea lui Reynolds față de Hanfstaengl a pălit, în cele din urmă. „Trebuia să îl cunoști pe Putzi pentru a-l antipatiza cu adevărat. Asta venea mai târziu“, nota el.[235]

Hanfstaengl vorbea superb engleză. La Harvard, fusese membru al clubului Hasty Pudding, o trupă de teatru, unde rămăsese pe vecie întipărit în mintea publicului după ce, pentru un spectacol, s-a îmbrăcat într-o tânără olandeză pe nume Gretchen Spootsfeiffer.[236] Acolo îl cunoscuse pe colegul de clasă Theodore Roosevelt Jr., fiul mai mare al lui Teddy Roosevelt, așa devenind oaspete obișnuit la Casa Albă. Circula o poveste care spunea că Hanfstaengl cântase la pian în subsolul Casei Albe cu atâta foc că rupsese șapte coarde.[237] Ca adult, administrase galeria de artă din New York a familiei, unde își cunoscuse viitoarea soție. După ce s-a mutat în Germania, cuplul s-a apropiat de Hitler, pe care l-a făcut nașul fiul lor abia născut, Egon. Băiatul îi spunea „unchiul Dolf“.[238] Uneori, când Hanfstaengl cânta pentru Hitler, dictatorul plângea.

Martha l-a plăcut pe Hanfstaengl. Nu era deloc așa cum se aștepta să fie un oficial nazist de rang înalt, „expunându-și atât de ostensiv farmecul și talentul“.[239] Era mare și plin de energie, cu niște mâini uriașe, cu degete

lungi – mâini pe care prietena Marthei, Bella Fromm, le descria ca având „dimensiuni aproape înfricoșătoare“ – și o personalitate care glisa ușor de la o extremă la alta.[240] Martha scria: „Avea un stil blând, lingușitor, o voce frumoasă pe care o folosea cu o măiestrie artistică, uneori șoptind grav și suav, iar în clipa următoare urlând și asurzind pe toată lumea“.[241] Domina orice anturaj. „Putea vlăgui pe oricine și, din pură hotărâre, striga mai tare sau șoptea mai tare decât cel mai puternic bărbat din Berlin.“[242]

Hanfstaengl a plăcut-o și el pe Martha, dar nu avea o părere prea strălucită despre tatăl ei. „Era un profesor de istorie mărunt și modest din Sud, care își conducea ambasada pe nimica toată și încerca probabil să economisească bani din salariu“, scria Hanfstaengl în memoriile sale.[243] „În momentul în care era nevoie de un milionar robust pentru a face față extravaganțelor naziștilor, el se agita pe acolo umil, de parcă ar fi fost tot un biet student în campusul universității.“ Hanfstaengl îl numea disprețuitor „Papa“ Dodd.[244]

„Cel mai bun lucru la Dodd“, scria Hanfstaengl, „era atrăgătoarea lui fiică blondă, Martha, pe care am ajuns să o cunosc foarte bine.“[245] Hanfstaengl a considerat-o fermecătoare, plină de viață și, în mod clar, o femeie cu apetit sexual sănătos.

Ceea ce i-a dat o idee.

Capitolul 9. Moartea este moarte

Dodd căuta să își mențină poziția obiectivă în ciuda întâlnirilor avute cu vizitatori care văzuseră Germania foarte diferită de tărâmul vesel, inundat de soare, prin care se plimba el în fiecare dimineață. Un astfel de vizitator era Edgar A. Mowrer, în momentul acela cel mai faimos corespondent de la Berlin și subiectul unei vâltori de contradicții. Mowrer relata pentru Chicago Daily News, dar era și autorul unui bestseller, Germany Puts the Clock Back (Germania dă ceasul înapoi), care îi înfuriase pe oficialii naziști până într-acolo încât prietenii lui Mowrer credeau că acesta este în pericol de moarte. Guvernul lui Hitler îl voia izgonit din țară. Mowrer voia să rămână și a venit la Dodd pentru a-i cere să intervină.

Mowrer era de mult timp ținta mâniei naziste. În rapoartele trimise din Germania, el reușise să pătrundă dedesubtul patinei de normalitate pentru a surprinde evenimente care să conteste percepția generală, făcând asta prin utilizarea unor tehnici inedite de relatare. Una dintre principalele lui surse de informații era doctorul său, un evreu care era fiul marelui rabin al Berlinului.[246] Din două în două săptămâni, Mowrer făcea o programare la el, aparent pentru o iritație persistentă a gâtului. De fiecare dată, doctorul îi înmâna un raport bătut la mașină al ultimelor abuzuri ale naziștilor, o metodă care a funcționat până când doctorul a început să suspecteze că Mowrer era urmărit. Cei doi au convenit asupra unui nou loc de întâlnire: în fiecare miercuri, la ora 11:45 dimineața, se întâlneau într-o toaletă publică de sub Potsdamer Platz. Se duceau la pisoare alăturate. Doctorul lăsa acolo raportul, iar Mowrer îl ridica.

Putzi Hanfstaengl a încercat să submineze credibilitatea lui Mowrer răspândind zvonul fals că motivul pentru care relatările lui erau atât de agresiv critice era că ar fi fost el însuși un evreu „secret“.[247] De fapt, același gând îi încolțise și Marthei. „Am fost înclinată să cred că este evreu“, scria ea; și continua: „Dușmănia lui mi se pare insuflată numai de conștiința rasială de sine“.[248]

Mowrer era revoltat de faptul că lumea din afară nu reușea să priceapă ce se petrecea cu adevărat în Germania. Aflase că până și fratele lui avea îndoieli asupra veridicității relatărilor sale.

Mowrer l-a invitat pe Dodd să cineze în apartamentul lui cu vedere spre Tiergarten și a încercat să îi dea indicii asupra unor realități ascunse. „În van", scria Mowrer. „Nu m-a crezut."[249] Nici măcar atacurile periodice asupra americanilor nu păreau să îl fi clintit pe ambasador, își amintea Mowrer: „Dodd a declarat că nu dorea să se amestece în problemele Germaniei".

De partea lui, Dodd l-a categorisit pe Mowrer drept „aproape la fel de vehement, în felul lui, ca naziștii".[250]

Amenințările împotriva lui Mowrer s-au înmulțit. În rândurile ierarhiei naziste se discuta despre o corecție fizică aplicată corespondentului. Comandantul Gestapo, Rudolf Diels, s-a simți obligat să avertizeze Ambasada SUA asupra faptului că Hitler se înfuria de fiecare dată când era menționat numele lui Mowrer.[251] Diels se temea că vreun fanatic l-ar fi putut asasina pe Mowrer sau l-ar fi putut „elimina din peisaj", și afirma că ar fi însărcinat anumiți membrii ai Gestapoului cu „responsabilitatea" de a a-i supraveghea discret pe corespondent și pe familia acestuia.

Când șeful lui Mowrer, Frank Knox, proprietarul Chicago Daily News, a aflat despre aceste amenințări, a decis să îl scoată pe Mowrer din Berlin. I-a oferit biroul din Tokyo al ziarului. Mowrer a acceptat, fără entuziasm, conștient că mai devreme sau mai târziu avea să fie expulzat din Germania, dar a insistat să rămână până în octombrie, doar pentru că dorea să relateze despre festivalul anual de la Nürnberg al Partidului Nazist, programat să înceapă pe 1 septembrie. Această adunare, „Ziua Victoriei Partidului", promitea să fie cea mai mare de până atunci.

Naziștii îl voiau plecat imediat. Batalioanele de Asalt s-au instalat la ușa biroului lui. Îi urmăreau prietenii și îi amenințau pe angajații biroului lui. La Washington, ambasadorul Germaniei în Statele Unite a notificat Departamentul de Stat că, dată fiind „indignarea justificată a poporului", guvernul nu mai putea spera să îl apere pe Mowrer de ce era mai rău.[252]

În acest punct, chiar și amicii corespondenți începuseră să se îngrijoreze. H.R. Knickerbocker și un alt reporter s-au dus să discute cu consulul general Messersmith și să îl roage să îl convingă pe Mowrer să plece. Messersmith a fost reticent. Îl cunoștea bine pe Mowrer și îi respecta curajul de a înfrunta amenințările naziștilor. Se temea că Mowrer ar fi putut interpreta intervenția sa drept trădare. Cu toate acestea, a fost de acord să încerce.

A fost „una dintre cele mai dificile conversații avute vreodată", scria Messersmith mai târziu.[253] „Când a văzut că mă alăturam celorlalți prieteni ai lui în încercarea de a-l convinge să plece, ochii i s-au umplut de lacrimi și m-a privit cu reproș." Cu toate acestea, Messersmith simțea că era de datoria lui să îl convingă pe Mowrer să plece.

Mowrer a cedat „cu un gest de disperare" și a ieșit din biroul lui Messersmith.

Acum, Mowrer se dusese cu problema sa direct la ambasadorul Dodd, însă Dodd era și el de părere că ar fi trebuit să plece, nu doar pentru propria siguranță, dar pentru că relatările lui adăugau tensiune peste mediul diplomatic și așa foarte agitat.

Dodd i-a spus: „Dacă nu ai fi fost oricum mutat de ziarul dumitale, m-aș fi ocupa eu personal de această problemă… Dumneata nu ai face asta pentru a evita complicațiile?"[254]

Mowrer a cedat. A fost de acord să plece pe 1 septembrie, prima zi a adunării de la Nürnberg despre care își dorise atât de mult să relateze.

Martha scria mai târziu că Mowrer „nu l-a iertat niciodată cu adevărat pe tata pentru sfatul lui".[255]

*

Un alt vizitator de la începuturi al lui Dodd a fost, așa cum scria Dodd însuși, „poate cel mai de seamă chimist al Germaniei“, dar care nu arăta astfel.[256] Era mititel și complet chel, cu o mustață cenușie subțire deasupra unor buze cărnoase. Avea tenul pământiu și aerul unui bărbat mult mai bătrân.

Acesta era Fritz Haber. Numele era foarte bine cunoscut și venerat de orice german, sau fusese până la venirea lui Hitler. Până nu demult, Haber fusese directorul faimosului Institut „Kaiser Wilhelm“ pentru Chimie Fizică. Era erou de război și laureat al Premiului Nobel. În speranța de a rezolva impasul din tranșee în timpul Primului Război Mondial, Haber inventase clorul gazos. El concepuse ceea ce a devenit cunoscut drept regula lui Haber, o formulă, $C \times t = k$, pe cât de elegantă pe atât de letală: o expunere la un nivel scăzut din acest gaz pe o perioadă îndelungată de timp va avea același rezultat ca o expunere la un nivel mai ridicat pentru o perioadă mai îndelungată de timp.[257] Tot el a inventat o modalitate de distribuire a gazului toxic pe front, participând personal în 1915 la prima întrebuințare împotriva trupelor franceze, la Ypres. Acea zi de la Ypres l-a costat mult la nivel personal.[258] Soția sa în vârstă de 32 de ani, Clara, criticase de multă vreme munca sa drept inumană și imorală și îi ceruse să se oprească, însă reacția lui față de asemenea îngrijorări a fost una singură: moartea era moarte, indiferent de cauză. La nouă zile după atacul cu gaz de la Ypres, soția lui se sinucisese. În ciuda protestului vehement la nivel internațional față de cercetările pentru dezvoltarea gazului toxic, lui Haber i se decernase în 1918 Premiul Nobel pentru chimie pentru descoperirea unei modalități de extragere a nitrogenului din aer, lucru ce înlesnea producerea din belșug de fertilizatori ieftini – și, desigur, de praf de pușcă.

În ciuda unei convertiri la protestantism înainte de război, Haber a fost categorisit, conform noilor legi naziste, drept non-arian, însă o excepție garantată eroilor de război evrei i-a permis să rămână director al institutului. Mulți oameni de știință evrei din echipa lui nu s-au calificat, însă, pentru această excepție, iar, pe 21 aprilie 1933, Haber aprimit ordinul de a-i concedia. S-a împotrivit deciziei, însă nu a prea avut aliați. Până și prietenul lui, Max Planck, i-a oferit o consolare placidă: „În această profundă decepție“, scria Planck, „singura mea consolare este că trăim într-o eră a catastrofei specifice oricărei revoluții și că trebuie să îndurăm mai tot ce se

întâmplă ca pe un fenomen al naturii, fără să ne frământe până la agonie întrebarea dacă lucrurile ar fi putut fi altfel“.[259]

Haber nu vedea astfel lucrurile. În loc să fie cel care își concediază prietenii și colegii, a preferat să demisioneze.

Acum – vineri, 28 iulie 1933 – fără prea multe alternative rămase, a venit să îi ceară ajutorul lui Dodd, aducând cu el o scrisoare semnată de Henry Morgenthau Jr., director al Consiliului Federal pentru Agricultură (și viitorul secretar al Trezoreriei). Morgenthau era evreu și apărător al refugiaților evrei.

Când Haber și-a spus povestea, „tremura din cap până-n picioare“[260], scria Dodd în jurnalul său, numind relatarea lui Haber „cea mai tristă poveste despre persecuția evreilor pe care am auzit-o până acum“.[261] Haber avea 65 de ani, suferea de inimă, și i se refuza acum pensia care i se garantase conform legilor Republicii de la Weimar, ce precedase cel de-al Treilea Reich al lui Hitler. „A vrut să afle ce posibilități există în America pentru emigranții cu rezultate remarcabile în știință aici“, scria Dodd.[262] „Tot ce i-am putut spune a fost că legea nu permitea accesul nici unuia acum, cota fiind atinsă.“ Dodd a promis să scrie Departamentului Muncii, care administra cotele de imigranți, pentru a întreba „dacă s-ar putea lua vreo hotărâre favorabilă pentru astfel de persoane“.

Și-au dat mâna. Haber l-a atenționat pe Dodd să fie precaut și să nu discute cazul lui cu alții, „căci consecințele s-ar putea să fie neplăcute“. Apoi Haber a plecat, un chimist mic și cenușiu, care fusese cândva unul dintre cei mai de preț oameni de știință ai Germaniei.

„Bietul bătrân“, își aducea aminte Dodd că își spusese în sinea lui – pe urmă însă se oprise, pentru că Haber era, de fapt, doar cu un an mai vârstnic decât el. „Un astfel de tratament“, scria Dodd în jurnalul său, „nu poate aduce decât rău guvernului care dă dovadă de o cruzime atât de cumplită.“

Dodd a descoperit, prea târziu, că ceea ce îi spusese lui Haber era, pur și simplu, incorect. Săptămâna următoare, pe 5 august, Dodd i-a scris lui Isador Lubin, directorul Biroului SUA pentru statistica forțelor de muncă: „Știi că s-a completat deja cota și probabil că îți dai seama că un mare număr de

oameni excepționali ar dori să migreze către Statele Unite, deși trebuie să își sacrifice toată avuția făcând asta“.[263] Având în vedere acestea, Dodd voia să afle dacă Departamentul Muncii descoperise vreo modalitate prin care „cei mai merituoși dintre acești oameni ar putea fi admiși“.

Lubin a înaintat scrisoarea lui Dodd colonelului D.W. MacCormack, comisarul pentru imigrare și naturalizare, care, pe 23 august, i-a răspuns lui Lubin, spunându-i: „Ambasadorul pare să fi fost dezinformat în această privință“.[264] De fapt, se dăduse doar un mic procent din numărul total al vizelor alocate cotei pentru Germania, iar greșeala, îl lămurea MacCormack, era a Departamentului de Stat, care aplicase cu mult entuziasm clauza ce interzicea pătrunderea cetățenilor „ce ar putea deveni o povară pentru societate“. Nimic din documentele lui Dodd nu explica de ce ajunsese el să creadă că se completase cota.

Toate aceastea au ajuns prea târziu pentru Haber, care plecase în Anglia să predea la Universitatea Cambridge, o decizie aparent fericită.[265] Mai târziu, însă, Haber s-a simțit pierdut într-o cultură străină, rupt de trecutul său și suferind în urma efectelor unei clime neprietenoase. La șase luni după ce ieșise din biroul lui Dodd, în timpul unei convalescențe în Elveția, a suferit un atac de cord fatal, moartea nefiindu-i deplânsă în noua Germanie. Totuși, după un deceniu, al Treilea Reich avea să găsească o nouă întrebuințare regulii lui Haber, pentru un insecticid pe care Haber îl inventase la institutul său, compus parțial din gaz de cianură și folosit în mod obișnuit pentru fumigarea incintelor de depozitare a grânelor. Numit la început Zyklon A, el avea să fie mai apoi transformat de chimiștii germani într-o variantă mult mai letală: Zyklon B.[266]

*

În ciuda acestei întâlniri, Dodd a rămas convins că guvernul devenea tot mai moderat și agresarea evreilor de către naziști era un fenomen în descreștere. I-a transmis toate acestea într-o scrisoare rabinului Wise de la Congresul

Evreiesc American, pe care îl cunoscuse la Century Club din New York și care călătorise cu el pe același vas către Germania.

Rabinul Wise a fost șocat. În răspunsul trimis pe 28 iulie de la Geneva, acesta scria: „Cât de mult mi-aș dori să vă împărtășesc optimismul! Trebuie, însă, să vă spun că totul, fiecare cuvânt de la miile de refugiați din Londra și Paris din ultimele două săptămâni mă fac să am sentimentul că, departe de a exista o ameliorare, cum credeți dumneavoastră, lucrurile se agravează tot mai mult, iar evreii germani sunt tot mai oprimați pe zi ce trece. Sunt convins că impresia mea va fi confirmată de persoanele pe care le veți întâlni la modesta conferință de la Century Club.“[267] Wise îi reamintea lui Dodd de întâlnirea de la New York la care mai participaseră Felix Warburg și alți lideri evrei.

Într-o srisoare privată către fiica sa, Wise scria că Dodd „este mințit“.[268]

Dodd și-a menținut punctul de vedere. Într-un răspuns la scrisoarea lui Wise, Dodd a spus că „multe surse de informații accesibile biroului de aici îmi par a indica o dorință de a pune capăt comportamentului sever față de evrei. Desigur, multe incidente deosebit de dezagreabile continuă să fie înregistrate. Deși nu sunt nicicum dispus să scuz sau să îmi cer scuze pentru asemenea situații, sunt foarte convins că persoanele din conducerea guvernului înclină către o politică mai blândă pentru viitorul foarte apropiat.“[269]

A adăugat: „Desigur că știți că este imposibilă o intervenție din partea guvernului nostru în problemele interne ale Germaniei. Singurul lucru posibil este ca punctul de vedere al Americii să fie prezentat și să se sublinieze consecințele nefericite ale unei asemenea politici.“ El i-a spus lui Wise că se opunea protestului deschis. „În opinia mea… cea mai mare influență pe care o putem exercita în numele unei politici mai blânde și mai umane trebuie practicată neoficial și prin conversații private cu oameni care încep deja să înțeleagă riscurile implicate.“

Wise era atât de îngrijorat de aparentul eșec al lui Dodd de a înțelege ce se întâmpla cu adevărat că s-a oferit să vină la Berlin și, așa cum i-a spus fiicei sale, Justine, „să îi spun adevărul pe care altfel nu are cum să îl audă“.[270] În

acel moment, Wise se afla în Elveția. Din Zürich, „l-am implorat din nou pe Dodd la telefon să îmi înlesnească zborul către Berlin“.

Dodd a refuzat. Wise era prea bine cunoscut în Germania și prea urât de multă lume. Fotografia lui apăruse prea des în publicațiile Völkischer Beobachter și Der Stürmer. După cum își amintea Wise în memoriile sale, Dodd s-a temut „că aș fi putut fi recunoscut, mai ales din cauza pașaportului meu inconfundabil, și aș fi putut isca un «incident neplăcut» pe un aeroport precum Nürnberg“.[271] Ambasadorul nu a fost înduplecat nici de sugestia lui Wise ca un oficial al ambasadei să îl aștepte la aeroport și să îl aibă în grijă pe toată durata vizitei.

Aflat în Elveția, Wise a participat la Conferința Mondială a Evreilor de la Geneva, unde a prezentat o rezoluție care îndemna la un boicot internațional al comerțului german. Rezoluția a trecut.

*

Wise ar fi fost încurajat dacă ar fi aflat că Messersmith, consulul general, avea o impresie mult mai sumbră despre evenimente decât Dodd. Deși Messersmith admitea că incidentele de o violență absolută împotriva evreilor se răriseră drastic, el înțelegea că acestea fuseseră înlocuite cu o formă de persecutare mult mai perfidă și mai răspândită. Într-o scrisoare adresată Departamentului de Stat, el scria: „Pe scurt se poate spune că situația evreilor, din toate punctele de vedere, cu excepția celui al siguranței personale, devine din ce în ce mai dificilă și că restricțiile în vigoare devin zilnic tot mai eficiente în practică, iar noi restricții apar în mod constant“.[272]

El enumera câteva noi evenimente. Dentiștilor evrei li se interzicea acum tratarea pacienților din sistemul german de asigurări sociale, un ecou a ceea ce li se întâmplase medicilor evrei la începutul acelui an. Un nou „birou german al modei“ tocmai îi exclusese pe croitorii evrei de la o prezentare care urma să aibă loc în scurt timp. Evreii și oricine avea măcar înfățișarea

unui non-arian nu aveau voie să se facă polițiști. Iar accesul evreilor, raporta Messersmith, pe plaja din Wannsee era acum interzis.

Persecuții și mai sistematice de atât erau în plan, scria Messersmith. El aflase că exista un proiect de lege prin care evreii erau efectiv privați de cetățenie și de toate drepturile civile. Evreii Germaniei, scria el, „consideră această propunere de lege cea mai gravă lovitură morală pe care ar putea-o primi. Ei au fost și continuă să fie văduviți practic de toate mijloacele de câștigare a existenței și înțeleg că noua lege a cetățeniei este menită practic să îi priveze de toate drepturile civile.“

Unicul motiv pentru care proiectul nu devenise încă lege, aflase Messersmith, era că, pentru moment, persoanele din spatele ei se temeau de „sentimentul public nefavorabil pe care l-ar trezi în străinătate“. Proiectul circulase timp de nouă săptămâni, lucru care l-a făcut pe Messersmith să își încheie scrisoarea într-o notă ceva mai optimistă. „Faptul că legea este dezbătută de atâta vreme“, scria el, „poate fi un indicator al faptului că forma sa finală va fi mai puțin radicală decât cea care se discută încă.“

*

Dodd și-a reiterat angajamentul față de obiectivitate și înțelegere într-o scrisoare din 12 august adresată lui Roosevelt, în care scria că, deși nu aproba tratamentul aplicat de Germania evreilor și nici efortul lui Hitler de a reface forța militară a țării, „fundamental eu cred că un popor are dreptul la autoguvernare și că celelalte popoare trebuie să aibă răbdare, chiar și atunci când se apelează la cruzime și la violență. Oamenilor trebuie să li se dea șansa să își pună în aplicare planurile.“[273]

Capitolul 10. Tiergartenstrasse 27a

Martha și mama ei se preocupau de găsirea unei case de închiriat, pentru a se putea muta de la Esplanade – să evadeze din acea opulență, în opinia lui Dodd – și pentru a duce o viață mai așezată. Bill Jr. se înscrisese între timp la doctorat la Universitatea din Berlin. Pentru a-și perfecționa germana cât mai repede cu putință, a aranjat să locuiască pe timpul săptămânii, când avea cursuri, la familia unui profesor.

Chestiunea cazării ambasadorului SUA în Berlin fusese mereu o povară. În urmă cu câțiva ani, Departamentul de Stat achiziționase și renovase o clădire imensă și luxoasă, Palatul Blücher din Pariser Platz, în spatele Porții Brandenburg, pentru a oferi ambasadorilor o reședință și pentru a concentra într-un singur loc toate celelalte birouri diplomatice și consulare răspândite prin tot orașul, cât și pentru a aduce prezența fizică a Americii mai aproape de cele ale Marii Britanii și Franței, ale căror ambasade fuseseră de mult aranjate în palate impunătoare din aceeași piață. Cu toate acestea, chiar înainte ca predecesorul lui Dodd, Frederic Sackett, să se mute, clădirea fusese mistuită de un incendiu. De atunci, rămăsese o ruină jalnică, atât Sackett, cât și Dodd fiind nevoiți să își caute o altă locuință. La nivel personal, asta nu îl nemulțumea deloc pe Dodd. Deși critica risipa atâtor bani pentru achiziționarea palatului – guvernul, scria el, plătise un preț „exorbitant“ pentru clădire, dar „știți că era în 1928 sau 1929, când toată lumea înnebunise“ – nu îi plăcea ideea de a locui chiar în ambasadă.[274] „Personal, aș prefera să am reședința la o jumătate de oră de mers pe jos de birou decât într-un palat“, scria el.[275] Recunoștea că ar fi fost un lucru bun să existe o clădire îndeajuns de mare pentru a găzdui oficialii de rang inferior, „însă oricare dintre noi care trebuie să se vadă cu diverse persoane ar considera că o locuință în aceeași clădire cu birourile ne-ar priva practic de orice viață privată – lucru deosebit de important“.

Martha și mama ei mergeau prin marile cartiere adorabile ale Berlinului și descopereau că orașul era plin de parcuri și de grădini, cu jardiniere pline de flori aproape la toate balcoanele. În cartierele cele mai îndepărtate, au

văzut ceea ce păreau a fi mici ferme, posibil exact ceea ce i-ar fi plăcut tatălui Marthei. Au întâlnit detașamente de tineri în uniforme, mărșăluind și cântând veseli, dar și mai înfricoșătoarele unități ale Batalioanelor de Asalt, cu bărbați de toate dimensiunile în uniforme nepotrivite, elementul central fiind o cămașă brună cu o croială extraordinar de nefericită. Ceva mai rar s-au intersectat și cu bărbații mai zvelți și mai bine îmbrăcați din trupele SS, în uniforme de un negru intens cu mici accente roșii, arătând ca o specie aparte de păsări uriașe.

Familia Dodd a găsit mai multe proprietăți din care să aleagă, deși la început nu s-au întrebat de ce erau disponibile pentru închiriere atât de multe conace vechi impresionante, complet și luxos mobilate, cu mese și scaune bogat ornamentate, piane lustruite și vaze, hărți și cărți rare încă la locurile lor.[276] O zonă care le-a plăcut în mod deosebit a fost cartierul aflat imediat la sud de Tiergarten, pe drumul lui Dodd către birou, unde au găsit grădini, străzi umbroase, o atmosferă liniștită și o mulțime de case superbe. O proprietate din acel cartier se eliberase și au aflat de ea printr-unul dintre atașații militari ai ambasadei. Acesta prinsese de veste că proprietatea era disponibilă de la proprietar însuși, Alfred Panofsky, bogatul proprietar evreu al unei bănci private și unul din mulții evrei – aproximativ 16 000, sau aproximativ 9% din evreii din Berlin – care locuiau în acel cartier. Deși evreii erau evacuați de la locurile lor de muncă în toată Germania, banca lui Panofsky continuase să funcționeze și, în mod surprinzător, cu acordul oficialităților.

Panofsky a promis că va cere o chirie rezonabilă. Dodd, având acum remușcări, dar încă fidel promisiunii de a trăi din salariu, a fost interesat, iar, spre sfârșitul lui iulie, s-a dus să vadă proprietatea.

*

Casa de pe Tiergartenstrasse 27A era un conac din piatră cu patru etaje, care fusese construit pentru Ferdinand Warburg din faimoasa dinastie Warburg. Parcul era chiar peste drum. Panofsky și mama sa i-au arătat lui Dodd

proprietatea, iar acum Dodd a aflat că, de fapt, Panofsky nu oferea toată casa, ci numai primele trei etaje. Bancherul și mama sa aveau de gând să ocupe ultimul etaj, rezervându-și totodată și folosirea liftului electric al conacului.

Panofsky era suficient de bogat pentru a nu avea nevoie de banii din chirie, dar văzuse destule de la numirea lui Hitler în funcția de cancelar pentru a ști că nici un evreu, oricât de seamă ar fi fost el, nu era ferit de persecuția nazistă. I-a oferit casa noului ambasador cu intenția expresă de a câștiga pentru el și mama lui un nivel sporit de protecție fizică, gândindu-se că nici măcar Batalioanele de Asalt nu ar fi riscat un conflict internațional ce s-ar fi iscat dacă ar fi atacat reședința pe care o împărțea cu ambasadorul american. Familia Dodd, la rândul ei, ar fi dobândit toate facilitățile unei case independente, și asta la un preț modic, într-o structură a cărei prezență stradală era suficient de impresionantă pentru a comunica puterea și prestigiul american și ale cărei spații interioare erau suficient de mari pentru a permite primirea fără stinghereală a oaspeților guvernamentali și diplomatici. Într-o scrisoare adresată președintelui Roosevelt, Dodd exulta: „Avem una dintre cele mai bune reședințe din Berlin la doar 150 de dolari pe lună – datorită faptului că proprietarul este un evreu bogat, foarte dispus să ne-o pună la dispoziție“.[277]

Panofsky și Dodd au semnat o „înțelegere de onoare“ de o pagină, cu toate că Dodd încă mai avea unele remușcări legate de acel loc. Deși aprecia liniștea, copacii, grădina și perspectiva continuării plimbărilor de fiecare dimineață, considera casa prea opulentă, numind-o, batjocoritor, „noul nostru conac“.

O plăcuță înfățișând acvila americană a fost fixată de poarta de fier de la intrarea pe proprietate, iar sâmbătă, 5 august 1933, Dodd și familia sa au plecat de la Esplanade și s-au mutat în noua lor casă.

Dodd a admis mai târziu că, dacă ar fi cunoscut intențiile reale ale lui Panofsky din spatele dorinței de a locui la ultimul etaj al conacului, dincolo de simpla găzduire a lui și a mamei lui, nu ar fi fost niciodată de acord să închirieze.

*

O mulțime de copaci și o grădină mare umpleau curtea, care era înconjurată de un gard înalt de fier fixat pe un parapet din cărămizi înalt până la genunchi.[278] Oricine venea pe jos, ajungea la intrarea principală prin porți ca niște uși, construite din bare verticale de fier; cu mașina, se intra printr-o poartă principală înaltă, deasupra căreia era o arcadă de fier elaborată, cu un glob transparent în centru. Ușa de la intrarea casei era invariabil în umbră și forma un dreptunghi întunecat la baza unei fațade rotunjite, ca de turn, care se înălța pe toată înălțimea clădirii. Cea mai stranie caracteristică arhitecturală a clădirii era o proeminență impunătoare înaltă de aproximativ un etaj și jumătate, care ieșea din fațada casei, formând deasupra aleii de acces o porte-cochère, o structură acoperită asemănătoare pridvorului, ce servea drept galerie de tablouri.

Intrarea principală și holul erau la parter, în spatele lor aflându-se centrul operațional al casei – locuințele servitorilor, spălătoria, depozitul de gheață, diferite cămări și dulapuri cu provizii, o magazie și o bucătărie imensă, pe care Martha o descria ca fiind „de două ori mai mare decât un apartament de dimensiuni medii din New York“.[279] Familia intra în casă printr-un vestibul spațios flancat pe ambele părți de garderobe, apoi urca pe o scară elaborată până la primul etaj.

Aici devenea evidentă adevărata spectaculozitate a casei. În față, în spatele fațadei curbate, se afla o sală de bal cu un ring de dans oval din lemn lustruit perfect și un pian acoperit cu o pânză grea cu franjuri. Banchetele erau tapițate și aurite. Aici, pe pian, familia Dodd a așezat o vază sofisticată plină cu flori înalte, iar lângă ea, o fotografie înrămată a Marthei, în care aceasta arăta excepțional de frumoasă și extrem de senzuală, o alegere ciudată, poate, pentru sala de bal a reședinței unui ambasador. O sală de recepție avea pereții acoperiți cu damasc verde închis, iar alta, cu satin roz. O sufragerie foarte spațioasă avea pereții acoperiți cu tapiserii roșii.

Dormitorul familiei Dodd era la etajul al treilea. (Panofsky și mama sa urmau să locuiască la etajul de deasupra, la mansardă.) Dormitorul matrimonial era imens, atât de elaborat și de încărcat încât era aproape ilar,

cel puțin în percepția Marthei. Podelele și pereții erau „realizați în întregime din aur și mozaic colorat“.[280] Pe un postament înălțat se afla o cadă mare, ca un exponat într-un muzeu. „Am râs cu lacrimi săptămâni în șir“, scria Martha, „de fiecare dată când vedeam cada, iar uneori, doar ca să mă distrez, îmi aduceam prietenii aici sus, să le-o arăt, când tata era plecat.“

Deși lui Dodd casa continua să i se pară excesiv de luxoasă, până și el a trebuit să admită că sala de bal și sălile de recepție aveau să fie utile diverselor activități diplomatice, la unele dintre ele – știa bine asta și era îngrozit – fiind nevoie să invite zeci de oaspeți, pentru a nu supăra vreun ambasador trecut cu vederea. Și adora sera – der Wintergarten – de pe latura sudică a primului etaj, o încăpere complet din sticlă, care dădea către o terasă pavată cu vedere spre grădină. Acolo avea să se așeze în șezlong și să citească; în zilele frumoase, avea să stea afară, într-un fotoliu din trestie, cu o carte în poală, încălzit de soare.

Camera preferată a întregii familii era însă biblioteca, ce oferea perspectiva serilor plăcute de iarnă în fața șemineului. Pereții erau îmbrăcați în lemn negru lucios și damasc roșu și avea un șemineu vechi, a cărui poliță neagră emailată era decorată cu scene silvestre și siluete umane. Rafturile erau pline de cărți, multe dintre ele, presupunea Dodd, vechi și valoroase. În anumite momente ale zilei, încăperea era scăldată de o lumină colorată ce pătrundea prin ferestrele înalte cu vitralii. Pe o masă cu blat de sticlă erau expuse manuscrise și scrisori de valoare lăsate acolo de Panofsky. Marthei i-a plăcut în mod special sofaua spațioasă din piele brună din bibliotecă, ce urma să devină curând un element prețios al vieții ei romantice. Dimensiunile casei, dormitoarele izolate, liniștea dintre zidurile îmbrăcate în pânză – acestea toate aveau să se dovedească, de asemenea, valoroase, la fel ca și deprinderea părinților ei de a se retrage devreme, în ciuda obiceiului predominant în Berlin de a sta treaz până târziu în noapte.

În acea sâmbătă a lunii august, când familia Dodd s-a mutat, cei doi Panofsky au pus cu eleganță flori proaspete în toată casa, ceea ce l-a determinat pe Dodd să scrie un bilețel de mulțumire: „Suntem convinși că, mulțumită amabilelor dumneavoastră eforturi și grijii pe care ne-o purtați, vom fi foarte fericiți în adorabila dumneavoastră casă.“[281]

În rândul comunității diplomatice, casa de pe Tiergartenstrasse 27a a devenit rapid cunoscută ca un paradis unde oamenii își puteau exprima părerile fără teamă. „Ador să merg acolo datorită minții strălucite a lui Dodd, darului observației fine și limbajului tranșant și sarcastic ce îl caracterizează“, scria Bella Fromm, ziarista mondenă.[282] „Îmi mai place și pentru că acolo nu există ceremonialul acela rigid respectat în alte case de diplomați.“ Un oaspete obișnuit era prințul Ludovic Ferdinand, care descria casa în memoriile sale ca fiind „al doilea meu cămin“.[283] El i se alătura adesea familiei Dodd la cină. „După ce servitorii ieșeau din încăpere, ne deschideam inimile“, scria el.[284] Uneori, candoarea prințului era prea mult chiar și pentru ambasadorul Dodd, care l-a avertizat: „Dacă nu încercați să fiți mai precaut în vorbire, prințe Ludovic, ăștia or să vă spânzure într-o zi. Am să vin la funeraliile domniei voastre, dar mă tem că asta nu va mai folosi la nimic.“[285]

Cât timp familia s-a instalat, între Martha și tatăl ei și-a făcut loc o atmosferă de calmă camaraderie. Făceau schimb de glume și de remarci sardonice. „Ne iubim“, scria ea într-o scrisoare către Thornton Wilder, „și mi se spun secrete de stat. Râdem de naziști și îl întrebăm pe adorabilul nostru majordom dacă are sânge de evreu.“[286] Majordomul, pe nume Fritz – „scund, blond, slugarnic, eficient“ – lucrase pentru predecesorul lui Dodd.[287] „La masă, discutăm mai ales politică“, continua ea. „Tata le citește capitole din lucrarea sa, Vechiul Sud, invitaților, cărora le vine aproape să moară de exasperare și de confuzie.“

Martha nota că mama ei – pe care o numea „Excelența Sa“ – era sănătoasă „dar un pic cam neliniștită [și] mai degrabă bucuroasă de toate astea“. Tatăl ei, scria ea, „înflorea văzând cu ochii“, părând „ușor pro-german“. Ea adăuga: „Nouă oricum nu ne prea plac evreii“.

Carl Sandburg i-a trimis o scrisoare de întâmpinare foarte haotică, bătută la mașină pe două foi de hârtie foarte subțiri, cu spații în loc de semne de punctuație: „Acum hegira* începe wanderjahre călătoria pe mare și zig-zagul pe continent și în centru și în casa din berlin unde sunt multe aritmetici ponosite și testamente rupte prin uși vor pătrunde toate veșmintele și limbile și poveștile europei evreii comuniștii ateii non-arienii proscrișii nu vor veni mereu așa cum sunt ci vor veni cu înfățișări ascunse mascate deghizate…

unii vor veni cu cântece bizare și alți câțiva cu stihuri pe care le-am citit și le-am iubit corespondenți nepăsători și permanenți spioni internaționali căutători pe plaje înspumate aviatori eroi…“[288]

Familia Dodd a aflat că avea un vecin faimos și foarte temut pe Tiergartenstrasse, pe o stradă laterală pe nume Standartenstrasse: căpitanul Röhm însuși, comandantul Batalioanelor de Asalt. În fiecare dimineață, acesta putea fi văzut călărind un cal mare negru în Tiergarten. O altă clădire din apropiere, de la adresa Tiergartenstrasse 4, o superbă vilă cu două etaje care găzduia cancelaria personală a lui Hitler, avea să devină curând sediul unui program nazist de eutanasiere a cetățenilor cu severe dizabilități mentale ori fizice, program cu nume de cod Aktion (Acțiunea) T-4.

Spre oroarea consilierului Gordon, ambasadorul Dodd și-a continuat plimbările de unul singur, nepăzit, în costum complet de birou.

*

Acum, duminică, 13 august 1933, cu Hindenburg în continuare în convalescență pe moșia lui, cu Dodd nerecunoscut încă oficial ca ambasador și cu problema unei reședințe permanente rezolvată, familia, însoțită de noul prieten al Marthei, corespondentul Quentin Reynolds, a pornit să vadă câte ceva din Germania. Au călătorit mai întâi cu mașina – Chevroletul familiei –, dar aveau de gând să se despartă la Leipzig, cam la 140 de kilometri sud de Berlin, unde Dodd și soția lui urmau să rămână o vreme ca să viziteze locuri emblematice de pe vremea studenției lui Dodd la Universitatea din oraș.[289]

Martha, Bill Jr. și Reynolds își continuau drumul spre sud, cu scopul de a ajunge în cele din urmă în Austria. Călătoria lor avea să fie plină de incidente, o primă provocare pentru imaginea roză pe care Martha o avea despre noua Germanie.

hegiră = pentru mahomedani, eră care începe de la fuga lui Mahomed de la Mecca la Medina, în anul 622 d.Hr. (n.tr.)

Partea a III-a. Lucifer în grădină

Rudolf Diels / Martha Dodd

(Dodd): (Library of Congress)(Diels): ullstein bild/The Granger Collection, New York

Capitolul 11. Ființe ciudate

Au condus spre sud, printr-un peisaj rural superb și prin mici sate cochete, totul arătând aproape la fel ca în urmă cu 35 de ani, când Dodd trecuse pe acolo, cu diferența majoră că în toate orașele prin care treceau, pe fațadele clădirilor publice erau atârnate stindarde purtând însemnele roșu-alb-negre ale partidului nazist, cu inevitabila cruce încârligată în centru. La ora 11 au făcut prima oprire, la Schlosskirche, în Wittenberg, unde Martin Luther fixase în cuie cele „95 de Teze“, declanșând Reforma protestantă în Germania. Student fiind, Dodd călătorise la Wittenberg de la Leipzig și participase la o slujbă religioasă în acea biserică; acum, ușile bisericii erau ferecate. O paradă nazistă se desfășura pe străzile orașului.

Grupul a poposit în Wittenberg doar o oră, apoi și-a continuat drumul spre Leipzig, unde a ajuns la ora unu, ducându-se direct la unul dintre cele mai faimoase restaurante din Germania, Auerbachs Keller, un loc frecventat cu plăcere de Goethe, care a folosit restaurantul drept scena întâlnirii dintre Mefisto și Faust, când vinul lui Mefisto s-a transformat în foc. Dodd a considerat mâncarea excelentă, și mai ales prețul ei: trei mărci. Nu a băut nici vin nici bere. Martha, Bill și Reynolds, pe de altă parte, au consumat halbă după halbă.

Aici, grupul s-a despărțit. Cei tineri au pornit cu mașina către Nürnberg; Dodd și soția lui s-au cazat la un hotel, s-au odihnit câteva ore, apoi au ieșit la cină, o altă masă gustoasă la un preț și mai bun: două mărci. Și-au continuat turul a doua zi, apoi au luat un tren de întoarcere la Berlin, unde au sosit la ora cinci după-amiază și au luat un taxi către noua lor casă de pe Tiergartenstrasse 27a.

*

Dodd abia sosise acasă de vreo 24 de ore, când s-a produs un alt atac asupra unui american. De data aceasta, victima era un chirurg în vârstă de 30 de ani, pe nume Daniel Mulvihill, care locuia în Manhattan, dar lucra la un spital din Long Island și se afla la Berlin pentru a studia tehnicile faimoșilor chirurgi germani. Messersmith, într-un raport asupra incidentului, a scris că Mulvihill era „un cetățean american rafinat și nu un evreu".[290]

Atacul urmase un tipar care avea să devină foarte obișnuit: în seara de marți, 15 august, Mulvihill mergea pe bulevardul Unter den Linden, îndreptându-se către o farmacie, când s-a oprit să privească o paradă a membrilor SA care se apropia. Batalioanele de Asalt reconstituiau pentru un documentar propagandistic marele marș pe sub Poarta Brandenburg care avusese loc în seara numirii lui Hitler în funcția de cancelar. Mulvihill a continuat să privească, fără a-și da seama că un membru SA părăsise parada și se îndrepta spre el. Fără nici un avertisment, soldatul l-a lovit pe Mulvihill cu putere în partea stângă a capului, apoi s-a realăturat calm paradei. Cei de față i-au spus uluiți chirurgului că atacul avusese probabil loc pentru că Mulvihill nu salutase parada cu salutul lui Hitler. Era al doisprezecelea atac violent asupra unui american din 4 martie și până la acel moment.

Consulatul SUA a protestat imediat, iar vineri seara, Gestapo a declarat că l-ar fi arestat pe făptaș. A doua zi, sâmbătă, 19 august, un oficial superior al guvernului l-a notificat pe viceconsulul Raymond Geist că fusese emis un ordin către SA și SS în care se menționa că străinii nu trebuiau să răspundă cu salutul lui Hitler. Oficialul a mai spus că tânărul ofițer Karl Ernst, comandantul diviziei din Berlin a SA, avea să îl viziteze personal pe Dodd săptămâna următoare pentru a-și cere scuze pentru incident. Consulul general Messersmith, care îl cunoscuse deja pe Ernst, scria că era „foarte tânăr, foarte energic, direct, entuziast", dar că radia „brutalitate și forță, care sunt caracteristice trupelor SA".[291]

Ernst a venit așa cum promisese. A pocnit din călcâie și a salutat cu brațul drept ridicat, strigând tare „Heil Hitler". Dodd a luat notă de salut, dar nu l-a întors. A ascultat „confesiunea plină de regret" a lui Ernst și l-a auzit promițând că un astfel de atac nu avea să se mai întâmple.[292] Ernst părea să creadă că făcuse tot ce trebuia să facă, însă Dodd l-a rugat să se așeze și, intrând în rolul său preferat de tată și profesor, i-a făcut lui Ernst o morală

serioasă despre comportamentul urât al oamenilor săi și potențialele consecințe ale acestuia.

Încurcat, Ernst a insistat că el chiar avea de gând să încerce să împiedice acele atacuri. Apoi s-a ridicat în picioare, a luat poziție de drepți, a salutat din nou, a făcut o „reverență prusacă“ și a plecat.

„Nu am fost nici un pic amuzat“, scria Dodd.

În acea după-amiază, el i-a spus lui Messersmith că Ernst își ceruse cuviincios scuze.

Messersmith i-a spus: „Incidentele vor continua“.

*

Pe tot parcursul drumului spre Nürnberg, Martha și tovarășii ei de drum au întâlnit grupuri de bărbați în uniformele brune ale SA, tineri și vârstnici, grași și slabi, mărșăluind, cântând și purtând cu mândrie stindardele naziste. Adesea, când mașina încetinea pentru a parcurge străduțele înguste ale vreunui sat, privitorii se întorceau către ei și executau salutul lui Hitler, strigând „Heil Hitler“, aparent interpretând numărul de înmatriculare mic al mașinii – în mod tradițional, mașina ambasadorului Americii în Germania avea numărul 13 – drept dovadă că cei din mașină trebuiau să fi fost membrii familiei vreunui oficial nazist de la Berlin. „Entuziasmul acelor oameni era contagios, iar eu am răspuns cu un «Heil» mai viguros decât un nazist“, scria Martha în memoriile sale.[293] Acest comportament i-a nemulțumit pe fratele ei și pe Reynolds, dar ea a ignorat săgețile lor ironice. „Mă simțeam ca un copil, exuberant și fără griji, euforia noului regim având asupra mea același efect ca vinul.“

Pe la miezul nopții, s-au oprit în fața unui hotel din Nürnberg. Reynolds mai fusese la Nürnberg și știa că orașul era adormit la acea oră din noapte, însă, de data aceasta, scria el, au găsit străzile „pline de o mulțime exuberantă,

veselă“. Primul lui gând a fost că acești acești petrecărești participau la un festival al legendarei industrii a jucăriilor din oraș.

În hotel, Reynolds l-a întrebat pe recepționer: „Urmează să aibă loc o paradă?“

Recepționerul, jovial și plăcut, a râs atât de încântat că i-au tremurat vârfurile mustății, după cum își amintea Reynolds. „O să fie un fel de paradă“, a spus recepționerul. „Îi dau cuiva o lecție.“

Cei trei și-au dus valizele în camere, apoi au pornit printr-o plimbare prin oraș, în căutarea unui loc unde să mănânce ceva.

Mulțimea de afară era mai mare acum și extrem de veselă. „Toată lumea era binedispusă, râzând, vorbind“, a observat Reynolds. L-a uimit cât de prietenoși erau cu toții – mult mai prietenoși, desigur, decât ar fi fost o mulțime similară de berlinezi. Aici, nota el, dacă te loveai de cineva din greșeală, primeai un zâmbet politicos și o scuză voioasă.

Au auzit din depărtare larma grobiană, crescândă, a unei mulțimi și mai mari, și mai frenetice, venind pe stradă. Au auzit muzică undeva departe, o fanfară zgomotoasă, cu multe alămuri. Mulțimea se înghesuia, așteptând nerăbdătoare, scria Reynolds. „Auzeam vuietul mulțimii de la trei străzi departare, hohote de râs zgomotoase, care se revărsau înspre noi odată cu muzica.“

Zgomotul s-a intensificat, însoțit de o lumină portocalie care tremura pe fațadele clădirilor. Câteva momente mai târziu, apărură și manifestanții, o coloană de membri SA în uniforme brune purtând torțe și stindarde. „Batalioanele de Asalt“, nota Reynolds. „Nicidecum meșteri păpușari.“

Imediat în urma primului pluton, veneau doi soldați foarte mari, iar între ei, un biet omuleț captiv, deși Reynolds nu și-a putut da seama la început dacă era un bărbat sau o femeie. Soldații „pe jumătate sprijineau, pe jumătate târau după ei“ silueta pe stradă. „Fusese tuns la zero“, scria Reynolds, „iar fața și scalpul îi fuseseră acoperite cu pudră albă.“ Martha descria fața ca având „culoarea absintului diluat“.

S-au dus mai aproape, la fel ca și mulțimea din jurul lor, iar acum Reynolds și Martha au văzut că silueta era a unei tinere – deși Reynolds încă nu era complet sigur. „Deși persoana aceea purta fustă, ar fi putut foarte bine să fie un bărbat îmbrăcat ca un clovn“, scria Reynolds. „Mulțimea din jurul meu urla entuziasmată de spectacolul târârii acelei siluete pe stradă.“

Binevoitorii locuitori ai orașului care îi înconjurau s-au transformat brusc, începând să o batjocorească și să o insulte pe biata tânără. Soldații de lângă ea au ridicat-o brutal în picioare, dând la iveală o plăcuță pe care o avea atârnată de gât. Mulțimea a început să râdă grobian. Martha, Bill și Reynolds au început să întrebe în jurul lor, în puțina germană pe care o știau, ce se petrecea și au aflat că fata avusese relații cu un evreu. Tot ce a reușit Martha să înțeleagă a fost că pe plăcuță scria: „M-AM DAT UNUI EVREU“.

După ce soldații SA au trecut, mulțimea a dat năvală de pe trotuare în urma lor. Un autobuz cu etaj s-a blocat în marea de oameni. Șoferul a ridicat brațele, ca și cum s-ar fi predat. Călătorii de la etaj au început s-o arate cu degetul pe fată, râzând. Soldații au ridicat din nou fata – „jucăria lor“, în termenii lui Reynolds – astfel încât călătorii din autobuz să o poată vedea mai bine. „Apoi, cuiva i-a venit ideea să ducă toată această chestie în holul hotelului nostru“, scria Reynolds. El a mai aflat și că acea „chestie“ avea un nume: Anna Rath.

Fanfara a rămas afară, în stradă, unde a continuat să cânte într-o manieră agresivă, caustică. Batalioanele de Asalt au apărut din holul hotelului, târând-o pe femeie către un alt hotel. Fanfara a început să cânte „Cântecul lui Horst Wessel“ și brusc, oriunde priveai pe stradă, mulțimea luase poziție de drepți, salutând cu brațul drept ridicat în aer și cântând cu toții cu mult patos.

După ce cântecul s-a încheiat, procesiunea și-a continuat drumul. „Am vrut să mă iau după ei“, scria Martha, „însă cei doi tovarăși ai mei au fost atât de dezgustați încât m-au tras înapoi.“ Și ea fusese tulburată de episod, dar nu l-a lăsat să îi întineze percepția generală asupra țării și a renașterii spiritului urmare a revoluției naziste. „Am încercat într-un mod conștient să justific acțiunea naziștilor, să insist că nu ar trebui să condamnăm fără să cunoaștem toată povestea.“

Cei trei s-au retras în barul hotelului, Reynolds propunându-și să se îmbete criță. L-a întrebat încet pe barman ce se întâmplase cu puțin timp în urmă. Barmanul i-a povestit totul în șoaptă: sfidând avertismentul naziștilor cu privire la căsătoriile dintre evrei și arieni, tânăra făcuse planuri de căsătorie cu logodnicul ei evreu. Așa ceva ar fi fost riscant oriunde în Germania, a explicat el, dar nicăieri mai riscant ca în Nürnberg. „Ați auzit de Herr S., care are casă aici?“ a întrebat barmanul.

Reynolds a înțeles. Barmanul se referea la Julius Streicher, pe care Reynolds îl descria ca fiind „directorul circului antisemit al lui Hitler“. Streicher, conform biografului lui Hitler, Ian Kershaw, era „un bătăuș scund, îndesat, cu capul ras… extrem de pătruns de imaginile demonice ale evreilor“.[294] El era fondatorul virulentului ziar antisemit Der Stürmer.

Reynolds a recunoscut că evenimentul căruia el, Martha și Bill tocmai îi fuseseră martori era unul care avea mult mai multă semnificație decât detaliile particulare. Coresponenții străini din Germania raportaseră abuzuri asupra evreilor, însă până atunci articolele lor se bazaseră pe investigații post-evenimente având în spate relatările martorilor. Aici avusese loc un act de brutalitate îndreptată împotriva evreilor la care un corespondent fusese martor ocular. „Naziștii au negat în tot acest timp atrocitățile care s-au raportat ocazional peste hotare, dar aici a fost o dovadă concretă“, scria Reynolds. „Nici un alt corespondent“, afirma el, „nu a fost martorul vreunei atrocități.“

Editorul lui a recunoscut că era un articol bun, dar s-a temut că dacă Reynolds ar fi încercat să îl trimită telegrafiat ar fi putut fi interceptat de cenzura nazistă. I-a spus lui Reynolds să îl trimită cu poșta și i-a recomandat să omită orice referință la copiii lui Dodd pentru a evita orice fel de probleme pentru noul ambasador.

Martha l-a implorat să nu scrie articolul deloc. „Era un caz izolat“, a argumentat ea. „Nu era cu adevărat important, ar fi creat o impresie proastă, nu arăta practic ce se petrecea în Germania, umbrea activitatea constructivă pe care o desfășurau.“

Martha, Bill și Reynolds și-au continuat drumul spre sud, către Austria, unde au mai petrecut o săptămână înainte să se întoarcă în Germania și să își

continue drumul de pe malul Rinului. Când Reynolds s-a întors la biroul său, a găsit o convocare urgentă de la șeful departamentului de relații cu presa străină, Ernst Hanfstaengl.

Hanfstaengl era furios, neștiind la momentul acela că Martha și Bill fuseseră și ei martorii incidentului.

„Nu e nici un nenorocit de cuvânt adevărat în articolul dumitale!“ a urlat el furios. „Am discutat cu oamenii noștri din Nürnberg și ei spun că nu s-a întâmplat nimic de felul ăsta acolo.“

Reynolds l-a informat calm pe Hanfstaengl că urmărise parada în compania a doi importanți martori, pe care îi omisese din articol, dar ale căror mărturii erau inatacabile. Reynolds le-a menționat numele.

Hanfstaengl s-a așezat pe scaun și și-a luat capul în mâini. S-a plâns că Reynolds nu îl informase mai din timp. Reynolds l-a invitat să îl sune pe Dodd pentru a le confirma prezența, însă Hanfstaengl a respins propunerea.

La o conferință de presă organizată la scurt timp după aceea, Goebbels, ministrul propagandei, nu a așteptat ca vreun reporter să aducă în discuție subiectul abuzului împotriva evreilor ci a făcut-o singur. I-a asigurat pe cei aproximativ 40 de reporteri prezenți că astfel de incidente erau rare, comise de oameni „iresponsabili“.

Un corespondent, Norman Ebbutt, șef al biroului de la Berlin al publicației londoneze Times, l-a întrerupt. „Dar, domnule ministru, cu siguranță că ați auzit de fata ariană, Anna Rath, care a fost făcută de rușine în tot Nürnbergul pentru că a vrut să se mărite cu un evreu, nu-i așa?“

Goebbels a zâmbit.[295] Zâmbetul i-a transformat complet chipul, deși rezultatul nu a fost nici plăcut, nici atrăgător. Mulți dintre cei prezenți mai întâlniseră acest efect înainte. Era ceva monstruos în felul cum mușchii jumătății inferioare a feței lui participau la producerea acelui zâmbet și cât de abrupt i se schimba expresia.

„Dați-mi voie să explic modul în care un astfel de lucru se poate întâmpla ocazional“, a spus Goebbels. „În timpul Republicii de la Weimar, poporul

nostru a fost practic în închisoare. Acum, partidul nostru este la conducere și oamenii sunt din nou liberi. Când un om a fost la închisoare timp de 12 ani, după care este deodată eliberat, de atâta bucurie poate face ceva irațional, poate chiar brutal. Așa ceva nu este posibil și în țările dumneavoastră?“

Ebbutt, cu o voce calmă, a remarcat o diferență fundamentală în felul în care Anglia ar putea aborda un astfel de scenariu. „Dacă așa ceva s-ar întâmpla“, a spus el, „noi l-am arunca pe individ înapoi în închisoare.“

Zâmbetul lui Goebbels a dispărut, apoi a revenit la fel de repede. A privit prin sală. „Mai sunt și alte întrebări?“

Statele Unite nu a protestat oficial față de incident. Cu toate acestea, un oficial al Ministerului german de Externe i-a cerut scuze Marthei. A respins incidentul ca fiind izolat și unul care va fi pedepsit sever.

Martha a înclinat să îi accepte punctul de vedere. A continuat să fie încântată de viața ei din Germania. Într-o scrisoare către Thornton Wilder, ea scria plină de entuziasm: „Tinerii au chipuri luminoase și pline de speranță, cântă despre nobilul spirit al lui Horst Wessel cu ochii strălucindu-le și într-un grai desăvârșit. Flăcăi sănătoși și frumoși mai sunt germanii ăștia, ființe bune, sincere, zdravene, feroce într-un fel magic, rafinate, pline de nădejde, capabile de moarte și de iubire, profunde, nespus de superbe și de ciudate – acești tineri ai Germaniei Hakenkreuz moderne.“[296]

*

Între timp, Dodd a primit de la Ministerul german de Externe o invitație de participare la o întrunire a partidului ce urma să aibă loc la Nürnberg pe 1 septembrie. Invitația l-a tulburat.

Citise despre înclinația partidului nazist către etalări elaborate ale forței și energiei și nu le considera evenimente oficiale sprijinite de stat, ci afaceri de partid, care nu aveau nimic de-a face cu relațiile internaționale. Nu se putea

imagina participând la o astfel de adunare așa cum nu și-l putea imagina pe ambasadorul german din America participând la o convenție a republicanilor ori a democraților. Mai mult de atât, se temea că Goebbels și aparatul lui de propagandă se vor folosi de prezența lui și o vor prezenta ca pe un act de susținere a comportamentului și a politicilor naziste.

Marți, 22 august, Dodd a trimis o telegramă Departamentului de Stat pentru a cere sfatul. „Am primit un răspuns neutru", a scris el în jurnal.[297] Departamentul a promis să susțină orice decizie ar fi luat. „M-am decis pe loc să nu mă duc, chiar dacă toți ceilalți ambasadori se duceau." Următoarea sâmbătă, a anunțat Ministerul de Externe german că nu va participa. „Am refuzat invitația pe motiv de multă presiune la muncă, deși motivul principal a fost că dezaprobam invitația unui guvern la o convenție a partidului", scria el. „Am fost, de asemenea, sigur că purtarea participanților avea să fie stânjenitoare."

Lui Dodd i-a venit o idee: dacă și-ar fi putut convinge colegii ambasadori din Marea Britanie, Spania și Franța să refuze și ei invitația, acțiunea lor comună ar fi trimis un mesaj puternic, și totuși adecvat indirect, de unitate și de dezaprobare.

Dodd s-a întâlnit mai întâi cu ambasadorul Spaniei, o întâlnire pe care Dodd a descris-o ca „foarte plăcut de neconvențională", deoarece spaniolul nu fusese nici el încă acreditat.[298] Chiar și așa, amândoi au abordat problema cu precauție. „I-am spus că eu nu voi merge", a scris Dodd. I-a oferit ambasadorului spaniol câteva precedente istorice ca motivație a respingerii invitației. Ambasadorul spaniol a fost de acord că adunarea era o chestiune a partidului și nu un eveniment de stat, dar nu a spus ce avea de gând să facă el.

Dodd a aflat, totuși, că, până la urmă, ambasadorul și-a trimis scuzele, la fel cum au făcut-o și ambasadorii Marii Britanii și ai Franței, fiecare menționând o obligație inevitabilă oarecare pentru care nu puteau veni.

Departamentul de Stat a susținut oficial ezitarea lui Dodd; neoficial însă, decizia lui a supărat mai multe cadre superioare, inclusiv pe subsecretarul Phillips și pe șeful Biroului de Relații cu Europa de Vest, Jay Pierrepont Moffat. Aceștia au considerat decizia lui Dodd ca fiind provocatoare fără

motiv, o dovadă în plus a faptului că numirea lui ca ambasador fusese o greșeală. Forțele potrivnice lui Dodd începeau să fuzioneze.

Capitolul 12. Brutus

La sfârșitul lui august, președintele Hindenburg s-a întors, în sfârșit, la Berlin din convalescența petrecută pe moșia sa de la țară. Și astfel, miercuri, 30 august 1933, Dodd s-a îmbrăcat cu o redingotă elegantă și și-a pus pe cap jobenul și s-a dus cu mașina la Palatul prezidențial pentru a-și prezenta scrisorile de acreditare.

Președintele era înalt și masiv, cu o mustață alb-cenușie uriașă care se curba la capete în două aripi lânoase. Gulerul uniformei sale era înalt și tare, tunica era încărcată de medalii, unele dintre ele erau ca niște stele cu raze sclipitoare de mărimea unor ornamente pentru bradul de Crăciun. Per ansamblu, emana un aer de forță și de virilitate care îi contrazicea vârsta de 85 de ani. Hitler era absent, la fel Goebbels și Göring, toți preocupați probabil cu pregătirea adunării partidului până la care mai erau două zile.

Dodd a citit o scurtă declarație care sublinia simpatia pe care o purta poporului Germaniei și istoriei și culturii țării. A evitat să facă vreo referință la guvern, sperând astfel să transmită că nu simpatiza regimul lui Hitler. În următoarele 15 minute, el și Bătrânul Gentleman au stat alături pe „sofaua preferată“ și au conversat pe mai multe teme, de la experiența universitară a lui Dodd în Leipzig, la pericolele naționalismului economic. Hindenburg, nota Dodd mai târziu în jurnalul său, „a insistat pe tema relațiilor internaționale atât de apăsat, încât am avut impresia că intenția a fost criticarea indirectă a extremiștilor naziști“. Dodd și-a prezentat oamenii-cheie din ambasadă, apoi au ieșit cu toții din clădire, afară descoperind soldați ai armatei regulate, Reichswehr, aliniați de o parte și de alta a străzii.

De data aceasta, Dodd nu s-a mai dus pe jos acasă. Când mașina ambasadei s-a pus în mișcare, soldații au luat poziție de drepți. „Totul se terminase“, scria Dodd, „și eram, în sfârșit, un reprezentant acreditat corespunzător al Statelor Unite la Berlin.“[299] Două zile mai târziu, Dodd avea să se confrunte cu prima sa criză oficială.

*

În dimineața zilei de 1 septembrie 1933, o zi de vineri, H.V. Kaltenborn, comentatorul radio american, l-a sunat pe consulul general Messersmith pentru a-și exprima regretul că nu îi putea face o ultimă vizită înainte să se întoarcă acasă, el și familia lui încheindu-și acum turul prin Europa. Trenul care îi ducea la vapor era programat să plece la miezul nopții.

El i-a spus lui Messersmith că încă nu văzuse nimic care să confirme critica adusă de consulul Germaniei și îl acuza că făcea o greșeală „neprezentând imaginea Germaniei exact așa cum este cu adevărat“.[300]

Curând după acea convorbire telefonică, Kaltenborn și familia sa – soție, fiu și fiică – au părăsit hotelul Adlon pentru a face câteva ultime cumpărături. Fiul, Rolf, avea 16 ani la acel moment. Doamna Kaltenborn dorea să viziteze mai ales magazinele de bijuterii și de argintărie de pe Unter den Linden, însă plimbarea i-a purtat prin peisaj și, șapte străzi mai departe spre sud, pe Leipziger Strasse, un bulevard aglomerat ce traversa orașul de la est la vest, plin de automobile și tramvaie și mărginit de clădiri frumoase și de miriade de mici magazine în care se vindeau obiecte din bronz, porțelan de Dresda, mătăsuri, marochinărie și cam tot ce și-ar fi putut cineva dori. Tot aici se afla și faimosul Wertheim, un magazin universal enorm – un Warenhaus – în care o puzderie de clienți călătoreau de la etaj la etaj în cele 83 de lifturi.

Când familia a ieșit dintr-un magazin, a văzut că un grup de soldați din Batalioanele de Asalt venea pe bulevard în direcția lor. Era ora 9:20 dimineața.

Pietonii s-au înghesuit pe marginea trotuarului și i-au întâmpinat cu salutul lui Hitler. În ciuda înfățișării sale simpatice, Kaltenborn nu a vrut să li se alăture, știind că unul dintre adjuncții de seamă ai lui Hitler, Rudolf Hess, anunțase public că străinii nu erau obligați să salute astfel. „Nu ne mai așteptăm la așa ceva“, declarase Hess, „la fel cum nu se așteaptă de la un protestant să își facă semnul crucii când intră într-o biserică catolică.“[301] Cu

toate acestea, Kaltenborn și-a instruit familia să se întoarcă spre vitrina magazinului ca și cum ar fi studiat mărfurile expuse acolo.

Câțiva soldați au venit spre cei patru Kaltenborn, vrând să știe de ce stăteau cu spatele la paradă și de ce nu salutau. Într-o germană fără cusur, Kaltenborn le-a răspuns că era american și că el și familia lui erau pe drumul de întoarcere spre hotel.

Mulțimea a început să îl insulte pe Kaltenborn și a devenit atât de amenințătoare încât comentatorul a trebuit să apeleze la cei doi polițiști care se aflau trei metri mai încolo. Ofițerii nu l-au luat în seamă.

Kaltenborn și familia sa au pornit spre hotel. Un tânăr a venit din spate și, fără să spună un cuvânt, l-a înhățat pe fiul lui Kaltenborn și l-a lovit cu pumnul în față atât de tare că l-a trântit la pământ. Dar nici acum polițiștii nu au intervenit. Un ofițer chiar a zâmbit.

Furios acum, Kaltenborn l-a prins strâns de braț pe tânărul agresor și l-a târât până în fața polițiștilor. Mulțimea a devenit și mai agresivă. Kaltenborn și-a dat seama că dacă ar fi insistat să i se facă dreptate, ar fi riscat să fie din nou atacat.

În cele din urmă, un martor a intervenit și a convins mulțimea să îi lase în pace, căci era limpede că erau americani. Parada și-a continuat cursul.

După ce au ajuns la adăpost în Adlon, Kaltenborn l-a sunat pe Messersmith. Era agitat și aproape incoerent. L-a rugat pe Messersmith să vină imediat la Adlon.

Pentru Messersmith, a fost un moment tulburător, dar sumbru de sublim. I-a spus lui Kaltenborn că nu putea veni la hotel. „Întâmplarea face că trebuie să rămân la birou următoarea oră sau chiar mai mult“, a spus el. L-a trimis totuși la hotel pe viceconsulul Raymond Geist, care a aranjat ca familia Kaltenborn să fie escortată la gară în acea noapte.

„Era ironic că acesta era, pur și simplu, unul dintre acele lucruri despre care Kaltenborn susținea că nu se puteau întâmpla“, scria Messersmith mai târziu, cu o satisfacție vădită. „Unul dintre lucrurile despre care el spunea în mod

anume că eu raportam incorect era că poliția nu făcea nimic pentru a proteja cetățenii împotriva atacurilor.“ Messersmith a admis că incidentul trebuie să fi fost o experiență cutremurătoare pentru familia Kaltenborn, mai ales pentru fiul lor. „În ansamblu a fost, însă, un lucru bun că s-a întâmplat așa, deoarece, dacă nu ar fi fost acest incident, Kaltenborn s-ar fi întors în țară și ar fi spus ascultătorilor emisiunii sale de la radio cât de frumoase erau toate în Germania și ce rapoarte urâte trimiteau oficialii americani guvernului nostru și cât de incorect înfățișau corespondenții de la Berlin evoluția situației din Germania.“

Messersmith s-a întâlnit cu Dodd și a întrebat dacă nu cumva sosise momentul ca Statele Unite să emită un avertisment definitiv asupra deplasărilor în Germania. Cei doi știau deopotrivă că un astfel de avertisment ar fi avut un efect devastator asupra prestigiului naziștilor.

Dodd a preferat să se abțină. Din perspectiva rolului său de ambasador, el considera aceste atacuri mai degrabă o neplăcere decât o situație de urgență, încercând mai mult, de câte ori se putea, să distragă atenția presei. El afirma în jurnalul său că reușise să împiedice publicarea în presă a relatărilor despre câteva atacuri asupra americanilor și că încercase, de altfel, „să împiedice manifestările ostile“.[302]

La nivel personal, însă, Dodd considera astfel de episoade revoltătoare, extrem de diferite de ceea ce așteptase ca urmare a experienței sale ca student în Leipzig. În timpul meselor pe care le lua împreună cu familia, el condamna atacurile, însă dacă spera ca fiica lui să aibă o atitudine empatică de indignare, exact asta nu a obținut.

Martha a continuat să aibă o părere foarte bună despre Germania, parțial, după cum mărturisea ea mai târziu, din simplă perversitate a unei fiice care încerca să se găsească. „Încercam să caut scuze pentru excesele lor, iar tata mă privea un pic inexpresiv dacă nu tolerant, etichetându-mă delicat atât în privat, cât și în public drept o tânără nazistă“, scria ea.[303] „Asta m-a pus în defensivă o vreme și am devenit temporar o apărătoare înfocată a tot ce se petrecea acolo.“

Ea contracara spunând că erau atât de multe alte lucruri bune în Germania. Lăuda mai ales entuziasmul tinerilor germani și măsurile pe care Hitler le lua

pentru a reduce șomajul. „Simțeam că era ceva nobil în chipurile acelea tinere, proaspete, viguroase, puternice pe care le vedeam pretutindeni, și susțineam asta cu vehemență de câte ori aveam ocazia.“[304] În scrisorile pe care le trimitea în America, ea declara că Germania trecea printr-o fascinantă renaștere, „iar relatările din presă și atrocitățile despre care s-a povestit au fost exemple izolate și exagerate de oameni înverșunați, încuiați“.[305]

*

Aceeași vineri care începuse atât de tumultuos cu atacul familiei Kaltenborn s-a încheiat pentru Dodd într-o manieră mult mai satisfăcătoare.

În seara aceea, corespondentul Edgar Mowrer a pornit spre gara Zoo, de unde pornea într-o lungă călătorie spre Tokyo. Soția și fiica lui doar l-au condus la gară; ele rămâneau pentru a supraveghea strângerea tuturor bunurilor familiei, urmând să i se alăture cât de curând.

Majoritatea corespondenților străini din oraș au venit la gară, la fel cum au făcut-o și câțiva germani curajoși, cărora nu le-a păsat că ar fi putut fi văzuți și identificați de agenții care încă îl țineau pe Mowrer sub supraveghere.

Un oficial nazist desemnat să se asigure că Mowrer chiar se urca în tren a venit la el și, cu o voce lingușitoare, l-a întrebat: „Și când vă întoarceți în Germania, Herr Mowrer?“[306]

Cu o sclipire de moment, Mowrer i-a răspuns: „De ce, când m-aș putea întoarce cu aproximativ două milioane de concetățeni?“

Messersmith l-a îmbrățișat în semn de susținere în fața agenților care îi priveau. Vorbind îndeajuns de tare pentru a fi auzit de toți, Messersmith a promis că soția și fiica lui Mowrer vor ajunge la el nevătămate. Mowrer a apreciat gestul, însă nu îl iertase pe Messersmith pentru că nu îl ajutase să

rămână în Germania. După ce s-a urcat în tren, Mowrer s-a întors către Messersmith cu un zâmbet vag și i-a spus: „Și tu, Brutus“.[307]

Pentru Messersmith, a fost o remarcă zdrobitoare. „M-am simțit jalnic și deprimat“, scria el. „Știam că era mai bine pentru el să plece, însă uram rolul pe care îl jucasem în plecarea lui.“

Dodd nu a apărut. Era bucuros că Mowrer pleca. Într-o scrisoare destinată unui prieten din Chicago, el scria că Mowrer „a fost un timp, așa cum probabil știi, un fel de problemă aici“.[308] Dodd a mărturisit că Mowrer era un scriitor talentat. „Experiențele sale, însă, după publicarea cărții pe care a scris-o“ – notorietatea lui și Premiul Pulitzer – „l-au făcut să devină și mai tăios, și mai enervant decât ar fi fost bine pentru toate părțile implicate.“[309]

Mowrer și familia sa au ajuns cu bine la Tokyo. Soția sa, Lillian, își amintea cât de rău îi păruse că trebuise să părăsească Berlinul. „Nicăieri nu am avut prieteni atât de adorabili ca în Germania“, scria ea.[310] „Privind înapoi la tot, este ca și cum aș vedea o persoană dragă înnebunind – și făcând lucruri oribile.“

*

Exigențele protocolului – în germană, das Protokoll – se coborau peste zilele lui Dodd ca o negură întunecată, împiedicându-l să se preocupe de lucrul pe care îl iubea cel mai mult, lucrarea sa Vechiul Sud. Cu statutul de ambasador acum oficial, responsabilitățile sale diplomatice obișnuite s-au înmulțit brusc până la un nivel descurajant. Într-o scrisoare adresată secretarului de stat Hull, el scria: „Judecătorii comportamentului social al unui individ se orientează după paradigme predecente, obligându-l la distracții în propria-i reședință care sunt considerabil inutile și care le oferă celor de la diferite ambasade și ministere dreptul «social» de a organiza dineuri fastuoase.“[311]

Totul a început aproape imediat. Protocolul îi cerea să dea o recepție pentru tot corpul diplomatic. Aștepta între 40 și 50 de invitați, dar a aflat ulterior că

fiecare diplomat avea de gând să aducă unul sau mai mulți membri ai personalului, ceea ce făcea ca numărul final al oaspeților să se ridice la 200. „Așadar, azi spectacolul a început la ora cinci după-amiază“, scria Dodd în jurnalul său.[312] „Sălile ambasadei fuseseră pregătite; abundență de flori peste tot, un bol mare pentru punci fusese umplut cu licorile obișnuite.“ Ministrul de externe Neurath a venit, la fel și președintele Reichsbank, Schacht, unul din puținii din guvernul lui Hitler pe care Dodd îi considera rezonabil și rațional. Schacht avea să devină un oaspete frecvent al reședinței lui Dodd, foarte plăcut de doamna Dodd, care îl folosea adesea pentru a evita momentele mondene incomode ce se iveau când un oaspete așteptat anula brusc. Ea adora să spună „Păi, dacă un alt oaspete anunță în ultima clipă că nu poate veni, îl putem invita oricând pe dr. Schacht“.[313] Per ansamblu, Dodd a decis: „Nu era o treabă rea și“ – un detaliu deosebit de satisfăcător – „costă 700 de mărci.“

Acum, însă, pe masa de lucru a lui Dodd și acasă era un munte de invitații, atât diplomatice cât și sociale. În funcție de importanța evenimentului, acestea erau adesea urmate de un schimb de diagrame ale locurilor la masă, date șefilor de protocol, pentru a nu se face vreo eroare nefericită de amplasare care să tulbure seara. Numărul banchetelor și recepțiilor la care se presupunea că ar fi trebuit să meargă a ajuns la un punct în care chiar și diplomații veterani se plângeau că participarea devenise împovărătoare și epuizantă. Un oficial de rang înalt din Ministerul german de Externe i-a spus lui Dodd: „Voi, cei din corpul diplomatic, va trebui să limitați evenimentele sociale, altfel ne vom vedea nevoiți să nu mai acceptăm invitațiile“.[314] Iar un oficial britanic se plângea: „Pur și simplu, nu putem ține pasul“.[315]

Nu era totul o corvoadă, desigur. Aceste petreceri și banchete aveau clipele lor de distracție și de umor. Goebbels era recunoscut pentru simțul umorului; o vreme, Martha chiar îl considerase fermecător. „Molipsitor de vesel și fermecător, cu ochi scânteietori, voce suavă, cu discurs plin de duh și briliant, este dificil să te duci cu gândul la cruzimea lui, la viclenele lui talente distructive.“[316] Mama ei, Mattie, se bucura de fiecare dată să șadă alături de Goebbels la banchete; Dodd îl considera „unul dintre puținii bărbați din Germania cu simțul umorului“, provocându-l adesea la un schimb spumos de replici mușcătoare și comentarii ironice.[317] O extraordinară fotografie de ziar îi înfățișează pe Dodd, Goebbels și Sigrid Schultz la un

banchet oficial în timpul unui moment ce pare a fi bonomie însuflețită, relaxată.[318] Deși indubitabil folositoare propagandei naziste, scena desfășurată în sala de bachet a fost mult mai complexă decât fusese surprinsă pe film. De fapt, așa cum a explicat mai târziu Schultz într-un interviu, ea încerca să nu stea de vorbă cu Goebbels, însă tentativa ei „în mod cert a semănat a flirt".[319] Ea a explicat (folosind persoana a treia): „În această fotografie, Sigrid nu-i acordă nici minimum de atenție, observați. El se folosește la maximum de tot farmecul de care este în stare, dar și el și ea știu că ea are o părere proastă despe el." Când Dodd a văzut fotografia, a spus ea, „a râs în hohote".

Göring părea și el un personaj relativ benign, cel puțin prin comparație cu Hitler. Sigrid Schultz îl considera cel mai tolerabil dintre toți superiorii naziști deoarece măcar „aveai sentimentul că puteai sta în aceeași încăpere cu el", în vreme ce Hitler, spunea ea, „îmi provoca un fel de greață".[320] Unul din angajații ambasadei americane, John C. White, va spune câțiva ani mai târziu: „Am fost întotdeauna mai degrabă pozitiv impresionat de Göring… Dacă exista vreun nazist agreabil, presupun că el era cel mai aproape de a fi astfel."[321]

În această etapă timpurie, diplomații și nu numai îl considerau pe Göring greu de luat în serios. El era ca un băiețel uriaș, chiar dacă extrem de periculos, căruia îi plăcea să creeze și să poarte uniforme noi. Dimensiunile lui impresionante îl făceau ținta glumelor, deși astfel de glume se spuneau numai și numai atunci când el nu le putea auzi.

Într-o seară, ambasadorul Dodd și soția sa s-au dus la un concert la ambasada Italiei, concert la care participa și Göring. Îmbrăcat într-o uniformă mare și albă, creație proprie, arăta deosebit de uriaș – „de trei ori mai mare decât un bărbat obișnuit", după spusele fiicei Martha.[322] Scaunele aranjate pentru concert erau niște piese vechi delicate și aurite, care păreau mult prea fragile pentru Göring. Doamna Dodd l-a privit cu fascinație și extrem de îngrijorată pe Göring cum alege exact scaunul din fața ei.
A încremenit pe loc când Göring a încercat să își îndese fesele gigantice „în formă de inimă" în micuțul scaun. Pe toată durata concertului, s-a temut că scaunul acela se va frânge în orice clipă, iar trupul masiv al lui Göring se va prăvăli direct în poala ei. Martha scria: „A fost atât de preocupată de

imaginea șuncilor uriașe revărsate peste marginile și canturile scaunului, atât de periculos de aproape de ea, că nu și-a putut aminti nici măcar o bucată din cele interpretate“.

*

Cea mai mare nemulțumire a lui Dodd față de petrecerile organizate de alte ambasade erau sumele mari de bani irosite în acest proces, chiar și de acele țări afectate de criza economică.

„Pentru a ilustra“, îi scria el secretarului Hull, „seara trecută, la ora 8:30, am fost la un dineu în casa cu 53 de încăperi a ministrului belgian (a cărui țară se presupune că nu poate să-și îndeplinească obligațiile legale).“[323] Doi servitori în uniforme l-au întâmpinat la mașină. „Patru lachei așteptau pe scări, îmbrăcați în stilul slujitorilor lui Ludovic al XIV-lea. Alți trei slujitori în pantaloni până la genunchi ne-au luat hainele. 29 de oameni s-au așezat într-o sufragerie mai costisitor mobilată decât orice încăpere de la Casa Albă pe care am văzut-o eu. Opt feluri de mâncare au fost servite de patru chelneri în uniformă, pe farfurii și platouri de argint. Au existat câte trei pahare de vin la fiecare fel, iar când ne-am ridicat, am observat că multe pahare erau pe jumătate încă pline cu vin care urma să se arunce. Persoanele de la petrecere au fost destul de agreabile, dar nu au existat conversații de valoare pe partea mea de masă (asta am observat la toate celelalte petreceri de proporții)… Nici nu a exista vreo discuție cu adevărat informativă sau măcar inteligentă după masă.“ Martha a participat și ea, descriind cum „toate femeile erau acoperite cu diamante sau alte pietre prețioase – nu mai văzusem niciodată o etalare atât de fastuoasă a bogăției“. Ea a mai notat că a plecat împreună cu părinții ei la 10:30, provocând ceva vâlvă din acest motiv. „Mulți au ridicat amabil din sprâncene, dar am înfruntat furtuna și am plecat acasă.“ Nu era de bonton, a descoperit ea mai târziu, să pleci de la un eveniment diplomatic înainte de ora 11.

Dodd a fost șocat să afle că bogatul său predecesor de la Berlin cheltuise 100 000 de dolari pe an pentru organizarea de petreceri, mai mult de cinci

ori salariul total al lui Dodd. Cu anumite ocazii, le dăduse bacșiș servitorilor mai mult decât plătea Dodd chirie lună de lună. „Dar“, i-a promis el lui Hull, „noi nu vom întoarce aceste ospețe decât cu petreceri cu maximum zece, 12 persoane, cu patru servitori cel mult, și aceștia îmbrăcați modest“ – însemnând, probabil, că aveau să poarte uniforme complete, dar fără pantalonii până la genunchi ai belgienilor.[324] Familia Dodd avea trei servitori, un șofer și angajau un servitor sau doi în plus pentru petreceri cu peste zece invitați.

Dulapul ambasadei, conform unui inventar oficial al bunurilor aparținând guvernului, realizat pentru raportarea anuală, conținea:[325]

-

Farfurii mari 10½“	4 duzini
Farfurii supă 9½“	2 duzini
Farfurii antreu 9½“	2 duzini
Farfurii desert	2 duzini
Farfurii salată 5 5/16“	2 duzini
Farfurii pâine/unt 63/16“	2 duzini
Cești ceai 3½“	2 duzini
Farfurioare 5 11/16“	2 duzini
Cești bouillon 3½“	2 duzini
Farfurioare 5 11/16“	2 duzini
Cești post-cină 2½“	2 duzini
Farfurioare 4¾“	2 duzini
Platou friptură	2 duzini
Platouri, diverse mărimi	4 duzini
Cupe	3 duzini
Cupe sorbet cu picior	3 duzini
Cupe sorbet fără picior	3 duzini
Pahare mici	3 duzini

Pahare mari	3 duzini
Boluri clătit degete	3 duzini
Farfurioare bol clătit degete	3 duzini

„Nu vom folosi platouri de argint, nu vor curge râuri de vin și nici nu vor fi mese pentru jocuri de cărți nicăieri în casă“, i-a spus Dodd lui Hull.[326] „Se vor face mereu eforturi pentru a invita un om de știință, un cercetător ori un literat și pentru conversații informative; și se va permite retragerea între 10:30 și 11:00. Nu ne lăudăm cu aceste lucruri, dar este știut că noi nu vom rămâne aici dacă vom vedea că nu o putem scoate la capăt din salariul permis.“

Într-o scrisoare către Carl Sandburg, el scria: „Nu mă pot vreodată adapta la obiceiul de a mânca prea mult, de a bea cinci feluri de vin și de a nu spune nimic, și totuși de a vorbi trei nesfârșite ore.“[327] Se temea că era o dezamăgire pentru adjuncții lui mai bogați, care organizau petreceri extravagante pe propria cheltuială. „Ei nu mă pot înțelege“, scria el, „și îmi pare rău pentru ei.“ Îi dorea lui Sandburg să termine cât mai degrabă cartea despre Lincoln, apoi se lamenta: „Cartea mea, Vechiul Sud, terminată doar pe jumătate, va fi probabil îngropată odată cu mine“.

Scrisoarea se încheia într-o notă tristă: „Încă o dată: Salutări din Berlin!“

Cel puțin era sănătos, deși avea accesele obișnuite de febra fânului, indigestie și tulburări intestinale. Dar, parcă anticipând ce avea să urmeze, doctorul lui din Chicago, Wilber E. Post – cu cabinetul destul de potrivit amplasat în People’s Gas Building – i-a trimis lui Dodd un memorandum scris de el după ultima examinare temeinică făcută cu zece ani în urmă, pe care Dodd să îl folosească drept reper pentru rezultatele viitoarelor investigații medicale. Dodd suferea de mult timp de migrene, scria Post, „cu crize de cefalee, amețeli, extenuare, dispoziție proastă și iritabilitate a tractului intestinal“, ultima dintre condiții fiind cel mai bine tratată „prin exerciții fizice în aer liber și evitarea stărilor de încordare nervoasă și epuizare“.[328] Tensiunea arterială era excelentă, 100 sistolic, 60 diastolic, mai degrabă ca a unui atlet decât ca a unui bărbat la vârsta a doua. „Caracteristicile clinice excepționale vin din faptul că sănătatea domnului Dodd a fost bună când acesta a avut ocazia să facă multă mișcare în aer liber și să urmeze o dietă sănătoasă, non-iritativă, fără prea multă carne.“

Într-o scrisoare atașată raportului, dr. Post scria: „Am convingerea că nu veți avea ocazia să folosiți acest raport, însă ar putea fi util în caz că veți avea

nevoie“.

*

În acea vineri seară, un tren special, Sonderzug, străbătea peisajul cufundat în noapte dintre Berlin și Nürnberg.[329] Trenul îi avea la bord pe ambasadorii unui mare număr de țări neimportante, printre care Haiti, Siam și Persia. Tot în el se aflau directori de protocol, stenografi, un doctor și o trupă din Batalioanele de Asalt. Acesta era trenul care ar fi trebuit să îi ducă pe Dodd și pe ambasadorii Franței, Spaniei și Marii Britanii. Inițial, germanii plănuiseră o garnitură cu 14 vagoane, dar, pe măsură ce scuzele tot veniseră, reduseseră numărul la nouă vagoane.

Hitler era deja în Nürnberg. El sosise cu o seară înainte pentru o ceremonie de întâmpinare, cu fiecare moment în parte atent regizat, până la cadoul oferit de primarul orașului – o faimoasă gravură de Albrecht Dürer intitulată Cavalerul, moartea și diavolul.[330]

Capitolul 13. Secretul meu întunecat

Pe Martha o încântau exact acele distracții care pe tatăl ei îl istoveau într-atât. Statutul de fiică a ambasadorului american îi oferea pe loc o reputație, așa că s-a văzut repede și fără osteneală căutată de bărbați de toate rangurile, vârstele și naționalitățile. Divorțul de soțul bancher, Bassett, nu se încheiase încă, dar nu mai rămăseseră decât formalitățile legale. Ea se considera liberă să facă ce poftea și să dezvăluie sau nu statutul legal al căsătoriei ei. Considera secretul o unealtă folositoare și captivantă: la exterior, avea cumva aerul unei tinere americance virgine, dar știa ce era sexul și îi plăcea, ba chiar îi plăcea și mai mult efectul pe care îl avea asupra unui bărbat când acesta afla adevărul. „Presupun că am provocat o mare decepție corpului diplomatic neindicând că am fost cândva femeie măritată“, scria ea.[331] „Dar trebuie să admit că mi-a făcut mai degrabă plăcere să fiu tratată ca o fecioară de 18 ani, știind în tot acest timp secretul meu întunecat.“

Avea nenumărate ocazii să cunoască bărbați. Casa de pe Tiergartenstrasse era mereu plină de studenți, oficiali germani, secretari de ambasade, corespondenți și membri ai Reichswehr, SA și SS. Ofițerii din Reichswehr se purtau cu elan aristocratic și îi mărturiseau speranțele lor secrete în restaurarea a monarhiei germane. Ea îi considera „extrem de plăcuți, chipeși, curtenitori și neinteresanți“.

I-a atras atenția lui Ernst Udet, un as al aviației din Marele Război, care, în anii de după conflagrație, devenise faimos în toată Germania ca temerar al aerului, explorator și pilot cascador. Martha s-a dus la vânătoare de șoimi cu prietenul lui Udet, de asemenea as al aviației, Göring, pe moșia lui, Carinhall, denumit astfel după defuncta lui soție suedeză. Martha a avut o scurtă relație amoroasă cu Putzi Hanfstaengl, sau cel puțin așa a susținut mai târziu fiul lui, Egon.[332] Era directă sexual și trăgea foloase de pe urma casei în care locuia, profitând de obiceiul părinților ei de a se duce devreme la culcare. Până la urmă, a avut o relație amoroasă cu Thomas Wolfe când

scriitorul a vizitat Berlinul; Wolfe avea să îi spună mai târziu unui prieten că Martha fusese „ca un fluture suspendat deasupra penisului meu“.[333]

Unul dintre amanții ei a fost Armand Berard, secretarul trei al ambasadei franceze – un metru 98 și „incredibil de frumos“, își amintea Martha. Înainte ca Berard să o invite pe Martha la prima lor întâlnire, el i-a cerut permisiunea ambasadorului Dodd, un act pe care Martha l-a considerat deopotrivă fermecător și amuzant. Nu i-a povestit de căsnicia ei, drept consecință, spre marea ei încântare ascunsă, el a tratat-o la început ca pe o ingenuă sexual. Știa că avea o mare putere asupra lui și că până și un gest nonșalant ori un comentariu l-ar fi putut duce la disperare. În perioadele în care nu erau împreună, se întâlnea cu alți bărbați – asigurându-se că el află.

„Tu ești singura persoană de pe pământ care mă poate distruge“, îi scria el la un moment dat, „dar cât de bine știi asta și cum pari a te bucura să faci asta.“[334] O implora să nu fie atât de necruțătoare cu el. „Nu mai suport“, scria el. „Dacă ai ști cât de nefericit sunt, mi-ai plânge probabil de milă.“

Pentru unul dintre adoratori, Max Delbrück, un tânăr biofizician, amintirea talentului ei manipulativ a rămas vie chiar și după patru decenii. Max era zvelt, cu o bărbie frumos sculptată, o bogăție de păr negru frumos pieptănat, o înfățișare care amintea de tânărul Gregory Peck. Era menit să facă lucruri măreție, inclusiv să câștige Premiul Nobel, lucru care s-a întâmplat în 1969.

Într-un schimb de scrisori spre sfârșitul vieții, Martha și Delbrück rememorau cu plăcere timpul petrecut împreună la Berlin. Ea și-a amintit cât de inocenți se așezaseră unul lângă celălalt într-una din sălile de recepție, întrebându-se dacă își amintea și el.

„Bineînțeles că îmi amintesc sala aceea îmbrăcată în damasc verde de lângă sufrageria din casa de pe Tiergartenstrasse“, scria el.[335] Însă amintirea lui diferea puțin de a ei: „Dar noi nu doar am stat acolo cuminți“.

Cu o iritare ușor prăfuită, el îi amintea de un rendez-vous de la Romanisches Café. „Ai venit teribil de târziu și pe urmă ai căscat tot timpul, explicându-mi că făceai asta deoarece te simțeai relaxată în compania mea și că acesta era, de fapt, un compliment.“

Cu puțină ironie, el adăuga: „Ideea aceasta m-a entuziasmat de-a binelea (după ce mai întâi m-am necăjit), căscând în prezența prietenilor mei de fiecare dată după aceea“.

Părinții Marthei îi ofereau independență totală, nerestricționându-i în nici un fel ieșirile sau întoarcerile acasă. Nu era ceva neobișnuit pentru ea să rămână în oraș până în zorii zilei, cu tot felul de însoțitori, și totuși, corespondența familiei este surprinzător de lipsită de comentarii critice.

Alții observau, însă, și dezaprobau, ca de exemplu consulul general George Messersmith, care le comunica dezgustul celor din Departamentul de Stat, punând astfel gaz peste campania care se pornise în secret împotriva lui Dodd. Messersmith știa de relația Marthei cu Udet, asul aviației, și credea că ea avusese relații amoroase și cu alți naziști de rang înalt, inclusiv cu Hanfstaengl. Într-o scrisoare „personală și confidențială“ adresată lui Jay Pierrepont Moffat, însărcinatul cu relațiile cu Europa de Vest, Messersmith scria că aceste relații deveniseră subiect de bârfă. El le aprecia, în general, drept inofensive – cu excepția relației cu Hanfstaengl. Se temea că relația Marthei cu Hanfstaengl și aparenta ei lipsă de discreție i-ar fi făcut pe diplomați și pe alți informatori mai reticenți cu ceea ce îi spuneau lui Dodd, de teamă ca nu cumva confesiunile lor să ajungă cumva înapoi la Hanfstaengl. „Am vrut de multe ori să îi spun ceva ambasadorului despre asta“, i-a spus Messersmith lui Moffat, „dar cum era vorba de o chestiune delicată, m-am limitat la a clarifica ce fel de persoană este Hanfstaengl cu adevărat.“[336]

Părerea lui Messersmith despre comportamentul Marthei s-a agravat cu timpul. În niște memorii nepublicate, el scria că „Martha s-a comportat atât de urât în atât de multe feluri, mai ales având în vedere poziția avută față de tatăl ei“.[337]

Majordomul familiei Dodd, Fritz, și-a formulat propria critică succint: „Aia nu era casă, ci o casă de toleranță.“[338]

*

Viața amoroasă a Marthei a luat o turnură cu accente sumbre când aceasta i-a fost prezentată lui Rudolf Diels, tânărul comandant al Gestapoului. Acesta se mișca cu naturalețe și încredere, totuși, spre deosebire de Putzi Hanfstaengl, care invada o încăpere, el intra discret, strecurându-se ca o negură malefică. Sosirea lui la o petrecere, scria ea, „crea o agitație și o tensiune pe care nici o altă persoană nu ar fi fost vreodată în stare să le creeze, chiar și atunci când oamenii nu îi cunoșteau identitatea“.[339]

Ceea ce i-a atras cel mai mult atenția era aerul chinuit al chipului său, pe care îl descria drept „cea mai sinistră și desfigurată de cicatrice față pe care am văzut-o vreodată“.[340] O cicatrice foarte lungă de forma unui „V“ mai lăbărțat îi marca obrazul drept; altele arcuite se aflau sub gură și peste bărbie; o cicatrice deosebit de adâncă forma o semilună în partea de jos a obrazului stâng. Întreaga sa înfățișare era șocantă, ca a unui superb actor de cinema mutilat – „o frumusețe feroce, sluțită“, după cum spunea Martha.[341] Avea opusul frumuseții dulci a tinerilor ofițeri ai Reichswehr-ului, iar ea s-a simțit atrasă de el imediat, de „superbele“ lui buze, de „părul lui bogat negru ca pana corbului“ și de ochii lui pătrunzători.

Martha nu era singura care simțea această atracție. Diels era recunoscut pentru farmecul său și se spunea că ar fi fost deosebit de talentat și de experimentat sexual. Student fiind, dobândise reputația de bețiv și de mare crai, după spusele lui Hans Bernd Gisevius, un membru al Gestapo care fusese student la aceeași universitate. „Relațiile amoroase cu diferite femei erau ceva obișnuit pentru el“, scria Gisevius într-o autobiografie.[342] Bărbații recunoșteau și ei farmecul și felul de a fi ale lui Diels. Când Kurt Ludecke, unul dintre primii tovarăși ai lui Hitler, a fost arestat și chemat în biroul lui Diels, a descoperit un comandant de Gestapo surprinzător de cordial. „M-am simțit în largul meu în prezența acelui tânăr înalt, zvelt și rafinat și am considerat numaidecât reconfortantă atenția sa“, scria Ludecke.[343] „A fost o ocazie când bunele maniere au fost dublu binevenite.“ El nota: „M-am întors în celula mea cu sentimentul că aș fi preferat să fiu împușcat de un gentleman decât să fiu ciomăgit de un mojic“. Cu toate acestea, Ludecke și-a încheiat detenția – sub „arest de protecție“ – într-un lagăr de concentrare din Brandenburg an der Havel.

Ceea ce Martha considera, de asemenea, captivant la Diels era faptul că tuturor celorlalți le era frică de el. Era adesea numit „Prințul Întunericului“, lucru care nu îl deranja câtuși de puțin, după cum își amintea Martha. „Simțea o plăcere perversă să se poarte în felul acela mefistofelic, căutând mereu că creeze rumoare cu aparițiile lui melodramatice.“[344]

La început, Diels i-a fost aliat apropiat lui Göring, iar când Hitler a devenit cancelar, Göring, ca nou ministru prusac de interne, a răsplătit loialitatea lui Diels numindu-l în fruntea nou-creatului Gestapo, în ciuda faptului că Diels nu era membru al partidului nazist. Göring a instalat agenția într-o veche școală de arte de pe Prinz-Albrecht-Strasse la numărul 8, cam la două străzi distanță de Consulatul SUA de pe Bellevuestrasse. Când Dodd a sosit la Berlin, Gestapo devenise deja o prezență terifiantă, deși nu era deloc entitatea atotștiutoare și atotvăzătoare pe care și-o imaginau oamenii. Lista angajaților era „deosebit de scurtă“, conform istoricului Robert Gellately.[345] Acesta citează exemplul filialei din Düsseldorf a agenției, una din puținele de la care au supraviețuit documente detaliate. Aceasta avea 291 de angajați responsabili cu un teritoriu ce cuprindea patru milioane de oameni. Agenții săi, sau „specialiștii“, nu erau sociopații din descrierile cetățenilor, după cum a descoperit Gellately. „Majoritatea nu erau nici maniaci, nici demenți, nici supraoameni, ci teribil de normali.“[346]

Gestapo și-a dezvoltat imaginea sumbră menținându-și operațiunile și sursele informațiilor secrete. Oamenii primeau din senin cărți poștale prin care erau convocați la interogatorii. Aceste convocări erau deosebit de înfricoșătoare. În ciuda formei lor prozaice, nu puteau fi nici aruncate la gunoi, nici ignorate. Ele obligau cetățenii să se prezinte în persoană în cea mai îngrozitoare dintre clădiri pentru a răspunde acuzațiilor de infracțiuni despre care ei nu aveau habar, existând posibilitatea – adesea imaginată, dar în multe cazuri absolut reală – ca, la finalul zilei, să ajungă într-un lagăr de concentrare, în „arest de protecție“. Această acumulare de necunoscute era cea care făcea Gestapo atât de temut. „Te poți feri de un pericol pe care îl recunoști“, scria istoricul Friedrich Zipfel, „însă o poliție care acționează ocult devine stranie. Nu te simți nicăieri la adăpost de ea. Deși nu omniprezentă, ea poate apărea, căuta, aresta. Cetățenii îngrijorați nu știu în cine mai pot avea încredere“.[347]

Cu toate acestea, sub comanda lui Diels, Gastapo a jucat un rol complex. În săptămânile de după numirea lui Hitler în funcția de cancelar, Gestapoul lui Diels a acționat ca o stavilă împotriva unui val de violențe săvârșite de SA, în timpul cărora Batalioanele de Asalt au târât mii de victime în închisorile lor provizorii. Diels a condus acțiuni de închidere a acestora, găsind prizonieri în condiții revoltătoare, bătuți și desfigurați, cu membre rupte, aproape morți de foame, „ca o masă de lut neînsuflețit", scria el, „marionete absurde cu ochi fără viață, arzând de febră, cu trupurile mototolite".[348]

Tatăl Marthei îl plăcea pe Diels. Spre surprinderea lui, comandantul Gestapoului era un intermediar folositor în extragerea cetățenilor străini și a altora din lagărele de concentrare și pentru exercitarea de presiuni asupra autorităților polițienești din afara Berlinului pentru găsirea și pedepsirea soldaților SA responsabili de atacuri împotriva americanilor.

Diels nu era un sfânt, însă. În timpul deținerii funcției de comandant, mii de bărbați și femei au fost arestați, mulți torturați, unii omorâți. În timpul șefiei lui Diels, un comunist german, de exemplu, pe nume Ernst Thälmann, a fost încarcerat și interogat la sediul central al Gestapo. Thälmann a lăsat o relatare sugestivă. „Mi-au ordonat să îmi scot pantalonii, apoi doi bărbați m-au înhățat de ceafă și m-au așezat pe un taburet. Un ofițer Gestapo în uniformă cu un bici din piele de hipopotam în mână m-a biciuit apoi pe fese cu lovituri precise. Înnebunit de durere, am urlat în repetate rânduri cât m-au ținut plămânii."[349]

În percepția lui Diels, violența și teroarea erau unelte prețioase pentru menținerea puterii politice. În timpul unei adunări a corespondenților străini acasă la Putzi Hanfstaengl, Diels le-a spus reporterilor: „Valoarea SA-ului și SS-ului, văzută din perspectiva mea de inspector-general responsabil cu suprimarea tendințelor și a acțiunilor subversive, rezidă în faptul că ei răspândesc teroarea. Acesta este un lucru bun."[350]

*

Martha și Diels făceau plimbări împreună în Tiergarten, care era recunoscut drept singurul loc din centrul Berlinului unde o persoană se putea simți în largul ei. Marthei îi plăcea mai ales să dea o tură prin parc toamna, în mijlocul a ceea ce ea numea „moartea de aur a parcului Tiergarten“.[351] Cei doi mergeau la filme și în cluburi de noapte și conduceau ore în șir mașina prin provincie. Părea verosimil să fi devenit iubiți, în ciuda faptului că ambii erau căsătoriți, Martha doar formal, Diels doar cu numele, dată fiind înclinația lui spre adulter. Martha adora să fie cunoscută drept femeia care s-a culcat cu diavolul – și nu încape nici o îndoială că s-a culcat cu el, deși este la fel de probabil ca Dodd, ca orice tată naiv de oriunde și din orice epocă, habar să nu fi avut. Messersmith respecta relația, la fel și Raymond Geist, adjunctul său. Geist i s-a plâns lui Wilbur Carr, directorul serviciului consular din Washington, că Martha era o tânără doamnă „extrem de indiscretă“ cu „obiceiul de a umbla constant prin oraș nopțile cu șeful poliției secrete naziste, bărbat însurat“.[352] Geist însuși o auzise dezmierdându-l pe Diels, în public, cu nenumărate nume de alint, printre care „iubitule“.

Cu cât Martha îl cunoștea mai bine pe Diels, cu atât vedea mai bine că și lui îi era teamă. Simțea că „se afla permanent față în față cu țeava unei puști“, scria ea.[353] Cel mai relaxat era în timpul plimbărilor lor cu mașina, când nimeni nu le putea asculta conversațiile și nici nu le putea monitoriza comportamentul. Se opreau și făceau plimbări prin pădure, beau cafea în cafenele retrase și mai puțin cunoscute. El îi povestea cum cei din ierarhia nazistă nu aveau deloc încredere unii într-alții, că Göring și Goebbels se detestau reciproc, cum amândoi îl spionau pe Diels și despre cum Diels și oamenii lui îi spionau, la rândul lor, pe cei doi.

Prin intermediul lui Diels, Martha a început, pentru prima oară, să își mai tempereze percepția idealistă asupra revoluției naziste. „Începea să se țească dinaintea ochilor mei… o vastă și complicată rețea de spionaj, teorare, sadism și ură, din care nimeni, oficial ori privat, nu avea scăpare.“[354]

Nici măcar Diels, după cum aveau să o demonstreze curând evenimentele.

Capitolul 14. Moartea lui Boris

În viața Marthei mai exista un amant, cel mai important dintre toți, un rus bătut de soartă care avea să îi transforme tot restul vieții.

Martha l-a remarcat prima dată la mijlocul lui septembrie 1933, la una din multele petreceri organizate de Sigrid Schultz în apartamentul său, unde locuia cu mama și cu cei doi câini ai ei. Schultz servea, de obicei, sandvișuri, iahnie de fasole și cârnați, toate pregătite de mama ei, și dădea de băut multă bere, vin și tărie, care îi făceau până și pe invitații naziști să dea deoparte doctrina în favoarea distracției și a bârfei. În toiul unei conversații, Martha s-a întâmplat să arunce o privire în celălalt capăt al camerei, unde a văzut un bărbat înalt și arătos în mijlocul unui grup de corespondenți. Nu era frumos în sensul convențional al termenului, însă foarte atrăgător – să fi avut 30 de ani, păr castaniu scurt, ochi izbitor de luminoși și un stil relaxat, elegant. Gesticula când vorbea, iar Martha a văzut că avea degete lungi și suple. „Avea o gură neobișnuită și o buză superioară cărnoasă“, își amintea una din prietenele Marthei, Agnes Knickerbocker, soția corespondentului H.R. „Knick“ Knickerbocker.[355] „Nu o pot descrie altfel decât că putea trece de la seriozitate la râs într-o explozivă fracțiune de secundă.“

În timp ce Martha îl privea, el s-a întors și s-a uitat la ea. L-a privit fix în ochi pentru câteva clipe, apoi și-a mutat atenția în altă parte și a intrat în alte conversații. (Într-o consemnare ulterioară nepublicată, ea își amintea detalii amănunțite ale acelui moment și ale altora ce au urmat.)[356] El s-a întors, de asemenea, cu spatele –, dar când s-a făcut dimineață și s-a făcut analiza evenimentelor serii, acea întâlnire a privirilor lor a fost lucrul pe care amândoi și l-au amintit.

Câteva săptămâni mai târziu, cei doi s-au văzut din nou. Knick și soția lui i-au invitat pe Martha și pe alți câțiva prieteni să iasă împreună să bea ceva și să danseze la Ciro’s, un club de noapte popular care angaja soliști de jazz de culoare, un dublu act de sfidare date fiind obsesia naziștilor pentru puritate

rasială și condamnarea jazz-ului – în jargonul partidului, „jazz de evrei-cioroi“ – ca muzică degenerată.[357]

Knick i-a pezentat-o pe Martha bărbatului înalt pe care îl văzuse la petrecerea lui Sigrid Schultz. Numele lui, așa cum afla ea acum, era Boris Vinogradov. Câteva momente mai târziu, Boris s-a prezentat la masa ei, tot numai zâmbet și încredere în sine. „Gnädiges Fräulein“, a început el cu salutul tipic german care însemna „stimată domnișoară“. A invitat-o la dans.

Ea a fost pe loc fascinată de superba lui voce, pe care o încadra undeva între bariton și tenor. „Melodioasă“, scria ea. A emoționat-o, „m-a atins direct în suflet, și am rămas pentru o clipă fără cuvinte și fără aer“. I-a luat mâna și a dus-o cu el de la masa aglomerată.

A aflat curând că suplețea lui naturală avea limite. A ocolit cu ea ringul de dans, „călcându-mă pe vârfurile picioarelor, lovindu-se de oameni, cu brațul drept întins rigid, întorcându-și capul la stânga și la dreapta, încercând să evite și alte coliziuni“.

El i-a spus: „Nu știu să dansez“.

Era un lucru atât de evident, că Martha a izbucnit în râs.

Boris a început și el să râdă. Ei i-a plăcut zâmbetul lui și acea „aură de gingășie“ pe care o avea.

Câteva momente mai târziu, i-a spus: „Sunt angajat al ambasadei sovietice. Haben Sie Angst?“

Ea a râs din nou. „Bineînțeles că nu, pentru ce ar trebui să-mi fie frică? De ce anume?“

„Corect“, a spus el, „dumneavoastră sunteți persoană privată și, cât sunt cu dumneavoastră, sunt și eu la fel“.

A prins-o mai strâns în brațe. Era zvelt, lat în umeri și avea niște ochi pe care ea i-a considerat superbi, verzi-albăstrui cu stropi aurii. Avea o dantură

neregulată, care îi înfrumusețea cumva și mai mult zâmbetul. Râdea cu ușurință.

„V-am mai văzut de câteva ori până acum“, a spus el. Ultima ocazie, i-a amintit, fusese acasă la Schultz. „Erinnern Sie sich?“ Vă amintiți?

Încăpățânată din fire, Martha nu a vrut să pară o țintă prea ușoară. A păstrat un ton al vocii „neutru“, dar a admis faptul. „Da“, a spus ea. „Îmi amintesc.“

Au mai dansat puțin. Când el a condus-o înapoi la masa lui Knickerbocker, s-a aplecat mai aproape și i-a spus: „Ich möchte Sie sehr wiederzusehen. Darf ich Sie anrufen?“

Sensul cuvintelor era limpede pentru Martha, în ciuda cunoștințelor ei limitate de limbă germană – Boris întreba dacă ar fi putut să o revadă.

Ea i-a spus lui Boris: „Da, mă puteți suna“.

Martha a dansat și cu alții. La un moment dat, și-a întors privirea către masa ei și l-a văzut pe Boris alături de cei doi Knickerbocker. Rusul o privea.

„Oricât de incredibil ar suna“, scria ea, „după ce el a plecat, am avut senzația că aerul din jurul meu era mai strălucitor, mai însuflețit.“

*

Câteva zile mai târziu, Boris a sunat. S-a dus cu mașina acasă la familia Dodd; i s-a prezentat lui Fritz, majordomul, apoi a urcat în fugă scările cu un buchet de flori de toamnă și un disc de vinil pentru pick-up. Nu a sărutat mâna Marthei, un lucru bun, pentru că acel ritual tipic german o enerva de fiecare dată. După un scurt preambul, i-a întins discul.

„Nu cunoașteți muzica rusească, nu-i așa, gnädiges Fräulein? Ați ascultat vreodată «Moartea lui Boris», de Mussorgski?“

Apoi a adăugat: „Sper că nu despre moartea mea este muzica pe care v-o propun spre ascultare“.

El a râs. Ea nu. I s-a părut chiar și atunci „o prevestire“ sumbră.

Au ascultat muzica – scena morții din opera Boris Godunov de Modest Mussorgski fiind interpretată de faimosul solist de operă rus Fiodor Șaliapin – apoi Martha i-a făcut lui Boris un tur al casei, care s-a încheiat în bibliotecă. La un capăt era masa de lucru a tatălui ei, imensă și neagră, cu sertarele mereu încuiate. Soarele sfârșitului de toamnă pătrundea prin vitraliile înalte în cascade de lumină multicolore. L-a condus la sofaua ei preferată.

Boris a fost încântat. „Acesta este ungherul nostru, gnädiges Fräulein!“ a exclamat el. „Mai bun decât toate celelalte.“

Martha s-a așezat pe sofa; Boris a tras un scaun. Ea a sunat după Fritz și l-a rugat să aducă niște bere, alături de covrigei, felii de morcov și de castravete și crochete fierbinți de cașcaval, aperitive pe care le comanda, de obicei, când avea oaspeți neoficiali.

Fritz a adus aperitivele, pășind foarte încet, aproape ca și cum ar fi încercat să tragă cu urechea. Boris a presupus, corect, că și Fritz avea rădăcini slave. Cei doi bărbați au făcut schimb de politețuri.

Inspirat de atitudinea prietenoasă a lui Boris, Fritz a spus în glumă: „Voi, comuniștii, chiar ați dat foc Reichtag-ului?“

Boris i-a zâmbit larg și i-a făcut cu ochiul: „Bineînțeles că da“, a spus el, „tu și cu mine împreună. Nu-ți amintești noaptea când am fost la Göring acasă și ni s-a arătat tunelul secret ce duce direct la Reichstag?“ Aceasta era o aluzie la teoria larg răspândită că o echipă de piromani naziști s-ar fi strecurat pe furiș din palatul lui Göring în Reichstag, printr-un tunel subteran ce lega cele două clădiri. De fapt, un astfel de tunel chiar a existat.

Au râs toți trei. Această glumă a complicității în incendierea Reichstagului avea să fie repetată de Boris și Fritz frecvent în diferite forme, spre marea

încântare a tatălui Marthei – deși Fritz, așa cum credea Martha, era „aproape sigur agent al poliției secrete“.

Fritz s-a întors cu votcă. Boris și-a turnat o porție generoasă și a dat-o rapid pe gât. Martha s-a instalat confortabil pe sofa. De data asta, Boris s-a așezat lângă ea. A băut încă o votcă, fără să dea semne evidente că băutura ar fi avut consecințe.

„Din prima clipă când te-am văzut…“ a început el. A ezitat, apoi a continuat: „Poate fi adevărat, mă întreb?“

Ea a înțeles ce încerca el să spună și, la urma urmei, simțea și ea o puternică, bruscă atracție, dar nu era gata să mărturisească asta în această etapă timpurie a jocului. S-a uitat la el, inexpresiv.

A devenit serios. S-a avântat într-un lung șir de întrebări. Ce făcea ea în Chicago? Cum erau părinții ei? Ce intenționa ea să facă în viitor?

Părea mai degrabă un interviu pentru un ziar decât o conversație la prima întâlnire. Martha a fost iritată, dar a răspuns totuși răbdătoare. Din câte știa ea, așa se comportau bărbații sovietici. „Nu mai întâlnisem niciodată în comunist adevărat, de altfel, nici măcar un rus“, scria ea, „așa că mi-am imaginat că asta era modalitatea lor de a cunoaște pe cineva.“

Pe măsură ce conversația continua, au început amândoi să consulte dicționarele de buzunar. Boris știa ceva engleză, dar nu prea multă, vorbind mai mult în germană. Martha nu știa rusă, așa că a amestecat germana și engleza.

Deși a fost nevoie de mult efort, ea i-a spus lui Boris că părinții ei erau amândoi descendenți din familii de vechi moșieri, „fiecare cu o la fel de bună descendență și britanici aproape puri: scoțiano-irlandezi, englezi și galezi“.

Boris a râs. „Asta nu e prea pur, nu-i așa?“

Cu o inconștientă notă de mândrie în voce, ea a adăugat că ambele familii avuseseră cândva sclavi – „a mamei, vreo 12, a tatei, vreo cinci sau șase“.

Boris a amuțit. Expresia i s-a transformat brusc într-una de mâhnire. „Martha“, a spus el, „cu siguranță că nu ești mândră că strămoșii dumitale au fost stăpânii vieților unor ființe umane.“

I-a luat mâinile într-ale lui și a privit-o. Până în acel moment, faptul că strămoșii părinților ei avuseseră sclavi păruse mereu un element destul de interesant al istoriei lor personale ce le atesta rădăcinile adânci în America. Acum, deodată, ea vedea lucrurile exact așa cum erau – un capitol trist și regretabil.

„Nu am vrut să mă laud“, a spus ea. „Cred că așa ți s-a părut.“ Și-a cerut scuze și s-a urât imediat pentru asta. Ea era, după cum singură mărturisea, „o femeie bătăioasă“.

„Dar noi chiar avem o tradiție îndelungată în America“, i-a spus ea. „Nu suntem nou-veniți.“

Boris i-a considerat atitudinea defensivă ilară și a râs cu o încântare nedisimulată.

În clipa următoare, a adoptat o expresie și un ton pe care ea și le amintea ca fiind „extrem de solemne“.

„Felicitări, nobilă și grațioasă mică Marta! Și eu sunt de neam vechi, chiar mai vechi decât al dumitale. Sunt descendent direct al omului de Neanderthal! Și pur? Da, om pur.“

Au început să râdă în hohote, prăbușindu-se unul peste celălalt.

*

Martha și Boris au devenit tovarăși obișnuiți, deși încercau să își mențină relația care se înfiripa cât se putea de discretă. Statele Unite nu recunoscuseră încă Uniunea Sovietică (și nu avea să o recunoască decât pe 16 noiembrie 1933). Participarea în mod deschis a fiicei ambasadorului

Americii alături de secretarul unu al ambasadei sovietice la evenimente oficiale ar fi însemnat o încălcare a protocolului care i-ar fi pus atât pe tatăl ei, cât și pe Boris în situația de a fi aspru criticați de voci din interiorul și exteriorul guvernului fiecăruia dintre ei. Ea și Boris plecau de la recepțiile diplomatice devreme, apoi se întâlneau în secret să ia masa în restaurante selecte precum Horcher's, Pelzer, Habel și Kempinski. Pentru a reduce puțin cheltuielile, Boris se împrietenise și cu bucătarii șefi ai unor restaurante mici și mai ieftine, pe care îi învățase cum să îi pregătească mâncărurile preferate. După cină, el și Martha mergeau să danseze la Ciro's sau la clubul de pe acoperișul hotelului Eden, ori mergeau la cabarete politice, cum era Kabarett der Komiker.

În unele seri, Martha și Boris se alăturau corespondenților strânși la Die Taverne, unde Boris era mereu binevenit. Reporterii îl plăceau. Proaspăt exilatul Edgar Mowrer îl considerase pe Boris o prezență proaspătă prin comparație cu ceilalți oficiali din ambasada sovietică. Boris, își amintea el, spunea ceea ce gândea fără adeziune servilă la doctrina partidului și „părea total neintimidat de genul de cenzură ce părea a-i amuți pe ceilalți membri ai ambasadei".[358]

Asemenea celorlalți admiratori ai Marthei, Boris căuta să scape de indiscreția naziștilor ducând-o în lungi plimbări cu mașina în provincie. El conducea un Ford decapotabil, la care ținea nespus. Agnes Knickerbocker își amintea că „avea un fel ceremonios de a-și pune mănușile din piele fină înainte de a se așeza la volan".[359] Boris era „un comunist neclintit", scria ea, dar „îi plăceau așa-numitele lucruri bune ale vieții".

Plafonul mașinii era aproape tot timpul strâns, Boris închizându-l doar în nopțile reci. Pe măsură ce relația lui cu Martha a devenit mai serioasă, el conducea aproape mereu cu un braț petrecut peste umerii ei. Părea că avea nevoie permanentă de atingerea ei. Îi lua mâna și i-o punea pe genunchiul lui sau îi strecura degetele în mănușa lui. Uneori, făceau aceste plimbări târziu în noapte, uneori drumurile durând până se lumina de ziuă, „pentru a întâmpina răsăritul soarelui", scria Martha, „în pădurile de un verde întunecat smălțuit cu aurul toamnei".

Deși engleza lui era limitată, a învățat cuvântul „darling", pe care îl adora și folosea de fiecare dată când avea ocazia. Rostea, de asemenea, dezmierdări

în limba rusă, pe care refuza să le traducă, spunând că și-ar fi pierdut farmecul. În germană, Boris o numea pe Martha „fetița mea“, „dulcea mea copilă“ sau „micuța mea“. Ea bănuia că făcea asta parțial deoarece era scundă, parțial dată fiind percepția lui generală asupra caracterului și a maturității ei. „A spus odată că am o naivitate și un idealism pe care nu le putea înțelege cu ușurință“, scria ea. Simțea că el o considera prea „frivolă“ ca să încerce măcar să o îndoctrineze în principiile comunismului. Aceasta a fost o perioadă, a recunoscut ea, când „trebuie să fi părut o tânără americancă deosebit de naivă și de îndărătnică, un afront adus tuturor oamenilor raționali pe care îi cunosc“.

Martha a descoperit că Boris nu se lăsa nici el prea afectat de lume, cel puțin la exterior. „La cei 31 de ani ai lui“, scria Martha, „Boris avea o voioșie și o încredere copilărești, un umor smintit și un farmec rareori întâlnit la bărbații maturi“. Din când în când, însă, realitatea se strecura nepoftită în ceea ce Martha numea „lumea noastră de vis, cu cine și concerte, teatre și petreceri vesele“. Îl simțea tensionat. Boris era cu precădere consternat să vadă cât de ușor accepta lumea declarațiile solemne de pace ale lui Hitler deși își pregătea, în mod evident, țara pentru război. Uniunea Sovietică părea o posibilă țintă. O altă sursă a stresului era dezaprobarea de către propria ambasadă a relației cu Martha. Superiorii lui au emis o mustrare. El a ignorat-o.

Între timp, Martha era sub o presiune mai puțin oficială. Tatăl ei îl plăcea pe Boris, credea ea, dar era adesea reținut în prezența acestuia, „uneori chiar ostil“. Martha punea această atitudine mai ales pe seama temerii lui ca nu cumva să se mărite cu Boris.

„Prietenii și familia mea sunt deranjați de relația noastră“, i-a spus ea lui Boris. „Ce poate aduce? Numai complicații, puțină bucurie acum, și pe urmă poate o îndelungată disperare.“

*

Cu ocazia uneia din întâlnirile lor din septembrie, Boris și Martha au pregătit un coș de picnic și au plecat la țară. Au găsit o poieniță discretă, unde au întins pătura. Aerul era încărcat de mireasma ierbii proapăt tunse. Boris s-a întins pe pătură, zâmbind cu ochii la cer, iar Martha a rupt un fir lung de izmă și a început să îl gâdile cu el.

El a păstrat acel fir de izmă, a descoperit Martha mai târziu. Era un romantic, un colecționar de comori. Chiar și în această fază timpurie a relației lor, era extrem de îndrăgostit – și, întâmplător, și foarte strict supravegheat.

În acel moment, Martha părea că nu știa deloc ceea ce majoritatea corespondenților suspectau: că Boris nu era nicidecum un simplu secretar de ambasadă, ci mai degrabă un cadru operativ al serviciilor secrete sovietice, NKVD, precursorul KGB-ului.

Capitolul 15. „Problema evreiască“

Ca ambasador, persoana principală de contact din guvernul german era ministrul de externe Neurath. Impulsionat de incidentul Kaltenborn, Dodd a aranjat o întâlnire cu Neurath pentru joi dimineața, 14 septembrie 1933, pentru a protesta oficial împotriva nu numai acelui episod, dar și a multor altor atacuri cărora le căzuseră victime americani, cât și a aparentului refuz al regimului de a-i aduce pe făptași în fața justiției.

Conversația lor a avut loc în biroul lui Neurath din clădirea Ministerului de Externe de pe Wilhelmstrasse.

Întâlnirea a început destul de amiabil cu o discuție pe probleme economice, însă atmosfera a devenit rapid tensionată când Dodd a abordat subiectul „brutalităților SA“, enumerându-i lui Neurath șase incidente.[360] Cel mai recent avusese loc pe 31 august în Berlin – incidentul Samuel Bossard, în care Bossard fusese atacat de un mebru al Tineretului Hitlerist după ce nu făcuse salutul lui Hitler. Cu o săptămână înainte, un alt american, Harold Dahlquist, fusese lovit de un soldat din Batalioanele de Asalt pentru că nu se oprise să privească o paradă a SA. Per ansamblu, frecvența acestor atacuri scăzuse prin comparație cu primăvara aceluiași an, însă incidentele continuau să apară în mod constant la una sau două luni. Dodd l-a avertizat pe Neurath că articolele din presă despre aceste atacuri afectaseră serios reputația Germaniei în America, subliniind că asta se întâmpla în ciuda propriilor eforturi de a împiedica relatările negative ale corespondenților americani. „Vă pot spune că ambasada a făcut mari eforturi, cu succes, în câteva ocazii pentru a împiedica relatarea unor evenimente neînsemnate, admonestându-i totodată pe reporteri că își exagerează relatările“, i-a spus el lui Neurath.

El i-a dezvăluit cum, cu o ocazie, propria mașină fusese oprită și percheziționată, din câte se părea de un ofițer SA, dar că nu făcuse incidentul public „pentru a împiedica răspândirea zvonurilor care, după cum știți, ar fi fost inevitabile“.

Neurath i-a mulțumit și a spus că era conștient de eforturile lui Dodd de a tempera relatările din presă despre violențele Batalioanelor de Asalt, inclusiv incidentul căruia îi fuseseră martori Martha și Bill Jr. în Nürnberg. El a mărturisit că era foarte recunoscător.

Dodd a revenit la episodul Kaltenborn. I-a spus lui Neurath că reacția în Statele Unite ar fi putut fi mult mai serioasă dacă însuși Kaltenborn ar fi scris despre incident. „El a fost îndeajuns de generos, cerându-ne să nu permitem să se menționeze în vreun raport despre incident, iar eu și domnul Messersmith am cerut presei americane să nu publice episodul“, a spus Dodd. „Totuși, s-a aflat, iar imaginea Germaniei a fost nespus de afectată.“

Neurath, deși renumit pentru abilitatea de a nu-și arăta emoțiile, a devenit vizibil tulburat, o noutate demnă de remarcat, așa cum a și făcut-o Dodd într-un memorandum „strict confidențial“ întocmit de el mai târziu în aceeași zi. Neurath a pretins că îl cunoștea pe Kaltenborn personal și a condamnat atacul ca brutal și nejustificat.

Dodd l-a privit. Neurath părea sincer, dar ministrul de externe manifestase oricum în ultimul timp o înclinație către a fi de acord cu plângerile, fără a face apoi nimic.

Dodd l-a avertizat că, dacă atacurile continuau, iar agresorii tot nu erau pedepsiți, Statele Unite ar fi putut fi chiar obligate să „publice o declarație care ar afecta dramatic poziția Germaniei în lume“.

Chipul lui Neurath s-a făcut roșu ca racul.

Dodd a continuat, de parcă i-ar fi făcut morală unui student neastâmpărat: „Nu văd cum pot permite oficialii dumneavoastră un asemenea comportament sau cum de nu văd că este unul dintre cele mai grave lucruri care ne afectează relațiile“.

Neurath a pretins că, în săptămâna precedentă, ridicase această problemă direct în fața lui Göring și a lui Hitler. Ambii, a spus el, îl asiguraseră că își vor folosi influența pentru a împiedica viitoare atacuri. Neurath a promis că va face la fel.

Dodd a insistat, avântându-se acum pe un teritoriu și mai periculos: „problema evreiască“, termen folosit deopotrivă de Dodd și de Neurath.

Neurath l-a întrebat pe Dodd dacă Statele Unite „nu aveau o problemă evreiască“ ele însele.

„Știți, desigur“, a spus Dodd, „că avem din când în când dificultăți în Statele Unite cu evreii care au pus prea multă stăpânire pe anumite sectoare ale vieții intelectuale și ale domeniului de afaceri.“ El a adăugat că unii dintre colegii săi de la Washington îi spuseseră confidențial că „înțelegeau dificultățile germanilor în această privință, dar că nici măcar pentru o clipă nu erau de acord cu metoda de rezolvare a problemei care se transforma adesea în cruzime“.

Dodd a povestit despre întâlnirea avută cu Fritz Haber, chimistul.

„Da“, a spus Neurath, „îl știu pe Haber și îl consider unul dintre cei mai mari chimiști din Europa.“ Neurath a recunoscut că felul în care Germania îi trata pe evrei era greșit și a spus că ministerul lui cerea o abordare mai umană. El a pretins că văzuse deja semne de schimbare. Chiar în acea săptămână, a spus el, fusese la curse în Baden-Baden, unde trei evrei remarcabili stătuseră cu el pe platformă alături de alți oficiali guvernamentali, „fără să existe animozitate între noi“.

Dodd a spus: „Nu vă puteți aștepta ca părerea internațională despre atitudinea voastră să se schimbe atâta vreme cât lideri de marcă precum Hitler și Goebbels anunță de la tribună, cum au făcut la Nürnberg, că toți evreii trebuie să dispară de pe fața pământului“.

Dodd s-a ridicat să plece. S-a întors către Neurath. „Ar trebui să declanșăm un război?“, a întrebat el.

Neurath s-a înroșit din nou. „Niciodată!“

La ușă, Dodd a spus: „Trebuie să înțelegeți că Germania ar fi distrusă de încă un război“.

Dodd a părăsit clădirea, „puțin îngrijorat pentru că fusesem atât de franc și de critic“.

*

Imediat a doua zi, consulul american de la Stuttgart a trimis un comunicat „strict confidențial“ către Berlin, în care raporta că o companie din jurisdicția lui, Mauser Company, crescuse vertiginos producția de armament. Consulul scria: „Nu pot să mai existe îndoieli că în Germania se fac pregătiri la scară largă pentru noi agresiuni împotriva altor țări“.[361]

Curând după aceea, același consul a raportat că poliția germană începuse să supravegheze autostrăzile, oprind frecvent călătorii și percheziționându-i minuțios atât pe ei, cât și mașinile și bagajele acestora.

Cu o ocazie deja notorie, guvernul a ordonat ca traficul de orice fel din toată țara să fie întrerupt între orele prânzului și 12:40, astfel încât echipajele de poliție să poată percheziționa toate trenurile, camioanele și autoturismele aflate în tranzit.[362] Explicația oficială, citată de presa germană, a fost că poliția căuta armament, materiale de propagandă străină și dovezi ale rezistenței comuniste. Cinicii berlinezi au îmbrățișat o altă teorie, care a făcut vâlvă la vremea aceea: ceea ce spera cu adevărat poliția să găsească și să confiște erau copii ale ziarelor elvețiene și austriece în care se afirma că Hitler însuși ar fi avut strămoși evrei.

Capitolul 16. O solicitare secretă

Atacurile împotriva americanilor, protestele lui, imprevizibilitatea lui Hitler și a adjuncților lui și nevoia de a proceda cu atâta delicatețe față de conduita oficială, care oriunde altundeva ar fi putut aduce cu sine o condamnare la închisoare – toate acestea îl măcinau pe Dodd. Era chinuit de migrene și de deranjamente stomacale. Într-o scrisoare trimisă unui prieten, el își descrie funcția de ambasador drept „această neplăcută și dificilă treabă“.[363]

Colac peste pupăză, erau și problemele cotidiene cărora până și ambasadorii trebuiau să le facă față.

La mijlocul lui septembrie, familia Dodd și-a dat seama că de la etajul patru al casei lor de pe Tiergartenstrasse venea un zgomot insuportabil. La etajul acela ar fi trebuit să locuiască doar Panofsky și mama lui. Fără ca Dodd să fie informat în prealabil, venise acolo o echipă de dulgheri care, în fiecare dimineață începând cu ora șapte, ciocăneau, tăiau cu fierăstraiele și făceau mare zarvă, lucrurile continuând astfel timp de două săptămâni. Pe 18 septembrie, Panofsky i-a scris o scurtă notificare lui Dodd: „Prin prezenta vă informez că, la începutul lunii următoare, soția și copiii mei se vor întoarce la Berlin din șederea lor la țară. Sunt convins că asta nu va afecta confortul excelenței voastre și al doamnei Dodd, căci dorința mea este să vă fac șederea în casa mea cât mai plăcută cu putință.“[364]

Panofsky și-a adus soția și copiii la etajul patru, alături de câțiva servitori.

Dodd a fost șocat. A compus o scrisoare pentru Panofsky, pe care apoi a editat-o serios, tăind și modificând fiecare rând în parte, clar conștient de faptul că aceasta era mai mult decât o chestiune proprietar-chiriaș. Panofsky își aducea familia înapoi la Berlin deoarece prezența lui Dodd le oferea siguranță. Prima formă a scrisorii lui Dodd sugera că, în aceste condiții, s-ar fi putut să fie nevoit să își mute el însuși familia, mustrându-l pe Panofsky că nu îl informase asupra planurilor lui din iulie.[365] Dacă ar fi făcut astfel, scria Dodd, „nu am fi fost într-o situație atât de stânjenitoare acum“.

Ultima formă a scrisorii lui Dodd a fost mai delicată. „Ne bucurăm sincer să aflăm că vă reîntregiți familia“, scria el, în germană. „Singura noastră îngrijorare ar fi că, în condițiile date, copiii dumneavoastră nu își vor putea folosi propria casă atât de liber pe cât și-ar dori. Noi am cumpărat casa din Chicago tocmai pentru ca ai noștri copii să se bucure de joaca în aer liber. M-ar întrista să am sentimentul că am putea împiedica această îndreptățită libertate și mișcare fizică a copiilor dumneavoastră. Dacă aș fi aflat despre planurile dumneavoastră în iulie, nu ne-am fi aflat acum în această situație neplăcută.“

Cei din familia Dodd, asemenea chiriașilor abuzați de oriunde, au decis la început să fie răbdători și să spere că noua larmă a copiilor și a servitorilor se va potoli.

Dar nu a fost așa. Continuul du-te-vino zgomotos și apariția din senin a câte unui copilaș creau momente stânjenitoare, mai ales când familia Dodd avea în vizită diplomați și oficiali de rang înalt al Reichului, ultimii dispuși deja să denigreze obiceiurile cumpătate ale lui Dodd – costumele lui simple, mersul pe jos la serviciu, Chevroletul cel vechi. Și acum, neașteptata sosire a unei întregi familii de evrei.

„Era prea mult zgomot și deranj, mai ales deoarece îndatoririle postului meu cereau organizarea de petreceri frecvente“, scria Dodd într-un memorandum.[366] „Cred că oricine ar fi considerat că a fost un act de rea credință.“

Dodd a consultat un avocat.

Problemele cu proprietarul și solicitările tot mai numeroase ale postului făceau aproape imposibil pentru Dodd lucrul la Vechiul Sud. Reușea să scrie doar în intervale scurte de timp, seara și la sfârșit de săptămână. Se chinuia să obțină cărți și documente pe care le-ar fi găsit mai ușor în America.

Dar lucrul care îl apăsa cel mai mult era absurditatea lumii în care se afla. Într-o oarecare măsură, era prizonierul propriei educații. Ca istoric, ajunsese să perceapă lumea ca produs al forțelor istorice și al deciziilor unor oameni mai mult sau mai puțin raționali, așteptându-se ca cei din jurul lui să se manifeste într-o manieră civilizată și coerentă. Însă guvernul lui

Hitler nu era nici civilizat, nici coerent, iar națiunea se trezea târâtă dintr-un moment inexplicabil în altul.

Chiar și limba folosită de Hitler și oficialii din partid era bizar contorsionată. Termenul „fanatic“ a devenit o trăsătură pozitivă. Brusc, el exprima ceea ce filologul Victor Klemperer, locuitor evreu din Dresda, descria drept „amestec fericit de curaj și devotament pătimaș“.[367] Presa controlată de naziști relata o nesfârșită succesiune de „jurăminte fanatice“, „declarații fanatice“ și „convingeri fanatice“, toate lucruri bune. Göring era descris drept „fanatic iubitor de animale“. Fanatischer Tierfreund.

Anumite cuvinte foarte vechi aveau o întrebuințare modernă sumbru de viguroasă, după părerea lui Klemperer. Untermensch: om superior. Übermensch: om inferior, cu sensul de „evreu“. Apăreau, de asemenea, cuvinte complet noi, printre care Strafexpedition – „expediție punitivă“ – termenul pe care Batalioanele de Atac îl întrebuințau pentru incursiunile lor în cartierele evreiești și comuniste.

Klemperer detecta o anumită „isterie a limbii“ în noul potop de decrete, alerte și intimidări – „Această perpetuă amenințare cu pedeapsa cu moartea!“ – și în episoade bizare, inexplicabile de exces de paranoia, precum recentele percheziții la nivel național. Klemperer vedea în toate acestea un efort deliberat în scopul generării unui gen de tensiune cotidiană, „copiată din cinematografia și thrillerele americane“, care ajuta la menținerea disciplinei cetățenilor. El o aprecia, de asemenea, ca fiind o manifestare a nesiguranței celor aflați la putere. La sfârșitul lui iulie 1933, Klemperer a văzut un jurnal de actualități în care Hitler, cu pumnii încleștați și fața contorsionată, urla: „Pe 30 ianuarie, ei“ – aici Klemperer a presupus că se referea la evrei – „mi-au râs în față – zâmbetul ăla le va fi șters de pe chip!“ Klemperer a fost șocat de faptul că, deși Hitler, încerca să transmită omnipotență, părea să fie mai degrabă într-o stare de furie sălbatică, scăpată de sub control, care, în mod paradoxal, avea ca efect subminarea mândriei că noul Reich va dura 1 000 de ani și că toți inamicii lui vor fi anihilați. Klemperer se întreba: Oare vorbești cu atâta furie oarbă „dacă ești atât de sigur de această durată și de această anihilare“?

A ieșit din cinematograf în acea zi „cu un sentiment care semăna aproape cu o licărire de speranță“.

*

În lumea de dincolo de fereastra lui Dodd, spectrele continuau să devină tot mai sumbre. Avusese loc un nou atac asupra unui american, un reprezentant al lanțului de magazine cu prețuri mici, Woolworth, pe nume Roland Velz, care fusese atacat în Düsseldorf în ziua de duminică, 8 octombrie 1933, când se plimba împreună cu soția lui pe unul din bulevardele principale ale orașului.[368] Asemenea atâtor alte victime de dinaintea lor, cei doi comiseseră păcatul de a nu lua în seamă o paradă a trupelor SA. Un soldat înfuriat din Batalioanele de Asalt l-a lovit cu brutalitate de două ori în față pe Velz și și-a văzut apoi de drum. Când Velz a încercat să îl determine pe un polițist să îl aresteze pe agresor, polițistul a refuzat. Velz s-a plâns apoi unui locotenent de poliție care se afla în apropiere, dar și acesta a refuzat să ia măsuri. În schimb, ofițerul i-a ținut o scurtă lecție despre cum și când trebuia să salute.

Dodd a trimis două note de protest Ministerului de Externe, în care cerea măsuri imediate pentru arestarea atacatorului. Nu a primit nici un răspuns. Dodd a cumpănit din nou dacă ar fi trebuit să ceară Departamentului de Stat „să declare lumii că americanii nu sunt în siguranță în Germania și că turiștii ar face mai bine să nu vină aici“, însă, până la urmă, a renunțat.

Persecutarea evreilor continua într-o formă din ce în ce mai subtilă și mai variată pe măsură ce procesul de Gleichschaltung avansa. În septembrie, guvernul a înființat Camera de Cultură a Reichului, sub conducerea lui Goebbels, pentru a alinia ideologic și mai ales rasial muzicieni, actori, pictori, scriitori, reporteri și realizatori de film. La începutul lui octombrie, guvernul a adoptat Legea editorială, care interzicea ziarelor și editurilor să angajeze evrei și care avea să intre în vigoare de la 1 ianuarie 1934. Nici un domeniu nu era prea neînsemnat: Ministerul Poștelor a decis că, pe viitor, când se încerca dictarea pe litere a unui cuvânt la telefon, apelantul nu mai putea spune „D de la David“ deoarece „David“ era considerat nume evreiesc.[369] Apelantul trebuia să folosească numele „Dora“. „Samuel“ a devenit „Siegfried“. Și așa mai departe. „Nimic din toată istoria socială nu a fost mai implacabil, mai nemilos și mai devastator decât politica actuală din

Germania împotriva evreilor“, i-a spus consulul general Messersmith subsecretarului de stat Phillips într-o lungă scrisoare datată 29 septembrie 1933.[370] El scria: „În mod cert, țelul guvernului, indiferent ce spune acesta în Germania sau în afara ei, este de a-i elimina pe evrei din viața germană“.

Un timp, Messersmith fusese convins că Hitler va fi învins de criza economică. Acum nu mai era. Vedea acum că Hitler, Göring și Goebbels dețineau ferm puterea. Ei „nu știu practic nimic referitor la lumea exterioară“, scria el. „Ei știu doar că în Germania pot face ce poftesc. Simt puterea pe care o au în țară și sunt îmbătați de ea.“

Messersmith a sugerat că una dintre soluții ar fi fost „intervenția în forță din exterior“.[371] Dar a avertizat că o astfel de acțiune ar fi trebuit să aibă loc curând. „Dacă ar exista o intervenție din partea altor puteri acum, probabil că jumătate din populație ar considera-o încă o salvare“, scria el. „Dacă întârzie prea mult, o astfel de intervenție s-ar putea lovi practic de o Germanie unită.“

Un lucru era cert, în opinia lui Messersmith: Germania reprezenta acum un pericol real și grav la adresa lumii. El o numea „punctul nevralgic care ne poate afecta pacea în următorii ani“.

*

Dodd a început să dea primele semne de descurajare și de uzură profundă.

„Nu există nimic aici care să pară a oferi prea multă speranță“, îi scria el unui prieten, colonelul Edward M. House, „iar eu, fie vorba între noi, din nou, mă îndoiesc destul de mult de înțelepciunea gestului de a fi lăsat să se înțeleagă primăvara trecută că aș putea fi de folos în Germania.[372] Un volum din Vechiul Sud este gata, sau aproape gata, de publicare. Mai trebuie încă trei. Am muncit 20 de ani la acest subiect și nu-mi place să îmi asum prea marele risc de a nu îl termina niciodată“. Scrisoarea se încheia astfel: „Acum sunt aici, la 64 de ani, ocupat între zece și 15 ore pe zi! Nu ajung

nicăieri. Și totuși, o eventuală demisie ar complica lucrurile.“ Prietenei lui, Jane Addams, reformatoarea care fondase Hull House din Chicago, îi scria: „Îmi afectează activitatea de istoric și sunt departe de a fi sigur că am luat decizia corectă în iunie trecut“.[373]

Pe 4 octombrie 1933, când abia dacă trecuseră trei luni de la instalarea în funcție, Dodd i-a trimis secretarului de stat Hull o scrisoare marcată „confidențial și personal“. Menționând umezeala toamnei berlineze și climatul rece, cât și lipsa unei vacanțe încă din luna martie, Dodd cerea permisiunea de a-și lua un concediu prelungit la începutul anului următor pentru a petrece timp la ferma sa și a preda în Chicago. Spera să plece din Berlin la sfârșitul lui februarie și să se întoarcă trei luni mai târziu.

L-a rugat pe Hull să țină secretă solicitarea lui. „Te rog să nu spui altora dacă ai îndoieli tu însuți.“[374]

Hull a aprobat cererea de concediu a lui Dodd, sugerând că, la acel moment, Washingtonul nu împărtășea părerea lui Messersmith despre Germania ca amenințare serioasă și crescândă. Jurnalele subsecretarului Phillips și ale șefului Biroului de Relații cu Europa de Vest, Moffat, fac clar faptul că preocuparea principală a Departamentului de Stat în legătură cu Germania rămânea imensa datorie a acesteia față de creditorii americani.

Capitolul 17. Fuga lui Lucifer

Odată cu apropierea toamnei, provocarea pentru Martha în a jongla cu amanții din viața ei a devenit mai puțin dificilă, deși dintr-un motiv îngrijorător. Diels dispăruse.

Într-o noapte de la începutul lui octombrie, când lucrase până târziu în biroul lui din Prinz-Albrecht-Strasse, Diels primise un telefon de la soția lui, Hilde, care părea foarte tulburată. După cum relata el în memoriile de mai târziu, Lucifer Ante Portas – Lucifer în fața porților – soția i-a spus că „o hoardă“ de bărbați înarmați în uniforme negre intrase cu forța în apartamentul lor, o încuiaseră într-un dormitor, apoi începuseră o percheziție agresivă, luând jurnale, scrisori și diferite alte dosare pe care Diels le ținea acasă. Diels plecase vijelios spre casă și reușise să adune destule informații pentru a-i identifica pe nepoftiți drept un detașament SS sub comanda căpitanului Herbert Packebusch. Packebusch avea doar 31 de ani, scria Diels, dar avea deja „bine întipărite pe chip asprimea și duritatea“.[375] Diels îl numea „prototipul real și imaginea comandanților de lagăre de concentrare de mai târziu“.

Deși natura deșănțată a raidului lui Packebusch l-a surprins pe Dield, el a înțeles forțele din spatele lui. Regimul clocotea de conflicte și de conspirații. În esență, Diels era în tabăra lui Göring, care deținea puterea întregii poliții din Berlin și din tot teritoriul prusac, cel mai mare dintre landurile germane. Însă Heinrich Himmler, comandant al SS-ului, dobândea cu rapiditate control asupra agenților poliției secrete din restul Germaniei. Göring și Himmler se detestau reciproc și se luptau pentru influență.

Diels a acționat rapid. A sunat un prieten responsabil de Divizia Tiergarten a poliției din Berlin și a mobilizat un detașament de ofițeri în uniforme și înarmați cu mitraliere și grenade de mână. I-a condus într-un fort al SS-ului de pe Potsdamer Strasse și i-a pus să înconjoare clădirea. Ofițerii SS care păzeau ușa nu știau ce se petrecuse, așa că s-au grăbit să îl conducă pe Diels alături de un contingent de polițiști în biroul lui Packebusch.

Surpriza a fost totală. Când Diels a intrat, l-a văzut pe Packebusch la masa sa de lucru doar în cămașă, vestonul negru al uniformei sale atârnând agățat pe un perete adiacent, alături de centura cu pistolul care se afla în toc. „Stătea acolo, cocoșat deasupra hârtiilor de pe birou ca un elev care își face temele noaptea“, scria Diels. Diels era revoltat. „Documentele mele erau cele la care lucra, pe care le mutila, după cum am descoperit curând, cu adnotări inepte.“ Diels a descoperit că Packebusch considera dușmănos până și felul în care Diels și soția lui își decoraseră apartamentul. Într-o consemnare, Packebusch scrijelise expresia „stil de mobilat à la Stresemann“, cu trimitere la defunctul Gustav Stresemann, oponent al lui Hitler din epoca Weimar.

„Ești arestat“, a spus Diels.

Packebusch a ridicat brusc privirea. Citea liniștit hârtiile personale ale lui Diels, când s-a trezit cu Diels în fața lui. „Packebusch nu a avut timp să își revină din surprindere“, scria Diels. „S-a holbat la mine de parcă aș fi fost o arătare.“

Oamenii lui Diels l-au luat pe sus pe Packebusch. Un ofițer a luat pistolul căpitanului SS din centura atârnată pe perete, dar se pare că nimeni nu s-a gândit să-i facă o percheziție mai amănunțită a lui Packebusch însuși. Ofițerii de poliție au început să umble prin clădire, arestând alți oameni pe care Diels îi bănuia că ar fi participat la raidul din apartamentul lui. Toți suspecții au fost transportați la sediile Gestapo; Packebusch a fost adus în biroul lui Diels.

Acolo, la primele ore ale dimineții, Diels și Packebusch s-au așezat față în față, ambii livizi. Alsacianul lui Diels – numele oficial de atunci al ciobănești lor germani – stătea aproape, atent.

Diels i-a promis lui Packebusch că va înfunda pușcăria.

Packebusch l-a acuzat pe Diels de trădare.

Înfuriat de insolența lui Packebusch, Diels a sărit ca din arc de pe scaunul lui într-un acces de mânie. Packebusch a slobozit la rândul lui un potop de obscenități, apoi a scos un pistol ascuns într-un buzunar de la spatele pantalonilor. L-a îndreptat spre Diels cu degetul pe trăgaci.

Câinele lui Diels a intrat brusc în scenă, sărind pe Diels, conform relatărilor lui Diels însuși. Doi ofițeri în uniforme l-au înșfăcat pe Packebusch și i-au smuls pistolul din mână. Diels a ordonat să fie dus în închisoarea de la subsolul sediului Gestapo.

Göring și Himmler s-au implicat numaidecât și au făcut un compromis. Göring l-a îndepărtat pe Diels de la conducerea Gestapo și l-a numit comisar adjunct de poliție în Berlin. Diels a recunoscut că noua slujbă era o retrogradare pe un post fără nici o putere reală – cel puțin nu acea putere de care ar fi avut nevoie pentru a fi ferm pe poziție în fața lui Himmler dacă șeful SS ar fi vrut să se răzbune iar. Cu toate acestea, a acceptat decizia, iar lucrurile au rămas așa până într-o dimineață dinspre sfârșitul aceleiași luni, când doi angajați loiali i-au făcut semn să oprească mașina în timp ce se ducea la serviciu. Cei doi i-au spus că era așteptat de niște agenți SS la birou cu un mandat de arestare.

Diels a fugit. În memoriile sale, el afirmă că soția lui i-a recomandat să ia cu el o prietenă, o americancă, „ce ar fi putut fi folositoare la trecerea graniței". Aceasta locuia „într-un apartament de pe Tiergartenstrasse", scria el, și îi plăcea riscul: „Îi cunoșteam entuziasmul pentru pericol și aventură".

Indiciile lui ne duc imediat cu gândul la Martha, însă ea nu a făcut nici o mențiune despre o astfel de aventură în memorii și nici în vreuna din scrierile ei.

Diels și tovarășa sa au plecat cu mașina la Potsdam, apoi s-au îndreptat spre granița din sud, unde și-a lăsat mașina într-un garaj. Avea la el un pașaport fals. Cei doi au trecut granița în Cehoslovacia și s-au îndreptat către stațiunea balneoclimaterică Carlsbad, unde s-au cazat la un hotel. Diels luase și câteva dintre cele mai delicate dosare, drept asigurare.

„Din ascunzătoarea sa din Boemia", scria Hans Gisevius, memorialistul Gestapoului, „Diels a amenințat cu dezvăluiri stânjenitoare, cerând o sumă considerabilă pentru a-și ține gura."[376]

*

Cu Diels plecat, mulți din cercul tot mai mare de prieteni ai Marthei au răsuflat ușurați, mai ales aceia care îi simpatizau pe comuniști sau care deplângeau libertățile pierdute din vremea Republicii de la Weimar. Viața ei mondenă a continuat să înflorească.

Dintre toate noile ei prietene, cea pe care o considera cea mai fascinantă era Mildred Fish Harnack, pe care o întâlnise prima oară pe peronul gării la sosirea în Berlin. Mildred vorbea o germană fără cusur și, după toate părerile, era frumoasă, înaltă și zveltă, cu păr blond lung pe care îl purta într-un coc voluminos și cu ochi albaștri mari și serioși. Nu se machia deloc. Mai târziu, după ce un secret anume a fost dezvăluit, o descriere a ei avea să iasă la iveală din dosarele serviciilor secrete sovietice, o descriere care o portretiza drept „într-o foarte mare măsură tipul femeii germane, tipul nordic desăvârșit și foarte util“.[377]

Ieșea în evidență nu doar prin felul cum arăta, din câte a observat Martha, ci și prin atitudinea ei. „Nu vorbea mult și își exprima cu greu opiniile“, scria Martha; „asculta tăcută, cumpănind și evaluând cuvintele, gândurile și motivațiile din conversație… Cuvintele ei erau cugetate, uneori ambigue când era necesar să sondeze oamenii.“[378]

Această artă a analizării motivelor și gesturilor celorlalți devenise deosebit de importantă dat fiind felul în care ea și soțul ei, Arvid Harnack, își petrecuseră anii din urmă. Cei doi se cunoscuseră în 1926 la Universitatea din Wisconsin, unde Mildred era instructor. S-au căsătorit în luna august a aceluiași an, s-au mutat în Germania și s-au stabilit, în cele din urmă, la Berlin. Pe parcurs, s-au dovedit foarte talentați la a-i aduce pe oameni laolaltă. Oriunde se opreau, organizau un club care se reunea la intervale regulate pentru a lua masa, a conversa, a discuta, chiar și pentru a citi în grup piesele lui Shakespeare, toate ecouri ale unui faimos grup pe care îl frecventaseră în Wisconsin, The Friday Niters, fondat de John R. Commons, profesor și progresist de renume, care avea să devină într-o bună zi cunoscut drept „părintele spiritual“ al asigurărilor sociale.

În Berlin, în iarna 1930–1931, Arvid a mai fondat un grup, dedicat studierii economiei planificate a Rusiei Sovietice. Când partidul nazist a dobândit

influență, acest domeniu de interes a devenit decisiv problematic, dar, cu toate acestea, el a organizat și a condus un tur al Uniunii Sovietice pentru vreo 24 de economiști și de ingineri germani. Aflat peste hotare, a fost recrutat de serviciile secrete sovietice pentru a lucra în secret împotriva naziștilor.[379] A acceptat.

Când Hitler a venit la putere, Arvid s-a simțit obligat să desființeze grupul pasionat de economia planificată. Climatul politic devenise letal. El și Mildred s-au retras la țară, unde Mildred și-a petrecut timpul scriind, iar Arvid și-a luat o slujbă ca avocat pentru compania aeriană germană Lufthansa. După ce spasmul inițial de teroare anticomunistă a trecut, familia Harnack s-au întors în apartamentul din Berlin. În mod surprinzător, dat fiind istoricul lui, Arvid și-a găsit de lucru în cadrul Ministerului Economiei și a început o ascensiune rapidă care i-a făcut pe câțiva dintre prietenii lui Mildred din America să spună că ea și Arvid „s-au dat cu naziștii".[380]

La început, Martha nu a știut nimic despre viața secretă a lui Arvid. Îi plăcea să viziteze cuplul în apartamentul lor, care era luminos și confortabil și în nuanțe calde, pastelate: „nuanțe de gri, bleu delicat și verde".[381] Mildred umplea vaze mari cu flori de câmp liliachii și le punea în fața unui perete vopsit în galben-pal. Martha și Mildred ajunseseră să se perceapă drept suflete pereche, ambele foarte interesate de scris. La sfârșitul lui septembrie 1933, cele două aranjaseră să scrie un editorial despre cărți pentru un ziar în limba engleză numit Berlin Topics. Într-o scrisoare datată 25 septembrie 1933, adresată lui Thornton Wilder, Martha descria ziarul drept „oribil", dar spunea că spera să servească drept catalizator pentru „constituirea unei mici colonii în grupul vorbitor de limbă engleză de aici… Pentru aducerea laolaltă a oamenilor cărora le plac cărțile și scriitorii."[382]

Când familia Harnack călătorea, Mildred îi trimitea Marthei cărți poștale ilustrate pe care scria observații poetice asupra peisajului pe care îl vedea și calde expresii ale afecțiunii sale. Pe una dintre el, Mildred scria: „Martha, știi că te iubesc și mă gândesc la tine tot timpul".[383] Îi mulțumea Marthei că citea și critica unele dintre scrierile ei. „E dovada unui har pe care îl ai", scria ea.

Încheia cu un oftat transpus în cerneală: „Of, draga mea, draga mea… viața…" Elipsa îi aparține.

Pentru Martha, aceste ilustrate erau ca petale căzute dintr-un loc ascuns vederii. „Am prețuit aceste ilustrate și scurte scrisori cu proza lor delicată, aproape vibrant de sensibilă. Nu era nimic studiat sau prefăcut în ele. Sentimentul lor reieșea, pur și simplu, din inima ei plină și veselă și trebuia exprimat.“[384]

Mildred a devenit un oaspete obișnuit la evenimentele ambasadei, iar în noiembrie câștiga bani în plus pentru dactilografierea manuscrisului primului volum al lucrării lui Dodd, Vechiul Sud. Martha, la rândul ei, a devenit participant obișnuit la reuniunile clubului înființat de Mildred și Arvid, echivalentul din Berlin al The Friday Niters. Mereu organizatori, ei au adunat o societate de prieteni loiali – scriitori, editori, artiști, intelectuali – care se strângeau în apartamentul lor de câteva ori pe lună pentru a lua cina în cursul săptămânii și ceaiuri în după-amiezele de sâmbătă. Aici, nota Martha într-o scrisoare destinată lui Wilder, l-a cunoscut ea pe scriitorul Ernst von Salomon, renumit pentru că jucase un rol în asasinarea din 1922 a ministrului de externe al Republicii de la Weimar, Walter Rathenau. Martha adora atmosfera plăcută pe care Mildred o crea, în ciuda faptului că nu avea mulți bani la dispoziție. Erau peste tot veioze, lumânări și flori și o tavă cu felii subțiri de pâine, brânză, leberwurst și roșii. Nu era un festin, dar era suficient. Gazda ei, îi spunea Martha lui Wilder, era „genul de persoană care cunoștea sensul sau nonsensul plasării unei lumânări în spatele unui buchet de mâțișori ori de flori de rododendron“.[385]

Discuția era animată, inteligentă și îndrăzneață. Prea îndrăzneață uneori, cel puțin din punctul de vedere al soției lui Salomon, a cărei percepție era influențată parțial de faptul că era evreică. Era revoltată de cât de nonșalant îi făceau oaspeții „smintiți“ pe Hitler și pe Himmler în prezența ei, fără a ști cine era sau ce simpatii avea. Privea cum un oaspete îi dădea un plic galben altuia, după care îi făcea cu ochiul ca un unchi care îi dă pe furiș nepotului o acadea interzisă. „Iar eu ședeam acolo, pe sofa“, spunea ea, „cu respirația aproape tăiată.“[386]

Martha găsea totul palpitant și agreabil, în ciuda înclinației antinaziste a grupului. Apăra cu înverșunare revoluția nazistă care oferea cea mai bună alternativă de ieșire din haosul ce cuprinsese Germania încă de la sfârșitul războiului. Participarea ei la club îi întărea încrederea de sine ca scriitoare

și intelectuală. În plus față de participarea la Stammtisch-ul corespondenților de la Die Taverne, ea a început să petreacă mult timp în frumoasele cafenele berlineze vechi, cele ce nu fuseseră „uniformizate“ încă, precum Josty din Potsdamer Platz și Romanisches de pe Kurfürstendamm. Ultima, cu o capacitate de 1 000 de oameni, avea un trecut istoric ca refugiu preferat al celor precum Erich Maria Remarque, Joseph Roth și Billy Wilder, deși aceștia fuseseră cu toții deja alungați din Berlin. Ieșea să mănânce în oraș adesea și frecventa cluburi de noapte precum Ciro's sau cel de pe acoperișul hotelului Eden. Documentele ambasadorului Dodd nu menționează nimic despre acest lucru, însă, dată fiind cumpătarea sa, trebuie să o fi considerat pe Martha o prezență neașteptat și alarmant de costisitoare în contabilitatea familiei.

Martha spera să ocupe un loc în peisajul cultural al Berlinului prin propiile eforturi, și nu doar datorită prieteniei cu familia Harnack, și dorea ca acest loc să fie unul important. L-a adus pe Salomon la un eveniment oficial al Ambasadei SUA, sperând, în mod evident, să provoace impresie. A reușit. Într-o scrisoare adresată lui Wilder, povestea încântată despre reacția publicului la apariția lui Salomon: „uluirea (s-a auzit un murmur discret de mirare și de șoapte rostite cu mâna la gură de adunarea o! atât de cuviincioasă)… Ernst von Salomon! complice la asasinarea lui Rathenau…“[387]

Râvnise atenția și o obținuse. Salomon i-a descris pe invitații adunați la una din petrecerile de la Ambasada SUA – posibil aceeași – drept „acea jeunesse dorée a capitalei, tineri eleganți cu maniere perfecte… zâmbind atrăgător sau râzând vesel la glumele pline de duh ale Marthei“.[388]

A devenit mai îndrăzneață. Sosise timpul, o știa bine, să înceapă să organizeze ea însăși niște petreceri.

*

Între timp, Diels, încă în străinătate și ducând-o bine la un hotel luxos din Carlsbad, a început să sondeze starea de spirit din Berlin, ca să vadă dacă ar fi fost sigur pentru el să se întoarcă; de fapt, dacă ar mai fi fost vreodată sigur.

Capitolul 18. Avertisment de la un prieten

Martha devenea tot mai încrezătoare în farmecul ei monden, îndeajuns pentru a organiza propriul salon de după-amiază, după modelul ceaiurilor și al serilor de dezbateri organizate de prietena ei Mildred Fish Harnack. A organizat, de asemenea, o petrecere și de aniversarea ei. Ambele evenimente s-au desfășurat în moduri semnificativ diferite de ceea ce sperase.

Când alegea invitați pentru salonul ei, Martha se folosea de propriile contacte, dar și de cele ale lui Mildred. A invitat câteva zeci de poeți, scriitori și redactori, aparent cu scopul de a se întâlni cu un editor american aflat în vizită. Martha spera să audă „conversații amuzante, unele schimburi de păreri tonice, măcar conversații la un nivel mai înalt decât cel obișnuit unui mediu diplomatic“.[389]

În loc să formeze un anturaj vibrant și antrenant, cu ea în centru, adunarea s-a separat în bisericuțe mici, răspândite ici și colo. Un poet stătea în bibliotecă cu alți câțiva invitați în jurul lui. Alții s-au adunat strâns în jurul invitatului de onoare, demonstrând ceea ce Martha numea „o curiozitate patetică de a afla ce se mai întâmpla în America“. Invitații ei evrei se simțeau deosebit de stânjeniți. Discuția divaga; consumul de mâncare și de alcool creștea. „Restul invitaților se învârteau și ei pe acolo, bând la greu și devorând platouri întregi de mâncare“, scria Martha. „Probabil că mulți dintre ei erau săraci și prost hrăniți, iar ceilalți nu știau cum să facă să ascundă asta.“

În general, scria Martha, „a fost o după-amiază monotonă și, în același timp, tensionată“. Oaspetele neinvitat era frica, și ea bântuia adunarea. Mulțimea, scria Martha, era „atât de plină de frustrare și de suferință… de tensiune, spirite frânte, curaj nefericit sau de lașitate tragică și detestată, încât am jurat să nu mai aduc niciodată un astfel de grup în casa mea“.

În schimb, Martha s-a resemnat ajutând familia Harnack cu seratele și ceaiurile lor regulate. Aceștia chiar aveau darul de a strânge laolaltă prieteni

loiali și fascinanți și de a menține legăturile strânse dintre ei. Ideea că într-o zi asta avea să le aducă sfârșitul părea în momentul acela, pentru Martha, absolut ridicolă.

*

Lista invitaților pentru petrecerea de aniversare[390], programată pe 8 octombrie, chiar ziua ei de naștere, includea prințese, prinți, câțiva dintre prietenii ei corespondenți și diferiți ofițeri SA și SS, „tineri, lovindu-și mereu călcâiele când salută, curtenitori până aproape de absurd“.[391] Nu este clar dacă a venit și Boris Vinogradov, deși acum Martha se vedea deja cu el „regulat“. Este posibil, chiar probabil, să nu îl fi invitat, pentru că Statele Unite încă nu recunoscuseră Uniunea Sovietică.

Doi importanți oficiali naziști și-au făcut, de asemenea, apariția la petrecere. Unul era Putzi Hanfstaengl, celălalt, Hans Thomsen, un tânăr care servea drept legătură între Ministerul de Externe și cancelaria lui Hitler. Acesta nu dăduse niciodată dovadă de extazul acela exagerat atât de evident la alți fanatici naziști, drept consecință, era apreciat de membrii corpului diplomatic, fiind oaspete frecvent în casa familiei Dodd. Tatăl Marthei vorbea adesea cu el în termeni mai direcți decât permitea protocolul diplomatic, încrezător că Thomsen îi va transmite opiniile oficialilor naziști superiori, posibil chiar lui Hitler însuși. Uneori, Martha avea impresia că Thomsen avea anumite rezerve personale în privința lui Hitler. Ea și Dodd îi spuneau „Tommy“.

Hanfstaengl a ajuns târziu, după cum îi era obiceiul. Tânjea după atenție și, datorită înălțimii și energiei sale, o obținea mereu, indiferent cât de aglomerată era o încăpere. S-a cufundat într-o conversație cu un invitat meloman despre meritele Simfoniei neterminate a lui Schubert când Martha s-a dus la pick-up-ul Victrola al familiei și a pus un disc cu imnul nazist închinat lui Horst Wessel, imnul pe care îl auzise cântat la Nürnberg la defilarea Batalioanelor de Asalt.

Hanfstaengl a părut că se bucură de muzică. Hans Thomsen în mod evident nu. S-a ridicat brusc, apoi s-a dus la pick-up și l-a oprit.

Cu un ton deosebit de inocent, Martha l-a întrebat de ce nu îi plăcea acea muzică.

Thomsen a privit-o cu o expresie aspră. „Acesta nu este genul de muzică ce se ascultă la o adunare pestriță și într-o manieră frivolă", a mustrat-o el.[392] „Aș dori să nu mai puneți imnul nostru, cu semnificația lui, la o petrecere mondenă."

Martha era uluită. Aceasta era casa ei, petrecerea ei și, mai mult decât atât, teritoriu american. Putea face ce poftea.

Hanfstaengl l-a privit pe Thomsen cu ceea ce Martha descria drept „o privire plină de amuzament cu o nuanță de dispreț". A ridicat din umeri, apoi s-a așezat la pian și a început cânte cu elanul furtunos caracteristic.

Mai târziu, Hanfstaengl a tras-o pe Martha deoparte. „Da", a spus el, „există astfel de oameni printre noi. Oameni care au puncte nevralgice și sunt lipsiți de simțul umorului – trebuie să fim foarte atenți să nu le jignim sufletele sensibile."

Pentru Martha, însă, ieșirea lui Thomsen a avut un efect persistent de o putere surprinzătoare, pentru că i-a știrbit – deși ușor – entuziasmul pentru noua Germanie la fel cum o singură frază urâtă poate face o căsnicie să se destrame.

„Obișnuită toată viața mea cu schimbul liber de păreri", scria ea, „atmosfera acestei seri m-a șocat și m-a tulburat ca un fel de violare a decenței relațiilor umane."

*

Dodd însuși începea să înțeleagă și el cu rapiditate spinoasele sensibilități ale momentului. Nici un al eveniment nu a oferit o mai bună măsură a acestora decât un discurs în fața reprezentanței din Berlin a Camerei de Comerț și Industrie a Statelor Unite ținut de Ziua lui Columb, 12 octombrie 1933. Discursul său a reușit să stârnească rumoare nu doar în Germania, dar și – după cum a aflat Dodd cu consternare – în cadrul Departamentului de Stat și în rândul multor americani care se împotriveau amestecului țării în problemele Europei.

Dodd era de părere că o parte importantă a misiunii lui era să exercite presiune discretă în direcția moderației sau, așa cum scria el într-o scrisoare adresată avocatului din Chicago, Leo Wormser, „să continui să conving și să chem oamenii de aici să nu fie propriii inamici de moarte“.[393] Invitația de a vorbi părea să ofere o ocazie ideală.

Planul lui era să folosească istoria pentru a critica regimul nazist, dar indirect, astfel încât doar acele persoane din public cu o bună înțelegere a istoriei vechi și moderne să înțeleagă mesajul ascuns. În America, un astfel de discurs ar fi părut oricum, dar nu eroic; pe fondul opresiunii crescânde a guvernării naziste, aceasta era categoric îndrăzneț. Dodd și-a explicat motivația într-o scrisoare adresată lui Jane Addams. „A fost pentru că văzusem atâta nedreptate și mici grupuri despotice și auzisem, nemulțumirile atâtora dintre cei mai buni oameni din țară, că m-am aventurat cât de departe mi-a permis poziția și prin analogie istorică i-am avertizat pe oameni cât s-a putut de solemn asupra liderilor semieducați cărora li se permitea să atragă țara în război.“[394]

Dodd a dat discursului inofensivul titlu „Naționalismul economic“. Citând ascensiunea și decăderea lui Cezar și episoade din istoria franceză, engleză și americană, Dodd a căutat să avertizeze asupra pericolelor unui guvern „arbitrar și minoritar“ fără ca măcar să menționeze, de fapt, Germania contemporană. Nu era genul de lucru pe care un diplomat obișnuit l-ar fi făcut, însă Dodd l-a văzut ca împlinind, pur și simplu, mandatul originar al lui Roosevelt. Mai târziu, apărându-se, Dodd scria: „Președintele a subliniat că voia să fiu un reprezentant și purtător de cuvânt (ocazional) neclintit al idealurilor și al filosofiei americane“.[395]

Dodd a vorbit într-o sală de banchet de la hotelul Adlon în fața unui public numeros în care se aflau mai mulți înalți oficiali guvernamentali, printre care președintele Reichsbank Hjalmar Schacht și doi reprezentanți ai ministerului propagandei al lui Goebbels. Dodd știa că urma să pășească pe un teren foarte periculos. Înțelegea, de asemenea, dată fiind prezența unui mare număr de corespondenți în sală, că discursul urma să primească acoperire vastă în presa din Germania, America și Marea Britanie.

Când a început să citească, a observat o frământare tăcută în toată sala. „În momente de mare tensiune", a început el, „oamenii reușesc prea abil să renunțe la prea multe din vechile lor instrumente sociale și să se aventureze prea departe pe căi necunoscute. Iar consecința este întotdeauna șocul, uneori dezastrul."[396] S-a cufundat apoi în trecutul îndepărtat pentru a-și începe călătoria conotativă cu exemplele lui Tiberius Gracchus, un lider populist, și Iuliu Cezar. „Oamenii de stat de azi fără o educație temeinică se îndepărtează violent de la scopul ideal al primului Gracchus și cred că vor găsi mântuire pentru semenii lor chinuiți în manierele arbitrare ale omului care cade ușor victima tertipurilor ieftine ale obscenei Cleopatra." Ei uită, a spus el, că „Cezarii au reușit doar pentru o clipă neînsemnată prin raport cu testul la care i-a supus istoria".

El a descris apoi momente similare din istoria Angliei și cea a Franței și a oferit aici exemplul lui Jean-Baptiste Colbert, puternicul ministru al finanțelor din timpul lui Ludovic al XIV-lea. Printr-o aparentă aluzie la relația dintre Hitler și Hindenburg, el a spus audienței cum lui Colbert „i s-au garantat puteri despotice. El a deposedat sute de mari familii de nou îmbogățiți, le-a transferat proprietățile Coroanei, a condamnat mii la moarte pentru că i s-au împotrivit… Recalcitranta aristocrație funciară a fost peste tot supusă, parlamentele nu au avut voie să se întrunească." Regimul autocrat a rezistat în Franța până în 1789, începutul Revoluției franceze, când s-a prăbușit „cu o puternică bubuitură de trăsnet". „Guvernele de sus se prăbușesc la fel de des precum cele de jos; și fiecare mare prăbușire aduce o tristă reacție socială, mii și milioane de oameni neajutorați plătind cu viețile în nefericitul proces. De ce nu pot oamenii de stat să studieze trecutul și să evite asemenea catastrofe?"

După alte câteva aluzii, Dodd a ajuns la final. „În concluzie“, a spus el, „se poate spune fără a greși că nu ar fi nici un păcat dacă oamenii de stat ar învăța suficientă istorie pentru a înțelege că nici un sistem ce presupune controlul societății de către căutători de privilegii nu a sfârșit altfel decât prin năruire.“ A nu învăța din astfel de „gafe ale trecutului“, a spus el, însemna a sfârși prin a te îndrepta spre „un nou război și haos“.

Aplauzele, nota Dodd în jurnalul său, „au fost extraordinare“. Descriindu-i momentul lui Roosevelt, Dodd nota că până și Schacht „a aplaudat extravagant“, așa cum au făcut-o „toți ceilalți germani prezenți. Nu am observat niciodată o aprobare mai unanimă.“[397] El îi scria secretarului Hull: „Când toată întrunirea s-a încheiat, aproape fiecare dintre germanii prezenți au venit și și-au exprimat amabil asentimentul, ceea ce m-a făcut să îmi zic: «Ai spus ceea ce tuturor li s-a refuzat a spune».“[398] Un oficial de la Deutsche Bank a sunat pentru a-și exprima asentimentul. El i-a zis lui Dodd: „Tăcuta, însă zbuciumata Germanie, mai ales companiile și Germania universitară, este în totalitate de partea dumneavoastră și deosebit de recunoscătoare că sunteți aici și puteți spune ceea ce noi nu putem spune“.[399]

Faptul că acești ascultători înțelegeau adevărata intenție a discursului lui Dodd era evident. Ulterior, Bella Fromm, responsabila de știrile mondene de la ziarul Vossische Zeitung, care devenea cu repeziciune o prietenă a familiei Dodd, i-a spus: „Mi-au plăcut foarte mult toate aceste indicii frumos ascunse împotriva lui Hitler și a hitlerismului“.[400]

Dodd i-a zâmbit larg. „Nu mi-am făcut vreo iluzie în privința lui Hitler când am fost numit pe postul din Berlin“, a răspuns el. „Dar am sperat să găsesc măcar oameni decenți în jurul lui Hitler. Sunt îngrozit să descopăr că toată gașca nu este altceva decât o hoardă de criminali și de lași.“

Mai târziu, Fromm l-a mustrat pe ambasadorul francez în Germania, André François-Poncet, că ratase discursul. Răspunsul lui a cuprins o dilemă fundamentală a diplomației tradiționale. „Situația este foarte dificilă“, a spus el cu un zâmbet.[401] „Cineva devine brusc diplomat și trebuie să își ascundă sentimentele. Trebuie să le facă pe plac superiorilor de acasă și totuși să nu fie expulzat de aici, dar mă bucur și eu că Excelența sa, domnul Dodd, nu poate fi corupt de lingușeli și de înalte onoruri.“

Dodd a fost încurajat de reacția publicului său. I-a spus lui Roosevelt: „Interpretarea mea asupra acestui lucru este că toată Germania liberală este cu noi – și mai bine de jumătate din Germania este liberală în adâncul sufletului“.[402]

Reacția în alte cercuri a fost, în mod evident, mai puțin pozitivă, după cum a aflat foarte curând Dodd. Goebbels a blocat publicarea discursului, deși trei ziare mari au reprodus totuși extrase. A doua zi, vineri, Dodd a sosit la biroul ministrului de externe Neurath la o întâlnire stabilită anterior, dar i s-a spus că Neurath nu-l putea primi – o încălcare clară a uzanței diplomatice. Într-o telegramă trimisă la Washington în acea după-amiază, Dodd i-a spus secretarului Hull că gestul lui Neurath părea „să reprezinte un grav afront adus guvernului nostru“.[403] Dodd s-a întâlnit, până la urmă, cu Neurath la ora opt în acea seară. Neurath a pretins că fusese prea ocupat pentru a-l primi în timpul zilei, însă Dodd știa că ministrul nu avusese atât de multe obligații presante având în vedere că luase prânzul cu un diplomat neînsemnat. Dodd a scris în jurnalul său că bănuia că Hitler însuși ar fi putut forța amânarea „ca un fel de mustrare pentru discursul meu de ieri“.[404]

Spre marea lui surpriză, a observat și un val de critici din America și a făcut demersuri pentru a se apăra. I-a trimis imediat lui Roosevelt o copie exactă a discursului, spunându-i președintelui că făcea asta deoarece se temea că „acasă se făcuseră unele interpretări stânjenitoare“.[405] În aceeași zi, i-a mai trimis o copie și subsecretarului Phillips, „în speranța că dumneavoastră, familiarizat cu toate precedentele, puteți explica secretarului Hull – în cazul în care el sau oricine altcineva din Departament crede că am lezat cumva cauza noastră“.[406]

Dacă se așteptase ca Phillips să îi ia apărarea, se înșelase.

Phillips și alți membri superiori ai Departamentului de Stat, inclusiv Moffat, directorul Biroului de Relații cu Europa de Vest, deveneau tot mai nemulțumiți de ambasador. Acești membri de seamă ai „destul de grozavului club“ al lui Hugh Wilson au considerat discursul lui Dodd drept o dovadă în plus că acesta nu era omul potrivit pentru acel post. Moffat asemăna în jurnalul lui discursul lui Dodd cu „perdaful tras elevilor de directorul școlii“.[407] Phillips, maestru al artei intrigilor de palat, a fost deosebit de încântat de stânjeneala lui Dodd. A ignorat câteva dintre scrisorile lui Dodd,

în care ambasadorul cerea îndrumări oficiale sau întreba dacă ar mai fi putut accepta pe viitor să vorbească în public. Phillips i-a răspuns în cele din urmă, cerându-și scuze, explicând: „m-am îndoit că oricare dintre cuvintele mele v-ar fi putut ajuta ori îndruma pe dumneavoastră, care trăiți într-o lume complet diferită de aceea în care se află majoritatea ambasadorilor“.[408]

Deși l-a felicitat pe Dodd pentru „înalta artă“ de care dădea dovadă în meșteșugirea unui discurs care îi permitea să își exprime gândurile, evitând totodată să lanseze atacuri directe, Phillips l-a și mustrat ușor: „Pe scurt, sentimentul meu este că un ambasador, care este un oaspete privilegiat al țării în care este acreditat, ar trebui să aibă grijă să nu exprime în public nimic care să semene a critică la adresa țării sale de adopție, deoarece făcând astfel, el pierde ipso facto încrederea însăși a oficialilor publici a căror bunăvoință este atât de importantă pentru succesul misiunii lui“.

Dodd părea a nu pricepe încă, dar unii membri ai acestui club începuseră să facă progrese în campania împotriva lui, cu scopul decisiv de a-l elimina din rândurile lor. În octombrie, vechiul lui prieten, colonelul House, i-a trimis un avertisment discret, indirect. Mai întâi, i-a transmis o veste bună. House tocmai se văzuse cu Roosevelt. „Am fost fericit când președintele mi-a spus că a fost deosebit de încântat de activitatea ta la Berlin.“[409]

Însă, apoi, House a făcut o vizită și Departamentului de Stat. „Cât se poate de strict confidențial, ei nu au discutat despre tine cu același entuziasm ca președintele“, scria el. „Am insistat asupra a ceva concret și tot ce am reușit să obțin a fost că nu i-ai informat cum s-ar fi cuvenit. Îți spun asta ca să știi ce să faci pe viitor.“

*

Sâmbătă, 14 octombrie, la două zile după discursul cu ocazia Zilei lui Columb, Dodd era în toiul unui dineu pe care îl găzduia pentru atașații militari și navali când a primit o veste îngrijorătoare. Hitler tocmai își anunțase decizia de a retrage Germania din Liga Națiunilor și de la alte

importante conferințe pentru dezarmare care se desfășuraseră la Geneva, cu intermitențe, încă din februarie 1932.

Dodd a găsit un radio și a auzit imediat vocea răgușită a cancelarului, deși a fost șocat de absența cabotinismului obișnuit al lui Hitler. Dodd a ascultat atent cum Hitler a portretizat Germania drept o țară bine-intenționată, dornică de pace, căreia alte națiuni i se opuneau în dezideratul ei de egalitate în privința înarmării. „Nu a fost discursul unui gânditor“, scria Dodd în jurnalul său, „ci al unui sentimental care afirmă că Germania nu a fost nicicum responsabilă pentru Războiul Mondial și că era victima vrășmașilor haini.“[410]

Era o evoluție uluitoare a lucrurilor. Dodd a înțeles imediat că, dintr-o singură lovitură, Hitler castrase Liga și practic anulase Tratatul de la Versailles, declarându-și fără echivoc intenția de a reînarma Germania. El a mai anunțat că dizolva Reichstagul și că avea să organizeze noi alegeri pe 12 noiembrie. Scrutinul urma, de asemenea, să invite publicul să se pronunțe și asupra politicii externe printr-un referendum cu „da“ sau „nu“. Hitler îi ordonase, de asemenea, în secret generalului Werner von Blomber, ministru al apărării, să se pregătească pentru posibile acțiuni militare dacă membrii încercau să impună Tratatul de la Versailles – deși Blomberg știa prea bine că mica armată a Germaniei nu putea spera să triumfe contra acțiunilor combinate ale Franței, Poloniei și Cehoslovaciei. „Faptul că aliații puteau în acest moment să domine cu ușurință Germania este la fel de cert precum este și faptul că o astfel de acțiune ar fi adus sfârșitul celui de-al Treilea Reich în chiar anul nașterii lui“, scria William Shirer în lucrarea sa clasică, The Rise and Fall of the Third Reich, însă Hitler „cunoștea caracterul adversarilor lui internaționali la fel de precis și de incredibil pe cât îl evaluase pe cel al oponenților lui din țară.“[411]

Deși Dodd a continuat să nutrească speranța că guvernul german avea să devină mai politicos, și-a dat seama că cele două decizii ale lui Hitler semnalau o deviere amenințătoare de la moderație. Sosise momentul, știa bine asta acum, să se întâlnească cu Hitler față în față.

Dodd s-a dus la culcare în seara aceea profund tulburat.

*

Cu puțin timp înainte de ora prânzului, în ziua de marți, 17 octombrie 1933, „liberalul de neclintit“ al lui Roosevelt s-a prezentat în redingotă și cu joben de mătase pe cap la prima întrevedere cu Adolf Hitler.

Capitolul 19. pețitorul

Putzi Hanfstaengl cunoștea diversele relații romantice ale Marthei, dar, în toamna lui 1933, începuse să se gândească la un nou partener pentru ea.

Ajuns să nutrească sentimentul că Hitler ar fi fost un lider mult mai rezonabil dacă s-ar fi îndrăgostit, Hanfstaengl s-a autoproclamat pețitor. Știa că nu avea să fie ușor. Ca unul dintre cei mai apropiați asociați ai lui Hitler, știa că istoricul relațiilor acestuia cu femei era unul neobișnuit, întunecat de tragedii și de zvonuri persistente despre un comportament inadecvat. Lui Hitler îi plăceau femeile, dar mai mult ca decor decât ca sursă a intimității și a iubirii. Se vorbea despre numeroase legături, de obicei cu femei mult mai tinere decât el – într-unul dintre cazuri, o adolescentă de 16 ani pe nume Maria Reiter.[412] O femeie, Eva Braun, era cu 23 de ani mai tânără decât el și îi fusese cu intermitențe tovarășă încă din 1929. Totuși, deocamdată singura sa relație obsesivă fusese cu nepoata lui, Geli Raubal. Aceasta fusese găsită împușcată în apartamentul lui Hitler, cu revolverul lui aproape. Cea mai probabilă explicație a fost sinuciderea, modul ales de ea pentru a scăpa de afecțiunea obsesivă și plină de gelozie a lui Hitler – acea „posesivitate cleioasă“, cum o numea istoricul Ian Kershaw.[413] Hanfstaengl suspecta că Hitler fusese cândva atras chiar de soția lui, Helena, dar ea l-a asigurat că nu avea motive să fie gelos. „Crede-mă“, a spus ea, „omul este asexuat, nu bărbat.“[414]

Hanfstaengl a sunat-o pe Martha acasă.

„Hitler are nevoie de o femeie“, a spus el.[415] „Hitler ar trebui să aibă o americancă – o femeie adorabilă ar putea schimba întregul destin al Europei.“

A trecut apoi la subiect: „Martha“, a spus el, „tu ești femeia!“

Partea a IV-a. Suferințele unui schelet

Tiergarten, ianuarie 1934

(ullstein bild/The Granger Collection, New York)

Capitolul 20. Sărutul Führerului

Dodd a urcat scara largă ce ducea la biroul lui Hitler, la fiecare cotitură întâlnind membri SS cu brațul ridicat în stilul „Ave Cezar“, după spusele lui Dodd însuși. El a plecat capul ca răspuns la salut și a intrat, în cele din urmă, în antecamera biroului lui Hitler. După câteva momente, ușa neagră și înaltă a biroului s-a deschis. Ministrul de externe Neurath a ieșit pentru a-l întâmpina pe Dodd și a-l conduce la Hitler. Biroul era o încăpere imensă, de aproximativ 15 metri pe 15, după estimările lui Dodd, cu plafon și pereți decorați din abundență de ornamente. Hitler, „îngrijit și țeapăn“, purta un costum obișnuit.[416] Dodd a observat că arăta mai bine decât în fotografiile din ziare.

Chiar și așa, Hitler nu a făcut o impresie deosebită. Rareori o făcea. La începutul ascensiunii sale, era ușor pentru cei care îl întâlneau pentru prima oară să îl considere o nulitate. Avea rădăcini plebee și nu se făcuse remarcat în nici un fel, nici în război, nici în muncă, nici în artă, deși în acest ultim domeniu se credea foarte talentat. Se spunea despre el că era indolent. Se trezea târziu, muncea puțin și se înconjura de membri mai puțin străluciți ai partidului, în prezența cărora se simțea cel mai confortabil, un anturaj de suflete mediocre pe care Putzi Hanfstaengl le poreclea ironic „Chauffeureska“, alcătuit din gărzi de corp, aghiotanți și șoferi.[417] Adora filmele – King Kong era preferatul lui – și muzica lui Richard Wagner.[418] Se îmbrăca prost. În afară de mustața caracteristică și de ochi, trăsăturile chipului său erau vagi și deloc impresionante, ca și cum ar fi fost modelate din lut niciodată ars. Amintindu-și prima sa impresie despre Hitler, Hanfstaengl scria: „Hitler arăta ca un frizer de la periferie în ziua lui liberă“.[419]

Cu toate acestea, omul avea o remarcabilă abilitate de a se transforma în ceva mult mai fascinant, mai ales când vorbea în public ori în timpul întâlnirilor private când un subiect anume îl înfuria. Mai avea, de asemenea, darul de a radia o aură de sinceritate care îi orbea pe privitorii ce nu mai

vedeau adevăratele lui motive și convingeri, deși Dodd nu ajunsese încă să aprecieze acest aspect al caracterului său.

Dodd a ridicat mai întâi problema numeroaselor atacuri împotriva americanilor.[420] Hitler s-a comportat cordial și spășit, asigurându-l pe Dodd că făptașii tuturor acestor atacuri „vor fi pedepsiți exemplar“. De asemenea, el a promis că va face publice pe scară largă decretele sale anterioare care scuteau străinii de salutul lui Hitler. După o conversație amabilă despre datoriile Germaniei către creditorii americani, Dodd a trecut la subiectul cel mai arzător pentru el, „vestea trăsnet care i-a șocat pe toți sâmbăta trecută“ – decizia lui Hitler de a se retrage din Liga Națiunilor.

Când Dodd l-a întrebat de ce retrăsese Germania din Ligă, Hitler a devenit vădit nervos. A atacat Tratatul de la Versailles și eforturile Franței de a menține superioritatea în înarmare față de Germania. Și-a exprimat dezgustul față de „umilința“ de a menține Germania într-o stare de inferioritate, incapabilă să se apere împotriva vecinilor ei.

Furia subită a lui Hitler l-a speriat pe Dodd. A încercat să pară netulburat, mai puțin un diplomat acum decât un profesor care se confruntă cu un elev surescitat. I-a spus lui Hitler: „Există o nedreptate evidentă în atitudinea Franței; însă pierderea unui război este totdeauna urmată de nedreptate“. Dodd a dat exemplul consecințelor Războiului Civil American și al tratamentului „teribil“ pe care Nordul l-a aplicat Sudului.

Hitler l-a fixat cu privirea. După un scurt moment de tăcere, conversația s-a reluat, iar, preț de câteva clipe, cei doi bărbați s-au angajat în ceea ce Dodd descria drept „un schimb de amabilități“. Dar apoi Dodd a întrebat dacă „un incident de la granița cu Polonia, Austria ori Franța, care ar atrage un inamic în Reich“ ar fi de ajuns pentru ca Hitler să declanșeze un război.

„Nu, nu“, a insistat Hitler.

Dodd a continuat. Să presupunem, a spus el, că un astfel de incident ar urma să implice Valea Ruhrului, o regiune industrială față de care germanii erau deosebit de sensibili. Franța ocupase Ruhrul din 1923 până în 1925, provocând mari tulburări economice și politice în Germania. În eventualitatea unei alte astfel de incursiuni, a întrebat Dodd, ar răspunde

Germania militar pe cont propriu sau ar convoca o conferință internațională pentru rezolvarea situației?

„Aceasta ar fi intenția mea“, a spus Hitler, „dar s-ar putea să nu reușim să ținem în frâu poporul german.“

Dodd a spus: „Dacă ați aștepta și ați convoca o conferință, Germania și-ar redobândi popularitatea în exterior“.

Întâlnirea s-a încheiat curând. Durase 45 de minute. Deși fusese o întâlnire dificilă și ciudată, Dodd a părăsit totuși cancelaria convins că Hitler era sincer în dorința lui de pace. Era însă îngrijorat pentru că încălcase probabil din nou legile diplomației. „Poate că am fost prea franc“, îi scria el mai târziu lui Roosevelt, „dar a trebuit să fiu onest.“[421]

La ora 6:00 în seara acelei zile, Dodd a trimis o telegramă de două pagini secretarului Hull în care făcea sumarul întâlnirii, încheind astfel: „Efectul total al întrevederii a fost mai favorabil din punct de vedere al menținerii păcii mondiale decât m-am așteptat“.[422]

Dodd i-a împărtășit aceste impresii și consulului general Messersmith, care i-a trimis apoi o scrisoare subsecretarului Phillips – una caracteristic de lungă, date fiind cele 18 pagini – în care părea decis să submineze credibilitatea lui Dodd. A pus la îndoială evaluarea pe care i-o făcuse Dodd lui Hitler. „Asigurările cancelarului au fost atât de satisfăcătoare și de neașteptate că eu le cred prea bune pentru a fi adevărate“, scria Messersmith.[423] „Nu trebuie să uităm, cred, că atunci când Hitler spune ceva, pe moment crede și el că este adevărat. El este, în principiu, sincer; dar este totodată și un fanatic.“

Messersmith a îndemnat la scepticism în privința declarațiilor solemne ale lui Hitler. „Eu cred că, pentru moment, el chiar dorește pacea, dar este o pace așa cum o pricepe el și cu o forță armată tot mai eficientă de rezervă, pentru a-și impune voința când acest lucru va fi esențial.“ A reiterat convingerea că guvernul lui Hitler nu putea fi văzut ca o entitate rațională: „Sunt implicate atâtea cazuri patologice încât ar fi imposibil să se spună de la o zi la alta ce se va mai întâmpla, la fel cum paznicului unui azil de nebuni i-ar fi imposibil să spună ce vor face pacienții ora sau ziua următoare“.

Messersmith a îndemnat la precauție, avertizându-l practic pe Phillips să fie sceptic cu privire la convingerea lui Dodd că Hitler dorea pacea. „În momentul de față, eu cred… că trebuie să ne ferim de orice fel de optimism nejustificat care se poate isca din declarațiile aparent satisfăcătoare ale cancelarului.“

*

În dimineața rendez-vous-ului pe care Putzi Hanfstaengl îl aranjase pentru Martha cu Hitler, ea s-a îmbrăcat cu grijă, înțelegând că fusese „desemnată să schimbe soarta Europei“.[424] Pentru ea părea o distracție grozavă. Era curioasă să îl cunoască pe acest bărbat pe care îl considerase cândva un clovn, dar despre care era convinsă acum că era „o personalitate plină de șarm și genială, care trebuie să aibă o mare putere și farmec“. S-a decis să se îmbrace cu „cel mai nevinovat și interesant lucru dintre cele mai bune“ pe care le avea, nimic prea extravagant sau revelator, pentru că idealul naziștilor era femeia care se farda puțin, își răsfăța bărbatul și făcea cât mai mulți copii cu putință. Bărbații germani, scria ea, „vor ca femeile lor să fie văzute și nu auzite, și văzute doar ca niște accesorii ale masculilor spendizi pe care îi însoțesc.“ S-a decis să poarte un văl.

Hanfstaengl a luat-o cu mașina lui uriașă și a condus-o la Kaiserhof, șapte străzi mai încolo, în Wilhelmplatz, chiar în colțul de sud-est al Tiergarten. Un hotel maiestuos, cu un hol cavernos și un portic arcuit la intrare, Kaiserhof fusese casa lui Hitler până să devină cancelar. Acum Hitler lua adesea prânzul sau ceaiul în hotel, înconjurat de gașca Chauffeureska.

Hanfstaengl aranjase să se întâlnească la masa de prânz cu încă cineva, un tenor polonez, Jan Kiepura, în vârstă de 31 de ani. Hanfstaengl, binecunoscut și inconfundabil, a fost tratat cu deferență de către personalul restaurantului. Odată așezată, Martha și cei doi bărbați au conversat la o ceașcă de ceai, așteptând. Deodată, la intrarea în restaurant s-a stârnit agitație, urmată de inevitabilul huruit de scaune date la o parte și de strigătul „Heil Hitler“.

Hitler și grupul lui – inclusiv, da, șoferul – s-au așezat la mese alăturate. Mai întâi, Kiepura a fost adus la masa lui Hitler. Cei doi au discutat despre muzică. Hitler nu știa că, după legea nazistă, Kiepura era categorisit drept evreu după mamă. Câteva momente mai târziu, Hanfstaengl a venit lângă ei și s-a aplecat la urechea lui Hitler. A revenit apoi la Martha cu vestea că Hitler putea acum să stea de vorbă cu ea.

Ea s-a dus la masa lui Hitler și a rămas în picioare o clipă, până când Hitler s-a ridicat să o salute. I-a luat mâna și i-a sărutat-o și i-a șoptit câteva cuvinte în germană. Ea l-a privit acum mai de aproape: „o față plăpândă, delicată, cu pungi sub ochi, buze cărnoase și o structură osoasă facială foarte firavă“. Din această perspectivă, scria ea, mustața „nu părea atât de ridicolă pe cât arăta în fotografii – de fapt, abia am observat-o“. Ceea ce a observat însă, au fost ochii lui. Auzise din altă parte că privirea lui avea ceva pătrunzător și intens, iar acum, a înțeles numaidecât. „Ochii lui Hitler“, scria ea, „erau uluitori și memorabili – păreau să fie de un albastru-pal, erau intenși, fermi, hipnotici.“

Totuși, atitudinea lui era gentilă – „exagerat de gentilă“, scria ea – mai degrabă a unui adolescent timid decât a unui dictator necruțător. „Discret, comunicativ, informal, avea un fel de farmec cuminte, aproape o tandrețe în vorbă și în priviri“, scria ea.

Hitler s-a întors acum din nou către tenor și, cu ceea ce părea real interes, a reluat conversația despre muzică.

„Părea modest, de clasă mijlocie, mai degrabă șters și conștient de sine – și totuși cu această tandrețe bizară și neajutorare fascinantă“, scria Martha. „Era greu de crezut că bărbatul acela este unul dintre cei mai puternici oameni din Europa.“

Martha și Hitler și-au dat mâna încă o dată, iar el i-a sărutat-o pentru a doua oară. Ea s-a întors la masa ei și la Hanfstaengl.

Au rămas în restaurant încă puțin, la un ceai, trăgând cu urechea la conversația neîntreruptă dintre Kiepura și Hitler. Din când în când, Hitler se uita la ea, cu ceea ce ea a considerat „priviri curioase, stânjenitoare“.

În seara aceea, la cină, Martha le-a povestit părinților ei totul despre întâlnirea de peste zi și despre cât de fermecător și calm fusese Führer-ul. Dodd a fost amuzat și a conchis că „Hitler nu era un bărbat neatrăgător la nivel personal“.[425]

Dodd a tachinat-o pe Martha, spunându-i să rețină exact locul unde buzele lui Hitler i-au atins mâna și recomandându-i ca, dacă „va trebui“, să își spele acea mână, să o facă cu mare grijă și numai împrejurul locului sărutat de el.

Ea scria: „M-am necăjit puțin, căci m-a scos din sărite“.[426]

Martha și Hitler nu s-au mai întâlnit a doua oară, iar ea nici nu s-a așteptat vreodată la modul serios că se vor reîntâlni, deși, așa cum avea să devină limpede câțiva ani mai târziu, Martha chiar revenise în mintea lui Hitler în mai multe ocazii. Ea însăși nu dorise decât să îl cunoască pe acest bărbat și să își satisfacă o curiozitate personală. Existau alți bărbați în anturajul ei pe care îi considera infinit mai atrăgători.

Unul dintre aceștia revenise, cu o invitație pentru o întâlnire deosebit de neobișnuită. La sfârșitul lui octombrie, Rudolf Diels se întorsese în Berlin și în vechea sa funcție de comandant al Gestapoului, în mod paradoxal cu și mai multă putere decât înaintea exilului în Cehoslovacia. Himmler nu doar că își ceruse scuze pentru percheziția din casa lui Diels, dar și promisese să îl numească pe Diels Standartenführer, sau colonel, în SS.

Diels i-a mulțumit încruntat: „Promovându-mă în grad de Obersturmbannführer der SS, mi-ați făcut o bucurie atât de mare că nu poate fi exprimată în aceste neînsemnate cuvinte de mulțumire“.[427]

În siguranță, în sfârșit și pentru moment, Diels a invitat-o pe Martha să participe la o viitoare întrunire a Reichstagului pentru procesul incendierii, care avea loc la Curtea Supremă din Leipzig de aproape o lună, dar care urma să se reconvoace la Berlin, la scena crimei. Procesul ar fi trebuit să fie unul scurt și să se încheie cu condamnări și, ideal, cu pedepse cu moartea pentru toți cei cinci acuzați, dar nu evoluase așa cum sperase Hitler.

Acum, un „martor“ special urma să apară în fața instanței.

Capitolul 21. Problema cu George

În Germania, fusese pus în mișcare un mare mecanism care împingea inexorabil țara spre o zonă sumbră străină amintirii lui Dodd despre vechea Germanie pe care o cunoscuse ca student. Pe măsură ce toamna avansa, iar Tiergarten se umplea de culoare, el își dădea din ce în ce mai mult seama câtă dreptate avusese în Chicago, în primăvara acelui an, când observase că temperamentul lui era complet nepotrivit „înaltei diplomații" și rolului de mincinos supus. El voia să aibă un efect: să facă Germania să vadă pericolele actualului ei drum și să împingă guvernul lui Hitler pe un curs mai uman și mai rațional. Cu toate aceastea, aproape înțelegea că avea prea puțină putere pentru a face asta. Fixația naziștilor pentru puritatea rasială i se părea deosebit de stranie. Începuse să circule un proiect de nou cod penal care propunea puritatea rasială ca element-cheie al legii germane. Viceconsulul american de la Leipzig, Henry Leverich, considera proiectul un document extraordinar, scriind chiar o analiză: „Pentru prima oară în istoria legală a Germaniei, proiectul de cod conține sugestii clare despre protejarea Rasei Germane de ceea ce este considerat dezintegrare provocată de o amestecare de sânge evreiesc și de culoare".[428] Dacă acest cod devenea lege – iar el nu avea vreo îndoială că așa urma să se întâmple – atunci, din acel moment încolo, „se va considera o crimă dacă un bărbat arian sau o femeie ariană se va căsători cu o femeie sau un bărbat evreu sau de culoare". El nota, de asemenea, că acest cod acorda cea mai mare însemnătate protejării familiei, interzicând astfel avortul, cu excepția situației în care instanța ar fi autorizat procedura dacă progenitura era un amestec de sânge german cu sânge evreiesc sau de culoare. Viceconsulul Leverich scria: „Judecând după relatările din presă, este mai mult decât cert că această secțiune din proiect va deveni lege".

O altă lege nou propusă i-a atras cu precădere atenția lui Dodd – o lege „care permite uciderea incurabililor", după cum o descria el într-un memorandum către Departamentul de Stat, datat 26 octombrie 1933.[429] Pacienții grav bolnavi puteau solicita eutanasierea însă, dacă ei nu puteau face această solicitare, familiile o puteau face pentru ei. Această propunere,

„alături de legislația deja adoptată ce reglementează sterilizarea persoanelor afectate de imbecilitate ereditară sau alte defecte similare, este pe aceeași linie cu țelul lui Hitler de a crește standardul fizic al poporului german“, scria Dodd. „Conform filosofiei naziste, numai germanii care sunt corespunzători fizic aparțin celui de-al Treilea Reich, aceștia fiind cei de la care se așteaptă să aibă familii numeroase.“

Atacurile împotriva americanilor continuau, în ciuda protestelor lui Dodd, iar judecarea vechilor cazuri părea că e întârziată, în cel mai bun caz. Pe 8 noiembrie, Dodd a primit din partea Ministerului de Externe german informarea că nu se va face nici o arestare în cazul atacului asupra fiului lui H.V. Kaltenborn deoarece Kaltenborn senior „nu și-a putut aminti nici numele nici numărul carnetului de partid al făptașului, astfel neputând fi găsite deloc alte indicii care să fie utile în investigații“.[430]

Poate că din cauza acestui sentiment crescând de inutilitate, Dodd și-a îndreptat atenția dinspre domeniul relațiilor internaționale către starea relațiilor din propria ambasadă. Dodd s-a trezit că atenția lui de jeffersonian modest era tot mai mult atrasă de neajunsurile echipei lui și de extravaganța îndeletnicirilor din ambasadă.

Și-a intensificat campania împotriva costurilor telegramelor și lungimea și redundanța rapoartelor, toate acestea fiind consecința, considera el, prezenței atâtor oameni bogați în departament. „Membrii bogați ai personalului vor să se bucure de cocteiluri după-amiaza, de jocuri de cărți seara și să se trezească la ora 10 a doua zi dimineața“, îi scria el secretarului Hull.[431] „Asta duce la reducerea eficienței studiului și a muncii… făcând totodată oamenii indiferenți la costurile rapoartelor și ale telegramelor lor.“ Telegramele trebuiau reduse la jumătate, scria el. „Obiceiul înrădăcinat aici rezistă eforturilor mele de a scurta telegramele într-atât încât oamenii fac «crize» când le șterg fragmente întregi. Va trebui să le scriu eu însumi…“

Ceea ce Dodd nu reușea încă să înțeleagă pe deplin era faptul că, plângându-se de bogăția, de obiceiurile vestimentare și de muncă ale funcționarilor ambasadei, el îi ataca, de fapt, pe subsecretarul Phillips, pe șeful Biroului de Relații cu Europa de Vest, Moffat, și pe colegii acestora, chiar oamenii care susțineau și sprijineau cultura serviciilor externe – așa-zisul Club Pretty

Good – pe care Dodd o considera jalnică. Ei au considerat plângerile lui referitoare la costuri ca fiind ofensatoare, incomode și derutante, mai ales dată fiind natura corespondenței lui. Oare chiar nu erau chestiuni de o mai mare importanță care necesitau atenție?

În special Phillips s-a simțit ofensat și a cerut întocmirea unui studiu de către divizia de comunicare a Departamentului de Stat care să compare volumul de telegrame de la Berlin cu cel de la alte ambasade. Șeful diviziei, un anume D.A. Salmon, a descoperit că Berlinul trimisese cu trei telegrame mai puțin decât Mexico City și doar cu patru mai multe decât mica legație din Panama. Salmon a scris: „S-ar părea că, având în vedere situația deosebită din Germania, telegramele de la Ambasada americană de la Berlin au fost foarte puține de când ambasadorul Dodd a preluat postul“.[432]

Phillips i-a trimis raportul lui Dodd cu o scrisoare însoțitoare de trei rânduri, în care, pufnind aristocratic, cita recenta mențiune a lui Dodd referitoare la „orgia telegramelor în ambasada de la Berlin“.[433] Phillips a scris: „Considerând că v-ar putea interesa, primiți atașat o copie a raportului“.

Dodd a răspuns: „Să nu credeți că paralela domnului Salomon între activitatea mea și cea a prietenului meu din Mexic, domnul Daniels, mă afectează în vreun fel. Domnul Daniels este prietenul meu de când aveam 18 ani; prin urmare, știu că domnia sa nu știe cum să condenseze rapoartele!“[434]

*

Dodd credea că o relicvă de exces din trecut – „un alt vestigiu straniu“, cum i-a spus el lui Phillips – era aceea că ambasada lui avea prea mulți angajați, mai ales prea mulți angajați evrei.[435] „Avem aici șase sau opt angajați din «poporul ales» în cele mai importante, dar vizibile, posturi“, scria el. Câțiva dintre ei erau cei mai buni angajați ai lui, după cum singur recunoștea, dar se temea ca prezența lor în echipă să nu afecteze relațiile ambasadei cu guvernul lui Hitler, și astfel activitatea cotidiană a ambasadei. „Nu m-aș

gândi nici măcar o clipă la transfer. Cu toate acestea, numărul este prea mare, iar unul dintre ei“ – se referea la Julia Swope Lewin, recepționera ambasadei – „este atât de zelos și la vedere în fiecare zi, încât aud ecouri din cercurile semioficiale.“ El a mai dat exemplu contabilului ambasadei, care, deși „foarte competent“, era, de asemenea, „unul din «poporul ales», lucru care îl dezavantajează oarecum față de băncile de aici“.

Așa stând lucrurile, Dodd era îngrijorat, într-un mod destul de ciudat, și de George Messersmith. „Funcția lui este importantă, iar el este foarte capabil“, îi scria Dodd lui Hull, „însă oficialii germani i-au spus unuia dintre funcționarii de aici: «Și el este evreu». Eu nu sunt rasist, însă, avem un mare număr de evrei aici, iar asta afectează activitatea și îmi îngreunează povara.“[436]

Cel puțin pentru moment, Dodd părea să nu știe că Messersmith nu era, de fapt, evreu. Se lăsase, din câte se părea, păcălit de un zvon lansat de Putzi Hanfstaengl după ce Messersmith îl admonestase public în timpul unui eveniment al ambasadei pentru că îi făcuse avansuri neadecvate unei invitate.[437]

Presupunerile lui Dodd trebuie să îl fi deranjat pe Messersmith, căruia îi era greu să asculte speculațiile oficialilor naziști despre cine era evreu și cine nu. Vineri, 27 octombrie, Messersmith a organizat o masă de prânz la el acasă, ocazie cu care l-a prezentat pe Dodd câtorva naziști deosebit de înverșunați, pentru a-l ajuta pe Dodd să perceapă adevăratul caracter al partidului. Un nazist aparent sobru și inteligent a declarat drept realitate o convingere comună în rândurile membrilor de partid conform căreia președintele Roosevelt și soția lui aveau doar consilieri evrei. Messersmith i-a scris a doua zi subsecretarului Phillips: „Ei par să creadă că, dat fiind faptul că avem evrei în funcții oficiale sau că persoane importante de acasă au prieteni evrei, politica noastră este dictată doar de evrei și că, mai ales, președintele și doamna Roosevelt duc o propagandă antigermană sub influența prietenilor și a consilierilor evrei“.[438] Messersmith a raportat cum îl făcuse acest lucru să-i sară mustarul. „Le-am spus că nu trebuie să creadă că dacă există o mișcare antisemită în Germania, oamenii cu gânduri și cu intenții bune din Statele Unite vor renunța să se asocieze cu evrei. Am spus că aroganța unora dintre liderii partidului de aici este cel mai mare defect al

lor, iar sentimentul pe care îl au că și-ar putea impune punctul de vedere asupra restului lumii este una dintre cele mai mari slăbiciuni ale lor.“

El a numit o astfel de gândire un exemplu al „extraordinarei mentalități“ care predomina în Germania. „Vă va fi greu să credeți că astfel de noțiuni chiar există în rândul oamenilor de valoare din guvernul german“, i-a spus el lui Phillips, „dar faptul că există mi-a fost arătat clar, iar eu m-am folosit de ocazie pentru a face limpede, într-un limbaj foarte ferm, cât de mult greșesc și cât de mult rău le face o astfel de aroganță.“

Dată fiind propria antipatie a lui Phillips față de evrei, este ușor să ne imaginăm ce a crezut el cu adevărat despre observațiile lui Messersmith, însă nu există evidențe istorice asupra acestui aspect.

Ceea ce se știe însă este faptul că, în rândul populației americane cu înclinații antisemite, președinția lui Franklin Roosevelt era considerată ironic „administrația Rosenberg“.[439]

*

Tendința lui Dodd de a crede că Messersmith era evreu nu avea legătură cu propriul antisemitism rudimentar, ci părea mai degrabă a fi un simptom al îndoielilor mai profunde pe care începuse să le aibă cu privire la consulul general. El se întreba tot mai des dacă Massersmith era întru totul de partea lui.

Nu a pus niciodată la îndoială competența ori curajul lui Messersmith când acesta vorbea deschis despre cetățeni sau interese americane lezate și recunoștea că Messersmith „are multe surse de informații pe care eu nu le am“.[440] Însă, în două scrisori adresate subsecretarului Phillips, scrise la două zile distanță, Dodd a sugerat că Messersmith își depășise perioada de ședere la Berlin. „Trebuie să adaug că el se află de trei sau patru ani în toiul unor vremuri foarte tulburătoare și agitate“, scria Dodd într-una din scrisori, „iar

eu cred că a dezvoltat o sensibilitate, poate chiar o ambiție, care tinde să îl facă nervos și nemulțumit. Acest lucru poate fi prea mult.“[441]

Dodd a dat puține dovezi pentru aprecierea sa. A izolat doar un cusur cu o oarecare claritate, și acela a fost tendința lui Messersmith de a scrie rapoarte foarte lungi asupra tuturor lucrurilor, grave sau lipsite de importanță. Dodd i-a spus lui Phillips că rapoartele lui Messersmith ar fi putut fi reduse la jumătate „fără nici cea mai mică pagubă“ și că omul trebuia să fie mai judicios în alegerea subiectelor.[442] „Hitler nu poate nici măcar să-și uite pălăria în avion, că se și trimite un raport despre asta.“

Rapoartele, însă, erau pentru Dodd mai degrabă un pretext de care se folosea, un simbol al surselor de nemulțumire care erau pentru el mai greu de izolat. La mijlocul lui noiembrie, nemulțumirea lui față de Messersmith începuse să se transforme în neîncredere. Simțea că Messersmith râvnea la postul lui și vedea nesfârșita producție de rapoarte drept o manifestare a ambițiilor lui. „Mi se pare“, îi spunea Dodd lui Phillips, „că el are sentimentul că se pregătește o promovare și cred că serviciile lui o impun; dar nu sunt sigur dacă nu cumva cea mai folositoare perioadă a activității lui aici s-a încheiat. Știți și dumneavoastră la fel de bine ca mine că circumstanțele și condițiile, uneori chiar și dezamăgirile, fac din transferul până și al celor mai abili oficiali guvernamentali decizia cea mai înțeleaptă.“[443] Îi cerea lui Phillips să discute situația cu șeful serviciului consular Wilbur Carr „pentru a vedea dacă așa ceva nu se poate face“.

Scrisoarea se încheia astfel: „Nu cred că mai este nevoie să spun că sper că toate acestea vor rămâne strict confidențiale“.

Faptul că Dodd își imagina că Phillips va păstra secretul arată că el nu știa că Phillips și Messersmith corespondau cu regularitate în afara schimbului de rapoarte oficiale. Când Phillips i-a răspuns lui Dodd la sfârșitul lui noiembrie, a pus în scrisoare și un strop din ironia-i caracteristică, tonul fiind lejer și agreabil până într-acolo încât sugera că îi făcea pe plac lui Dodd, receptiv și totodată disprețuitor. „Scrisorile și rapoartele consulului general sunt foarte interesante, dar ar trebui reduse la jumătate – după cum spuneți dumneavoastră. Mult succes! Mă aștept ca dumneavoastră să extindeți această atât de necesară reformă!“[444]

*

Duminică, 29 octombrie, pe la prânz, Dodd se plimba pe Tiergartenstrasse, îndreptându-se spre Hotel Esplanade.[445] A observat o procesiune de proporții a Batalioanelor de Asalt în cămășile lor brune îndreptându-se spre el. Pietonii se opreau, strigau „Heil Hitler“ și salutau cu brațele ridicate.

Dodd s-a întors și a intrat în parc.

Capitolul 22. Martorul purta cizme de militar

Vremea s-a răcit, și cu fiecare zi ce trecea, amurgul nordic părea din ce în ce mai vizibil. Bătea vântul, ploua, era ceață. În acel noiembrie, stația meteorologică de la Aeroportul Tempelhof avea să înregistreze perioade de ceață în 14 din 30 de zile. Biblioteca din casa de pe Tiergartenstrasse 27a a devenit irezistibil de confortabilă, cărțile și pereții îmbrăcați în damasc căpătau reflexe chihlimbarii de la flăcările din șemineul imens. Pe 4 noiembrie, o zi de sâmbătă de la sfârșitul unei săptămâni deosebit de mohorâte, cu ploaie și vânt, Martha a pornit spre clădirea Reichstag-ului, unde se improvizase o sală de judecată pentru sesiunea de la Berlin a marelui proces al incendierii. Avea la ea un bilet de acces primit de la Rudolf Diels.

Clădirea era înconjurată de polițiști cu carabine și săbii – „haite“ întregi, conform comentariului unui observator. Oricine încerca să intre, era oprit și controlat. 82 de corespondenți străini umpleau la refuz galeria presei din fundul sălii. Cei cinci judecători, conduși de președintele juriului, Wilhelm Bünger, purtau robe stacojii. În public erau bărbați în uniformele negre ale SS-ului și în cele brune ale SA-ului, dar și civili, oficiali guvernamentali și diplomați. Martha s-a speriat când a constatat că biletul ei o plasa nu doar la nivelul principal, dar și în fața sălii de judecată, printre diverși demnitari. „Am intrat, inima a început să îmi bată în gâtlej când am fost condusă la un loc mult prea aproape de primul rând“, își amintea ea.[446]

Sesiunea din acea zi era programată să înceapă la nouă și un sfert, însă martorul vedetă, Hermann Göring, întârzia. Probabil, pentru prima oară de când începuseră depozițiile în septembrie, în sală era cu adevărat o atmosferă încărcată de suspans. Procesul ar fi trebuit să fie scurt și să reprezinte pentru naziști o scenă mondială pe care să poată condamna nenorocirile comunismului și să combată, în același timp, convingerea larg răspândită că ei înșiși fuseseră cei care puseseră focul. În schimb, în ciuda dovezilor clare că președintele juriului îi favoriza pe reclamanți, procesul se desfășurase ca un adevărat proces, în care ambele părți prezentaseră tone de

dovezi. Statul spera să dovedească faptul că toți cei cinci inculpați jucaseră un rol în incendiu, în ciuda insistențelor lui Marinus van der Lubbe, care susținea că el era singurul vinovat. Procurorii au adus în instanță nenumărați experți în încercarea de a demonstra că daunele aduse clădirii erau mult mai extinse, cu prea multe mici focuri puse în prea multe locuri pentru a fi lucrarea unui singur piroman. Pe parcurs, conform lui Fritz Tobias, autorul consemnărilor inițiale despre incendiu și consecințele acestuia, ceea ce se dorise un proces interesant, revelator, devenise, în schimb, „un abis nesfârșit de plictiseală".[447]

Până acum.

Göring trebuia să sosească în orice clipă. Faimos de nestatornic și de direct, amator de îmbrăcăminte extravagantă și mereu dornic să fie în centrul atenției, toată lumea se aștepta de la Göring să anime puțin procesul. Sala era plină de foșnet de flanel și mohair, oamenii întorcându-se neîncetat cu privirea către fundul sălii, unde era intrarea.

A trecut o jumătate de oră, iar Göring tot nu a apărut. Nici Diels nu era nicăieri de văzut.

Pentru a-și umple timpul, Martha a început să-i studieze pe inculpați. Era acolo Ernst Torgler, deputat al Partidului Comunist în Reichstag înainte de ascensiunea lui Hitler, cu o față palidă și obosită. Mai erau și trei comuniști bulgari – Gheorghi Dimitrov, Simon Popov și Vasili Tanev – care „păreau duri, deși, oarecum indiferenți".[448] Inculpatul-cheie, van der Lubbe, oferea „una dintre cele mai groaznice priveliști pe care am văzut-o vreodată în formă umană. Mare, mătăhălos, cu chip și trup animalice, era atât de respingător și de degenerat că abia am putut să îl privesc."

A trecut o oră. Tensiunea din sală creștea pe măsură ce nerăbdarea și așteptarea se contopeau.

În fundul sălii s-a iscat forfotă – tropăit de bocanci și ordine scurte, când Göring și Diels au intrat în mijlocul unei avangarde de bărbați în uniforme. Göring, 40 de ani, 110 kilograme sau mai mult, pășea încrezător spre fața sălii într-o tunică de vânătoare brună, pantaloni de călărie și cizme brune perfect lustruite care îi ajungeau până la genunchi. Nimic din toate acestea nu

îi putea masca pântecul voluminos nici asemănarea pe care o avea cu „fundul unui elefant“, după cum l-a descris un diplomat american.[449] Diels, într-un costum negru frumos croit, era ca o umbră suplă.

„Toată lumea a sărit în picioare ca electrocutată“, observa un reporter suedez, „și toți germanii, inclusiv judecătorii, au ridicat brațul drept pentru salutul lui Hitler.“[450]

Diels și Göring s-au așezat împreună în fața sălii, foarte aproape de Martha. Cei doi bărbați au început să discute încet.

Președintele juriului l-a invitat pe Göring să ia cuvântul. Göring a pășit în față. Arăta pompos și arogant, își amintea Martha, dar ea a observat totodată și o undă de neliniște.

Göring s-a lansat într-un discurs pregătit dinainte, care a durat aproape trei ore. Cu o voce dură și răgușită, ridicată din când în când până la nivelul strigătului, el s-a dezlănțuit împotriva comunismului, a inculpaților și a actului incendierii comis de aceștia împotriva Germaniei. Strigăte de „Bravo!“ și aplauze puternice au umplut sala.

„Cu o mână gesticula aprig“, scria Hans Gisevius în memoriile sale despre Gestapo; „cu batista parfumată din cealaltă mână își ștergea sudoarea de pe frunte.“[451] Încercând să surprindă atmosfera momentului, Gisevius a descris chipurile celor trei cei mai importanți actori din sală – „al lui Dimitrov, plin de dispreț, al lui Göring, desfigurat de furie, al președintelui juriului, Bünger, alb de frică“.

Și mai era și Diels, atrăgător, oacheș, cu o expresie indescifrabilă. Diels ajutase la interogarea lui van der Lubbe în noaptea incendiului și concluzionase că suspectul era un „nebun“ care chiar pusese focul de unul singur. Hitler și Göring, însă, deciseseră imediat că Partidul Comunist era în spatele incendiului și că focul era lovitura de deschidere a unei revolte și mai mari. În acea primă noapte, Diels urmărise chipul lui Hitler învinețindu-se de furie în timp ce urla că fiecare oficial și deputat comunist urma să fie împușcat. Ordinul fusese revocat, înlocuit cu arestări în masă și acte de violență spontane ale Batalioanelor de Asalt.

Acum, Diels stătea cu un cot sprijinit de banca judecătorilor. Din când în când, își schimba poziția, de parcă ar fi vrut să îl vadă mai bine pe Göring. Martha a devenit convinsă că Diels plănuise reprezentația lui Göring, poate chiar el îi scrisese discursul. Și-a amintit că Diels fusese „deosebit de emoționat din cauza prezenței mele în sală, aproape ca și cum urma să își arate propria măiestrie“.[452]

Diels avertizase asupra unui proces împotriva oricui altcuiva în afară de van der Lubbe și preconizase achitarea celorlalți inculpați. Dar Göring nu îl ascultase, deși nu-și dăduse seama de miză. „Un lucru de mântuială“, recunoscuse Göring, „poate avea consecințe intolerabile“.[453]

*

Dimitrov s-a ridicat să vorbească. Folosindu-se de un sarcasm și de o logică potolită, era clar că spera să stârnească celebrul temperament al lui Göring. El a acuzat că investigația făcută de poliție după incendiu și revizuirea inițială a dovezilor de către tribunal fuseseră influențate de directivele politice ale lui Göring, „împiedicându-se astfel reținerea adevăraților incendiatori“.[454]

„Dacă poliția ar fi fost influențată într-o anumită dircție“, a spus Göring, „atunci ar fi fost, în orice caz, influențată în direcția cuvenită.“

„Aceasta este părerea dumneavoastră“, l-a contrat Dimitrov. „Părerea mea este cu totul alta.“

Göring a izbucnit: „Dar a mea este cea care contează.“

Dimitrov a subliniat că acea „mentalitate criminală“, cum numea Göring comunismul, controla Uniunea Sovietică, aceasta având „relații diplomatice, politice și economice cu Germania. Rânduielile ei oferă locuri de muncă pentru sute de mii de muncitori germani. Ministrul știe asta?“

„Da, știu“, a spus Göring. Însă, o asemenea discuție, a spus el, era pe lângă subiect. „Aici, pe mine mă preocupă doar Partidul Comunist din Germania și escrocii comuniști străini care vin aici să incendieze Reichstagul.“

Cei doi au continuat să se certe, președintele juriului intervenind din când în când pentru a-l avertiza pe Dimitrov că face „propagandă comunistă“.

Göring, neobișnuit să fie contrazis de cineva pe care îl considera inferior, se înfuria tot mai tare cu fiecare clipă.

Dimitrov a spus calm: „Vă este foarte frică de întrebările mele, nu-i așa, Herr Minister?“

Auzind asta, Göring și-a ieșit din minți. A urlat: „Ție o să-ți fie frică după ce am să te prind. Așteaptă să ieși de sub puterea tribunalului, și-ai să vezi tu, șarlatanule!“

Judecătorul a dat ordin ca Dimitrov să fie scos din sală; publicul a erupt în aplauze; însă ultima amenințare a lui Göring a fost știrea de senzație. Momentul era semnificativ din două puncte de vedere – primul, deoarece trăda frica lui Göring că Dimitrov chiar ar fi putut fi achitat, iar al doilea, deoarece oferea o privire precisă în sufletul irațional, criminal al lui Göring și al regimului nazist.

Ziua i-a oferit Marthei încă un motiv de erodare a simpatiei ei pentru revoluția nazistă. Göring fusese arogant și amenințător, Dimitrov, calm și charismatic. Martha era impresionată. Dimitrov, scria ea, a fost „strălucitor, un atrăgător bărbat enigmatic, emanând cea mai uluitoare vitalitate și un curaj pe care nu le-am mai văzut până acum la o persoană sub presiune. Era viu, ardea.“[455]

*

Procesul a revenit la starea apatică de dinainte, însă răul se produsese. Reporterul suedez, asemenea altor zeci de corespondenți străini din sală, a recunoscut că răbufnirea lui Göring transformase procedura: „Căci lumii i se spusese că, indiferent dacă inculpatul era condamnat ori achitat de Curte, soarta îi fusese deja pecetluită“.[456]

Capitolul 23. Boris moare din nou

Pe măsură ce iarna se apropia, Martha își concentra energiile romantice în principal asupra lui Boris. Parcurgeau sute de kilometri în Fordul lui decapotabil, cu incursiuni în zona rurală din jurul Berlinului.

În timpul unei astfel de plimbări, Martha a observat o rămășiță a vechii Germanii, o troiță închinată lui Iisus, ridicată pe marginea drumului. A insistat să se oprească pentru a se duce mai aproape. A găsit acolo o reprezentare deosebit de grafică a Crucificării. Chipul lui Iisus era desfigurat de o expresie de agonie, rănile sale erau pline de sânge. După câteva clipe, Martha a întors privirea spre Boris. Deși ea nu s-ar fi descris niciodată drept o persoană foarte religioasă, a fost șocată de ce a văzut.

Boris stătea cu brațele întinse, gleznele încrucișate și bărbia căzută în piept.

„Boris, încetează", s-a răstit ea.[457] „Ce faci?"

„Mor pentru tine, iubito. Sunt dispus să o fac, să știi."

I-a spus că gluma lui nu era deloc amuzantă și a plecat de lângă el.

Boris și-a cerut scuze, „Nu am vrut să te supăr", a spus el. „Dar nu pot înțelege de ce creștinii adoră imaginea unui om torturat."

Nu asta era ideea, i-a spus ea. „Oamenii îi adoră sacrificiul pentru convingerile lui."

„O, chiar așa?" a spus el. „Tu crezi asta? Crezi că există atât de mulți oameni dispuși să moară pentru convingerile lor, urmându-i exemplul?"

Ea i-a povestit despre Dimitrov și despre curajul acestuia de a-l înfrunta pe Göring în procesul Reichstag-ului.

Boris i-a zâmbit angelic. „Da, liebes Fräulein, dar el a fost comunist."

Capitolul 24. Obținerea votului

Duminică dimineața, 12 noiembrie – frig, burniță și ceață – familia Dodd a dat ochii cu un oraș ce părea neobișnuit de tăcut, dat fiind faptul că era ziua pe care Hitler o desemnase pentru referendumul public asupra deciziei sale de a părăsi Liga Națiunilor și de a susține înarmarea. Oriunde mergeau, membrii familiei Dodd vedeau oameni purtând mici insigne ce indicau nu doar faptul că votaseră, dar și că votaseră pentru. La miezul zilei, aproape toată lumea de pe străzi părea a purta astfel de insigne, ceea ce sugera faptul că votanții se treziseră devreme pentru a-și face treaba și pentru a evita astfel pericolul care ar fi apărut aproape cert în cazul în care s-ar fi crezut că nu și-au îndeplinit îndatorirea civică.

Până și data scrutinului fusese aleasă cu grijă. 12 noiembrie era ziua de după cea de-a cincisprezecea aniversare a semnării armistițiului ce pusese capăt Primului Război Mondial. Hitler, care umblase prin Germania într-o campanie de susținere a referendumului, spusese la un moment dat: „Într-o zi de 11 noiembrie, poporul german și-a pierdut oficial onoarea; 15 ani mai târziu, a venit o zi de 12 noiembrie, când poporul german și-a recăpătat singur onoarea“.[458] Președintele Hindenburg a făcut și el lobby pentru un vot pozitiv. „Dați dovadă mâine de o puternică unitate națională și de solidaritate cu guvernul vostru“, a spus el într-un discurs din 11 noiembrie.[459] „Susțineți alături de mine și de cancelarul Reichului, cu onoare, principiul drepturilor egale și al păcii.“

Buletinul de vot avea două elemente principale. Într-unul li se cerea germanilor să aleagă delegații pentru un Reichstag nou-constituit, însă lista conținea doar candidați naziști, garantând astfel că organul rezultat va fi un simplu for care să aplaude deciziile lui Hitler. Celălalt, referitor la politica externă, fusese realizat astfel încât să asigure maximum de susținere. Fiecare german putea găsi un motiv pentru a vota da – dacă dorea pace, dacă simțea că Tratatul de la Versailles defavorizase Germania, dacă era de părere că Germania trebuia tratată ca egal de celelalte națiuni, sau dacă, pur și simplu, dorea să își exprime susținerea pentru Hitler și guvernul acestuia.[460]

Hitler dorea o adeziune răsunătoare. În toată Germania, aparatul partidului nazist a luat măsuri extraordinare pentru a-i scoate pe oameni la vot. Un raport susținea că pacienții imobilizați la pat în spitale fuseseră transportați la secțiile de vot pe brancarde.[461] Victor Klemperer, filologul evreu din Dresda, nota în jurnalul său despre „propaganda extravagantă“ în scopul votului pentru.[462] „Pe fiecare vehicul comercial, furgonetă a poștei, bicicletă a poștașului, pe fiecare casă și în fiecare vitrină de prăvălie, pe bannere imense, întinse de-a curmezișul străzilor – citatele din Hitler sunt peste tot și de fiecare dată «da» pentru pace! Este cea mai monstruoasă ipocrizie.“

Oamenii de partid și Batalioanele de Asalt montorizau cine vota și cine nu; leneșii primeau o vizită din partea unui detașament SA, care le făcea limpede că era de dorit să meargă numaidecât la secția de votare. Pentru cine era atât de greu de cap încât să nu priceapă ideea, exista un mic paragraf în ediția de duminică dimineața a ziarului oficial al naziștilor, Völkischer Beobachter: „Pentru a nu exista vreo confuzie, trebuie repetat iar și iar. Cel care nu ni se alătură astăzi, cel care nu votează și nu votează «da» astăzi, arată că este dacă nu cruntul nostru dușman, atunci cel puțin un produs al pieirii, nemaiputând fi ajutat în vreun fel.“[463]

Și aici era șmecheria: „Ar fi mai bine pentru o astfel de persoană și ar fi mai bine pentru noi toți dacă nu ar mai exista de fel“.

În jur de 45,1 milioane de germani aveau drept de vot, iar 96,5% dintre ei asta au făcut.[464] Dintre aceștia, 95,1% au votat în favoarea politicii externe a lui Hitler. Și mai interesant a fost însă faptul că 2,1 milioane de germani – doar 5% din electoratul înregistrat – au luat periculoasa decizie de a vota împotrivă.

Hitler a emis o proclamație după aceea, mulțumind poporului german pentru „răspunsul unic din punct de vedere istoric pe care l-a dat în favoarea adevăratei iubirii de pace, revendicând totodată onoarea noastră și eternele noastre drepturi egale“.[465]

Rezultatul a fost clar pentru Dodd cu mult înaintea numărării voturilor. El îi scria lui Roosevelt: „Alegerile de aici sunt o farsă“.[466]

Nimic nu indica acest lucru mai limpede decât votul din lagărul de la Dachau: 2 154 din 2 242 de deținuți – 96% – au votat în favoarea guvernului lui Hitler.[467] Istoria nu spune nimic despre soarta celor 88 de suflete care fie nu au mers la vot, fie au votat nu.

*

Luni, 13 noiembrie, președintele Roosevelt i-a scris lui Dodd o scrisoare. În ea, l-a felicitat mai întâi pe ambasador pentru scrisorile de până atunci și, făcând, chipurile, aluzie la îngrijorările lui Dodd după întrevederea cu Hitler, i-a spus: „Mă bucur că ai fost sincer cu anumiți oameni. Consider că este un lucru bun.“[468]

S-a referit apoi la o observație a ziaristului Walter Lippmann, conform căreia 8% din populația lumii, adică Germania și Japonia, era capabilă, „din cauza atitudinii imperialiste“, să împiedice pacea și dezarmarea restului lumii.

„Am sentimentul uneori“, a scris mai departe președintele, „că problemele lumii se agravează în loc să se amelioreze. Totuși, la noi în țară, în ciuda atacurilor, «cacealmalelor» și a mârâiturilor celor de extremă dreapta și de extremă stângă, noi trimitem, de fapt, oamenii înapoi la muncă și creștem valori.“

Scrisoarea se încheia cu un jovial: „Faci o treabă bună, ține-o tot așa!“

*

La Washington, secretarul Hull și alți înalți oficiali, inclusiv subsecretarul Phillips, și-au petrecut prima jumătate a lunii preocupați cu organizarea vizitei iminente a lui Maksim Litvinov, comisarul sovietic pentru relații

internaționale, care urma să demareze discuții cu Roosevelt în vederea recunoașterii de către SUA a Uniunii Sovietice. Ideea era deosebit de detestată de izolaționiștii Americii, însă Roosevelt vedea importante beneficii strategice, cum ar fi acceptarea de către Rusia a investițiilor americane și sprijinul în controlarea intențiilor Japoniei în Asia. „Discuțiile Roosevelt-Litvinov“, adesea dificile și frustrante pentru ambele părți, s-au încheiat, până la urmă, cu recunoașterea oficială de către Roosevelt a Uniunii Sovietice, pe 16 noiembrie 1933.

Șapte zile mai târziu, Dodd și-a îmbrăcat din nou redingota, și-a pus jobenul și a făcut prima vizită oficială Ambasadei sovietice. Un fotograf de la Associated Press a solicitat o fotografie cu Dodd alături de omologul său sovietic. Rusul a fost de acord, însă Dodd nu, de teamă ca nu cumva „anumite publicații reacționare din America să exagereze împrejurările vizitei mele și să își reia atacurile asupra lui Roosevelt din cauza recunoașterii Uniunii Sovietice“.[469]

Capitolul 25. Boris cel secret

Acum, Martha și Boris se simțeau mai liberi să își dezvăluie relația în ochii lumii, deși ambii erau de acord că discreția era încă necesară, dat fiind că superiorii lui Boris și părinții Marthei continuau să nu fie de acord. Relația lor amoroasă devenea tot mai serioasă, în ciuda eforturilor Marthei de a menține lucrurile lejere și lipsite de complicații. Ea continua să se vadă cu Armand Berard de la ambasada franceză, probabil chiar și cu Diels, și să accepte întâlniri cu potențiali noi iubiți, lucru care îl înnebunea de gelozie pe Boris. El trimitea un torent de bilețele, flori și discuri cu muzică, telefonându-i totodată neîncetat. „Am vrut să îl iubesc doar indiferent", scria Martha, în niște consemnări nepublicate.[470] „Am încercat să îl tratez la fel de nonșalant ca pe ceilalți prieteni. M-am forțat să fiu indiferentă cu el o săptămână; apoi, săptămâna următoare, am devenit stupid de geloasă. L-am tratat cu indiferență, apoi am fost complet cucerită de el. Era o contradicție insuportabilă, dureroasă și frustrantă pentru amândoi."

Martha continua să vadă numai ce era mai bun la revoluția nazistă, însă Boris nu își făcea deloc iluzii în privința celor ce se petreceau în jurul lor. Spre disperarea Marthei, el căuta mereu motivele ascunse ce guvernau acțiunile liderilor naziști și ale diferitelor personaje ce veneau în vizită la Ambasada SUA.

„Tu vezi mereu doar ce e rău", spunea ea nervoasă.[471] „Ar trebui să încerci să vezi lucrurile pozitive din Germania și ale oaspeților noștri, și nu să îi suspectezi mereu de motive ascunse."

L-a învinovățit că și el își ascundea uneori adevăratele motive – „eu cred că ești gelos pe Armand", a spus ea, „sau pe oricine mă scoate în oraș".

A doua zi, Martha a primit un pachet de la Boris. În el a găsit trei maimuțe din ceramică și un bilețel pe care scria: „Să nu vezi nimic rău, să nu auzi nimic rău și să nu vorbești de rău". Boris scrisese în încheiere: „Te iubesc".[472]

Martha a râs. Drept răspuns, i-a trimis lui Boris o mică figurină sculptată în lemn, alături de un bilețel prin care îl asigura că respecta îndemnul maimuțelor.

În spatele tuturor acestor lucruri se materializa o întrebare: încotro mergea, de fapt, relația lor? „Nu aveam curajul să mă gândesc la viitor, cu sau fără el“, scria ea.[473] „Îmi iubeam familia, țara, și nu voiam să mă gândesc la posibilitatea unei despărțiri de vreunul dintre ei.“

Această tensiune a condus la neînțelegeri și supărări. Boris suferea.

„Martha!“ scria el într-o scrisoare plină de suferință.[474] „Sunt atât de trist că nu pot găsi cuvintele potrivite pentru tot ce s-a întâmplat. Iartă-mă dacă ți-am făcut ceva josnic sau rău. Nu am vrut și nu am intenționat asta. Te înțeleg, dar nu în totalitate, și nu știu ce ar trebui să fac. Ce să fac?“

„Adio, Martha, fii fericită fără mine și să nu-mi porți ranchiună.“

Însă cei doi se împăcau de fiecare dată. Fiecare despărțire părea să le intensifice atracția reciprocă și mai mult, amplificând totodată clipele de dezacord ori de furie – până într-o duminică după-amiază de la sfârșitul lui noiembrie, când relația lor a suferit o transformare materială. Ea și-a amintit de asta până în ce mai mic detaliu.

O zi mohorâtă, cu cerul parcă mânjit cu smoală, cu aer rece, dar nu într-atât de rece încât să îl împiedice pe Boris să lase jos acoperișul Fordului său.[475] Au pornit către un restaurant intim pe care îl adorau amândoi și care se afla pe un ponton cocoțat pe niște piloni deasupra lacului din cartierul Wannsee. O pădure înmiresmată de pini se întindea de-a lungul țărmului.

Restaurantul era aproape gol când au ajuns ei, însă la fel de încântător. Mesele de lemn erau așezate împrejurul unui mic ring de dans. Când tonomatul nu cânta, se auzea limpede susurul apei lovind ușurel pilonii.

Martha a comandat supă de ceapă, salată și bere; Boris a ales votcă, șașlâc și hering în sos de smântână cu ceapă. Și încă niște votcă. Boris iubea mâncarea, după cum observase Martha, dar părea că nu se îngrășa niciodată nici măcar ein Pfund.

După ce au mâncat, au dansat. Boris începuse să învețe, dar continua să considere dansul și mersul două fenomene interșanjabile. La un moment dat, când corpurile li s-au apropiat, au devenit deodată amândoi foarte tăcuți, după cum își amintea Martha; ea a simțit brusc că radiază de căldură.

Boris s-a tras brusc înapoi. A prins-o de braț și a ieșit cu ea afară, pe terasa de lemn care ieșea deasupra apei. L-a privit și a văzut suferință pe chipul lui – sprâncenele împreunate, buzele strânse. Părea tulburat. S-au apropiat de parapet și au rămas așa acolo, urmărind un cârd de lebede albe.

S-a întors cu fața spre ea, cu o expresie aproape sumbră. „Martha“, a spus, „te iubesc.“ I-a mărturisit acum că asta simțise din clipa în care o văzuse pentru prima oară în apartamentul lui Sigrid Schultz. A tras-o în fața lui, ținând-o strâns cu mâinile de coate. Veselia descreierată dispăruse.

S-a dat un pas înapoi și a privit-o mai atent. „Nu te juca cu mine, iubito“, a spus el. „Du hast viele Bewerber.“ Ai mulți admiratori. „Nu trebuie să te decizi încă. Dar nu mă trata cu atâta indiferență. Nu mai îndur.“

Ea a privit într-o parte. „Te iubesc, Boris. Știi asta. Și știi cât de tare mă lupt să nu te iubesc.“

Boris a întors privirea către apă. „Da, știu“, a spus mâhnit. „Nici mie nu mi-e ușor.“

Totuși, Boris nu putea niciodată să fie mâhnit prea mult timp. Zâmbetul i-a reînflorit pe față – zâmbetul acela exploziv. „Dar“, a spus el, „țara ta este acum prietenă cu a mea, oficial, iar asta schimbă totul în bine, face orice posibil, nu-i așa?“

Da, dar…

Mai exista un obstacol. Boris păstrase un secret. Martha îl cunoștea, dar nu îi spusese încă asta. Acum, s-a întors din nou cu fața spre el și a spus foarte încet:

„Tu mai ești și însurat“, a spus ea.

Boris s-a tras din nou înapoi. Fața deja înroșită de frig a devenit perceptibil mai roșie. S-a dus la parapet și s-a sprijinit pe coate. Trupul lui înalt forma un arc subțire și grațios. Tăceau amândoi.

„Îmi pare rău“, a spus el. „Ar fi trebuit să îți spun. Am crezut că știi. Iartă-mă.“

Ea i-a spus că nu știuse la început, nu înainte ca Armand și părinții ei să îi arate datele lui Boris din registrul diplomatic publicat de Ministerul german de Externe. Alături de numele lui Boris se făcea referire la soția acestuia, care era „abwesend“. Adică absentă.

„Nu este «absentă»“, a spus Boris. „Suntem despărțiți. Nu am fost fericiți împreună mult timp. În următorul registru diplomatic, rubrica aceea va fi goală.“ El i-a mai mărturisit că avea o fiică, pe care o adora. Doar prin ea, spunea el, mai păstra contactul cu soția lui.

Martha a văzut lacrimi în ochii lui. Mai plânsese în prezența ei și altă dată, iar ea considerase asta emoționant, dar și stânjenitor. Un bărbat care plânge – asta era ceva nou pentru ea. În America, bărbații nu plângeau. Nu încă. Până atunci, ea își văzuse tatăl cu lacrimi în ochi o singură dată, la moartea lui Woodrow Wilson, pe care îl considerase un bun prieten. Avea să mai fie o ocazie, dar peste alți câțiva ani.

Au intrat din nou în restaurant și s-au așezat la masa lor. Boris a comandat încă o votcă. Părea ușurat. S-au prins de mâini peste masă.

Dar acum Martha a făcut și ea o mărturisire.

„Și eu sunt măritată“, a spus ea.

Intensitatea reacției lui a speriat-o. Vocea i-a devenit gravă și sumbră. „Martha, nu!“ A continuat să o țină de mână, însă expresia i s-a schimbat într-una de nedumerire și durere. „Tu de ce nu mi-ai spus?“

Ea a explicat că nimeni, în afară de familia ei, nu știuse vreodată de căsnicia ei – că soțul ei era un bancher din New York, pe care îl iubise cândva,

profund, dar de care era acum legal despărțită, rămânând de rezolvat doar detaliile tehnice ale divorțului.

Boris și-a lăsat capul să-i cadă pe brațe. A mormăit ceva în rusă. L-a mângâiat pe cap.

El s-a ridicat brusc în picioare și a ieșit din nou afară. Martha a rămas la locul ei. Câteva momente mai târziu, Boris a revenit.

„Ah, Doamne sfinte“, a spus el. A râs. A sărutat-o pe Martha pe cap. „Of, în ce belea ne-am băgat. O femeie măritată, un bancher, fiica unui diplomat străin – nu cred că ar fi putut fi mai rău de atât. Dar o scoatem noi cumva la liman. Comuniștii sunt obișnuiți să facă imposibilul. Însă tu trebuie să mă ajuți.“

Soarele se pregătea de asfințit când cei doi au plecat de la restaurant și au pornit înapoi către oraș, cu acoperișul mașinii coborât încă. Fusese o zi importantă. Martha și-a amintit mici detalii – vântul care i-a smuls șuvițe de păr din cocul prins la spate, felul cum Boris conducea cu brațul drept petrecut peste umerii ei, cu palma făcută cupă peste sânul ei, așa cum obișnuia adesea. Pădurea deasă de-a lungul șoselei devenea tot mai întunecată pe măsură ce se înnsera, emanând un parfum intens autumnal. Părul ei flutura la spate în șuvițe aurii.

Deși nici unul nu a spus-o direct, ambii simțeau că se petrecuse ceva fundamental. Ea se îndrăgostise la nebunie de acel bărbat, pe care nu-l mai putea trata la fel cum trata celelalte cuceriri ale ei. Nu dorise să se întâmple asta, dar se întâmplase, și cu un bărbat pe care restul lumii îl considera extrem de nepotrivit.

Capitolul 26. Micul Bal al Presei

An de an, în luna noiembrie, Asociația Presei Străine de la Berlin organiza un dineu și un bal la Hotel Adlon, un eveniment încântător la care erau invitați mulți dintre cei mai de seamă oficiali ai orașului, diplomați și personalități. Evenimentul era poreclit Micul Bal al Presei, deoarece era mai mic și mult mai puțin oficial decât banchetul anual găzduit de presa națională germană, care devenise și mai rigid decât de obicei din cauza faptului că ziarele naționale erau deja aproape în totalitate sub controlul lui Joseph Goebbels și al Ministerului Informării Publice şi al Propagandei condus de el. Pentru corespondenții străini, Micul Bal al Presei avea o imensă valoare practică. Sigrid Schultz scria: „Este întotdeauna mai simplu să bombardezi un bărbat cu întrebări pentru un articol după ce el și soția lui – dacă are una – au fost invitații tăi și au dansat la balul tău decât dacă te întâlnești cu el strict în orele de serviciu“.[476] În 1933, Micul Bal al Presei s-a ținut în seara de vineri, 24 noiembrie, cu șase zile înainte ca întreaga comunitate americană din oraș să sărbătorească Ziua Recunoștinței.

Cu puțin timp înainte de ora opt seara, la Adlon au început să sosească primele dintr-un lung șir de automobile mari, multe cu faruri cât pepenii. Din ele au coborât o mulțime de lideri naziști, ambasadori, artiști, producători de film, actrițe, scriitori și, desigur, corespondenții străini înșiși, din țări mari și mici, toți încotoșmănați în paltoane groase și blănuri care să îi protejeze de aerul umed, aproape înghețat. Printre invitați se aflau șeful cancelariei Bernhard von Bülow, ministrul de externe Neurath, ambasadorul Franței François-Poncet, sir Eric Phipps, ambasadorul britanic și, desigur, ubicuul și uriașul Putzi Hanfstaengl. La bal a sosit și Bella Fromm, ziarista mondenă de la „Tușica Voss“, pentru care banchetul avea să se dovedească marcat de cea mai sumbră tragedie, deși una de genul celor devenite tot mai obișnuite în Berlinul ascuns ochiului public. Familia Dodd – toți cei patru membri – a venit în bătrânul ei Chevrolet; vicecancelarul lui Hitler, Franz von Papen, a venit într-o mașină semnificativ mai mare și mai modernă și, asemenea lui Dodd, și-a adus la banchet soția, fiica și fiul. Louis Adlon, impecabil în frac,

a întâmpinat personal fiecare splendidă sosire, în vreme ce băieții de serviciu au luat blănurile, paltoanele și jobenele.

Așa cum Dodd avea să afle în curând, într-un mediu atât de supraîncărcat precum Berlinul, unde fiecare gest public al unui diplomat căpăta o încărcătură simbolică extrem de exagerată, chiar și o scurtă conversație mai aprinsă peste masa de banchet putea deveni subiectul unei mici legende.

*

Oaspeții au intrat în hotel, mai întâi în elegantele saloane pentru cocteiluri și aperitive, apoi în grădina de iarnă, decorată cu mii de crizanteme de seră. Încăperea era mereu „dureros de aglomerată“, după părerea lui Schultz, însă tradiția cerea ca balul să fie ținut întotdeauna la Adlon.[477] Tradiția mai cerea ca invitații să fie întotdeauna îmbrăcați de gală, însă „fără a etala medalii sau grade oficiale“, după cum scria Fromm în jurnalul ei, deși câțiva invitați dornici să își arate entuziasmul pentru Partidul Național Socialist au venit îmbrăcați în brunul mohorât al Batalioanelor de Asalt.[478] Unul dintre invitați, un duce pe nume Eduard von Koburg, comandant al Forțelor Motorizate ale Batalioanelor de Asalt, a ținut neapărat să poarte la vedere pumnalul oferit de Mussolini.

Invitații au fost conduși la locurile lor de la niște mese de genul celor preferate de organizatorii de banchete din Berlin, atât de deranjant de înguste încât mesenii de pe o latură îi puteau atinge cu mâna pe cei de pe latura cealaltă. O astfel de apropiere putea conduce la iscarea unor situații stânjenitoare social și politic – amanta unui industriaș, de exemplu, putând fi așezată față în față cu soția respectivului bărbat – așa că amfitrionii de la fiecare masă s-au asigurat că dau spre verificare schemele locurilor diferiților oficiali responsabili cu protocolul. Unele juxtapuneri, însă, pur și simplu, nu au putut fi evitate. Cei mai importanți oficiali germani au trebuit să fie așezați nu doar la masa principală, care anul acesta era a corespondenților americani, dar și lângă amfitrionii șefilor de la masă, Schultz și Louis Lochner, șeful biroului de la Berlin al Associated Press, și

cea mai cunoscută figură a Statelor Unite de la acea masă, ambasadorul Dodd. Astfel, vicecancelarul Papen a ajuns să stea exact față în față cu Schultz, în ciuda faptului că era de notorietate antipatia reciprocă dintre Papen și Schultz.

Doamna Dodd a primit și ea un loc de seamă, la fel șeful cancelariei Bülow și Putzi Hanfstaengl; Martha și Bill Jr., dar și alți numeroși oaspeți ocupau restul locurilor de la masă. Fotografii i-au încercuit și i-au fotografiat, explozia orbitoare a blițurilor luminând vălătucii de fum de trabuc.

Papen era un bărbat chipeș – semăna cu personajul Topper jucat mulți ani mai târziu la televizor de actorul Leo G. Carroll. Dar avea o reputație neplăcută de oportunist și de trădător, mulți considerându-l arogant la extrem. Bella Fromm îl numea „Groparul Republicii de la Weimar", făcând aluzie la rolul jucat de Papen în orchestrarea numirii lui Hitler în funcția de cancelar.[479] Papen era un protejat al președintelui Hindenburg, care îi spunea afectuos Fränzchen, sau Micul Franz. Cu Hindenburg în tabăra lui, Papen și amicii intriganți își imaginaseră că îl vor putea controla pe Hitler. „Eu am încrederea lui Hindenburg", se făcuse cândva Papen.[480] „În două luni, îl vom fi înghesuit atât de tare pe Hitler într-un colț, că va începe să scâncească." A fost, probabil, cea mai mare eroare de calcul a secolului XX. Așa cum spune istoricul John Wheeler-Bennett: „Abia după ce lanțurile le-au fost legate fedeleș la încheieturi, și-au dat seama cine era captivul și cine tâlharul".[481]

Nici Dodd nu îl plăcea pe Papen, dar din motive ce decurgeau dintr-o trădare mai concretă. Cu puțin timp înainte ca Statele Unite să intre în războiul mondial încheiat de curând, Papen fusese atașat militar pe lângă Ambasada Germaniei de la Washington, unde pusese la cale și sprijinise mai multe acte de sabotaj, inclusiv dinamitarea unor căi ferate. Fusese arestat și izgonit din țară.

După ce s-au așezat cu toții, s-au inițiat conversații între diferite persoane de la masă. Dodd și doamna Papen au discutat despre sistemul universitar american, pe care doamna Papen l-a ridicat în slăvi pentru excelența sa: în timpul detașării lui Papen la Washington, fiul lor frecventase Universitatea Georgetown. Putzi era furtunos ca de obicei. Chiar și așezat pe scaun, era mai înalt decât toți ceilalți meseni. O tăcere încordată domina granița fină de in, cristal și porțelan care îi separa pe Schultz și Papen. Răceala dintre ei

era evidentă pentru toată lumea. „Când a sosit, a fost suav și politicos așa cum îi cerea reputația“, scria Schultz, „dar pe întreg parcursul primelor patru feluri de mâncare, domnul m-a ignorat cu o consecvență remarcabilă.“[482] Ea nota: „Nu a fost lucru ușor, deoarece era o masă îngustă, iar eu mă aflam la o distanță de mai puțin de un metru în fața lui“.

Ea a făcut tot ce a putut pentru a-l atrage pe Papen într-o conversație, dar a fost de fiecare dată respinsă. Își promisese că „voi încerca să fiu amfitrioana perfectă și să ocolesc subiectele controversate“, însă cu cât Papen o ignora mai mult, cu atât mai puțin dispusă era să facă astfel. Hotărârea, scria ea, „se spulbera tot mai mult în fața evidentelor proaste maniere ale lui Papen“.

După al patrulea fel de mâncare, când Schultz nu a mai putut rezista, s-a uitat la Papen și, folosindu-se de ceea ce a a descris drept „cele mai naive cu putință sunete“ de care a fost în stare, a spus: „Domnule cancelar, există o chestiune în memoriile președintelui von Hindenburg pe care sunt sigură că dumneavoastră ați putea-o elucida pentru mine“.

Papen i-a acordat atenție. Capetele sprâncenelor i s-au ridicat ca niște aripi, dându-i privirii expresia de concentrare rece a unui animal de pradă.

Schultz și-a păstrat expresia angelică și a continuat: „El se plânge că în ultimul război, în 1917, Înaltul Comandament German nu a auzit nimic despre propunerile de pace ale președintelui Wilson și că, dacă ar fi știut despre ele, periculoasa campanie a submarinelor nu ar mai fi fost lansată. Cum a fost posibil așa ceva?“

În ciuda vocii ei abia șoptite, brusc, toată lumea de la masă care putea auzi a tăcut atentă. Dodd s-a uitat la Papen; șeful cancelariei, Bülow, a devenit și el atent la conversație cu ceea ce Schultz descria ca fiind „o licărire de amuzament răutăcios în ochi“.

Papen a spus brusc: „Nu a existat niciodată ceva de genul unei propuneri de pace din partea președintelui Wilson“.

Un lucru tare prostesc de spus, Schultz a știut asta, dată fiind prezența la masă a ambasadorului Dodd, expert în Wilson și în perioada aflată în discuție.

Încet, dar ferm, vocea lui cu accentul leneș de Carolina de Nord – „un gentleman al Sudului până în măduva oaselor“, după cum își amintea Schultz – Dodd l-a privit pe Papen și i-a spus: „O, ba da, a existat“. Apoi i-a dat data exactă.

Schultz era încântată. „Dinții aceia lungi ca de cal ai lui Papen s-au alungit și mai mult“, scria ea. „Nici măcar nu a încercat să imite tonul calm al ambasadorului Dodd.“

În schimb, Papen „a fornăit“ un răspuns: „Eu oricum nu am înțeles niciodată de ce America și Germania s-au luptat în război“. A privit chipurile din jurul lui „triumfător de mândru de aroganța tonului său“, scria Schultz.

Instantaneu aproape, Dodd a câștigat „veșnica admirație și gratitudine a lui Schultz“.

*

Între timp, la o altă masă, Bella Fromm trecea printr-o stare de anxietate care nu avea legătură cu conversația din jurul ei. Venise la bal deoarece distracția era de fiecare dată extraordinară, în plus îi era de mare folos pentru editorialul ei despre comunitatea diplomatică din Berlin, însă anul acesta venise înăbușindu-și o profundă neliniște. Deși se distra, în anumite momente gândul i se întorcea la cea mai bună prietenă a ei, Wera von Huhn, și ea o ziaristă recunoscută, pe care aproape toată lumea o cunoștea după porecla „Poulette“, termenul francez pentru „găinușă“, derivat de la numele ei de familie, Huhn, care în germană înseamnă „găină“.

În urmă cu zece zile, Fromm și Poulette făcuseră o tură cu mașina prin Grunewald, o rezervație forestieră cu o suprafață de 11 000 de acri din vestul Berlinului. La fel ca Tiergarten, devenise un adevărat rai pentru diplomați și nu numai, aflați în cautarea unui răgaz de la supravegherea nazistă. Tura prin pădure era pentru Fromm unul din puținele momente în

care se simțea cu adevărat în siguranță. „Cu cât motorul este mai zgomotos“, scria ea în jurnal, „cu atât mă simt mai bine.“[483]

Totuși, nu era nimic întâmplător la această ultimă plimbare cu mașina. Conversația lor s-a concentrat pe legea adoptată cu o lună în urmă prin care evreilor li se interzicea să redacteze sau să scrie în presa germană, membrilor presei naționale cerându-li-se să prezinte dovezi ale documentelor civile și religioase drept dovadă că erau „arieni“. Anumiți evrei își puteau păstra slujbele, și anume cei care luptaseră în fostul război sau își pierduseră un fiu în bătălie sau cei care scriau pentru ziare evreiești, însă doar un număr mic se califica pentru aceste excepții. Orice jurnalist neînregistrat care era prins că scria sau redacta putea face până la un an de închisoare. Termenul limită era 1 ianuarie 1934.

Poulette părea deosebit de tulburată. Fromm nu înțelegea. Cunoștea și ea situația, desigur. Evreică fiind, se resemnase cu faptul că urma să își piardă serviciul din ianuarie. Dar Poulette? „Tu de ce-ți faci griji?“ a întrebat Fromm.[484]

„Am motive, Bella, scumpo. Am făcut cerere pentru documentele personale, am alergat în stânga și în dreapta după ele, ca să aflu în cele din urmă că bunica mea a fost evreică.“

Cu această veste, viața ei fusese brusc și irevocabil transformată. Din ianuarie, urma să facă parte dintr-o pătură socială cu totul nouă, alcătuită din mii de oameni șocați de vestea că aveau evrei ca rude undeva în trecutul lor. Automat, oricât de germani s-ar fi considerat sau simțit ei, erau reclasificați drept non-arieni și trimiși către existențe noi și mizere, la periferiile lumii rezervate doar arienilor clădite de guvernul lui Hitler.

„Nu a știut nimeni nimic despre asta“, i-a spus Poulette lui Fromm. „Acum o să-mi pierd viața.“

Luată izolat, descoperirea era deja destul de neplăcută, dar ea coincidea totodată cu aniversarea morții soțului Poulettei. Spre mirarea lui Fromm, Poulette a decis că nu participe la Micul Bal al Presei; era prea tristă ca să meargă.

Fromm nu era prea bucuroasă să o lase singură în seara aceea pe prietena ei, dar s-a dus totuși la bal după ce își propusese ca a doua zi să o viziteze pe Poulette și să o ia la ea acasă, unde îi plăcea să se joace cu câinii lui Fromm.

Pe tot parcursul serii, în clipele când mintea nu îi era preocupată cu prostioarele celor din preajma ei, Fromm a fost bântuită de gândul depresiei neobișnuite a prietenei ei.

*

Pentru Dodd, remarca lui Papen a fost una dintre cele mai idioate pe care le auzise de la sosirea la Berlin. Și auzise multe. Un gen bizar de gândire fantezistă părea să fi amețit Germania, până la cele mai înalte niveluri ale guvernului. La începutul anului, de exemplu, Göring afirmase cu o seriozitate extremă că 300 de americani de origine germană fuseseră uciși în fața Independence Hall din Philadelphia la începutul fostului război mondial.[485] Într-un raport, Messersmith notase că până și germanii inteligenți și umblați „îți vor povesti calm cele mai extraordinare povești".[486]

Acum, vicecancelarul acestei națiuni afirma că nu înțelegea de ce Statele Unite intraseră în războiul mondial împotriva Germaniei.

Dodd l-a privit pe Papen. „Vă pot răspunde la această întrebare", a spus el cu o voce la fel de egală și de calmă ca înainte.[487] „A fost din cauza purei și desăvârșitei prostii a diplomaților germani."

Papen a fost șocat. Soția lui, conform lui Sigrid Schultz, a părut ciudat de satisfăcută. La masă s-a așternut din nou liniștea – nu una a anticipării, ca mai devreme, ci un vid tensionat – până când, deodată, au început cu toții să încerce să umple abisul cu frânturi de conversație amuzantă.

Într-o altă lume, într-un alt context, acesta ar fi fost un incident minor, o răbufnire de persiflare ironică dată numaidecât uitării. Însă, în toiul opresiunii și al acelei Gleichschaltung din Germania nazistă, a fost ceva mult

mai important și mai încărcat de simboluri. După bal, conform obiceiului, un grup anume dintre invitați s-a retras în apartamentul lui Schultz, unde mama ei pregătise stive de sandvișuri și unde povestea duelului verbal al lui Dodd a fost repovestită cu multe floricele, fără îndoială udate cu mult alcool. Dodd însuși nu a fost prezent, respectându-și obiceiul de a pleca de la petreceri cât de devreme permitea protocolul și de a se duce acasă, pentru a încheia seara cu un pahar de lapte, un bol de piersici cu sirop și plăcerea oferită de o carte bună.

*

În ciuda clipelor ei de neliniște crescândă, Bella Fromm a considerat balul încântător. Era o mare plăcere să vezi cum se comportau naziștii după câteva pahare de alcool și să tragi cu urechea când se măcelăreau reciproc cu replici tăioase rostite în șoaptă. La un moment dat, ducele purtător de pumnal, Koburg, a trecut pe lângă Fromm când aceasta discuta cu Kurt Daluege, un oficial al poliției pe care ea îl descria ca fiind „brutal și neîndurător".[488] Ducele a părut a vrea să fie ironic însă, efectul, nota Fromm, a fost comic, subminat fiind de „trupul lui gheboșat, pipernicit". Daluege i-a spus lui Fromm: „Koburg ăsta merge de zici că-i pe picioroange", apoi a adăugat amenințător: „S-ar putea să se afle într-o zi că bunică-sa l-a înșelat pe Marele Duce cu bancherul ăla evreu amărât de la curte".

A doua zi, la ora zece dimineața, Fromm i-a telefonat lui Poulette, dar i-a răspuns bătrâna ei menajeră, care a spus: „Baroneasa a lăsat un bilețel în bucătărie că nu vrea să fie deranjată".

Poulette nu dormea niciodată atât de târziu. „Brusc, am înțeles", scria Fromm.

Poulette nu avea să fie prima evreică sau nou clasificată drept non-arian care să încerce să se sinucidă la începutul ascensiunii lui Hitler. Zvonurile despre sinucideri erau ceva obișnuit, un studiu efectuat de comunitatea evreiască din Berlin descoperind într-adevăr că, între 1932 și 1934, fuseseră 70,2

sinucideri la 100 000 de evrei în Berlin, cifră ce crescuse vertiginos de la 50,4 în perioada 1924–1926.[489]

Fromm a fugit în garaj și a condus cât de repede a putut până acasă la Poulette.

La ușă, servitoarea i-a spus că Poulette dormea încă. Fromm a intrat în casă pe lângă ea și nu s-a oprit până la dormitorul Poulettei. În cameră era întuneric. Fromm a dat deoparte draperiile. A găsit-o pe Poulette întinsă în pat, respirând, dar cu dificultate. Lângă pat, pe o noptieră, erau dou flacoane goale de barbiturice, Veronal.

Fromm a mai găsit o scrisoare adresată ei. „Nu mai pot trăi, deoarece știu că voi fi forțată să renunț la munca mea. Ai fost cea mai bună prietenă a mea, Bella. Te rog să iei toate dosarele mele și să le folosești. Îți mulțumesc pentru toată dragostea pe care mi-ai oferit-o. Știu că ești vitează, mai vitează decât mine, și tu trebuie să trăiești pentru că trebuie să te gândești la copilul tău, și sunt sigură că vei îndura lupta mult mai bine decât aș putea eu s-o fac.“[490]

Casa s-a animat. Doctorii au venit, dar nu au mai putut face nimic.

A doua zi, un oficial de la externe a sunat-o pe Fromm pentru a-și exprima regretul și a transmite un mesaj indirect: „Frau Bella“, a spus el, „sunt profund șocat. Știu cât de cumplită este pierderea dumneavoastră. Frau von Huhn a murit de pneumonie.“

„Prostii!“, s-a răstit Fromm. „Cine v-a spus asta? S-a sinu…“

„Frau Bella, vă rog să înțelegeți, prietena noastră a avut pneumonie. Nu sunt de dorit alte explicații. Este și în interesul dumneavoastră.“

*

Majoritatea invitaților consideraseră balul o minunată distracție. „Ne-am distrat cu toții de minune“, scria Louis Lochner într-o scrisoare adresată fiicei lui aflată la școală în America, „iar petrecerea a fost una veselă.“[491] Așa cum era de așteptat, ambasadorul Dodd a avut o altă părere: „Dineul a fost plicticos, deși cei prezenți ar fi putut, în alte condiții, să fie o sursă de informații“.[492]

Un rezultat a fost neașteptat. În locul unei antipatii înveninate între Dodd și Papen, a rezultat o tovărășie călduroasă și durabilă. „Din acea zi“, nota Sigrid Schultz, „Papen însuși a cultivat prietenia cu ambasadorul Dodd cu cea mai mare stăruință.“[493] Comportamentul lui Papen față de Schultz s-a îmbunătățit, de asemenea. El părea să fi decis, scria ea, că „era mai bine să își afișeze manierele de duminică în prezența mea“. Acest lucru, observa ea, era tipic pentru un anumit tip de german. „De câte ori se confruntă cu cineva care nu le suportă aroganța, se dau jos de pe soclu și se cuminținesc“, scria ea. „Ei respectă caracterul când îl întâlnesc, iar dacă mai mulți oameni ar fi dat dovadă de fermitate față de lacheul lui Hitler, Papen, și de acoliții lui în relațiile mărunte de zi cu zi, dar și în importantele afaceri de stat, ascensiunea nazistă ar fi putut fi încetinită.“

*

Zvonul adevăratei cauze a morții Poulettei s-a răspândit. După înmormântare, Fromm a fost condusă acasă de o bună prietenă cu care avea o legătură ca între fiică și mamă – „Mammi“ von Carnap, soția unui fost șamberlan al împăratului și veche și excelentă sursă de informații pentru editorialul lui Fromm. Deși loiali bătrânei Germanii, familia Carnap simpatiza cu Hitler și campania acestuia de a reface forța națiunii.

Mammi părea frământată de gânduri. După câteva clipe, a spus: „Bellachen, suntem cu toții foarte șocați că noile reglementări au asemenea consecințe!“[494]

Fromm a tresărit. „Dar, Mammi“, a spus ea, „nu pricepi? Acesta este doar începutul. Chestia asta se va întoarce împotriva voastră, a tuturor celor ce ați creat-o.“

Mammi a ignorat remarca. „Frau von Neurath te sfătuiește să te grăbești și să te botezi“, a spus ea. „Cei de la externe vor cu tot dinadinsul să evite un nou casus Poulette.“

Fromm a considerat acest lucru uluitor – faptul că cineva putea fi atât de orb la noile realități ale Germaniei încât să creadă că un simplu botez ar fi putut repara statutul ca arian.

„Biată neroadă bătrână!“ a scris Fromm în jurnalul ei.

Capitolul 27. O Tannenbaum

Era aproape Crăciunul. Soarele iernatic, atunci când strălucea, se ridica doar puțin pe cerul sudic, aruncând umbre de înserare în miezul zilei. Rafale reci de vânt veneau dinspre șes. „Berlinul este un schelet care suferă de frig“[495], scria Christopher Isherwood, descriind iernile trăite în timpul șederii lui la Berlin din anii 1930: „Mă doare propriul schelet. Simt în oase durerea ascuțită a frigului din traversele de deasupra capului, în fierul forjat al balcoanelor, în poduri, în șinele de tramvai, în felinarele stradale, în latrine. Fierul vibrează și se contractă, piatra și cărămizile suferă tăcute, asfaltul este inert.“

Melancolia era cumva îndulcită de jocul de lumini de pe străzile ude – felinarele de pe marginea trotuarelor, vitrinele prăvăliilor, farurile automobilelor, interioarele cu lumină caldă ale nenumăratelor tramvaie – și de decorațiunile specifice de Crăciun din oraș. La fiecare fereastră erau lumânări și brazi mari cu ghirlande de luminițe electrice decorau piețele, parcurile și zonele cele mai aglomerate, reflectând o pasiune pentru un anotimp pe care nici măcar Batalioanele de Asalt nu o puteau înăbuși, ba o foloseau chiar în avantajul lor pecuniar. SA monopolizase comerțul cu brazi de Crăciun[496], vânzându-i în depouri, chipurile în beneficiul Winterhilfe – literalmente, Ajutor pentru Iarnă – acțiunea caritabilă a SA pentru cei săraci și șomeri, despre care majoritatea berlinezilor credeau că finanțează, de fapt, petrecerile și banchetele Batalioanelor de Asalt, care deveniseră legendare pentru opulența și desfrânarea lor, cât și pentru cantitatea de șampanie consumată. Soldații mergeau din ușă în ușă cu cutii roșii pentru donații. Donatorii primeau mici insigne pe care să le prindă de haine pentru a arăta că au donat bani, și țineau neapărat să le poarte, punând astfel presiune indirectă asupra acelor suflete curajoase sau nechibzuite care nu contribuiau.

Un alt american a intrat în conflict cu guvernul, din cauza unui denunț fals al unor „persoane care îi purtau pică“, conform unui raport consular.[497] Era

genul de moment care, pe parcursul mai multor decenii de după aceea, avea să devină un laitmotiv în filmele despre era nazistă.

Pe la ora patru și jumătate în zorii zilei de marți, 12 decembrie 1933, un cetățean american pe nume Erwin Wollstein se afla pe peronul gării din Breslau, așteptând trenul de Oppeln, Silezia Superioară, unde mergea cu afaceri. Pleca atât de devreme pentru că spera să se întoarcă mai târziu în aceeași zi. Locuia în Breslau în același apartament cu tatăl lui, cetățean german.

Doi bărbați în costume s-au apropiat de el și l-au strigat pe nume. S-au legitimat ca fiind ofițeri Gestapo și l-au invitat să îi însoțească la o secție de poliție din gară.

„Mi s-a ordonat să îmi scot paltonul, vestonul, pantofii, jambierele, gulerul și cravata“, scria Wollstein într-o declarație. Agenții l-au percheziționat apoi și i-au cotrobăit prin lucruri. Asta a durat aproape o jumătate de oră. I-au găsit pașaportul și l-au întrebat despre cetățenie. El a confirmat că era cetățean american și a cerut să fie anunțat consulatul american din Breslau despre arestarea lui.

Agenții l-au suit apoi într-o mașină și l-au dus la sediul central al poliției din Breslau, unde a fost închis într-o celulă. A primit „un mic dejun frugal“. A rămas în celulă următoarele nouă ore. Între timp, tatăl lui a fost arestat, iar apartamentul lor percheziționat. Gestapoul i-a confiscat corespondența personală și de afaceri și alte documente, inclusiv două pașapoarte americane expirate și anulate.

La ora cinci și un sfert după-amiază, cei doi agenți Gestapo l-au dus pe Wollstein sus și i-au citit, în sfârșit, acuzațiile care i se aduceau în urma denunțului a trei cetățeni pe care Wollstein îi cunoștea: proprietăreasa lui, o a doua femeie și un servitor care le făcea curat în apartament. Proprietăreasa, Miss Bleicher, îl acuzase că în urmă cu două luni spusese: „Toți germanii sunt niște câini“. Servitorul lui, Richard Kuhne, îl acuza pe Wollstein că declarase că dacă avea să se iște un nou război mondial, el va lupta împotriva Germaniei. A treia, o anume domnișoară Strausz, îl acuza pe Wollstein că îi împrumutase soțului ei „o carte comunistă“. Cartea, din câte se părea, era Oil!, de Upton Sinclair.

Wollstein a petrecut noaptea la închisoare. A doua zi dimineață, i s-a permis să stea față în față cu turnătorii lui. El i-a acuzat de minciună. Acum, neprotejați de vălul anonimatului, martorii au șovăit. „Martorii înșiși păreau confuzi și nesiguri de motivele lor“, își amintea Wollstein în declarația lui.

Între timp, consulul SUA din Breslau, Raymond Geist, a făcut la rândul lui plângere la comandantul Gestapo, Rudolf Diels, cerând un raport complet asupra arestării lui Wollstein. În seara aceea, Diels l-a sunat pe Geist și i-a spus că, la ordinul lui, Wollstein va fi eliberat.

La Breslau, cei doi agenți Gestapo i-au ordonat lui Wollstein să semneze o declarație prin care acesta se angaja că nu va fi niciodată „un inamic al statului german“. Documentul includea o ofertă mărinimoasă: dacă Wollstein avea să se simtă vreodată în pericol, putea solicita să fie arestat pentru tutelă protectoare.

A fost eliberat.

*

Martha și-a luat singură angajamentul de a împodobi bradul familiei, un brad uriaș instalat în sala de bal de la etajul doi al casei.[498] A solicitat ajutorul lui Boris, al lui Bill, al valetului Fritz, al șoferului familiei și al altor diverși prieteni, care au trecut pe acolo să o asiste. Se decisese să aibă un brad complet alb-argintiu, așa că a cumpărat globuri argintii, beteală argintie, o stea mare argintie și lumânări albe, renunțând la luminițele electrice pentru o abordare mai tradițională și infinit mai periculoasă. „În acele zile“, scria ea, „era o erezie să te gândești la luminițe electrice pentru bradul de Crăciun.“ Ea și ajutoarele ei au adus mai multe găleți cu apă la îndemână.

Tatăl ei, scria ea, era „plictisit de toată această prosteală“, evitând proiectul, la fel ca și mama ei, care era ocupată cu o mulțime de alte pregătiri pentru sărbători. Bill a ajutat până la un punct, dar avea tendința de a se fofila în

căutarea unor preocupări mai atrăgătoare. Proiectul a durat două zile și două seri.

Martei i s-a părut amuzant că Boris s-a oferit să o ajute, dat fiind că el susținea că nu credea în existența lui Dumnezeu. L-a urmărit zâmbind cum muncește cocoțat pe o scară, ajutând-o supus să agațe un simbol al celei mai importante zile a creștinilor.

„Iubitul meu ateu", își amintea ea că i-a zis, „de ce mă ajuți să împodobesc un brad de Crăciun pentru a celebra nașterea lui Iisus?"

El a râs. „Asta nu este pentru creștini ori pentru Hristos, liebes Kind", a spus el, „ci numai pentru păgâni ca tine și ca mine. În orice caz, este foarte frumos. Ce ți-ar plăcea?" Era în vârful scării. „Vrei să pun în vârf orhideele mele albe? Sau ai prefera o frumoasă stea roșie?"

Ea a insistat pentru alb.

El a protestat. „Dar roșul este o culoare mai frumoasă decât albul, iubito."

În ciuda bradului, a lui Boris și a veseliei generale specifice anotimpului, Martha simțea că din viața ei la Berlin lipsea un element fundamental. Îi era dor de prietenii ei – de Sandburg, de Wilder și de prietenii de la The Tribune – și de casa ei confortabilă din Hyde Park. În acest moment al anului, prietenii și vecinii ei se strângeau la petreceri, unde cântau colinde și beau vin fiert.

Joi, 14 decembrie, i-a scris o scrisoare lungă lui Wilder. Simțea cum legătura lor se stinge. Simplul fapt că îl cunoștea îi dădea un sentiment de credibilitate, ca și cum, prin simpatie, poseda și ea prestigiu literar. Dar îi trimisese o nuvelă scrisă de ea, iar el nu spusese nimic. „Ți-ai pierdut până și interesul literar pentru mine sau poate ar trebui să spun interesul pentru talentul meu literar (ce a mai rămas din el, dacă a existat vreodată). Și călătoria ta în Germania. S-a dus de râpă. Doamne, m-ai făcut pentru o clipă să revin la argoul berlinez!"[499]

Scrisese foarte puțin, îi mărturisea ea, deși găsise o anume satisfacție în a discuta și a scrie despre cărți, grație noii ei prietenii cu Arvid și Mildred

Harnack. Împreună, îi spunea ea lui Wilder, „am ajuns la concluzia că suntem singurii oameni din Berlin sincer interesați de scriitori“. Ea și Mildred începuseră să scrie editorialul despre cărți. „Este o femeie înaltă și frumoasă, cu un păr bogat de culoarea mierii – cu nuanțe de chihlimbar într-o anumită lumină… Foarte săracă, rafinată și nu prea în grații, deși familia este una veche și respectată. O adevărată oază pentru mine, înnebunită de sete.“

A făcut apoi aluzie la sentimentul tatălui său că se pregătea o conspirație împotriva lui în cadrul Departamentului de Stat. „Am reușit să nu fim încă prinși în capcana labirintului de ură și intrigi din ambasada noastră“, scria ea.

Dușmănii la un nivel mai personal o afectaseră, de asemenea, pe Martha. În America, căsătoria ei secretă cu Bassett și totodată efortul ei la fel de secret de a divorța de el deveniseră publice. „E urât ce mi-au copt inamicii mei din Chicago“, i-a scris ea lui Wilder. O femeie anume, pe care Martha o identifica drept Fanny, începuse să răspândească zvonuri deosebit de urâte din cauza a ceea ce Martha presupunea a fi invidie pentru că ea publicase o nuvelă. „Insistă că noi doi am avut o relație și am aflat asta de la două persoane. I-am scris de curând, subliniindu-i pericolele calomniei nefondate și indicându-i beleaua în care ar putea intra.“ Și a mai adăugat: „Mi-e milă de ea, dar asta nu schimbă cu nimic faptul că este o scorpie cu gură spurcată.“

A încercat să surprindă pentru Wilder spriritul orașului cuprins de iarnă așa cum se vedea de la fereastra ei, această nouă lume în care se afla. „Zăpada este moale și multă aici – o negură arămie deasupra Berlinului ziua și strălucirea lunii pline noaptea. Pietrișul scârțâie sub fereastra mea noaptea – sfrijitul de Diels, cu chipul ăla sinistru și buzele lui superbe, ne supraveghează, probabil, iar pietrișul trosnește sub tălpile lui moi pentru a mă avertiza. Își poartă cicatricele adânci la fel de mândru precum aș purta eu o diademă din flori de colț.“

Și-a exprimat apoi o mâhnire profundă și apăsătoare. „Parfumul păcii e departe, aerul e rece, văzduhurile sunt fragile, iar frunzele au căzut până la urmă. Port un mantou din piele de ponei, lucios ca o mătase și moale ca un miel. Mi-am cufundat degetele în căldura ei. Am un veston din paiete argintii

și brățări grele din corali mari. Port la gât o împletitură din trei șiraguri de lapis lazulis și perle. Am pe chip o blândețe și o mulțumire ca un văl de lumină de lună aurie. Și nu am fost niciodată, în toată viața mea, atât de singură."

*

Deși referirile Marthei la „capcana labirintului de ură" erau puțin cam dure, Dodd începuse, într-adevăr, să aibă sentimentul că în Departamentul de Stat se organiza o campanie împotriva lui și că participanții erau bărbați avuți, din familii cu tradiție. Mai bănuia și că aceștia erau ajutați de unul sau mai mulți oameni din propria echipă, care le oferea informații pe furiș despre el și despre activitatea ambasadei. Dodd devenea tot mai suspicios și precaut, astfel încât a început să își scrie singur de mână scrisorile cele mai delicate pentru că nu avea încredere că stenografele ambasadei păstrau secret conținutul lor.

Avea motive să fie îngrijorat. Messersmith își continua corespondența neoficială cu subsecretarul Phillips. Raymond Geist, adjunctul numărul doi al lui Messersmith (un alt absolvent de Harvard) urmărea și el atent activitatea lui Dodd și a ambasadei. În timpul unei vizite la Washington, Geist a avut o întrevedere lungă și secretă cu Wilbur Carr, șeful serviciului consular, în cadrul căreia Geist a pus la dispoziție o mulțime de informații, inclusiv detalii despre petrecerile desfrânate organizate de Martha și Bill care durau uneori până la cinci dimineața. „Într-o ocazie, zarva a fost atât de mare", i-a spus Geist lui Carr, că a atras o plângere scrisă făcută consulatului. Asta l-a făcut pe Geist să îl cheme pe Bill la el în birou, unde l-a avertizat: „Dacă se mai repetă astfel de comportament, va trebui să fie raportat oficial".[500] Geist a criticat, de asemenea, performanța lui Dodd. „Ambasadorul este moale și neinteresant, având în vedere că singurul gen de persoană care ar putea face față cu succes guvernului nazist ar fi un bărbat inteligent și puternic, dispus să își asume o atitudine dictatorială cu guvernul și să insiste ca solicitările să îi fie îndeplinite. Domnul Dodd nu e capabil să facă asta."

Sosirea la Berlin a unei noi persoane, John C. White, pentru a-l înlocui pe George Gordon în postul de consilier al ambasadei nu putea decât să sporească paranoia lui Dodd. Pe lângă faptul că era bogat și dispus la organizarea de petreceri fastuoase, White se întâmpla să fie și însurat cu sora șefului Biroului de Relații cu Europa de Vest, Jay Pierrepont Moffat. Cei doi cumnați corespondau ca doi prieteni, spunându-și „Jack" și „Pierrepont". Dodd nu ar fi considerat fraza de deschidere a uneia dintre primele scrisori ale lui White de la Berlin teribil de liniștitoare: „Se pare că am găsit o mașină de scris abandonată pe aici, așa că îți pot scrie fără martori".[501] Într-unul din răspunsuri, Moffat îl numea pe Dodd „un individ ciudat, pe care îmi este aproape imposibil să îl diagnostichez".[502]

Pentru ca situația să devină și mai claustrofobică pentru Dodd, un alt nou funcționar, Orme Wilson, care sosise cam în același timp pentru a deveni secretar al ambasadei, era nepotul lui Phillips.

Când Chicago Tribune a tipărit un articol despre cererea de concediu a lui Dodd pentru anul următor, alături de ipoteza că s-ar putea să demisioneze din post, Dodd i s-a plâns lui Phillips că cineva din departament trebuie să fi dat informații despre cererea lui de concediu cu rele intenții. Ceea ce l-a enervat cel mai mult pe Dodd a fost un comentariu din articol atribuit unui purtător de cuvânt al Departamentului de Stat, căruia nu i se menționa numele. Articolul afirma: „Retragerea permanentă din postul de ambasador în Germania nu este luată în calcul de profesorul Dodd, s-a insistat aici".[503] Cu logica perversă a presei, negarea ridica, de fapt, problema destinului lui Dodd – urma să se retragă sau era forțat să își părăsească postul? Situația de la Berlin era destul de dificilă și fără astfel de speculații, i-a spus Dodd lui Phillips. „Cred că von Neurath și colegii lui vor fi deosebit de indignați dacă acest raport le-ar fi înaintat."

Phillips i-a răspuns, cu deja obișnuita-i zeflemea textuală: „Nu-mi pot imagina cine a dat publicației The Tribune informațiile cu privire la posibilul dumneavoastră concediu din primăvara viitoare", i-a scris el.[504] „Cu certitudine că nimeni nu m-a întrebat pe mine… Una dintre principalele bucurii ale lumii ziariștilor este să pornească un noian de bârfe despre demisii. Cu toții suferim uneori de această fobie și nu le luăm în serios."

În încheiere, Phillips a menționat că Messersmith, care era în momentul acela în concediu la Washington, făcuse o vizită la departament. „Messersmith a stat cu noi câteva zile și am discutat despre diversele faze ale situației din Germania."

Dodd nu a exagerat dacă a citit aceste ultime rânduri cu o oarecare teamă. În timpul uneia dintre aceste vizite în biroul lui Phillips, Messersmith a oferit ceea ce Phillips a descris în jurnalul lui ca fiind „o vedere din interior asupra condițiilor din ambasada de la Berlin".[505] Și acum au fost aduși în discuție Martha și Bill. „Se pare", scria Phillips, „că fiul și fiica ambasadorului nu sunt de folos ambasadei în nici un fel, fiind prea preocupați să bată cluburile de noapte în compania anumitor germani de factură destul de îndoielnică și a presei".

Messersmith s-a întâlnit și cu Moffat și soția acestuia. Cei trei au petrecut o după-amiază împreună, discutând despre Germania. „Am analizat-o din toate unghiurile", scria Moffat în jurnalul lui.[506] A doua zi, el și Messersmith au luat prânzul împreună, iar câteva săptămâni mai târziu, s-au întâlnit din nou. În timpul unei conversații, conform jurnalului lui Moffat, Messersmith a afirmat că este „foarte interesat de scrisorile primite de la Dodd din care reiese că s-a întors împotriva echipei sale".[507]

Consilierul abia plecat al lui Dodd, George Gordon, tocmai se afla într-o vacanță prelungită în Statele Unite în același timp cu Messersmith. Deși relația lui Gordon cu Dodd începuse prost, acum Dodd ajunsese să îl considere pe Gordon un atu, oricât îi displăcea acest lucru. Gordon i-a scris lui Dodd: „Prietenul nostru comun, G.S.M." – se referea la Messersmith – „a dus o campanie susținută pentru a-și susține candidatura pentru legația de la Praga".[508] (Messersmith spera de multă vreme să lase externele în urmă și să devină diplomat în toată puterea cuvântului; acum, cu ambasada de la Praga devenită disponibilă, vedea o ocazie.) Gordon nota că un torent de scrisori și de editoriale din presă ce dovedeau „munca asiduă" a lui Messersmith începuse să inunde departamentul. „O notă familiară se simțea în toate acestea", scria Gordon, „când am auzit că i-a spus unuia dintre înalții oficiali că era realmente puțin stânjenit de toate elogiile din presă pentru că lui nu îi plăceau astfel de lucruri!!!!"

Gordon a adăugat, de mână: „O sancta virginitas simplicitasque“, latinescul pentru „Vai, câtă inocență feciorelnică!“

*

Pe 22 decembrie, o zi de vineri, Dodd a primit vizita lui Louis Lochner, care i-a adus vești tulburătoare. Vizita în sine nu era neobișnuită, pentru că Dodd și șeful biroului Associated Press deveniseră deja prieteni și se întâlneau adesea pentru a discuta evenimente și a face schimb de informații. Lochner i-a spus lui Dodd că un oficial de nivel înalt din ierarhia nazistă îl informase că a doua zi de dimineață tribunalul întrunit pentru procesul de la parlament urma să își exprime verdictul, toți, mai puțin van der Lubbe, urmând a fi achitați.[509] Era o veste uluitoare în sine și, dacă era adevărată, avea să reprezinte o lovitură puternică pentru prestigiul guvernului lui Hitler și, mai ales, poziția lui Göring. Era exact „cârpeala“ de care se temuse Göring. Însă informatorul lui Lochner mai aflase și că Göring, încă înfuriat de neobrăzarea lui Dimitrov din timpul confruntării lor din tribunal, îl voia acum pe Dimitrov mort. Moartea lui urma să survină curând după încheierea procesului. Lochner a refuzat să dea indentitatea sursei sale, dar i-a spus lui Dodd că, oferind această informație, sursa spera să împiedice alte daune asupra reputației internaționale și așa proaste a Germaniei. Dodd a bănuit să informatorul fusese Rudolf Diels.

Lochner venise cu un plan de zădărnicire a asasinatului publicând informații despre el, dar voia mai întâi să îi prezinte ideea lui Dodd, în caz că acesta ar fi avut sentimentul că repercusiunile diplomatice ar fi fost prea grave. Dodd a aprobat planul, dar l-a consultat la rândul lui pe sir Eric Phipps, ambasadorul britanic, care a fost, de asemenea, de părere că Lochner ar fi trebuit să își pună în aplicare planul.

Lochner a cântărit precis cum să își execute planul. În mod destul de bizar, ideea inițială a publicării informației asasinării iminente îi fusese dată chiar de ofițerul de presă al lui Göring, Martin Sommerfeldt, care aflase și el de iminentul asasinat. Sursa lui, conform unui raport, era Putzi Hanfstaengl, deși

este foarte posibil ca Hanfstaengl să fi aflat de asta de la Diels. Sommerfeldt i-a spus lui Lochner că știa din experiență că „există un mod de a-l descuraja pe general. Când presa străină afirmă un lucru despre el, el face cu încăpățânare exact opusul.“ Sommerfeldt a propus ca Lochner să atribuie povestea unei „surse de încredere“ și să accentueze faptul că asasinatul urma să aibă „consecințe internaționale importante“. Lochner avea totuși o dilemă. Dacă publica un raport atât de incendiar prin Associated Press, risca să îl determine pe Göring să meargă până într-acolo încât să închidă biroul de la Berlin al AP. Ar fi fost mult mai bine, era de părere Lochner, dacă povestea ar fi apărut într-un ziar britanic. A revizuit planul împreună cu Sommerfeldt și cu Hanfstaengl.

Lochner știa că un reporter foarte tânăr tocmai se alăturase echipei de la Berlin a agenției Reuters. L-a invitat să bea împreună ceva la Hotel Adlon, unde Hanfstaengl și Sommerfeldt li s-au alăturat curând. Tânărul reporter a fost încântat de aparenta șansă de a-i întâlni în același timp pe acei înalți oficiali.

După câteva momente, Lochner i-a spus lui Sommerfeldt despre zvonul că Dimitrov ar fi fost amenințat. Sommerfeldt, conform planului, s-a prefăcut surprins – sigur Lochner înțelesese ceva greșit, căci Göring era un om de onoare, iar Germania era o țară civilizată.

Reporterul de la Reuters știa că acesta era un subiect bombă și i-a cerut lui Sommerfeldt permisiunea să îi citeze dezmințirea. Lăsându-se greu și dramatic convins, Sommerfeldt a acceptat, în cele din urmă.

Omul de la Reuters a dat fuga să publice știrea.

Târziu în acea după-amiază, articolul a apărut în ziarele din Marea Britanie, după cum i-a spus Lochner lui Dodd. Lochner i-a mai arătat lui Dodd și o telegramă către presa internațională din partea lui Goebbels în care acesta, din poziția de purtător de cuvânt al guvernului, dezmințea existența oricărui complot în vederea asasinării lui Dimitrov. Göring a publicat propria dezmințire, respingând acuzațiile drept „un zvon oribil“.

Pe 23 decembrie, așa cum a prezis Lochner, președintele juriului din procesul de la parlament a anunțat verdictul curții, achitându-i pe Dimitrov,

Torgler, Popov și pe Tanev, dar găsindu-l pe van der Lubbe vinovat de „înaltă trădare, incendiere insurecțională și tentativă de incendiere“.[510] Curtea l-a condamnat la moarte, declarând totodată – în ciuda tonelor de mărturii care dovedeau contrariul – că „toți complicii lui van der Lubbe trebuie căutați în rândurile Partidului Comunist, comunismul fiind, așadar, vinovat de incendiul din Reichstag; poporul german se afla la începutul lui 1933 în pragul haosului în care comuniștii urmăreau să îl atragă, poporul german fiind salvat în ultima clipă“.

Ce s-a întâmplat însă până la urmă cu Dimitrov rămâne neclar.

*

A venit, în sfârșit, și ziua Crăciunului. Hitler era la München, Göring, Neurath și alți demnitari plecaseră, de asemenea, din Berlin. În oraș era liniște, cu adevărat pașnic. Tramvaiele semănau cu niște jucării sub brad.

La amiază, toți membrii familiei Dodd s-au urcat în Chevrolet și i-au făcut o vizită surpriză familiei Lochner. Louis Lochner îi scria fiicei lui din America într-o scrisoare atașată unei felicitări de Crăciun: „Eram împreună și ne beam cafeaua, când, deodată, toată familia Dodd – ambasadorul, doamna Dodd, Martha și tânărul domn Dodd – au dat năvală peste noi doar pentru a ne ura Crăciun fericit. A fost extrem de drăguț din partea lor, nu crezi? Cu cât colaborez mai mult cu domnul Dodd, cu atât îmi place mai mult de el; este un om deosebit de cultivat și înzestrat cu una dintre cele mai ascuțite minți pe care am cunoscut-o vreodată.“[511] Lochner o descria pe doamna Dodd ca fiind „o femeie drăguță, feminină, care… asemenea soțului ei preferă cu mult mai mult vizitele făcute unei familii de prieteni decât toate chestiile acelea diplomatice superficiale. Familia Dodd nu se dă drept o familie gregară, iar eu îi admir pentru asta.“

Dodd a admirat pentru câteva clipe bradul familiei Lochner și alte decorațiuni, apoi l-a tras pe Lochner deoparte și i-a cerut ultimele noutăți despre afacerea Dimitrov.

Dimitrov se părea că scăpase cu bine, a spus Lochner. I-a mai spus lui Dodd că sursa lui sus-pusă – a cărei identitate încă nu a vrut să i-o dezvăluie lui Dodd – îi mulțumise pentru că rezolvase totul atât de abil.

Dodd se temea, însă, de repercusiuni ulterioare. El rămânea convins că Diels jucase un rol cheie în dezvăluirea complotului. Dodd continua să fie surprins de Diels. Îi cunoștea reputația de cinic și oportunist de prim rang, dar descoperea iar și iar că era un om integru și demn de respect. Într-adevăr, Diels fusese cel care, la începutul lunii, îi convinsese pe Göring și Hitler să decreteze o amnistie de Crăciun pentru deținuții din lagărele de concentrare care nu erau infractori periculoși ori în mod clar inamici primejdioși pentru securitatea statului. Motivele precise ale lui Diels nu pot fi cunoscute, dar el considerase acel moment, când mersese din lagăr în lagăr pentru a selecta prizonierii ce urmau a fi eliberați, ca fiind unul dintre cele mai bune din cariera sa.[512]

Dodd se temea ca Diels să nu fi mers prea departe. În consemnările din jurnal din ziua Crăciunului, Dodd scria: „Comandantul poliției secrete a făcut un lucru foarte periculos și nu aș fi surprins dacă aș auzi cândva că a fost trimis la închisoare“.[513]

Colindând prin oraș în acea zi, Dodd a fost uimit din nou de „extraordinara“ pasiune a germanilor pentru etalarea Crăciunului. A văzut brazi de Crăciun peste tot, în fiecare piață publică și la fiecare fereastră.

„S-ar putea crede“, scria el, „că germanii cred în Iisus sau că îi practică învățăturile!“[514]

1934.

Partea a V-a. Frământare

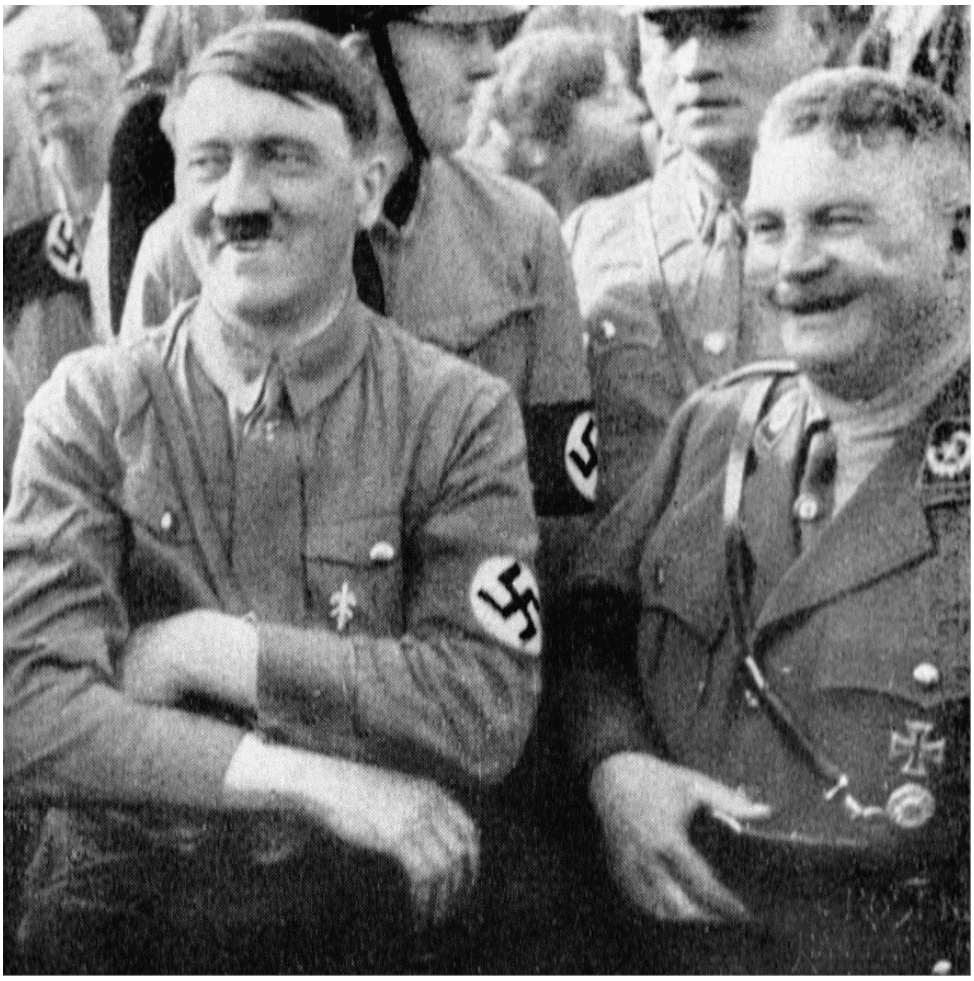

Hitler și Röhm

(Albert Harlingue/Roger-Viollet/The Image Works)

Capitolul 28. Ianuarie 1934

Pe 9 ianuarie, inculpatul principal din procesul incendiului de la parlament, Marinus van der Lubbe, a primit o înștiințare de la procuror că urma să fie decapitat a doua zi.

„Vă mulțumesc că mi-ați spus“, a răspuns van der Lubbe.[515] „Ne vedem mâine.“

Călăul purta joben și frac și, un accent deosebit de pretențios, mănuși albe. A folosit o ghilotină.

Execuția lui van der Lubbe a oferit punctul clar, deși crud, care încheia saga incendiului de la parlamentul german, potolind astfel o sursă de turbulență care agitase Germania încă din luna februarie a anului precedent. Acum, oricine simțea nevoia încheierii unui capitol putea face referire la o acțiune oficială a statului: van der Lubbe incendiase, iar acum van der Lubbe era mort. Dimitrov, încă în viață, urma să fie trimis cu avionul la Moscova. Calea către reconstrucția Germaniei era liberă.

La început de an, Germania părea, la un nivel superficial, că devenise mai stabilă, spre marea dezamăgire a observatorilor internaționali și a diplomaților care încă nutreau convingerea că presiunea economică avea să provoace prăbușirea regimului lui Hitler. La finalul primului an al său în postul de cancelar, Hitler părea mai rațional, aproape conciliant, mergând până într-acolo încât a menționat că ar fi putut susține o anumită formă de pact de nonagresiune cu Franța și Marea Britanie. Anthony Eden, lordul păstrător al sigiliului privat al Marii Britanii, a călătorit în Germania pentru a se întâlni cu el și, asemenea lui Dodd, a rămas impresionat de sinceritatea cu care Hitler își dorea pacea. Sir Eric Phipps, ambasadorul Marii Britanii în Germania, scria în jurnalul său: „Herr Hitler pare a-l simpatiza sincer pe domnul Eden, care a reușit cu certitudine să aducă la suprafața acelei ciudate ființe calități umane care pentru mine au rămas până acum cu încăpățânare

adormite“.[516] Într-o scrisoare adresată lui Thornton Wilder, Martha scria: „Hitler își ameliorează categoric atitudinea“.[517]

Acest sentiment de normalitate se contura deopotrivă și în alte sfere de activitate. Cifra oficială a șomerilor arăta o scădere rapidă, de la 4,8 milioane în 1933 la 2,7 în 1934, deși asta se datora în mare parte unor măsuri precum distribuirea unei norme de muncă pentru un singur om la doi oameni și unei campanii de propagandă agresivă care urmărea să descurajeze femeile să muncească.[518] „Sălbaticele“ lagăre de concentrare fuseseră închise, grație parțial comandantului Gestapo, Rudolf Diels. În cadrul Ministerului de Interne al Reichului, se discuta despre desființarea definitivă a custodiei protectoare și a lagărelor de concentrare.[519]

Chiar și Dachau părea să fi devenit civilizat. Pe 12 februarie 1934, un reprezentant al sectei protestante a Quakerilor, Gilbert L. MacMaster, s-a dus să viziteze lagărul, după ce i s-a garantat permisiunea de a vedea un deținut, un bărbat în vârstă de 64 de ani, fost deputat în Reichstag pe nume George Simon, care fusese arestat deoarece era socialist. MacMaster a luat trenul din München și o jumătate de oră mai târziu a coborât în satul Dachau, pe care l-a descris ca fiind „un sat de artiști“. De aici, a mers pe jos încă o jumătate de oră ca să ajungă la lagăr.

A fost surprins de ceea ce a găsit acolo. „S-au raportat mai multe atrocități în acest lagăr decât din oricare altul din Germania“, scria el.[520] „La exterior, însă, locul arată mai bine decât oricare alt lagăr pe care l-am văzut.“ Fosta fabrică de praf de pușcă în care era amplasat lagărul fusese construită în timpul fostului război mondial. „Existau case bune pentru chimiști și funcționari; barăcile pentru muncitori erau mai stabile, întreaga fabrică fiind încălzită cu aburi“, a constatat MacMaster. „Asta face ca Dachau să pară mai bine echipat pentru confortul prizonierilor, mai ales pe vreme rece, decât un lagăr provizoriu dintr-o veche fabrică sau dintr-o fermă. De fapt, aspectul întregului ansamblu este mai degrabă cel al unei instituții permanente decât al unui lagăr.“

Deținutul Simon a fost adus curând în garnizoană pentru a se întâlni cu MacMaster. Era îmbrăcat într-o uniformă cenușie de deținut și părea sănătos. „Nu s-a plâns de nimic“, scria MacMaster, „decât că suferea enorm de reumatism acut.“

Mai târziu în aceeași zi, MacMaster a stat de vorbă cu un oficial al poliției care i-a spus că lagărul găzduia 2 000 de deținuți. Doar 25 erau evrei, iar aceștia, a insistat oficialul, erau închiși pentru motive politice, nu din cauza religiei. MacMaster auzise însă relatându-se că cel puțin 5 000 de prizonieri erau deținuți acolo și că 40 sau 50 erau evrei, dintre care numai „unul sau doi“ fuseseră arestați pe motive politice; alții fuseseră arestați ca urmare a denunțurilor oamenilor „care au vrut să le facă rău în afaceri și alții pentru că au fost acuzați de relații cu fete non-evreice“. A fost surprins să îl audă pe oficial spunând că el considera că lagărele erau „temporare și că aștepta ziua când se va renunța la ele“.

MacMaster a descoperit că Dachau avea chiar o anumită frumusețe. „Era o dimineață foarte rece“, scria el. „Fusese o ceață atât de deasă cu o seară înainte, că abia reușisem să îmi găsesc hotelul. În acea dimineață însă, cerul era perfect albastru, culorile Bavariei fiind alb, simbolizând norii, și albastru, simbolizând albastrul văzduhului bavarez, iar ceața de cu o seară înainte acoperise copacii cu un strat gros de promoroacă.“ Totul era acoperit cu o dantelă sclipitoare de cristale de gheață, dând lagărului un aspect ireal, ca de poveste. În lumina soarelui, mestecenii din preajma mlaștinii în mijlocul căreia era amplasat păreau spirale de diamant.

Dar, ca în atâtea alte situații din noua Germanie, aspectul exterior al Dachaului era înșelător. Curățenia și eficiența lagărului nu avea deloc legătură cu dorința de a trata deținuții uman. În iunie anterior, un ofițer SS, pe nume Theodor Eicke, preluase conducerea lagărului și scrisese un set de reguli care au devenit mai târziu modelul pentru toate lagărele. Publicate pe 1 octombrie 1933, noile reguli reglementau relația dintre paznici și deținuți, eliminând în acest sens actul pedepsirii din categoria impulsului și al capriciului și introducându-l într-un plan în care disciplina devenea sistematică, imparțială și previzibilă. Acum măcar toată lumea cunoștea regulile, însă regulile erau aspre și, în mod explicit, nu lăsau loc pentru milă.

„Toleranța înseamnă slăbiciune“, scria Eicke în introducerea regulilor.[521] „În lumina acestei concepții, pedeapsa va fi aplicată necruțător de fiecare dată când interesele patriei o cer.“ Abateri minore atrăgeau după ele bătaia cu o nuia și izolare la carceră. Chiar și ironia costa. Opt zile de carceră și „25 de lovituri“ erau rezervate pentru „oricine face remarci depreciative sau

ironice la adresa unui membru al SS, omițând deliberat regulile stabilite de respect, sau care refuză în oricare alt fel să se supună măsurilor disciplinare“. O clauză generală, Articolul 19, se referea la „pedepsele ocazionale“, care includeau mustrări, bătăi și „legări la stâlp“. O altă secțiune expunea regulile pentru spânzurătoare. Moartea era pedeapsa pentru oricine discuta politică sau era prins întâlnindu-se cu alții „în scopul de a face agitație“. Chiar și strângerea de „informații adevărate ori false despre lagărul de concentrare“ sau primirea unor astfel de informații ori discutarea despre el cu alții putea trimite un deținut la spânzurătoare. „Dacă un deținut încearcă să evadeze“, scria Eicke, „va fi împușcat fără somație.“ Focul de armă se impunea și ca reacție la revoltele deținuților. „Focurile de avertisment“, scria Eicke, „sunt interzise din principiu.“

Eicke s-a asigurat ca toți noii gardieni să fie complet îndoctrinați, după cum avea să mărturisească mai târziu unul dintre stagiarii lui, Rudolf Höss. Höss a devenit gardian la Dachau în 1934, amintindu-și cum Eicke repeta la nesfârșit același mesaj: „Orice semn de milă arătat «inamicilor statului» este nevrednic pentru un membru SS. Nu era loc în rândurile SS-ului pentru bărbații slabi de înger, care ar fi făcut mai bine să se retragă rapid la o mănăstire. El avea nevoie doar de oameni duri, hotărâți, care să îi execute necruțător orice ordin.“[522] Elev silitor, Höss avea să devină mai târziu comandant la Auschwitz.

*

La prima vedere, persecutarea evreilor părea să se mai fi potolit și ea. „În afară, Berlinul a prezentat în timpul șederii mele recente acolo o înfățișare normală“, scria David J. Schweitzer, funcționar superior la American Joint Distribution Committee, poreclită Joint, o organizație filantropică de ajutorare a evreilor.[523] „Atmosfera nu s-a schimbat, politețea generală primează.“ Evreii care fugiseră cu un an în urmă începuseră acum să se întoarcă, scria el. Aproximativ 10 000 de evrei care plecaseră la începutul lui 1933 se întorseseră până la începutul lui 1934, deși emigrarea – 4 000 de evrei în 1934 – continua.[524] „Actuala situație este astfel într-o asemenea

măsură atât de bine mascată încât am auzit un american, unul care tocmai și-a petrecut o săptămână traversând Germania către o țară vecină, spunând că nu a putut vedea că s-ar fi întâmplat practic ceva care să agite într-atât lumea din exterior.“

Dar Schweitzer a înțeles că asta era în mare parte o iluzie. Violența deschisă împotriva evreilor părea să se fi potolit, însă o opresiune cu mult mai subtilă îi luase locul. „Ceea ce nu a văzut prietenul nostru din aspectele exterioare este tragedia care lovește zilnic angajații ce își pierd treptat posturile“, scria Schweitzer. El a dat exemplul magazinelor universale din Berlin, în mod obișnuit deținute de evrei și cu angajați evrei. „Deși, pe de o parte, se poate vedea un magazin universal evreiesc plin ca de obicei cu non-evrei și evrei deopotrivă, în magazinul imediat alăturat se poate observa absența totală a oricărui angajat evreu.“ În mod similar, situația era diferită de la comunitate la comunitate. Un oraș îi putea surghiuni pe evrei, în vreme ce în următorul oraș evreii și non-evreii continuau „să conviețuiască laolaltă cu vecinii lor și să își vadă de preocupările lor pe cât puteau de bine și nemolestați“.

În mod similar, Schweitzer a observat puncte de vedere divergente în rândul liderilor evrei din Berlin. „O tendință este să nu se spere la nimic, căci lucrurile se vor înrăutăți“, scria el. „Cealaltă tendință însă, este exact opusă, dar la fel de clară, și anume o tendință ce rezultă din gândirea raportată la martie 1934 în loc de martie 1933, împăcându-se cu situația actuală, acceptând inevitabilul, adaptându-se la deplasări în propiile cercuri limitate și sperând că așa cum lucrurile s-au schimbat din martie 1933 până în martie 1934, ele vor continua să se schimbe într-o manieră favorabilă.“

*

Declarațiile solemne de pace ale lui Hitler reprezentau cea mai flagrantă înșelăciune oficială. Oricine făcea efortul să călătorească prin zona rurală din afara Berlinului observa imediat acest lucru. Raymond Geist, consul general în funcție, făcea de regulă astfel de drumuri, adesea pe bicicletă. „Înainte de sfârșitul lui 1933, în timpul frecventelor mele excursii, am

descoperit în afara Berlinului pe aproape fiece drum ce iese din oraș, noi și mari stabilimente militare, inclusiv câmpuri de antrenament, aeroporturi, barăci, terenuri de manevră, stații antiaeriene și altele de felul ăsta.“[525]

Chiar și nou-sositul Jack White și-a dat seama de adevărata realitate a celor ce se petreceau. „Oricine merge cu mașina la țară duminica, poate vedea cămășile brune la instrucție în pădure“, i-a spus el cumnatului său, Moffat.[526]

White a fost uimit să afle că tânăra fiică a unui prieten era obligată să își petreacă fiecare după-amiază de miercuri exersând arta aruncării grenadelor de mână.

*

Normalitatea superficială a Germaniei masca, de asemenea, și conflictul tot mai intens dintre Hitler și Röhm. Dodd și cei care petrecuseră timp în Germania știau prea bine că Hitler intenționa să crească efectivele armatei actuale, Reichswehr, în ciuda interdicțiilor explicite ale Tratatului de la Versailles, și că Röhm, căpitan SA, voia ca această creștere să includă și toate unitățile SA, parte a campaniei sale de dobândire a controlului asupra armatei naționale. Ministrul apărării, Blomberg, și generalii de armată îl detestau pe Röhm și disprețuiau legiunile lui necioplite de soldați în cămăși brune. Göring îl ura și el pe Röhm și vedea dorința lui de putere ca pe o amenințare la adresa controlului lui asupra noilor forțe aeriene ale Germaniei, mândria lui, la construirea cărora lucra acum discret, dar energic.

Rămânea neclar unde mai exact se afla Hitler în tot acest tablou. În decembrie 1933, Hitler l-a făcut pe Röhm membru al cabinetului său. De Anul Nou, i-a trimis lui Röhm calde felicitări, publicate în presă, în care își lăuda vechiul aliat pentru înființarea unei legiuni atât de eficiente. „Trebuie să știi că îi sunt recunoscător soartei, care mi-a permis să-l pot numi pe un bărbat ca tine prietenul meu și tovarășul meu de arme.“[527]

Curând după aceea însă, Hitler i-a ordonat lui Rudolf Diels să întocmească un raport despre atrocitățile comise de trupele SA și despre practicile homosexuale ale lui Röhm și ale cercului acestuia.[528] Diels a afirmat ulterior că Hitler i-a mai cerut și să îl ucidă pe Röhm și pe alți anumiți „trădători", dar că el a refuzat.

Președintele Hindenburg, presupusa ultimă piedică în calea lui Hitler, părea că nu avea habar de presiunea care se acumula dedesubt. Pe 30 ianuarie 1934, Hindenburg a dat o declarație publică, felicitându-l pe Hitler pentru „marele progres" pe care Germania îl făcuse în anul de când el devenise cancelar. „Am încredere", scria el, „că, în anul ce vine, tu și colegii tăi de muncă veți continua cu succes și că veți desăvârși, cu ajutorul lui Dumnezeu, marea operă a reconstruirii Germaniei, pe care ați început-o atât de avântat, cu sprijinul îmbucurătoarei nou-dobândite unități naționale a poporului german."[529]

Așadar, anul începea cu un sentiment vădit că vremuri bune se iveau la orizont și, pentru membrii familiei Dodd, cu o serie nouă de petreceri și banchete. Invitațiile oficiale soseau tipărite pe cărți poștale puse în plicuri, urmate, ca de obicei, de diagrama locurilor la mese. Conducerea nazistă prefera un aranjament complicat, în care mesele formau o mare potcoavă dreptunghiulară, cu invitații înșirați de-a lungul interiorului și exteriorului configurației. Cei așezați pe interior își petreceau seara într-un abis de disconfort social, cu spatele la ceilalți invitați. O astfel de invitație a venit și pentru Dodd și familia sa de la vecinul lor, căpitanul Röhm.

Martha ar fi avut motive să păstreze o copie a graficului locurilor. Röhm, der Hausherr, sau amfitrionul, era așezat în capul potcoavei, având o perspectivă perfectă asupra tuturor celor așezați dinaintea lui.[530] Dodd s-a așezat în dreapta lui Röhm, pe locul de onoare. Imediat în fața mesei lui Röhm, pe cel mai incomod loc de la masa-potcoavă, ședea Heinrich Himmler, care îl detesta.

Capitolul 29. Comentarii răutăcioase

La Washington, subsecretarul Phillips l-a chemat pe Jay Pierrepont Moffat în biroul lui „pentru a citi o serie de scrisori de la ambasadorul Dodd“, așa cum nota Moffat în jurnalul lui.[531] Printre acestea erau scrisori recente în care Dodd își relua plângerile cu privire la bogăția funcționarilor de la externe și la numărul de evrei din echipa lui, cât și una care îndrăznea să sugereze politica externă pe care America ar fi trebuit să o adopte.[532] Națiunea, scrisese Dodd, trebuia să scape de „justificata ei distanță“ deoarece „o nouă luptă pe viață și pe moarte în Europa ne-ar afecta pe toți – mai ales dacă în paralel ar exista încă un conflict similar în Extremul Orient (după cum cred că se discută în adunările secrete)“.[533] Dodd accepta reticența Congresului de a se implica în problemele externe, dar adăuga: „Cred, totuși, că realitatea contează; chiar dacă nu ne place“.

Deși Phillips și Moffat nu îl plăceau pe Dodd, știau că aveau putere limitată asupra lui dată fiind relația sa cu Roosevelt, care îi permitea lui Dodd să sară peste Departamentul de Stat și să comunice direct cu președintele de câte ori dorea. Acum, în biroul lui Phillips, ei citeau scrisorile lui Dodd și clătinau din cap. „Ca de obicei“, scria Moffat în jurnalul lui, „îl dezgustă totul.“[534] Într-o scrisoare, Dodd îi descrisese pe doi dintre funcționarii săi ca fiind „competenți, dar necalificați“ – lucru care l-a făcut pe Moffat să exclame: „Ce-o mai fi însemnând și asta“.

Miercuri, 3 ianuarie, Phillips i-a scris lui Dodd pe un ton rece și disprețuitor, pentru a se referi la unele dintre nemulțumirile acestuia, dintre care una avea de a face cu transferul nepotului lui Phillips, Orme Wilson, la Berlin. Venirea lui Wilson în luna noiembrie a anului precedent iscase o furie competitivă în cadrul ambasadei. Phillips îl apostrofa acum pe Dodd că nu gestionase mai bine situația. „Sper că nu va fi dificil pentru dumneavoastră să descurajați noi discuții de natură indezirabilă în rândurile membrilor echipei dumneavoastră.“[535]

Cât despre repetata nemulțumire a lui Dodd cu privire la obiceiurile de muncă și calificările angajaților, Phillips a scris: „Mărturisesc că nu reușesc să vă înțeleg sentimentul că «cineva din Departament încurajează oamenii în atitudini și conduite nepotrivite»“.[536]

Phillips a citat o observație mai veche a lui Dodd cum că ar fi fost prea mulți evrei printre funcționarii ambasadei, dar s-a declarat „oarecum nedumerit“ cu privire la soluția pentru această problemă. Dodd îi spusese anterior că nu dorea să transfere pe nimeni din ambasadă, dar acum părea că dorea. „Doriți să transferați pe cineva?“ a întrebat Phillips. Și a adăugat: „Dacă… chestiunea rasială este una care necesită corecții având în vedere situația specială din Germania, ar fi perfect posibil pentru Departament să facă acest lucru în urma unei recomandări ferme a dumneavoastră“.

*

În aceeași miercuri, la Berlin, Dodd îi scria o scrisoare lui Roosevelt pe care o considera atât de delicată încât nu doar că a scris-o de mână, dar a și trimis-o mai întâi prietenului său, colonelul House, pentru ca acesta să i-o înmâneze personal președintelui. Dodd cerea ca Phillips să fie demis din postul de subsecretar și să i se dea un alt post, poate ca ambasador undeva. A sugerat Paris și a adăugat că plecarea lui Phillips de la Washington „ar limita puțin favoritismele care primează acolo“.[537]

El a scris: „Să nu credeți că urmăresc un interes personal sau că aș avea vreo nemulțumire personală cu privire la ceva. Sper“ – sper – „că serviciul public este cel care motivează scrisoarea [aceasta].“

Capitolul 30. Premoniția

Martha era mistuită de dragostea pentru Boris. Amantul ei francez, Armand Berard, suferea simțindu-se părăsit undeva în decor. Diels s-a retras și el, deși a rămas un companion frecvent.

La începutul lui ianuarie, Boris a aranjat o întâlnire cu Martha, una dintre cele mai romantice pe care le trăise ea vreodată, deși nu fusese avertizată în prealabil de ce urma să se întâmple, în afara rugăminții lui Boris de a se îmbrăca în rochia lui preferată – de mătase aurie, cu umerii goi și un decolteu adânc, care lăsa mult la vedere, strânsă în talie.[538] Ea a adăugat un colier de ambră și un corsaj de gardenii, pe care îl primise de la Boris.

Fritz, majordomul, l-a întâmpinat pe Boris la intrare, dar înainte să poată anunța oaspetele rus, Boris a luat-o la fugă pe scări până la primul etaj. Fritz s-a dus după el. Martha tocmai venea pe hol către scări, după cum singură scria într-o descriere detaliată a serii. Când a văzut-o, Boris a căzut în genunchi.

„Oh my darling!“, a spus el, în engleză. Apoi, în germană: „Arăți splendid“.

Ea a fost încântată și ușor stânjenită. Fritz a zâmbit. Boris a condus-o la Fordul lui – cu acoperișul tras, din fericire, din cauza frigului – și au plecat amândoi la restaurantul Horcher’s de pe Lutherstrasse, la câteva străzi spre sud de Tiergarten. Era unul dintre cele mai rafinate restaurante din Berlin, specializat în vânat, și se spunea că era locul unde prefera Göring să mănânce. Era, de asemenea, menționat într-o nuvelă din 1929, scrisă de autoarea, pe atunci populară, Gina Kaus, ca fiind locul unde trebuia să mergi dacă scopul tău era să seduci pe cineva.[539] Puteai fi condus spre una dintre banchetele din piele din restaurant și să îl vezi la câteva mese mai încolo pe Göring, strălucitor în uniforma preferată a momentului. În alte vremuri, acolo te puteai întâlni cu scriitori, artiști, muzicieni și cunoscuți investitori și oameni de știință evrei, însă acum majoritatea fugiseră sau se treziseră deodată izolați în circumstanțe care nu le permiteau ieșiri costisitoare în

oraș. Restaurantul rezista însă, de parcă nici nu ar fi știut că ceva se schimbase în lumea de afară.

Boris rezervase un separeu, unde el și Martha au luat o cină extravagantă, cu somon afumat, caviar, supă de țestoasă și pui în stilul care ajunsese să fie cunoscut drept „Kievsky". La desert, au avut cremă bavareză cu coniac. Au băut șampanie și votcă. Martha a fost încântată de mâncare, de băutură, de tot cadrul măreț, dar era nelămurită. „De ce toate astea, Boris?", l-a întrebat ea. „Ce sărbătorim?"

Drept răspuns, el i-a zâmbit doar. După cină, au pornit cu mașina spre nord și a luat-o pe Tiergartenstrasse, ca și cum s-ar fi îndreptat către reședința lui Dodd, dar, în loc să oprească acolo, Boris a continuat drumul. Au mers încet de-a lungul hotarului împădurit întunecat al parcului până au ajuns la Poarta Brandenburg și Unter den Linden, lățimea de 60 de metri a bulevardului fiind plină de automobile ale căror faruri îl făceau să semene cu un fluviu de platină. O stradă mai spre est de poartă, Boris a oprit în fața ambasadei Uniunii Sovietice, la Unter den Linden 7. A condus-o pe Martha în clădire și de-a lungul câtorva coridoare, apoi au urcat niște scări, până au ajuns în fața unei uși nemarcate.

El a zâmbit și a deschis ușa, apoi a pășit într-o parte și a lăsat-o pe ea să intre. A aprins o lampă de birou și două lumânări roșii. Camera îi amintea Marthei de internatul facultății, deși Boris făcuse tot ce putuse pentru a o înfrumusețea cumva. Ea a văzut un scaun cu spătar drept, două fotolii și un pat. Pe pernă, el așezase un șervet brodat despre care i-a spus că era din Caucaz. Pe masa de lângă fereastră era un samovar pentru ceai.

Într-un colț al camerei, pe un raft de cărți, Martha a găsit o colecție de fotografii cu Vladimir Lenin aranjate în jurul unui portret mai mare care îl înfățișa într-o ipostază pe care Martha nu o mai văzuse până atunci, de parcă ar fi fost un instantaneu făcut de un prieten, nicidecum Lenin cel cu chip sever promovat de propaganda sovietică. Mai erau acolo mai multe broșuri în rusă, una cu un titlu lucios, pe care Boris i l-a tradus: „Echipele de inspecție ale lucrătorilor și ale țăranilor". Boris i-a spus că acela era „colțul Lenin", echivalentul sovietic al icoanelor pe care rușii ortodocși le atârnau, în mod tradițional, într-un colț al încăperii. „Poporul meu, așa cum probabil

ai citit în romanele rusești care îți plac, avea, și mai are încă, un colț cu icoane“, i-a spus el. „Dar eu sunt un rus modern, comunist!“

Într-un alt colț, Martha a descoperit un al doilea altar, însă elementul central al acestuia, a văzut ea, era ea însăși. Boris îl numea „colțul Martha“. Pe o măsuță, era o fotografie a ei, licărind la lumina roșietică a uneia dintre lumânările lui Boris. Mai pusese acolo câteva dintre scrisorile ei și alte fotografii. Fiind un fotograf amator entuziast, Boris îi făcuse multe fotografii în timpul călătoriilor lor în jurul Berlinului. Mai erau acolo și talismane – o batistă de in pe care i-o dăduse ea ca răspuns la cele trei maimuțele trimise de el – atâta doar că Boris accesorizase pânza adăugându-i un mic halou creat dintr-un fir subțirel de aur.

Recent, pusese conuri de pin și rămurele de tufe perene pe altarul Marthei, iar acestea umpleau camera cu o mireasmă de pădure. Le adăugase și pe acestea, i-a spus el, ca simbol al iubirii lui „perene“ pentru ea.

„Dumnezeule, Boris“, a râs ea, „ești un romantic! Este ceva ce se cade pentru un comunist dur ca tine?“

În afară de Lenin, i-a spus el, „pe tine te iubesc cel mai mult“. I-a sărutat apoi umărul gol și a devenit brusc foarte serios. „Dar, în caz că nu înțelegi încă“, a spus el, „partidul și țara mea trebuie să fie mereu pe primul loc.“

Transformarea bruscă, expresia de pe chipul lui – Martha a râs din nou. I-a spus lui Boris că înțelegea. „Tata simte pentru Thomas Jefferson aproape ceea ce simți tu pentru Lenin“, a spus ea.

S-au făcut comozi, când, deodată, ușa s-a deschis încet și în cameră a intrat o fată blondă de vreo nouă ani, după aprecierea Marthei. Și-a dat seama imediat că trebuia să fie fiica lui Boris. Avea ochii tatălui ei – „ochi extraordinari, luminoși“, scria Martha – deși, din multe alte privințe, nu semăna deloc cu el. Avea fața banală și îi lipsea veselia exuberantă a tatălui ei. Părea posomorâtă. Boris s-a ridicat și s-a dus la ea.

„De ce este așa de întuneric aici?“ a întrebat fiica lui. „Nu-mi place.“

Vorbea în rusește, Boris traducea. Martha a bănuit că fata vorbea germana, dat fiind că făcea școala la Berlin, dar vorbea în rusă acum din capriciu.

Boris a aprins o lumină din tavan, un simplu bec fără abajur. Lumina lui puternică a disipat instantaneu toată atmosfera romantică pe care el reușise să o creeze cu lumânările și altarele. I-a spus fiicei lui să dea mâna cu Martha, iar fata s-a supus, deși fără tragere de inimă. Martha a considerat ostilitatea fetei neplăcută, dar explicabilă.

Fata a întrebat-o, în rusă: „De ce ești așa elegantă?“

Boris i-a explicat că ea era Martha despre care îi povestise. Era îmbrăcată așa de frumos, a spus el, pentru aceasta era prima ei vizită la ambasada sovietică, deci, o ocazie specială.

Fata a studiat-o pe Martha. O urmă de zâmbet i-a apărut pe chip. „Este foarte drăguță“, a spus fata. „Dar este prea slabă.“

Boris i-a explicat că Martha era totuși sănătoasă.

Boris s-a uitat la ceas. Era aproape zece seara. A urcat-o pe copilă pe genunchii lui, a cuprins-o în brațe și a început să o mângâie ușor pe cap. El și Martha au început să discute diverse în timp ce fata o privea insistent pe Martha. După câteva momente, Boris s-a oprit din mângâiat și a strâns-o pe fiica lui în brațe, semnalul că era timpul să meargă la culcare. Aceasta făcut o reverență și a spus încet și în silă, în germană: „Auf Wiedersehen, Fräulein Marta“.

Boris a luat-o pe fată de mână și a ieșit cu ea din cameră.

În lipsa lui, Martha a început să studieze mai cu atenție camera lui Boris, fără a se întrerupe nici după revenirea lui. Se mai uita spre el din când în când.

„Lenin a fost foarte uman“, a spus el, zâmbind. „Ar fi înțeles colțul tău.“

S-au întins amândoi pe pat și s-au luat în brațe. El i-a povestit despre viața sa – cum tatăl lui își abandonase familia și cum, la 16 ani, el se alăturase

Gărzilor Roșii. „Vreau ca fiica mea să aibă o viață mai ușoară“, a spus el. Voia același lucru și pentru țara lui. „Nu am avut parte decât de tiranie, război, revoluție, teroare, război civil, foamete. Dacă nu suntem atacați din nou, s-ar putea să avem o șansă să realizăm ceva nou și unic în istoria lumii. Înțelegi?“

Povestind acestea, au început să i se prelingă lacrimi pe obraji. Martha se obișnuise deja cu asta. El i-a spus care îi erau visurile de viitor.

„Apoi m-a strâns la pieptul lui“, scria ea. „De sub claviculă și până la ombilic, pielea îi era acoperită de un păr de culoarea mierii, fin ca un puf… Sincer, mi s-a părut frumos și mi-a dat un sentiment de căldură, de confort, de intimitate.“

Când seara s-a încheiat, el a făcut ceai și l-a turnat în cești tradiționale – pahare transparente într-un cadru metalic.

„Acum, iubita mea“, a spus el, „în ultimele câteva ore, ți-am oferit o frântură de seară rusească.“

*

„Cum aș fi putut să-i spun“, scria ea mai târziu, „că fusese una dintre cele mai ciudate seri din viața mea?“ Un sentiment premonitoriu stricase bucuria. S-a întrebat dacă Boris, devenind atât de legat de ea – cu acel colț pentru Martha în ambasadă și cu îndrăzneala de-a o aduce în camera lui – nu încălcase cumva o interdicție nescrisă. Avusese sentimentul că „un ochi răuvoitor“ luase la cunoștință. „A fost“, așa cum își amintea, „ca și cum un vânt întunecat pătrunsese în camera aceea.“

Mai târziu în seara aceea, Boris a condus-o acasă cu mașina.

Capitolul 31. Frământări nocturne

Viața familiei Dodd trecea printr-o schimbare subtilă. Dacă altă dată se simțiseră liberi să spună orice doreau în casa lor, acum simțeau o constrângere nouă și neobișnuită. În acest sens, viața lor reflecta miasma mai cuprinzătoare care îneca orașul dincolo de zidul grădinii lor. Începuse să circule peste tot un banc: Un bărbat îl sună la telefon pe un altul și, în timpul conversației, întreabă: „Ce mai face Unchiul Adlof?“[540] Nu trece mult și se trezește la ușă cu poliția, care insistă ca omul să facă dovada existenței Unchiului Adolf, ca nu cumva întrebarea să fi fost, de fapt, un mesaj codificat referitor la Hitler. Germanii refuzau să se mai cazeze în cabane de schi la comun de teamă ca nu cumva să vorbească în somn. Amânau intervenții chirurgicale de teamă că, sub anestezie, ar fi putut vorbi gura fără ei. Visele reflectau anxietatea înconjurătoare. Un german a visat că un membru SA a venit la el acasă și a deschis ușa cuptorului, iar din cuptor a început să se audă fiecare remarcă negativă rostită în acea casă împotriva guvernului.[541] După ce trăise experiența vieții în Germania nazistă, Thomas Wolfe a scris: „O nație întreagă… infestată cu virusul fricii omniprezente. Era un fel de paralizie înfiorătoare, care deforma și estropia toate relațiile interumane.“[542]

Evreii, desigur, resimțeau această realitate cel mai acut. Un sondaj în rândul celor fugiți din Germania, realizat între 1993 și 2001 de socio-istoricii Eric A. Johnson și Karl-Heinz Reuband, a arătat că 33% simțiseră „teama constantă de arest“.[543] Printre cei care trăiseră în urbe mici, peste jumătate și-au amintit că au resimțit o astfel de frică. Majoritatea cetățenilor non-evrei, însă, au afirmat că au resimțit mai puțină teamă – în Berlin, de exemplu, doar 3% și-au descris teama de arest drept constantă –, dar nu s-au simțit complet relaxați. Majoritatea germanilor au resimțit mai degrabă un fel de ecou al normalității. A apărut în rândurile lor conștientizarea faptului că posibilitatea unor vieți normale „depindea de acceptarea regimului nazist, de menținerea unei atitudini supuse și de lipsa unei riposte vădite“. Dacă se aliniau, dacă se lăsau „coordonați“, erau în siguranță – deși sondajul a mai arătat și o surprinzătoare tendință în rândul berlinezilor non-evrei de a ieși din când în când din rând. Aproximativ 32% și-au amintit că spuneau bancuri

antinaziste, iar 49% au afirmat că ascultau transmisiuni radio ilegale din Marea Britanie sau din altă parte.[544] Cu toate acestea, au îndrăznit să comită astfel de acte doar în privat ori în prezența unor prieteni de încredere, pentru că înțelegeau că urmările ar fi putut fi letale.

Pentru familia Dodd, la început totul fusese atât de nou și de neplauzibil că păruse aproape amuzant. Martha râsese prima oară când prietena ei, Mildred Fish Harnack, insistase să se închidă în baie pentru o conversație privată. Mildred credea că în băi, având puțin mobilier, era mai greu să se monteze instalații de ascultare decât într-o cameră de zi încărcată. Chiar și în baie, Mildred „a șoptit aproape imperceptibil", scria Martha.[545]

Rudolf Diels a fost primul care i-a dezvăluit Marthei deloc amuzanta realitate a nou-apărutei culturi a ascultatului din Germania. El a invitat-o într-o zi la biroul lui și, cu vădită mândrie, i-a arătat o serie de echipamente folosite pentru înregistrarea conversațiilor telefonice.[546] A făcut-o să creadă că un aparat de ascultat fusese într-adevăr instalat în birourile Ambasadei SUA și la ea acasă. Predomina informația că agenții naziști instalau microfoanele în telefoane pentru a intercepta conversațiile din încăperile respective. Într-o noapte târziu, Diels a părut să confirme acest lucru. Martha mersese cu el să danseze. După aceea, când au ajuns înapoi acasă, ea și Diels au urcat în bibliotecă, să bea ceva. El era neliniștit și a vrut să spună ceva. Martha a luat o pernă mare, apoi a traversat camera până la masa de lucru a tatălui ei. Diels, uluit, a întrebat-o ce făcea. Ea i-a spus că voia să pună perna peste telefon. Diels a încuviințat din cap încet, după cum și-a amintit ea, iar „pe chip i-a apărut un zâmbet sinistru".[547]

Martha i-a povestit totul tatălui ei a doua zi. Vestea l-a surprins pe Dodd. Deși credea în interceptarea corespondenței, în ascultarea telefoanelor și a liniilor de telegraf și în probabilitatea interceptării conversațiilor din birourile ambasadei, nu și-ar fi imaginat niciodată un guvern atât de deșănțat încât să plaseze microfoane în reședința privată a unui diplomat. A luat totuși în serios informația. Văzuse deja destul comportament surprinzător la Hitler și la subalternii lui pentru a înțelege că orice era posibil. A umplut o cutie de carton cu vată, din câte și-a amintit Martha, și a folosit-o pentru a-și acoperi propriul telefon de fiecare dată când o conversație din bibliotecă aluneca înspre sfera confidențială.[548]

Pe măsură ce timpul trecea, familia Dodd se confrunta tot mai mult cu o anxietate amorfă ce se infiltra în viața cotidiană, alterându-le treptat felul în care trăiau. Schimbarea s-a produs lent, instalându-se ca o negură palidă care se strecoară în cele mai mici cotloane. Era ceva prin care păreau să treacă toți cei ce locuiau în Berlin. Începeai să gândești altfel despre cei cu care te vedeai la masa de prânz și, așa stând lucrurile, alegeai cu grijă cafeneaua sau restaurantul, pentru că umblau zvonuri despre locurile pe care agenții Gestapo le preferau ca ținte – barul de la Adlon, de exemplu. Pândeai puțin pe la colțurile străzilor ca să te asiguri că fețele pe care le-ai văzut la ultimul colț au apărut acum sau nu și la colțul ăsta. În cele mai obișnuite dintre situații, vorbeai cu băgare de seamă și erai atent la cei din preajmă într-un fel în care nu mai fuseseși până atunci. Berlinezii au ajuns să practice ceea ce a devenit cunoscut drept „privirea germană“ – der deutsche Blick – o privire scurtă în toate direcțiile când te întâlneai cu un prieten ori un cunoscut pe stradă.[549]

Viața de acasă a familiei Dodd devenise din ce în ce mai puțin spontană. Au ajuns să aibă din ce în ce mai puțină încredere mai ales în majordomul lor, Fritz, care își folosea din plin talentul de a se deplasa fără pic de zgomot. Martha îl bănuia că trăgea cu urechea când avea prieteni sau iubiți invitați acasă. De fiecare dată când apărea în toiul unei conversații de familie, discuția înceta și devenea banală, o reacție aproape reflexă.[550]

După vacanțe sau sfârșituri de săptămână în deplasare, revenirea acasă a familiei era mereu umbrită de probabilitatea ca, în absența lor, în casă să se fi instalat noi aparate sau să se fi înlocuit cele vechi. „Răceala cuvintelor scrise pe o bucată de hârtie nu are cum să exprime la adevărata dimensiune a ce poate face acest spionaj ființei umane“, scria Martha.[551] Suprima discuțiile de rutină – „dezbaterile familiale și libertatea vorbirii și a acțiunii erau atât de îngrădite că am pierdut până și ultima urmă de asemănare cu o familie americană normală. De câte ori voiam să stăm de vorbă, trebuia să ne uităm prin colțuri și îndărătul ușilor, să avem grijă de telefon și să vorbim în șoaptă.“ Stresul întregii acestei situații a marcat-o serios pe mama Marthei. „Timpul trecea, iar oroarea creștea“, scria Martha, „amabilitatea și bunăvoința ei față de oficialii naziști cu care era silită să se se întâlnească, pe care trebuia să îi primească în casă și alături de care era forțată să se

așeze, deveniseră o povară atât de apăsătoare pentru ea, că abia o mai putea duce.“[552]

În cele din urmă, Martha a început să întrebuințeze coduri rudimentare în comunicarea cu prietenii, o practică tot mai comună în toată Germania.[553] Prietena ei, Mildred, folosea un cod pentru scrisorile trimise acasă prin care meșteșugea fraze care însemnau exact opusul celor indicate de cuvintele folosite.[554] Celor din afară le era greu să înțeleagă faptul că astfel de practici deveniseră uzuale și necesare. Un profesor american, prieten al familiei Dodd, Peter Olden, i-a scris lui Dodd pe 30 ianuarie 1934, pentru a-i spune că primise un mesaj de la cumnatul lui din Germania în care bărbatul descria un cod pe care intenționa să îl folosească în toată corespondența viitoare. Cuvântul „ploaie“, în orice context, urma să însemne că fusese dus într-un lagăr de concentrare. Cuvântul „zăpadă“ însemna că era torturat. „Pare de-a dreptul incredibil“, i-a spus Olden lui Dodd.[555] „Dacă tu crezi că tot ce îți scriu aici este, de fapt, o glumă proastă, mă întreb dacă mi-ai putea spune asta într-o scrisoare.“

Răspunsul precaut al lui Dodd a fost un adevărat studiu de omisiune deliberată, deși sensul lui era clar. El ajunsese să creadă că până și corespondența diplomatică era interceptată și citită de agenții germani. Un subiect de îngrijorare crescândă era numărul de angajați germani care lucrau pentru consulat și ambasadă. Un funcționar anume atrăsese cu precădere atenția oficialilor consulari: Heinrich Rocholl, un vechi angajat care ajuta la pregătirea rapoartelor pentru atașatul comercial american, al cărui sediu se afla la primul etaj al consulatului de pe Bellevuestrasse. În timpul lui liber, Rocholl fondase o organizație pro-nazistă, Asociația Foștilor Studenți Germani în America, organizație care scotea o publicație numită Rundbriefe. În ultima vreme, Rocholl fusese descoperit încercând „să afle conținutul rapoartelor confidențiale ale atașatului comercial“, conform unui memorandum pe care consulul general în funcție, Geist, îl trimisese la Washington.[556] „Tot el a purtat conversații cu alți membrii germani ai personalului care oferă asistență în lucrul la rapoarte, cărora le-a sugerat că munca lor trebuie să fie sub toate aspectele favorabilă actualului regim.“ Într-unul din numerele publicației Rundbriefe, Geist a descoperit un articol în care „se făceau aluzii disparate la ambasador, cât și la domnul Messersmith“. Pentru Geist, aceasta a fost picătura care a umplut paharul. Pe

motiv de „act fățiș de lipsă de loialitate față de șefii săi“, Geist l-a concediat.

Dodd a înțeles că cea mai bună modalitate pentru conversații cu adevărat private era să se întâlnească pentru plimbări în Tiergarten, așa cum făcea adesea cu omologul lui britanic, sir Eric Phipps. „Ies la plimbare la 11:30 pe Hermann- Göring-Strasse de pe lângă Tiergarten“, i-a spus Dodd lui Phipps la telefon într-o dimineață la ora zece.[557] „Ați putea veni să ne întâlnim acolo ca să discutăm puțin?“ Iar Phipps, cu o altă ocazie, i-a trimis lui Dodd un bilet scris de mână, prin care îl întreba: „Ne-am putea întâlni mâine la ora 12 pe Siegesallee, între Tiergartenstrasse & the Charlottenburger Chaussee, pe partea dreaptă (cum vin de la mine)?“[558]

*

Dacă dispozitivele de ascultare chiar împânzeau ambasada și reședința familiei Dodd nu se poate ști, însă frapant era faptul că familia Dodd ajunsese să perceapă supravegherea nazistă ca omniprezentă. În ciuda faptului că această percepție le afecta din ce în ce mai mult viața, ei credeau că aveau un avantaj semnificativ față de semenii lor germani – acela că nu urmau să sufere în vreun fel fizic.[559] Statutul privilegiat al Marthei nu le oferea însă protecție prietenilor ei, iar aici Martha avea motive serioase de îngrijorare având în vedere preferințele bărbaților și femeilor cu care era prietenă.

Martha trebuia să fie deosebit de precaută în relația ei cu Boris – ca reprezentant al unui guvern condamnat de naziști, el era, fără nici o îndoială, o țintă a supravegherii – și cu Mildred și Arvid Harnack, ambii din ce în ce mai ostili regimului nazist și făcând primii pași către constituirea unei asociații libere de bărbați și femei dedicați opoziției față de puterea nazistă. „Dacă mă întâlneam cu oameni care fuseseră destul de nesăbuiți pentru a-l combate pe Hitler“, scria Martha în memoriile ei, „urmau pentru mine nopți nedormite în care mă întrebam dacă nu cumva un dictafon ori un telefon înregistrase conversația, sau dacă nu cumva fusesem urmăriți și ascultați.“[560]

În acea iarnă din 1933–1934, anxietatea ei s-a transformat într-un fel de teroare „vecină cu isteria“, după cum singură scria.[561] Niciodată nu îi fusese mai frică. Stătea întinsă în patul ei, în camera ei, cu părinții sus, în camera lor, fără îndoială într-un mediu cât se putea de sigur, și, cu toate acestea, când pe tavanul camerei apăreau umbre aruncate de lumina slabă a stâlpilor din stradă, nu putea împiedica groaza să îi tulbure noaptea.

Auzea, sau își imagina că aude, scrâșnet de pietriș sub tălpile dure ale pantofilor pe aleea de afară, un zgomot intermitent, nesigur, de parcă cineva i-ar fi supravegheat dormitorul. Pe timpul zilei, numeroasele ferestre ale camerei ei aduceau lumină și culoare; noaptea, însă, făceau să se instaleze vulnerabilitatea. Lumina lunii arunca umbre mișcătoare pe peluze, pe trotuare și pe lângă stâlpii înalți ai porții de la intrare. În unele nopți, își imagina că aude conversații în șoaptă, chiar și focuri de armă venind de departe, deși ziua reușea să le explice pe toate ca fiind rezultatul rafalelor de vânt peste pietriș ori rateuri ale unor motoare îndepărtate.

Însă orice era posibil. „Simțeam adesea o asemenea teroare“, scria ea, „încât o trezeam uneori pe mama și o rugam să vină să doarmă cu mine.“[562]

Capitolul 32. Avertizare de furtună

În februarie 1934, la urechile lui Dodd au ajuns zvonuri care sugerau că în conflictul dintre Hitler și căpitanul Röhm se ajunsese la un nou nivel de intensitate. Zvonurile erau bine fondate.

Spre sfârșitul lunii, Hitler a apărut înaintea unei adunări a ofițerilor de rang înalt din SA-ul lui Röhm, SS-ul lui Heinrich Himmler și din armata regulată, Reichswehr. Alături de el pe podium erau Röhm și Blomberg, ministrul apărării. Atmosfera din sală era tensionată. Toți cei prezenți știau de conflictul ce mocnea între SA și armată și se așteptau ca Hitler să abordeze acest subiect.

Mai întâi, Hitler a vorbit despre subiecte mai generale. Germania, a declarat el, avea nevoie de un spațiu mai amplu pentru dezvoltare, „mai mult spațiu de trai pentru surplusul nostru de populație".[563] Și Germania, a spus el, trebuia să fie pregătită să ocupe acest spațiu. „Puterile occidentale nu ne vor oferi niciodată acest spațiu vital", a spus Hitler. „De aceea o serie de lovituri decisive pot deveni necesare – mai întâi în vest, apoi și în est."

După ce a dezvoltat mai departe subiectul, s-a adresat lui Röhm. Toți cei prezenți cunoșteau ambițiile lui Röhm. Cu câteva săptămâni în urmă, Röhm făcuse o propunere formală ca Reichswehr-ul, SA-ul și SS-ul să se unească sub un singur ministru, nemenționând exact, dar lăsând să se subînțeleagă că el ar fi trebuit să fie acela. Acum, privindu-l în ochi pe Röhm, Hitler a spus: „SA trebuie să se limiteze la sarcinile sale politice".

Röhm și-a păstrat expresia de indiferență. Hitler a continuat: „Ministerul de război ar putea să apeleze la SA pentru controlul granițelor și pentru instructaj preliminar".

Aceasta era, de asemenea, o ofensă. Hitler nu numai că dădea SA-ului sarcinile evident dezonorante ale controlului granițelor și instructajului militar, dar îl și plasa explicit pe Röhm pe o poziție inferioară lui Blomberg,

ca receptor al ordinelor și nu ca emițător al lor. Röhm nu a reacționat nici de data aceasta.

Hitler a spus: „Mă aștept de la SA la executarea loială a sarcinilor ce le-au fost încredințate".

După încheierea discursului, Hitler s-a întors către Röhm, l-a prins de braț și l-a luat de mână. Cei doi s-au privit în ochi. Era un moment orchestrat, menit să transmită reconciliere. Hitler a plecat. Intrându-și în rol, Röhm i-a invitat acum pe ofițerii adunați să ia masa de prânz la sediul lui. Banchetul, în stilul tipic SA, a fost unul extravagant, însoțit de șuvoaie de șampanie, însă atmosfera a fost oricum, numai cordială nu. La un moment anume, Röhm și oamenii lui din SA s-au ridicat ca la un semnal și au anunțat că banchetul se încheiase. Au început să se audă pocnete de călcâie, o mare de brațe s-au ridicat în aer pentru salutul lui Hitler, de peste tot s-au auzit Heil-uri strigate, iar comandanții armatei au ieșit rând pe rând.

Röhm și oamenii lui au rămas. Au mai băut niște șampanie, însă dispoziția lor era una abătută.

Pentru Röhm, remarcile lui Hitler reprezentau o trădare a vechii lor tovărășii. Hitler părea să fi uitat rolul crucial pe care Batalioanele de Asalt îl jucaseră în aducerea lui la putere.

Acum, Röhm a spus, fără să se adreseze cuiva anume: „Acesta a fost un nou Tratat de la Versailles".[564] După câteva clipe, a adăugat: „Hitler? Dac-am putea să ne descotorosim de zdreanța asta mototolită."

Oamenii SA au mai rămas o vreme, schimbând impresii revoltate despre discursul lui Hitler – toate sub privirile unui ofițer superior SA pe nume Viktor Lutze, care le-a considerat extrem de tulburătoare. Câteva zile mai târziu, Lutze i-a relatat episodul lui Rudolf Hess, în acel moment unul dintre colaboratorii cei mai apropiați ai lui Hitler, care l-a îndemnat pe Lutze să discute cu Hitler personal și să îi spună totul.

Când a auzit cele relatate de Lutze, Hitler a spus: „Trebuie să lăsăm lucrurile la dospit".[565]

Capitolul 33. „Memorandum în urma unei conversații cu Hitler“

Bucuria lui Dodd la gândul apropiatei vacanțe a fost întinată de două solicitări neașteptate. Prima a venit luni, 5 martie 1934, când a fost chemat la biroul ministrului de externe Neurath, care i-a cerut enervat să facă ceva pentru a împiedica un pseudoproces intentat lui Hitler, care urma să aibă loc în două zile la New York, la Madison Square Garden. Procesul era organizat de Congresul Evreiesc American, cu susținere din partea Federației Americane a Muncii și a câtorva zeci de alte organizații evreiești și antinaziste. Planul îl înfuriase în așa măsură pe Hitler, că acesta le ordonase lui Neurath și diplomaților lui din Berlin și Washington să îl zădărnicească.

Unul din rezultate a fost o serie de proteste, reacții și memorandumuri oficiale, care au arătat atât sensibilitatea Germaniei la opiniile din afară, cât și până unde se simțeau obligați să meargă oficialii SUA pentru a evita critica directă a lui Hitler și a partidului lui. Gradul de constrângere ar fi fost comic dacă miza nu ar fi fost atât de mare și nu ar fi ridicat o întrebare: de ce ezitau într-atât Departamentul de Stat și președintele Roosevelt să își exprime fățiș sentimentele față de Hitler într-un moment în care o astfel de acțiune ar fi putut avea, în mod clar, un puternic efect asupra prestigiului lui în lume?

*

Ambasada Germaniei la Washington aflase pentru prima oară de proces cu câteva săptămâni mai devreme, în februarie, dintr-o reclamă din New York Times. Ambasadorul Germaniei în Statele Unite, Hans Luther, s-a plâns numaidecât secretarului de stat Hull, al cărui răspuns a fost precaut: „Mi-am exprimat regretul după ce am constatat iscarea acestor disensiuni între

persoane din țara sa și a mea; voi acorda chestiunii acesteia toată atenția care se cuvine și care se va dovedi posibilă și justificabilă, ținând cont de toate circumstanțele“.[566]

Pe 1 martie 1934, numărul doi din Ambasada Germaniei, Rudolf Leitner, s-a întâlnit cu un oficial din Departamentul de Stat, pe nume John Hickerson, căruia i-a cerut „să facă ceva pentru a împiedica acest proces, dat fiind efectul lui lamentabil asupra opiniei publice germane dacă ar avea loc“.[567] Hickerson i-a răspuns că, „dată fiind libertatea de expresie garantată constituțional în țara noastră“, guvernul federal nu putea face nimic pentru a-l opri.

Lui Leitner i-a venit greu să creadă așa ceva. El i-a spus lui Hickerson că „dacă situația ar fi stat invers, guvernul german ar fi găsit cu certitudine o modalitatea de a «opri o astfel de acțiune»“.[568]

În acest punct, Hickerson nu a mai avut nici o îndoială. „Am răspuns“, scria Hickerson, „că, din câte înțelegeam, guvernul german nu este atât de limitat în măsurile pe care le poate lua în astfel de situații precum guvernul american.“[569]

A doua zi, vineri, 2 martie, ambasadorul Luther a avut o a doua întâlnire cu secretarul Hull pentru a protesta împotriva procesului.

Hull însuși ar fi preferat ca acel pseudoproces să nu aibă loc. El complica lucrurile și putea reduce și mai mult voința Germaniei de a-și plăti datoriile. În același timp, îi displăcea regimul nazist. Deși evita orice critică directă, i-a făcut o oarecare plăcere să îi spună ambasadorului german că oamenii înscriși la cuvânt în proces „nu erau câtuși de puțin sub controlul Guvernului Federal“ și că, prin urmare, Departamentul de Stat avea mâinile legate, neputând interveni.[570]

Atunci a urmat momentul în care ministrul de externe Neurath l-a convocat în biroul său pe Dodd. Neurath l-a făcut să aștepte zece minute, lucru pe care Dodd „l-a observat și detestat“.[571] Întârzierea i-a amintit de mustrarea lui Neurath din octombrie, din anul anterior, după discursul său de Ziua lui Columb despre Gracchus și Cezar.

Neurath i-a înmânat un aide-mémoire – o declarație scrisă dată de un diplomat altuia, obișnuit într-o situație de criză când schimburile verbale pot altera mesajul intenționat. Acesta era neașteptat de exagerat și amenințător. În el, pseudoprocesul era denumit „demonstrație răuvoitoare“, fiind enumerate o serie de „acțiuni ofensatoare“ similare care avuseseră loc în Statele Unite pe parcursul anului precedent, descriindu-le pe acestea drept „o luptă echivalentă cu amestecul direct în treburile interne ale unei alte țări“.[572] Documentul mai ataca un boicot evreiesco-american în desfășurare împotriva valorilor germane, susținut de Congresul Evreiesc American. Mizând pe teama Americii că Germania nu își va achita datoriile, declarația susținea că boicotul redusese balanța de plăți a Germaniei către Statele Unite într-atât, încât „îndeplinirea obligațiilor companiilor germane față de creditorii lor americani a fost doar parțial posibilă“.

Neurath încheia acest aide-mémoire declarând că, din cauza pseudoprocesului, „menținerea relațiilor de prietenie, sincer dorite de ambele guverne, devine în această situație extrem de dificilă“.

După ce l-a citit, Dodd a explicat încet că în America „nimeni nu poate interzice o adunare privată sau publică“, o idee pe care germanii păreau extrem de incapabili să o priceapă.[573] Dodd a mai sugerat că Germania își provocase singură aceste probleme de relații publice. „I-am amintit ministrului că multe dintre lucrurile care încă se petrec aici șochează opinia publică internațională.“[574]

După întâlnire, Dodd l-a sunat pe secretarul Hull și i-a spus că pseudoprocesul făcuse „o impresie extraordinară“ guvernului german.[575] Dodd a cerut personalului său să traducă aide-mémoire-ul și abia după aceea i l-a trimis lui Hull, prin poștă.

În dimineața de dinaintea pseudoprocesului, ambasadorul german Luther a încercat încă o dată să îl oprească. De data aceasta, s-a întâlnit cu subsecretarul William Phillips, care i-a spus, de asemenea, că nu se putea face nimic. Luther a cerut ca departamentul să anunțe imediat că „nimic din ceea ce urma să se spună în proces nu reprezenta opinia Guvernului“.[576]

Phillips a obiectat și de data aceasta.[577] Nu era destul timp pentru pregătirea unei astfel de declarații, a explicat el; a adăugat apoi că ar fi fost nepotrivit

pentru secretarul de stat să încerce să anticipeze ce urmau să spună sau să nu spună vorbitorii la proces.

Luther a făcut o ultimă încercare și a cerut ca Departamentul de Stat să emită măcar o dezmințire în dimineața de după proces.

Phillips a spus că nu putea să oblige departamentul, dar că „va lua chestiunea în considerare".[578]

Procesul a avut loc conform planului, păzit fiind de 320 de polițiști newyorkezi în uniforme.[579] În interiorul Madison Square Garden, 40 de detectivi în civil au circulat printre cei 20 000 de oameni din public. Printre cei 20 de „martori" care au depus mărturie în timpul procesului s-au numărat rabinul Stephen Wise, primarul Fiorello La Guardia și un fost secretar de stat, Bainbridge Colby, care a rostit discursul de deschidere. În urma procesului, Hitler a fost declarat vinovat: „Declarăm că guvernul lui Hitler forțează poporul german să întoarcă spatele civilizației și să se îndrepte către un despotism învechit și barbar, care amenință progresul omenirii către pace și libertate și este o amenințare reală la adresa vieții civilizate din toată lumea".[580]

La o conferință de presă organizată a doua zi, Phillips a declarat: „Nu am alte comentarii, doresc doar să reiterez natura privată a adunării și că nici un membru al Administrației nu a fost de față".[581]

Phillips și ceilalți oficiali și-au îndreptat atenția către alte chestiuni. Însă, așa cum urma să devină clar curând, Germania nu era încă dispusă să abandoneze problema.

*

A doua sarcină dezgustătoare pe care Dodd a trebuit să o îndeplinească înaintea plecării sale în vacanță a fost să se vadă cu Hitler însuși. Primise un ordin de la secretarul de stat Hull prin care i se indica să transmită

cancelarului nemulțumirile Americii față de explozia de propagandă nazistă recent dezlănțuită în Statele Unite. Putzi Hanfstaengl a aranjat întâlnirea, care urma să fie una privată și secretă – doar Hitler și Dodd – așa că, miercuri, 7 martie, cu puțin timp înainte de ora unu a după-amiezii, Dodd a intrat din nou în clădirea cancelariei Reichului, îndreptându-se către biroul lui Hitler după ce a trecut de obișnuitele gărzi care și-au pocnit călcâiele și au salutat cu brațul ridicat.

Mai întâi, Dodd l-a întrebat pe Hitler dacă avea vreun mesaj pentru Roosevelt pe care l-ar fi putut transmite personal la următoarea sa întâlnire de la Washington cu președintele.[582]

Hitler a făcut o pauză. L-a privit pe Dodd o clipă.

„Vă sunt foarte îndatorat", a spus el, „însă asta mă ia prin surprindere și aș dori să îmi acordați răgaz să reflectez asupra subiectului și să îmi permiteți să mai discutăm o dată."

Dodd și Hitler au conversat câteva momente despre lucruri inofensive, după care Dodd a abordat chestiunea în cauză – „nefericita propagandă care avea loc în Statele Unite", după cum relata Dodd însuși într-un memorandum întocmit de el după întâlnire.

Hitler „s-a prefăcut uimit", a scris Dodd, apoi a cerut detalii.

În ultimele zece zile, i-a spus Dodd, începuse să circule în Statele Unite o broșură nazistă care conținea ceea ce Dodd a descris ca fiind „un apel la germanii din alte țări să se considere întotdeauna germani care datorează credință morală, dacă nu politică, patriei natale". Dodd a asemuit-o cu propaganda similară din Statele Unite din 1913, cu mult înainte ca America să intre în război.

Hitler s-a înfuriat. „Ach", a izbucnit el, „astea sunt numai minciuni evreiești; dacă aflu cine a făcut asta, am să-l izgonesc din țară imediat."

Și cu asta, conversația a deviat către o discuție mai amplă, mai înveninată, despre „problema evreilor". Hitler i-a condamnat pe toți evreii și i-a

învinovățit pentru toată atitudinea ostilă din America față de Germania. S-a înfuriat la culme și a exclamat: „Evrei blestemați!“

Dată fiind furia lui Hitler, Dodd a considerat că era prudent să se abțină de la aducerea în discuție a subiectului pseudoprocesului, care urma să aibă loc în acea zi, ora New York-ului. Nici Hitler nu a spus nimic despre asta.

În schimb, Dodd a discutat despre cum ar fi putut fi rezolvată pașnic și uman problema evreilor. „Știți că există o problemă a evreilor și în alte țări“, i-a spus Dodd lui Hitler. Dodd a continuat să descrie cum Departamentul de Stat încuraja o nouă organizație înființată de Liga Națiunilor sub conducerea lui James G. McDonald, nou-numit în funcția de înalt comisar pentru refugiații din Germania, să relocheze evrei „fără prea multă suferință“ – cuvintele lui Dodd însuși.

Hitler a respins ideea pe loc. Efortul avea să eșueze, a spus el, indiferent câți bani strângea comisia. Evreii, a spus el, l-ar transforma într-o armă „cu care să atace Germania și să provoace probleme fără sfârșit“.

Dodd a spus atunci că actuala abordare a Germaniei aducea mari daune reputației țării în America. În mod straniu, Dodd încerca acum să găsească un fel de cale de mijloc cu dictatorul. El i-a spus lui Hitler: „Știți, multe funcții înalte din țara noastră sunt acum ocupate de evrei, atât în New York, cât și în Illinois“. A numit câțiva „eminenți evrei nepărtinitori“, inclusiv pe Henry Morgenthau Jr., secretarul Trezoreriei începând din luna ianuarie. Dodd i-a explicat lui Hitler că „acolo unde chestiunea hiperactivității evreilor în universități sau în sfera oficială a creat neplăceri, am reușit să redistribuim funcționarii astfel încât să nu le aducem o ofensă prea mare, iar evreii bogați să continue să finanțeze insistuțiile care au limitat numărul de evrei aflați în funcții înalte“. Dodd a menționat un astfel de exemplu din Chicago, adăugând: „Evreii din Illinois nu au reprezentat o problemă serioasă“.

Dodd a explicat în memorandumul său: „Ideea mea a fost să sugerez o procedură diferită de cea care a fost aplicată aici – desigur, fără să dau vreun sfat precis“.

Hitler a ripostat, spunând că „59% dintre toate funcțiile din Rusia erau deținute de evrei; au distrus țara aia și au vrut să distrugă și Germania“. Mai furios acum ca niciodată, Hitler a declarat: „Dacă ei își continuă activitatea, noi o să-i terminăm pe toți din țara asta“.

A fost un moment straniu. De o parte era Dodd, umilul jeffersonian școlit pentru a-i percepe pe oamenii de stat ca pe niște creaturi raționale, față în față cu liderul uneia dintre cele mai mari națiii europene, un lider care devenea tot mai isteric de furie, amenințând să distrugă o parte din propria populație. Era ceva ieșit din comun, extrem de diferit de experiența lui de până atunci.

Dodd a întors cu calm discuția la percepția americanilor, spunându-i lui Hitler că „opinia publică din Statele Unite este ferm convinsă că poporul german, dacă nu guvernul lui, este militarist, dacă nu de-a dreptul războinic“, și că „majoritatea oamenilor din Statele Unite au sentimentul că Germania are de gând să pornească război într-una din zile“. Dodd a întrebat: „Există o bază reală pentru toate acestea?“

„Nu există absolut nici o bază“, a spus Hitler. Mânia sa părea că se domolește. „Germania vrea pace și va face tot ce-i stă în putere pentru menținerea păcii; dar Germania cere și va primi egalitate de drepturi în chestiunea înarmării.“

Dodd l-a atenționat că Roosevelt dădea o mare importanță respectării granițelor existente.

Auzind asta, Hitler a spus că atitudinea lui Roosevelt era întocmai ca a lui, lucru pentru care a recunoscut că era „foarte recunoscător“.

Păi, atunci, ce părere ar avea Germania de participarea la o nouă conferință internațională pentru dezarmare?, a întrebat Dodd.

Hitler a ignorat întrebarea și i-a atacat din nou pe evrei. Ei erau cei, a acuzat el, care promovaseră ideea că Germania dorea război.

Dodd l-a readus la subiect. Era Hitler de acord cu două chestiuni: „că nici o țară nu ar trebui să încalce granițele alteia și că toate țările europene ar

trebui să cadă de acord asupra unei comisii de supraveghere și să respecte reglementările unui astfel de organ?“

Da, a spus Hitler, și a făcut asta, conform observațiilor lui Dodd, „din toată inima“.

Mai târziu, Dodd îl va descrie pe Hitler în jurnalul său. „Este un romantic și semiinformat despre marile evenimente istorice și oamenii din Germania.“ Avea un „semicazier“. „Fără îndoială că a spus cu diferite ocazii că oamenii supraviețuiesc luptând și mor ca urmare a politicilor de pace. Influența lui este și a fost total beligerantă.“

Și atunci, cum putea cineva să pună așa ceva de acord cu numeroasele declarații de intenții pașnice ale lui Hitler? La fel ca de obicei, Dodd l-a considerat pe Hitler „perfect sincer“ în dorința de pace. Acum, însă, ambasadorul își dăduse seama, ca Messersmith înaintea lui, că adevăratul scop al lui Hitler era să câștige timp pentru ca Germania să se poată reînarma. Hitler voia pace doar pentru a pregăti un război. „În străfundul minții lui“, scria Dodd, „zace vechea idee germană a dominării Europei prin război.“

*

Dodd s-a pregătit pentru călătorie. Deși urma să fie plecat pentru două luni, planul era să îi lase pe Bill, Martha și soția sa la Berlin. Avea să îi fie dor de ei, dar abia aștepta să se urce pe vaporul cu destinația America, spre ferma lui. Mai puțin îmbucurătoare era perspectiva întâlnirilor la care trebuia să participe la Departamentul de Stat imediat după sosire. Plănuia să se folosească de ocazie pentru a-și continua campania de transformare a externelor într-o instituție mai egalitară prin confruntarea, în mod direct, a membrilor acelui club Pretty Good: subsecretarul Phillips, Moffat, Carr și un secretar de stat adjunct tot mai influent, Summer Welles, un alt absolvent de Harvard și un confident al lui Roosevelt (de fapt, unul dintre cavalerii de onoare de la nunta din 1905 a lui Roosevelt), care colaborase la conceperea

politicii „Good Neighbor“ față de America Latină a președintelui. Lui Dodd i-ar fi plăcut să se întoarcă în Statele Unite cu o dovadă concretă că felul lui de abordare a diplomației – interpretarea oferită de el mandatului lui Roosevelt de a servi drept exemplu al valorilor americane – exercitase o influență moderată asupra regimului hitlerist, însă până acum nu acumulase altceva decât aversiune față de Hitler și subalternii lui și durere pentru pierderea acelei Germanii din amintirile sale.

Cu puțin timp înainte de placare, a apărut însă o rază de lumină care l-a încurajat și care i-a dat de înțeles că eforturile sale nu fuseseră în van. Pe 12 martie, un oficial de la Ministerul german de Externe, Hans-Heinrich Dieckhoff, a anunțat la o ședință a Clubului German de Presă că, începând din acel moment, Germania urma să solicite să fie emis un mandat înainte de orice arestare, iar cunoscuta închisoare Columbia House urma să fie închisă.[583] Dodd a crezut că el personal avusese un rol foarte important în emiterea acelui ordin.

Ar fi fost mai puțin încurajat dacă ar fi aflat despre reacția personală a lui Hitler la ultima lor întâlnire, așa cum a fost ea consemnată de Putzi Hanfstaengl. „Dodd nu a făcut nici o impresie“, scria Hanfstaengl.[584] „Lui Hitler i-a fost aproape milă.“ După întâlnire, Hitler spusese: „Bietul Dodd. Abia dacă știe să vorbească germană și n-a avut nici o noimă.“

Ceea ce a fost destul de aproape de reacția lui Jay Pierrepont Moffat, la Washington. În jurnalul său, Moffat acria: „Ambasadorul Dodd, fără să primească vreun ordin în acest sens, a abordat împreună cu Hitler ideea președintelui de non-agresiune și l-a întrebat direct dacă ar fi de acord să participe la o conferință internațională pentru a discuta asta. De unde i-a venit ambasadorului ideea că noi am vrea o nouă conferință internațională, rămâne un mister.“[585]

În mod evident exasperat, Moffat mai scria: „Mă bucur că intră curând în concediu“.

*

În noaptea de dinaintea plecării, Dodd a urcat în dormitorul său și l-a găsit acolo pe Fritz, majordomul, făcându-i valiza. Dodd s-a enervat. Nu avea încredere în Fritz, dar nu despre asta era vorba acolo. Mai degrabă, eforturile lui Fritz îi erodau propriile instincte de jeffersonian. Dodd scria: „Nu consider că este dezonorant pentru un bărbat să își facă singur bagajele".[586]

Marți, 13 martie, Dodd s-a ucat în mașină cu toată familia și au pornit spre Hamburg, aflat la 990 de kilometri nord-vest de Berlin. Acolo, și-a luat rămas-bun de la toți și s-a instalat în cabina sa de la bordul SS Manhattan, aparținând Liniilor Maritime ale Statelor Unite.

*

Dodd se bucura de călătoria pe mare, când furia guvernului german din cauza pseudoprocesului a explodat din nou. Din câte se părea, al Treilea Reich pur și simplu nu putea renunța la acest subiect.

În ziua plecării lui Dodd, la șase zile de la proces, ambasadorul Luther de la Washington l-a sunat din nou pe secretarul de stat Hull. Conform relatărilor lui Hull, Luther a protestat „împotriva unor asemenea acte jignitoare și ofensatoare ale oamenilor dintr-o țară împotriva guvernului și a funcționarilor acestuia din altă țară".[587]

Atunci, Hull și-a pierdut răbdarea. După ce a îndeplinit formalitatea exprimării regretului și a reiterat că pseudoprocesul nu avea vreo legătură cu guvernul SUA, el a lansat un atac abil. „Am mai declarat că aveam convingerea că cetățenii din orice țară vor da dovadă, în viitor, de atâta autocontrol cât să le permită să se abțină de la manifestări sau demonstrații excesive sau improprii, ținând seamă de acțiunea cetățenilor din altă țară. Am căutat să fac limpede această ultimă referire voalată la Germania. Am adăugat apoi, la modul general, că lumea pare să clocotească într-o măsură

considerabilă, rezultatul fiind că cetățenii unor țări nici nu gândesc și nici nu acționează normal.“[588]

Zece zile mai târziu, în toiul unei furtuni de zăpadă, ambasadorul german a revenit, mai furios ca oricând. Când Luther a intrat în biroul lui Hull, secretarul a făcut o glumă, spunând că spera că ambasadorul „nu se simțea la fel de rece ca vremea de afară“.[589]

Folosind un limbaj pe care Hull l-a descris ca fiind „aproape violent“, Luther a petrecut următoarele 45 de minute înșirând furios o listă de „expresii abuzive și jignitoare atribuite cetățenilor americani la adresa guvernului lui Hitler“.

Hull și-a exprimat mâhnirea că America devenise o țintă a criticii germane, dar apoi a menționat că măcar „guvernul meu nu a fost singur în această situație; practic, toate guvernele din preajma Germaniei, cât și acelea din țara sa păreau să dezaprobe, de asemenea, clar un lucru sau altul, iar guvernul lui, așa cum era el constituit la momentul acela, părea, din nu știu ce motiv, să fie aproape integral izolat de toate țările, deși eu nu sugeram că fusese câtuși de puțin vinovat, nici măcar dintr-un singur punct de vedere. Am spus că ar putea fi bine, totuși, pentru guvernul lui să își verifice condițiile de izolare și să vadă unde era problema sau greșeala.“

Hull a mai evidențiat faptul că relația Americii cu guvernele germane anterioare fusese „constant agreabilă“ și am declarat că „numai în timpul actualului guvern au apărut problemele care provoacă nemulțumiri, spre marele și profundul nostru regret“. Hull a mai avut grijă să remarce că, fără îndoială, era vorba doar de o simplă „coincidență“.

Întreaga problemă avea să dispară, a sugerat Hull, dacă Germania „ar fi putut pune capăt acestor raporturi despre agresări de persoane care veneau în număr mare în Statele Unite din Germania și care provocau amarnice resentimente în rândul populației de aici“.

Hull scria: „Ne-am referit explicit la persecutarea evreilor pe parcursul conversației“.

O săptămână mai târziu, secretarul de stat Hull a lansat ceea ce s-a dovedit a fi salva finală în această chestiune. El primise, în sfârșit, traducerea aide-mémoire-ului pe care Neurath i-l dăduse lui Dodd. Era acum rândul lui Hull să fie furios. A întocmit la rândul lui un aide-mémoire, care urma să îi fie înmânat personal lui Neurath de către însărcinatul cu afaceri de la Berlin, John C. White, care conducea ambasada în lipsa lui Dodd.

După ce l-a atenționat pe Neurath asupra „tonului aspru, neobișnuit în comunicarea diplomatică“ și care predominase în aide-mémoire-ul german, Hull i-a făcut o scurtă prezentare a principiilor americane.[590]

El a scris: „Este bine cunoscut faptul că exercitarea liberă a religiei, libertatea de expresie și libertatea presei, cât și dreptul de întrunire pașnică, nu sunt doar garantate cetățenilor noștri de Constituția Statelor Unite, dar sunt și convingeri adânc înrădăcinate în conștiința politică a poporului american“. Cu toate acestea, a scris Hull, Neurath descrisese în aide-mémoire-ul lui incidente în care Germania fusese de părere că guvernul SUA ar fi trebuit să ignore aceste principii. „Prin urmare, se pare că punctele de vedere ale celor două guverne, în ceea ce privește chestiunile libertății de exprimare și de întrunire, sunt ireconciliabile, orice discuție asupra acestor diferențe neputând ameliora relațiile pe care Guvernul Statelor Unite dorește să le mențină pe o bază atât de prietenească pe cât o cer interesele comune ale celor două popoare“.

Și astfel, măcar conflictul pe tema pseudoprocesului s-a încheiat, cu relațiile diplomatice răcite, însă intacte. Nici de data aceasta, nimeni din guvernul american nu a făcut vreo declarație publică prin care să susțină procesul ori să critice regimul lui Hitler. Întrebarea rămânea: de ce anume se temeau toți?

Un senator american, Millard E. Tydings din Maryland, a încercat să îl forțeze pe Roosevelt să ia atitudine împotriva persecutării evreilor prin introducerea în Senat a unei rezoluții prin care președintele să fie îndreptățit „să comunice guvernului Reichului german o declarație indubitabilă a sentimentelor profunde de nedumerire și de durere ale poporului american la aflarea discriminărilor și opresiunilor la care sunt supuși cetățenii evrei de către Reich“.[591]

Un memorandum al Departamentului de Stat despre rezoluția scrisă de prietenul lui Dodd, R. Walton Moore, secretar de stat adjunct, face lumină asupra rezervei guvernului. După studierea rezoluției, judecătorul Moore a conchis că ar fi putut doar să îl pună pe Roosevelt „într-o poziție stânjenitoare“.[592] Moore a explicat: „Dacă ar refuza să dea curs cererii, ar fi supus unor critici considerabile. Pe de altă parte, dacă i-ar da curs, și-ar atrage nu doar indignarea guvernului german, dar ar putea genera o discuție foarte aprinsă cu respectivul guvern, care nu ar fi exclus să îi ceară președintelui să explice, de exemplu, de ce cetățenii de culoare din această țară nu se bucură pe deplin de dreptul la vot, de ce linșarea negrilor din statul senatorului Tydings și din alte state nu este prevenită ori sever pedepsită și cum de nu este controlat sentimentul antisemit din Statele Unite, care, din păcate, pare să ia proporții.“

Rezoluția a picat. Secretarul de stat Hull, conform unui istoric, „a făcut uz de influența pe care o avea în Comitetul pentru Relații Internaționale pentru a o îngropa“.[593]

Capitolul 34. Diels, speriat ca un iepure

Odată cu apropierea primăverii, când temperaturile au trecut, în sfârșit, de pragul de zece grade, Martha a început să observe o schimbare la Diels. De obicei atât de relaxat și de gentil, acesta părea acum extrem de încordat. Avea motive întemeiate.

Stresul postului pe care îl deținea crescuse considerabil odată ce căpitanul Röhm a început să facă presiuni pentru a prelua el controlul forțelor armate, iar Heinrich Himmler căuta să dețină cât se putea de strâns controlul operațiunilor poliției secrete din toată Germania. Diels spusese cândva că datoria lui cerea ca el să se afle „de ambele părți ale zidului în același timp“, însă acum până și el își dădea seama că poziția lui nu mai era solidă.[594] Perspectiva din interior pe care o avea îi arăta intensitatea pasiunilor în joc și caracterul inflexibil al ambițiilor de la baza lor. El știa, de asemenea, că toate părțile implicate percepeau închisoarea și crima ca fiind instrumente politice folositoare. I-a spus Marthei că deși el era acum oficial colonel în cadrul trupelor SS ale lui Himmler, Himmler și asociații lui îl urau. Începuse să se teamă pentru viața lui, iar la un moment dat le-a spus Marthei și lui Bill că ar fi putut fi împușcat în orice clipă. „Noi nu am luat foarte în serios ce ne-a spus“, și-a amintit Martha.[595] Diels avea tendința să fie exagerat de melodramatic, ea știa asta, deși nu a negat faptul că „meseria lui era una în care oricine ar fi putut deveni isteric ori paranoic“. Stresul chiar părea să își lase amprenta pe sănătatea lui. Se plângea, scria Martha, de „dureri acute de stomac și de probleme cu inima“.

Simțind că o frământare politică era inevitabilă, Diels s-a întâlnit cu Hermann Göring, încă șeful lui, pentru a-i cere să își ia concediu. A motivat că o făcea pe motiv de boală. În memoriile sale de mai târziu, Diels a descris reacția lui Göring.

„Ești bolnav?“ a întrebat Göring printre dinți.[596] „Ai face bine să te hotărăști să fii foarte bolnav.“

„Da, chiar sunt bolnav“, a spus Diels. I-a spus lui Göring că făcuse tot ce putuse „pentru a aduce căruța statului pe drumul cel bun“. Dar acum, „nu mai pot continua“, a spus el.

„În regulă, ești bolnav“, a spus Göring. „Așadar, nu poți rămâne în funcție, nici măcar o singură zi în plus. Ești consemnat la domiciliu, din moment ce ești bolnav. Nu vei face apeluri telefonice interurbane și nici nu vei scrie scrisori. Și, mai presus de orice, ai grijă pe unde calci.“

Prudența dicta un curs alternativ. Diels a părăsit din nou țara, dar, de data asta, s-a internat într-un sanatoriu din Elveția.[597] Se spune – o informație de altfel plauzibilă – că ar fi luat cu el un camion întreg de dosare secrete incriminatorii pentru a le preda unui prieten din Zürich, care trebuia să le publice pe toate dacă Diels ar fi fost împușcat.

Câteva săptămâni mai târziu, Diels s-a întors la Berlin și curând după aceea i-a invitat pe Martha și pe Bill în apartamentul său. Soția lui Diels i-a condus pe cei doi în camera de zi, unde l-au găsit pe acesta întins pe sofa, arătând oricum, numai sănătos nu. Pe o măsuță de lângă el erau două pistoale pe o hartă mare. Diels i-a cerut soției lui – pe care Martha a descris-o ca pe o „creatură patetică și apatică“ – să îi lase singuri.[598]

Harta, a văzut Martha, era acoperită cu simboluri și notițe scrise cu cerneală de diferite culori care descriau o rețea de posturi și de agenți ai poliției secrete. Martha a considerat-o ca fiind ceva îngrozitor, „un mare păienjeniș de uneltiri“.

Diels era mândru de ea. „Știți că mare parte din toate astea este munca mea“, a spus el. „Eu chiar am organizat cel mai eficient sistem de spionaj pe care l-a avut Germania vreodată.“

Dacă avea o asemenea putere, l-a întrebat Martha, atunci de ce îi era atât de vădit de frică?

El a răspuns: „Pentru că știu atât de multe“.

Diels trebuia să își consolideze apărarea. I-a spus Marthei că s-ar fi simțit cu atât mai sigur cu cât ei doi ar fi fost văzuți mai des împreună în public.

Aceasta nu era o replică oarecare, menită să reaprindă amorul dintre ei. Până și Göring începea să îl considere pe Diels un bun de o valoare în scădere. În toiul vâltorii de pasiuni tumultuoase care buimăceau Berlinul în acea primăvară, cel mai grav dintre pericole pentru Diels venea din faptul că el continua să reziste, alegând o tabără și fiind, drept consecință, privit cu suspiciune, într-o măsură sau alta, de toate taberele. Devenise suficient de paranoic încât să creadă că cineva încerca să îl otrăvească.

Martha nu a avut nimic împotrivă să petreacă mai mult timp cu Diels. Îi plăcea să fie asociată cu el și să aibă acces la punctul de vedere al omului din interior datorită lui. „Eram tânără și nesăbuită îndeajuns pentru a vrea să fiu cât mai aproape cu putință de orice situație“, scria ea.[599] Dar, pe de altă parte, ea avea ceea ce Diels nu avea, și anume garanția că, în calitate de fiică a ambasadorul american, era ferită de pericol.

O prietenă a avertizat-o, însă, că în acest caz „se juca cu focul“.

În săptămânile care au urmat, Diels a stat aproape de Martha și s-a comportat, scria ea, „ca un iepure speriat“[600], deși a simțit și ea că o parte din Diels – vechiul Lucifer sigur pe sine – se bucura de jocul fentării situației dificile.

„Pericolul în care el credea că se afla era oarecum o provocare pentru viclenia și inteligența lui“, își amintea ea.[601] „Putea fi mai șiret decât ei sau nu, îi putea păcăli sau nu?“

Capitolul 35. Confruntarea cu Clubul

Vaporul pe care se afla Dodd a sosit în zona de carantină a portului din New York vineri, 23 martie. El sperase ca sosirea lui să treacă neobservată de presă, dar și de data aceasta planurile i-au fost dejucate. Reporterii așteptau, de obicei, marile vase de linie, în speranța, în general întemeiată, că la bord va fi vreo personalitate. Dodd pregătise, pentru orice eventualitate, o declarație scurtă, de cinci fraze, și curând a trebuit să o citească celor doi reporteri care îl observaseră. El a explicat că se întorsese în America „într-o scurtă vacanță… pentru o odihnă bine-meritată după atmosfera tensionată din Europa“.[602] A mai adăugat: „Contrar predicțiilor multor analiști ai problemelor internaționale, eu am sentimentul destul convingător că nu vom avea un război în viitorul apropiat“.

S-a bucurat să vadă că viceconsulul german la New York venise să îl aștepte la vapor, aducându-i o scrisoare de la Hitler ce trebuia înmânată lui Roosevelt. Dodd a fost deosebit de încântat că prietenul său, colonelul House, își trimisese „frumoasa limuzină“[603] pentru a-l lua din port și a-l aduce la casa din Manhattan a colonelului, aflată pe East Sixty-Eighth Street cu Park Avenue, unde să poată aștepta trenul ce urma să îl ducă la Washington D.C. – spre norocul lui, după cum Dodd însuși scria, pentru că șoferii de taxi erau în grevă, „iar dacă m-aș fi dus la un hotel, băieții din presă m-ar fi agasat până mi-ar fi plecat trenul“. Dodd și colonelul au purtat o discuție sinceră. „House mi-a oferit informații prețioase despre oficiali neprieteni din Departamentul de Stat cu care trebuia să mă confrunt.“

Cel mai plăcut dintre toate lucrurile a fost faptul că, la scurt timp după sosirea sa, Dodd a primit ultimul capitol din lucrarea Vechiul Sud, proaspăt dactilografiat de prietena Marthei, Mildred Fish Harnack, și trimis cu corespondența diplomatică.

*

La Washington, Dodd s-a cazat la Cosmos Club, care, la momentul acela, se afla în Lafayette Square, chiar la nord de Casa Albă. În prima dimineață în Washington, s-a dus pe jos la Departamentul de Stat pentru prima dintre numeroasele întâlniri și mese de prânz.

La ora 11, s-a întâlnit cu secretarul de stat Hull și cu subsecretarul Phillips. Cei trei au petrecut mult timp încercând să pună cap la cap cel mai bun răspuns la scrisoarea lui Hitler. Hitler lăuda eforturile lui Roosevelt de a repune pe picioare economia Americii și afirma că „datoria, disponibilitatea pentru sacrificiu și disciplina“ erau virtuți care trebuiau să predomine în orice cultură.[604] „Aceste precepte morale pe care președintele le pune înaintea fiecărui cetățean în parte al Statelor Unite sunt în egală măsură și chintesența filosofiei statului german, care își găsește expresie în sloganul «Bunăstarea publică transcede interesele individului».“

Phillips l-a numit „un mesaj ciudat“.[605] Pentru Dodd, cât și pentru Hull și Phillips, era clar că Hitler spera să traseze o paralelă între el însuși și Roosevelt, iar reacția obligatorie a SUA ar fi trebuit să fie gândită foarte atent. Sarcina i-a revenit lui Phillips și șefului Biroului de Relații cu Europa de Vest, Moffat, scopul fiind, după cum scria Moffat, „să evităm să cădem în capcana lui Hitler“.[606] Scrisoarea rezultată îi mulțumea lui Hitler pentru cuvintele frumoase, menționând că mesajul lui se adresa nu doar lui Roosevelt personal, cât mai degrabă întregului popor american, „care a făcut eforturi eroice, de bunăvoie și bucuros, în interesul redresării“.[607]

În jurnalul său, Phillips scria: „Am căutat să nu dăm impresia că președintele devenea fascist“.[608]

A doua zi, luni, 26 martie, Dodd s-a dus pe jos la Casa Albă pentru a lua masa de prânz cu Roosevelt. Cei doi au discutat despre un val de ostilitate față de Germania, care apăruse la New York în urma pseudoprocesului la începutul lunii. Dodd auzise un newyorkez exprimându-și temerile că „s-ar putea isca fără probleme un mic război civil“ în New York.[609] „Președintele a discutat și despre asta“, scria Dodd, „întrebându-mă dacă aș fi putut să îi conving pe evreii din Chicago să amâne pseudoprocesul lor pentru mijlocul lui aprilie.“

Dodd a spus că va încerca. Le-a scris liderilor evrei, inclusiv lui Leo Wormser, pentru a-i ruga „să potolească lucrurile, dacă se putea“, scriind, de asemenea, și colonelului House pentru a-l ruga să se folosească de influența sa în același scop.[610]

Oricât de nerăbdător era Dodd să ajungă la fermă, îl bucura perspectiva unei conferințe stabilite pentru începutul acelei săptămâni, conferință în cadrul căreia ar fi avut, în sfârșit, ocazia să își exprime critica la adresa politicilor și practicilor de la externe direct în fața membrilor clubului Pretty Good.

*

Dodd s-a adresat unui public în care se aflau Hull, Moffat, Phillips, Wilbur Carr și Sumner Welles. Spre deosebire de discursul său de Ziua lui Columb, Dodd a fost, de data aceasta, deschis și direct.

Zilele lui „Ludovic al XIV-lea și ale reginei Victoria“ au apus, le-a spus el.[611] Națiunile erau falimentare, „inclusiv a noastră“. A venit timpul „să încetăm cu demonstrațiile de măreție“. El a menționat un oficial consular american care dispusese transportul cu vaporul al unei cantități atât de mari de mobilier că ar fi putut umple o casă cu 20 de încăperi – și totuși, familia lui era compusă doar din doi membri. A adăugat că un simplu asistent al lui „avea șofer, portar, majordom, valet, doi bucătari și două menajere“.

Fiecărui oficial, a spus el, ar fi trebuit să i se impună să trăiască din salariu, indiferent că era vorba de 3 000 de dolari pe an pentru un funcționar inferior, ori de 17 500 de dolari pe an, salariul lui însuși ca ambasador plenipotențial, și tuturor ar fi trebuit să li se ceară să cunoască istoria și obiceiurile țării gazdă. Singurele persoane trimise peste hotare ar fi trebuit să fie acelea „care se gândesc la interesele țării lor, și nu la cum să poarte alt costum sau alte haine în fiecare zi ori să stea la dineuri vesele, dar prostești seară de seară până la 1 dimineața“.

Dodd a simțit că ultima idee a avut efectul scontat. El nota în jurnalul său: „Sumner Welles a tresărit puțin: proprietarul unui conac în Washington, care pune în umbră Casa Albă sub anumite aspecte și care este la fel de mare ca aceasta“. Conacul lui Welles, numit de unii „casa cu 100 de camere“, se afla pe Massachusetts Avenue lângă Dupont Circle și era renumită pentru opulența lui.[612] Welles și soția lui mai aveau o moșie de 255 de acri în zona rurală de la periferia orașului, Oxon Hill Manor.

După ce Dodd și-a încheiat cuvântarea, publicul l-a aclamat și aplaudat. „Dar nu m-am lăsat păcălit după două ore de încuviințări prefăcute.“

Într-adevăr, morala lui nu a făcut decât să adâncească resentimentele membrilor Clubului Pretty Good.[613] La momentul discursului său, unii din membrii clubului, și mai ales Phillips și Moffat, începuseră în privat să își exprime reala ostilitate.[614]

Dodd i-a făcut o vizită lui Moffat la birou. Ulterior, în aceeași zi, Moffat scria o scurtă evaluare a ambasadorului în jurnalul său: „Dodd… gândește, fără discuție, clar. Își va exprima profunda nemulțumire față de o situație și va respige apoi orice propunere de remediere a ei. Îi displace pe toți membrii echipei lui, și totuși nu dorește transferul lor. Îi suspectează pe rând pe aproape toți cei cu care vine în contact și este chiar și puțin invidios.“[615] Moffat l-a numit „un biet inadaptat“.

Dodd părea a nu-și da seama că invoca forțe care i-ar fi putut pune în pericol cariera. S-a bucurat mai degrabă că atinsese sensibilitățile clubului adversarilor săi. Evident satisfăcut, i-a spus soției lui: „Protectorul lor principal“ – s-a referit probabil la Phillips sau Welles – „nu e câtuși de puțin deranjat. Dacă atacă, sunt sigur că nu o face deschis.“[616]

Capitolul 36. Salvarea lui Diels

Teama pe care Diels o simțea se accentua tot mai mult, astfel încât în martie a apelat din nou la Martha pentru ajutor, de data aceasta sperând să o folosească pentru a obține sprijin chiar din partea ambasadei americane. Era un moment de o ironie absolută: comandantul Gestapo căutând ajutorul oficialilor americani. Diels aflase cumva despre planul lui Himmler de a-l aresta, posibil chiar în acea zi. Nu-și făcea deloc iluzii. Himmler îl voia mort.

Diels știa că avea aliați în ambasada americană, pe Dodd și pe consulul general Messersmith, și credea că aceștia ar fi putut lua oarecare măsuri de siguranță transmițând regimului lui Hitler că bunăstarea lui era în interesul lor. Însă Dodd, Diels știa asta, era în vacanță. Așa că Diels a rugat-o pe Martha să îl ajute să stea de vorbă cu Messersmith, care revenise deja din vacanță, ca să vadă ce putea face acesta.

În ciuda tentației Marthei de a-l considera pe Diels excesiv de melodramatic, de data aceasta chiar l-a crezut că era în pericol de moarte. S-a dus la Messersmith la consulat.

Martha era „deosebit de tulburată", își amitea Massersmith.[617] A izbucnit în lacrimi și i-a spus că Diels urma să fie arestat în acea zi „și că era aproape cert că urma să fie executat".

Și-a revenit apoi și l-a implorat pe Messersmith să se vadă cu Göring numaidecât. A încercat să-l lingușească pe Messersmith, numindu-l singurul bărbat care putea interveni „fără a-și pune în pericol propria viață".

Messersmith a rămas indiferent. Ajunsese deja să o antipatizeze pe Martha. Îi considera comportamentul – diversele ei relații amoroase – dezgustătoare. Dată fiind presupusa ei relație cu Diels, Messersmith nu a fost surprins că ea venise în biroul lui „în starea aceea isterică". I-a spus că nu putea face nimic, „și am reușit cu mare dificultate să o fac să iasă din biroul meu".

După plecarea ei, Messersmith a reanalizat situația. „Am început să mă gândesc la chestiune și mi-am dat seama că avusese dreptate când spusese un lucru, și anume că Diels era, la urma urmei, unul dintre cei mai buni oameni ai acelui regim, așa cum era și Göring, și că dacă lui Diels i s-ar fi întâmplat ceva și ar fi intrat în scenă Himmler, poziția lui Göring și a elementului mai rezonabil din partid ar fi fost slăbită.“ După părerea lui Messersmith, dacă Himmler venea la conducerea Gestapo, ar fi fost mai dificil pentru el și Dodd să rezolve viitoarele atacuri asupra americanilor, „deoarece se știa despre Himmler că avea și mai mult sânge rece și era mai necruțător, decât dr. Diels“.

Messersmith avea programată o masă de prânz în acea zi la Herrenklub, un club al bărbaților conservatori, găzduit de doi importanți generali din Reichswehr însă, acum, dându-și seama că o discuție cu Göring era mult mai importantă, Messersmith a trebuit să anuleze prânzul. A sunat la biroul lui Göring pentru a aranja o întâlnire și a aflat că Göring tocmai plecase el însuși la masa de prânz – la Herrenklub. Messersmith nu știuse până atunci că Göring urma să fie oaspetele de onoare la prânzul generalilor.

Messersmith și-a dat seama de două lucruri: primul, că misiunea unei discuții cu Göring devenise, dintr-odată, mult mai simplă, și al doilea, că masa de prâns era un semn: „Era pentru prima oară de la venirea la putere a naziștilor când ofițerii de cel mai înalt rang din armata germană… urmau să se așeze la aceeași masă cu Göring sau cu oricare alt înalt membru al regimului nazist“. A fost uluit că prânzul ar fi putut fi un semn că armata și guvernul strângeau rândurile împotriva căpitanului Röhm și a Batalioanelor de Asalt. Dacă așa stăteau lucrurile, aceasta era un semn de rău augur, pentru că era puțin probabil că Röhm avea de gând să renunțe la ambițiile lui fără luptă.

*

Messersmith a ajuns la club puțin după prânz și l-a găsit pe Göring stând de vorbă cu generalii. Göring și-a petrecut brațul peste umerii lui Messersmith

și s-a adresat celorlalți: „Domnilor, acesta este un bărbat care nu mă place deloc, un bărbat care nu are o părere foarte bună despre mine, dar este un bun prieten al țării noastre“.

Messersmith a așteptat momentul potrivit ca să îl tragă pe Göring deoparte. „I-am spus în foarte puține cuvinte că o persoană în care aveam absolută încredere mă vizitase în acea dimineață și îmi spusese că Himmler era decis să se descotorosească de Diels în cursul acelei zile și că Diels urma practic să fie lichidat.“

Göring i-a mulțumit pentru informație. Cei doi s-au realăturat restului oaspeților, însă, câteva momente mai târziu, Göring și-a cerut scuze și a plecat.

Ce s-a întâmplat după aceea – ce amenințări s-au făcut, ce compromisuri, dacă a intervenit Hitler însuși – nu se știe cu exactitate, însă, la ora cinci a după-amiezei acelei zile, 1 aprilie 1934, Messersmith a aflat că Diels fusese numit Regierungspräsident, sau comisar regional, la Köln și că Gestapo urma să fie condus de Himmler.

Diels era salvat, însă Göring suferise o înfrângere semnificativă. El acționase nu în numele fostei prietenii, ci înfuriat la gândul că Himmler încercase să îl aresteze pe Diels pe teritoriul lui. Himmler, în schimb, câștigase premiul cel mai mare, ultima și cea mai importantă componentă a imperiului poliției secrete creat de el. „A fost“, nota Messersmith, „prima înfrângere pe care a suferit-o Göring de la începutul regimului nazist.“

O fotografie a momentului în care Himmler preia oficial controlul asupra Gestapo, printr-o ceremonie din 20 aprilie 1934, îl arată pe Himmler vorbind de la tribună, inexpresiv ca de obicei, în timp ce Diels se află în apropiere, cu fața la obiectiv.[618] Chipul lui pare tumefiat ca în urma excesului de alcool și a lipsei de somn, iar cicatricele îi sunt extrem de pronunțate. Este întruchiparea însăși a unui bărbat amenințat.

Într-o conversație cu un oficial al Ambasadei Marii Britanii care a avut loc cam la același moment, citată într-un memorandum întocmit mai târziu de Ministerul de Externe de la Londra, Diels a oferit un monolog despre propria indispoziție morală: „Aplicarea pedepsei fizice nu este la îndemâna oricui,

așa că e normal că preferam să recrutăm oameni dispuși să nu cârtească în fața ordinelor primite. Din păcate, nu am știut nimic despre latura freudiană a chestiunii, și abia după mai multe episoade de flagelare inutilă și cruzime fără sens mi-am dat seama de faptul că organizația mea atrăsese toți sadicii din Germania și Austria fără știința mea, pentru o bună bucată de timp. Ea atrăsese, de asemenea, sadici inconștienți, adică oameni care nu avuseseră nici cea mai vagă idee despre înclinațiile lor sadice până să participe direct la flagelări. În cele din urmă, organizația a creat practic sadici. Pentru că se pare că pedepsele corporale au stârnit latura sadică a femeilor și a bărbaților aparent normali. Freud ar putea explica asta.“[619]

*

Luna aprilie a adus ciudat de puțină ploaie, în schimb o recoltă bogată de noi secrete. La începutul lunii, Hitler și ministrul apărării, Blomberg, au aflat că președintele Hindenburg se îmbolnăvise grav și se părea că nu avea șanse să supraviețuiască verii. Au păstrat vestea pentru ei. Hitler râvnea la autoritatea prezidențială încă deținută de Hindenburg și plănuia ca la moartea acestuia să combine pentru el rolurile de cancelar și de președinte, pentru ca astfel să dobândească, în sfârșit, putere absolută. Dar mai rămâneau două potențiale piedici: Reichswehr și Batalioanele de Asalt ale lui Röhm.

La mijlocul lui aprilie, Hitler a zburat în portul din Kiel și s-a îmbarcat de acolo pe o navă de război, Deutschland, pentru un voiaj de patru zile, însoțit de Blomberg, amiralul Erich Raeder, comandantul forțelor navale, și generalul Werner von Fritsch, comandantul forțelor armate.[620] Nu există foarte multe detalii, însă se pare că, în intimitatea acelei nave, Hitler și Blomberg au pus la cale un pact secret, de fapt, un pact al diavolului, prin care Hitler urma să îl neutralizeze pe Röhm și Batalioanele de Asalt în schimbul susținerii armatei în acapararea autorității prezidențiale după moartea lui Hindenburg.

Pactul era de o valoare inestimabilă pentru Hitler, pentru că acum putea merge mai departe fără a mai trebui să își facă griji cu privire la poziția

armatei.

Între timp, Röhm dorea tot mai insistent să preia controlul asupra forțelor armate ale țării. În aprilie, în timpul uneia dintre plimbările sale prin Tiergarten, a văzut un grup de ofițeri naziști trecând pe lângă el, apoi i s-a adresat tovarășului de plimbare: „Uită-te la oamenii ăia de acolo“, a spus el.[621] „Partidul nu mai este o forță politică; se transformă într-un azil de bătrâni. Oameni ca ăia… Trebuie să scăpăm de ei rapid.“

A devenit tot mai îndrăzneț în exprimarea deschisă a nemulțumirilor sale. La o conferință de presă din 18 aprilie, a spus: „Reacționari, conformiști burghezi, ne vine să vomităm când ne gândim la ei“.[622]

El a declarat: „SA este Revoluția național-socialistă“.

Două zile mai târziu, însă, un anunț guvernamental a părut să submineze declarațiile înfumurate ale lui Röhm: toate efectivele SA-ului erau lăsate la vatră toată luna iulie.[623]

*

Pe 22 aprilie, Heinrich Himmler și-a numit tânărul protejat Reinhard Heydrich, care abia împlinise 30 de ani, pe postul liber al lui Diels de comandant al Gestapo. Heydrich era blond, înalt, subțire și era considerat chipeș, cu excepția unui cap descris ca disproporționat de mic, cu ochi prea apropiați. Avea un glas aproape melodios, pervers de asincron cu reputația lui de bărbat rece și extrem de necruțător. Hitler l-a poreclit „Bărbatul cu Inima de Fier“[624], deși se spunea că Heydrich ar fi cântat la vioară cu atâta pasiune că plângea când interpreta anumite pasaje. Pe parcursul carierei sale, avea să spulbere zvonurile că ar fi fost, de fapt, evreu, în ciuda unei investigații a partidului nazist care a pretins că acuzațiile erau nefondate.

Cu Diels plecat, Gestapo și-a pierdut și ultima urmă de civilizație. Hans Gisevius, memorialistul Gestapoului, și-a dat seama imediat că sub Himmler

și Heydrich organizația avea să treacă printr-o schimbare de caracter. „Mă puteam foarte bine hazarda într-o luptă cu Diels, playboy-ul nestatornic, care, conștient de statutul lui de renegat burghez, avea o mulțime de inhibiții care îl împiedicau să joace necinstit“, scria Gisevius.[625] „Dar, de îndată ce Himmler și Heydrich au intrat în arenă, a trebuit să mă retrag precaut.“

*

Spre sfârșitul lui aprilie, guvernul a dezvăluit în sfârșit publicului starea gravă a sănătății lui Hindenburg.[626] Deodată, întrebarea cine avea să îi succeadă a devenit subiect de discuție pretutindeni. Toți cei care erau conștienți de fisura tot mai adâncă dintre Röhm și Hitler au înțeles că un nou element de suspans anima acum narațiunea.

Capitolul 37. Observatorii

În timp ce aveau loc toate acestea, spionii unei alte țări deveneau tot mai interesați de Dodd. În aprilie, relația Marthei cu Boris captase interesul superiorilor lui de la NKVD. Aceștia întrevedeau o rară oportunitate. „Spuneți-i lui Boris Vinogradov că vrem să îl folosim pentru a duce la bun sfârșit un proiect care ne interesează“, scria cineva într-un mesaj către directorul diviziei din Berlin.[627]

Moscova ajunsese cumva – posibil prin Boris – să înțeleagă că pasiunea Marthei față de revoluția nazistă începea să pălească.

Mesajul continua: „Are legătură cu faptul că, din informațiile noastre, sentimentele prietenei lui (Martha Dodd) au ajuns la stadiul în care ea poate fi convinsă, odată pentru totdeauna, să lucreze pentru noi“.

Capitolul 38. Tras pe sfoară

Ceea ce l-a deranjat cel mai mult pe Dodd în timpul vacanței sale a fost sentimentul că adversarii săi din Departamentul de Stat deveneau tot mai agresivi. A început să se îngrijoreze de ceea ce el considera a fi un tipar de dezvăluire a informațiilor confidențiale al cărui scop părea să fie subminarea reputației sale. Un incident tulburător a avut loc în seara de sâmbătă, 14 aprilie, când Dodd pleca de la dineul anual de la Gridiron Club din Washington.[628] Un tânăr funcționar al Departamentului de Stat, pe care Dodd nu îl cunoștea, a venit la el și a pornit o conversație prin care a contestat modul de evaluare a condițiilor din Germania, menționând o scrisoare confidențială pe care ambasadorul o telegrafiase de la Berlin. Tânărul era mult mai înalt decât Dodd și s-a apropiat foarte mult de ambasador, într-o manieră pe care acesta a considerat-o indimidantă fizic. Într-o scrisoare mânioasă pe care Dodd plănuia să o înmâneze personal secretarului de stat Hull, el descria episodul drept „un afront intenționat".

Însă cel mai deranjant a fost pentru Dodd faptul că nu înțelegea cum de avusese acces acel tânăr la scrisoarea sa. „În opinia mea", scria Dodd, „… există un grup undeva în Departamentul de Stat care se gândește doar la el și nu la țară și care, la cel mai mic efort al oricărui ambasador sau ministru de a face economii și de a îmbunătăți lucrurile, începe să comploteze pentru a-l discredita și înfrânge. Aceasta este a treia sau a patra informație absolut confidențială pe care am oferit-o și care a fost tratată ca o bârfă – sau transformată în bârfă. Eu nu sunt în funcție pentru vreun beneficiu și/sau statut personal ori social; sunt gata să fac tot ce se poate pentru o activitate mai bună și pentru cooperare, dar nu doresc să lucrez singur sau să devin obiectul intrigilor și al manevrelor constante. Nu voi renunța, însă, în tăcere, dacă asemenea lucruri vor continua."[629]

Dodd a decis până la urmă să nu îi dea scrisoarea lui Hull. Ea a sfârșit îndosariată printre alte documente etichetate de el drept „neexpediate".

Ceea ce, aparent, Dodd nu știa încă era că el și alți 15 ambasadori fuseseră subiectul unui articol de fond din numărul de aprilie 1934 al revistei Fortune. În ciuda importanței articolului și a faptului că sigur trebuie să fi fost subiect de conversații aprinse în cadrul Departamentului de Stat, Dodd a aflat de existența lui abia mult mai târziu, după revenirea la Berlin, când Martha a adus acasă un exemplar pe care îl primise în timpul unei vizite la dentistul ei din Berlin.[630]

Numit „Excelențele Lor, Ambasadorii Noștri", articolul îi identifica pe numiți și le prezenta averile personale, plasând semnul dolarului alături de numele lor.[631] Jesse Isidor Straus – ambasadorul din Franța și fostul președinte al R.H. Macy & Company – era identificat drept „$$$$ Straus". Dodd avea un singur „¢" alături de numele lui. Articolul lua în zeflemea zgârcenia lui și sugera că, închiriind casa din Berlin la un preț de nimic de la un bancher evreu, a căutat să profite de pe urma situației nefericite în care se aflau evreii din Germania. „Așadar", afirma articolul, „familia Dodd a obținut o casă frumușică la un preț foarte mic și reușește să o administreze cu doar câțiva servitori." Articolul nota că Dodd își adusese bătrânul său Chevrolet obosit la Berlin. „Fiul lui ar fi trebuit să fie șoferul lui Dodd seară de seară", scria autorul articolului. „Dar băiatul a vrut să iasă în oraș și să facă ceea ce obișnuiesc băieții să facă, așa că domnul Dodd a rămas fără șofer (deși îmbrăcat elegant și cu joben pe cap) în Chevroletul lui." Dodd, afirma articolul, s-a văzut nevoit să ceară să fie dus cu mașina de tinerii angajați ai ambasadei, „cei mai norocoși dintre ei în limuzinele lor cu șoferi".

Autorul îl numea pe Dodd „un țăruș academic pătrat într-o gaură diplomatică rotundă", stânjenit de relativa sa sărăcie și de lipsa de aplomb diplomatic. „Din punct de vedere moral, o persoană foarte curajoasă, Dodd este atât de intelectual, atât de departe de ființele omenești obișnuite, că vorbește în parabole, ca de la un gentleman și erudit la altul; iar frații de sânge și oțel în cămăși brune nu-l pot înțelege nici măcar atunci când vor s-o facă. Așa că Dodd mocnește pe dinăuntru, iar când încearcă să facă pe durul, nimeni nu prea îl bagă în seamă."

Pentru Dodd a fost numaidecât limpede că unul sau mai mulți oficiali din cadrul Departamentului de Stat și poate chiar și în biroul lui de la Berlin

dezvăluiseră detalii amănunțite ale vieții lui din Germania. Dodd s-a plâns subsecretarului Phillips. Articolul, scria el, „arată o atitudine ciudată și nepatriotică, în ceea ce privește reputația și eforturile mele de aici. În scrisoarea mea de acceptare i-am spus președintelui că trebuie să se înțeleagă faptul că urma să trăiesc din salariu. De ce atâta discuție pe marginea acestui lucru simplu și evident pentru mine?“[632] A menționat diplomați din istorie care trăiseră modest. „De ce toată această condamnare a mea pentru că urmez astfel de exemple?“ I-a spus lui Phillips că bănuia că oameni din propria ambasadă scoteau informații și menționa alte relatări care conținuseră informații distorsionate. „Cum am încercat eu să transmit toate aceste povești false fără vreo referire la servicii reale?“

Phillips a așteptat aproape o lună înainte să răspundă. „Cu privire la acel articol din Fortune“, scria el, „eu nu m-aș mai gândi la el. Nu-mi pot imagina de unde a venit informația la care faceți referire, la fel cum nu-mi pot imagina cum au ajuns la presă zvonurile (în general eronate) referitoare la mine și la alți colegi de-ai dumneavoastră.“[633] El l-a îndemnat pe Dodd: „Nu lăsați această chestiune anume să vă tulbure câtuși de puțin“.

*

Dodd a reușit să petreacă puțin timp în Biblioteca Congresului, făcând cercetare pentru Vechiul Sud, și a reușit să stea două săptămâni la ferma sa, unde a scris și s-a ocupat de treburile curente, ajungând și până la Chicago, așa cum își propusese, dar asta nu i-a adus plăcuta reîntâlnire pe care o anticipase. „Odată ajuns acolo“, i-a scris el Marthei, „toată lumea a vrut să mă vadă: telefoane, scrisori, vizite, invitații la masă, dineuri tot timpul.“[634] A trebuit să facă față multor întrebări despre ea și fratele ei, i-a scris el, „dar numai uneia despre problema ta din New York“, făcând referire aici la divorțul ei. Un prieten a vrut să îi arate dovezi despre „cât de decent tratau ziarele din Chicago această chestiune“, dar, a scris el, „nu m-am învrednicit să citesc articolele cu pricina“. Dodd a ținut discursuri și a reglat dispute din facultate. În jurnalul său, el nota că s-a întâlnit și cu doi lideri evrei pe care îi contactase anterior, dând curs directivei lui Roosevelt de a înăbuși

protestele evreilor. Cei doi bărbați au descris „cum ei și prietenii lor își calmaseră semenii și împiedicaseră orice demonstrație violentă din Chicago, conform planului“.[635]

A apărut din senin și o criză personală. Aflându-se la Chicago, Dodd a primit o telegramă de la soția lui. După ce inevitabila spaimă pe care o provoacă telegramele de la cei dragi a trecut, Dodd a citit că vechiul lui Chevrolet, devenit deja emblematic, fusese distrus total de șoferul lui. Fraza dureroasă: „PRIN URMARE, SPER SĂ POȚI ADUCE O NOUĂ MAȘINĂ“.[636]

Așa că, acum, în vacanța în care ar fi trebuit să se refacă, lui Dodd i se cerea scurt și la obiect printr-o telegramă să cumpere o mașină nouă și să organizeze transportul până la Berlin.

I-a scris Marthei ulterior: „Mă tem că Mueller a condus nesăbuit, așa cum am observat de câteva ori înainte să plec“.[637] Dodd nu putea pricepe. El însuși condusese de la fermă la Washington, D.C. de multe ori și condusese prin tot orașul fără să facă vreun accident. „Chiar dacă asta s-ar dovedi o nimica toată, ar putea demonstra ceva. Oamenii care nu sunt proprietarii mașinii sunt mult mai nesăbuiți decât cei care sunt.“ În lumina celor ce aveau să se întâmple câțiva ani după aceea, împăunarea lui Dodd cu calitățile lui de șofer nu poate decât să ne dea fiori. A vrut un Buick, dar a considerat prețul – 1 350 de dolari – prea mare, dat fiind timpul limitat pe care familia lui ar fi trebuit să îl petreacă la Berlin. Problema lui au mai fost și cei 100 de dolari pe care trebuia să îi cheltuiască pentru expedierea mașinii în Germania.

Până la urmă, a cumpărat un Buick. Și-a instruit soția să îl cumpere de la un vânzător din Berlin. Mașina, scria el, era un model simplu, pe care experții de la departamentul de protocol al ambasadei l-au caracterizat ca fiind „ridicol de banal pentru un ambasador“.[638]

*

Dodd a reușit să facă o ultimă vizită la fermă, lucru care l-a bucurat, dar i-a și făcut plecarea definitivă foarte dureroasă. „A fost o zi frumoasă“, scria el în jurnal duminică, 6 mai 1934.[639] „Pomii înmuguriți și florile de măr au fost cu atât mai frumoase cu cât știam că trebuie să plec.“

Trei zile mai târziu, vaporul lui Dodd ridica ancora din New York. Avea sentimentul că repurtase o victorie convingându-i pe evrei să potolească amploarea protestelor lor împotriva Germaniei și spera ca eforturile sale să aducă moderație și pe viitor din partea guvernului lui Hitler. Aceste speranțe au fost însă spulberate sâmbătă, 12 mai, când, aflându-se în mijlocul oceanului, Dodd a primit o telegramă prin care era informat asupra unui discurs abia susținut de Goebbels, prin care ministrul propagandei îi numea pe evrei „sifilisul popoarelor europene“.[640]

Dodd s-a simțit trădat. În ciuda promisiunilor naziștilor cu privire la mandatele de arestare și la închiderea închisorii Columbia House, era clar că nimic nu se schimbase. El se temea acum că păruse naiv. I-a scris lui Roosevelt despre consternarea sa, după tot efortul pe care îl depusese cu liderii evrei americani. Discursul lui Goebbels reaprinsese „toate animozitățile de iarna trecută“, scria el, „iar eu am fost tras pe sfoară, chiar am fost“.[641]

Dodd a ajuns la Berlin joi 17 mai, la 10:30 seara, și a descoperit un oraș schimbat. În cele două luni cât fusese plecat, seceta uscase peisajul așa cum nu îl mai văzuse el niciodată. Mai era însă și altceva. „Am fost încântat să mă aflu din nou acasă“, scria el, „însă atmosfera tensionată și-a făcut simțită numaidecât prezența.“[642]

Partea a VI-a. Berlinul în amurg

Dormitorul lui Göring din Carinhall

(Bildarchiv Preussischer Kulturbesitz/Art Resource, NY)

Capitolul 39. Dineu periculos

Orașul părea să vibreze în așteptarea unui pericol catastrofal, de parcă o imensă rețea de electricitate fusese instalată în centrul lui. Toți cei din cercul lui Dodd simțeau asta. Această tensiune venea parțial din neobișnuita vreme de mai și din temerile concomitente că recolta va fi compromisă, însă motorul principal al anxietății era intensificarea discordiei dintre Batalioanele de Asalt ale căpitanului Röhm și armata regulată. O metaforă populară folosită la acel moment pentru a descrie atmosfera din Berlin era aceea a unei iminente furtuni – senzația aceea de aer încărcat și apăsător.

Dodd nu reușea să își reintre în ritmul de muncă.

În ziua de după revenirea din America, se trezise față în față cu perspectiva organizării unui uriaș banchet de rămas-bun pentru Messersmith, care reușise, în sfârșit, să își asigure un post mai bun, deși nu în Praga, ținta lui inițială. Competiția pentru acel post fusese strânsă, și cu toate că Messersmith făcuse lobby la greu și convinsese aliații de toate felurile să scrie scrisori de susținere, în cele din urmă, postul revenise altcuiva. În schimb, subsecretarul Phillips îi oferise lui Messersmith un alt post vacant: Uruguay. Dacă Messersmith fusese dezamăgit, nu o arătase deloc. Se considerase norocos pur și simplu, pentru că lăsa în urmă serviciul consular. Se dovedise apoi și mai norocos. Postul de ambasador în Austria se eliberase subit, iar Messersmith era alternativa evidentă pentru acel post.[643] Roosevelt fusese de acord. Acum Messersmith chiar era încântat. La fel era și Dodd, doar pentru că Messersmith pleca, deși ar fi preferat să îl știe la celălalt capăt al lumii.

Se organizau multe petreceri pentru Messersmith – o vreme, a părut că toate dineurile și prânzurile din Berlin erau în onoarea lui – însă banchetul Ambasadei SUA din 18 mai a fost cel mai mare și oficial. Cât timp Dodd fusese în America, doamna Dodd, asistată de experții în protocol din ambasadă, supraveghease întocmirea unei liste de patru pagini la un rând cu invitați, listă ce părea să includă toate persoanele importante, mai puțin pe

Hitler.[644] Pentru oricine cunoștea societatea din Berlin, adevărata fascinație era cine nu participa, și nu cine participa. Göring și Goebbels și-au transmis regretul, la fel și vicecancelarul Papen și Rudolf Diels. Ministrul apărării Blomberg a venit, dar nu și comandantul Röhm.

Bella Fromm a participat, la fel Sigrid Schultz și diverși prieteni de-ai Marthei, inclusiv Putzi Hanfstaengl, Armand Berard și prințul Louis Ferdinand. Acest amestec în sine amplifica aura de tensiune din sală, pentru că Berard o iubea încă pe Martha, iar prințul Louis visa la ea, deși Martha îl adora complet și exclusiv pe Boris (în mod interesant absent de pe lista invitaților). Tânărul și arătosul om de legătură al Marthei cu Hitler, Hans „Tommy“ Thomsen, a venit, la fel cum a venit și frecventa lui companioană, bruna și superba Elmina Rangabe, dar exista și un obstacol în seara aceea – Tommy își adusese soția. Găseai căldură, șampanie, pasiune, gelozie și sentimentul acela de fundal că ceva neplăcut se pregătește la orizont.

Bella Fromm a discutat scurt cu Hanfstaengl și a consemnat întâlnirea în jurnalul ei.

„Mă întreb de ce am fost chemați aci“, a spus Hanfstaengl.[645] „Toată această agitație cu evreii. Messersmith este evreu. La fel și Roosevelt. Partidul îi detestă.“

„Dr. Hanfstaengl“, a spus Fromm, „am mai discutat despre asta. Nu trebuie să vă prfaceți de față cu mine.“

„În regulă. Chiar dacă sunt arieni, nu s-ar spune după cum se comportă.“

La acel moment, Fromm nu era deosebit de preocupată de bunăvoința naziștilor. În urmă cu două săptămâni, fiica ei, Gonny, plecase în America, ajutată de Messersmith, lăsând-o pe Fromm tristă, dar ușurată. Cu o săptămână înainte de asta, ziarul Vossische Zeitung – „Tușica Voss“, la care lucra de ani de zile – se închisese. Avea din ce în ce mai mult sentimentul că o epocă în care ea prosperase se apropia de sfârșit.

I-a spus lui Hanfstaengl: „Bineînțeles că, dacă renunți la ce e corect și ce e greșit și le transformi în arian și non-arian, oamenii care se întâmplă să aibă noțiuni destul de învechite despre ce este corect și ce este greșit, ce este

decent și ce este obscen, rămân fără un fundament prea solid pe care să se bazeze“.

Apoi, Fromm a readus discuția la Messersmith, pe care l-a descris ca fiind atât de respectat de colegi „că este practic privit ca având rang de ambasador“, o remarcă care l-ar fi iritat nespus pe Dodd.

Hanfstaengl a spus cu voce mai blândă: „În regulă, în regulă. Eu am mulți prieteni în Statele Unite, și toți sunt, de asemenea, de partea evreilor. Dar, din moment ce se insistă asupra lor în programul de partid…“ S-a oprit aici într-un fel de ridicare din umeri verbală. A băgat mâna în buzunar și a scos o punguță cu dropsuri de fructe. Lutschbonbons. Bella le adorase în copilărie.

„Ia una“, i-a spus Hanfstaengl. „Sunt făcute special pentru Führer.“

Bella a ales o bomboană. Tocmai când era pe cale să o bage în gură, a văzut că avea ștanțată pe ea o svastică. Până și dropsurile din fructe fuseseră „uniformizate“.

Conversația a deviat către războiul politic care provoca multă neliniște. Hanfstaengl i-a spus că Röhm râvnea nu doar controlul armatei germane, ci și al forțelor aeriene ale lui Göring. „Hermann e turbat de furie!“ a spus Hanfstaengl. „Poți să-i faci orice, doar să nu te joci cu Luftwaffe; l-ar putea ucide cu sânge rece pe Röhm.“ Apoi a întrebat: „Îl cunoști pe Himmler?“

Fromm a încuviințat din cap.

Hanfstaengl a spus: „A fost fermier la o fermă de găini, asta când nu spiona pentru Reichswehr. I-a dat un șut lui Diels și l-a alungat din Gestapo. Himmler nu poate suferi pe nimeni, dar pe Röhm cel mai puțin dintre toți. Acum s-au înhăitat toți contra lui Röhm: Rosenberg, Goebbels și găinarul.“ Rosenberg pe care l-a menționat el era Alfred Rosenberg, un înfocat antisemit și șeful biroului de externe al Partidului Nazist.

După consemnarea conversației în jurnalul ei, Fromm a adăugat: „Nu există nimeni printre oficialii Partidului Național-Socialist care nu le-ar reteza bucuros gâtlejul celorlalți oficiali pentru a avansa el însuși în ierarhie.“

*

Însă un alt dineu, absolut inofensiv, avea să dovedească faptul că o dimensiune anume a bizarului nou climat din Berlin avea consecințe profund letale. Gazda era un bancher bogat pe nume Wilhelm Regendanz, prieten cu familia Dodd, deși, din fericire, familia Dodd nu fusese invitată cu această ocazie anume.[646] Regendanz a organizat dineul într-o seară de mai la vila sa luxoasă din Dahlem, în zona de sud-vest a Berlinlui extins, recunoscută pentru frumoasele case și vecinătatea cu Grunewald.

Regendanz, tată a șapte copii, era membru al organizației Stahlhelm, Căștile de oțel, o organizație a ofițerilor veterani cu înclinații conservatoare. Lui îi plăcea să strângă laolaltă la masă persoane din diferite poziții, pentru discuții și prelegeri. La acest dineu anume, Regendanz avea doi oaspeți de vază, ambasadorul francez François-Poncet și căpitanul Röhm. Ambii mai fuseseră oaspeți în casa lui Regendanz cu alte ocazii.

Röhm a venit însoțit de trei tineri ofițeri SA, printre care un aghiotant blond cu părul creț poreclit „Contele Făt-Frumos“, care era secretarul lui Röhm și, după cum se zvonea, amantul lui ocazional. Hitler avea să descrie mai târziu această întâlnire drept „dineul secret“, deși invitații nu au încercat de fapt deloc să își ascundă prezența. Și-au parcat mașinile în fața casei, în văzul tuturor celor de pe stradă, cu numerele de înmatriculare cunoscute total expuse.

Invitații erau o clică ciudată. Comandantul SA îi era antipatic lui François-Poncet, după cum a menționat el însuși foarte clar în memoriile sale, Anii blestemați. „Simțind dintotdeauna cel mai profund dezgust față de Röhm“, a scris el, „l-am evitat cât de mult am putut, în ciuda rolului remarcabil pe care acesta l-a jucat în cel de-al Treilea Reich.“ Însă Regendanz îl „implorase“ pe François-Poncet să vină.

Ulterior, într-o scrisoare adresată Gestapoului, Regendanz a încercat să explice de ce a insistat să îi aducă laolaltă pe cei doi. A pus motivul dineului

pe seama lui François-Poncet, care, afirma el, se declarase frustrat pentru că nu reușise să îl cunoască personal pe Hitler și îl rugase pe Regendanz să discute cu cineva apropiat lui Hitler pentru a-i comunica dorința de a-l întâlni. Regendanz a sugerat că Röhm s-ar fi putut dovedi un bun intermediar. La momentul dineului, a pretins Regendanz, el nu știa de ruptura dintre Röhm și Hitler – „dimpotrivă", a spus el Gestapoului, „am presupus că Röhm era omul care avea încrederea deplină a Führer-ului, fiind apropiatul acestuia. Cu alte cuvinte, se credea că, dacă Röhm era la curent cu ceva, era inevitabil să fie și Führer-ul."

La dineu, domnilor li s-au alăturat doamna Regendanz și unul dintre fii, Alex, care se pregătea să devină avocat internațional. După masă, Röhm și ambasadorul francez s-au retras în biblioteca lui Regendanz pentru o discuție informală. Röhm a discutat despre chestiuni militare și a respins orice interes pentru politică, declarând că se considera doar soldat, ofițer. „Rezultatul acestei conversații", a spus Regendaz Gestapoului, „a fost literalmente zero."

Seara se apropia de final – din fericire, în opinia lui François-Poncet. „Masa a fost patetică, iar conversația, nesemnificativă", își amintea el. „Röhm a fost adormit și greoi; s-a trezit doar ca să se plângă de moartea carea avea să vină și de reumatismul pe care se aștepta să și-l vindece la Viena", făcând referire la Bad Wiessee, unde Röhm intenționa să petreacă un sejur pe malul lacului pentru recuperare. „Când m-am întors acasă", scria François-Poncet, „am blestemat gazda pentru seara plictisitoare."

Cum a aflat Gestapo despre dineu și despre invitați nu se știe, dar la acel moment este aproape sigur că Röhm era îndeaproape supravegheat. Numerele de înmatriculare ale automobilelor parcate acasă la Regendanz ar fi dat indicii oricărui privitor despre identitățile persoanelor din casă.

Dineul a devenit scandalos. Ulterior, în toiul verii, ambasadorul Marii Britanii, Phipps, avea să remarce în jurnalul său că din cele șapte persoane care s-au așezat la masă în conacul lui Regendanz în seara aceea, patru fuseseră asasinate, una fugise din țară amenințată fiind cu moartea, iar o alta fusese închisă într-un lagăr de concentrare.

Phipps scria: „Lista victimelor unui singur dineu i-ar face invidioși chiar și pe cei din clanul Borgia“.

*

Și a mai fost și asta:

Joi, 24 mai, Dodd a plecat pe jos să se întâlnească la masa de prânz cu un înalt funcționar din Ministerul de Externe, Hans-Heinrich Dieckhoff, pe care Dodd îl descria ca fiind „echivalentul unui secretar de stat adjunct“.[647] Cei doi s-au întâlnit într-un restaurant mic și discret de pe Unter den Linden, largul bulevard care pornea spre est de la Poarta Brandenburg, și acolo au purtat o conversație pe care Dodd a considerat-o extraordinară.

Motivul principal pentru care Dodd a dorit să se vadă cu Dieckhoff a fost dorința de a-și exprima dezamăgirea pentru faptul că Goebbels îl făcuse să pară ridicol cu discursul acela în care îi comparase pe evrei cu sifilisul, după ce el făcuse un mare efort pentru a potoli protestele evreilor din America. I-a reamintit lui Dieckhoff despre intenția anunțată a Reichului de a închide închisoarea Columbia House și de a cere mandate pentru toate arestările, cât și despre celelalte asigurări printre care că Germania „o va lăsa mai ușor cu atrocitățile contra evreilor“.

Dieckhoff a înțeles. Și-a mărturisit propria părere sumbră despre Goebbels și i-a spus lui Dodd că se aștepta ca Hitler să fie curând răsturnat de la putere. Dodd a scris în jurnalul său că Dieckhoff i-a dat „ceea ce el a considerat o bună dovadă a faptului că germanii nu mai puteau îndura mult sistemul în care erau veșnic disciplinați și semiînfometați“.

O asemenea sinceritate l-a uimit pe Dodd. Dieckhoff a vorbit atât de liber de parcă ar fi fost în Marea Britanie ori în Statele Unite, observa Dodd, exprimându-și chiar speranța că protestele evreilor din America vor continua. Fără ele, a spus Dieckhoff, șansele de răsturnare a lui Hitler s-ar fi diminuat.

Dodd știa că, până și pentru un bărbat de nivelul lui Dieckhoff, asemenea vorbe erau periculoase. El scria: „Am fost foarte îngrijorat că un înalt oficial și-a putut risca într-atât viața criticând regimul actual“.

După ce au ieșit din restaurant, cei doi bărbați au pornit pe jos spre vest, pe Unter den Linden, către Wilhelmstrasse, principala arteră guvernamentală. S-au despărțit, după cum scria Dodd, „oarecum triști“.

Dodd s-a întors la biroul lui, a lucrat câteva ore, apoi a făcut o plimbare lungă în jurul parcului Tiergarten.

Capitolul 40. Adăpostul

Dovezile tot mai numeroase ale opresiunii sociale și politice au ajuns să o tulbure tot mai mult pe Martha, în ciuda entuziasmului ei față de bărbații luminoși la chip, blonzi, pe care Hitler îi atrăgea cu miile. Unul dintre cele mai importante momente din educația ei s-a petrecut în mai, când un prieten, Heinrich Maria Ledig-Rowohlt, oaspete obișnuit al seratelor organizate de Mildred și Arvid Harnack, le-a invitat pe ea și pe Mildred să îl însoțească într-o vizită la unul dintre puținii scriitori cunoscuți care nu se alăturase plecării în masă a talentelor artistice din Germania nazistă – un exod care i-au inclus pe Fritz Lang, Marlene Dietrich, Walter Gropius, Thomas și Heinrich Mann, Bertolt Brecht, Albert Einstein și compozitorul Otto Klemperer, al cărui fiu, actorul Werner Klemperer, avea să întruchipeze un comandant de lagăr nazist amabil și un pic cam confuz în serialul TV american Eroii lui Hogan.[648] Ledig-Rowohlt era fiul nelegitim al directorului de ziar Ernst Rowohlt și lucra ca editor la compania tatălui său. Autorul în cauză era Rudolf Ditzen, cunoscut universal după pseudonimul său, Hans Fallada.[649]

Vizita ar fi trebuit să aibă loc la începutul anului, însă Fallada o amânase până în mai din cauza emoțiilor legate de publicarea celei mai recente cărți ale sale, Wir hatten mal ein kind. La acest moment, Fallada era deja apreciat în toată lumea pentru romanul său Și acum ce facem, micuțule?, despre lupta unui cuplu în timpul revoltei sociale și economice din timpul Republicii de la Weimar. Motivul pentru care acest ultim roman îl frământa atât de mult pe Fallada era faptul că era prima sa lucrare importantă care se publica de când Hitler devenise cancelar. El nu era sigur cum era văzut de Camera de cultură a Reichului aflată sub conducerea lui Goebbels, instituția care decidea ce scrieri anume erau acceptabile. Pentru a încerca să netezească drumul romanului său, Fallada inclusese în introducere o declarație în care îi slăvea pe naziști pentru că făcuseră ca oribila situație din miezul cărții să nu se mai repete. Chiar și editorul, Rowohlt, a fost de părere că Fallada mersese prea departe și i-a spus că introducerea „pare cam PREA lingușitoare“. Fallada a păstrat-o.

În lunile de după ascensiunea lui Hitler în poziția de cancelar, scriitorii germani care nu erau naziști fățiș se împărțiseră rapid în două tabere – cei care credeau că era imoral să rămâi în Germania și cei care simțeau că cea mai bună strategie era să rămâi locului, să te izolezi cât mai mult de lume și să aștepți prăbușirea regimului hitlerist. Ultima tabără devenise cunoscută drept „emigranții din interior", fiind calea aleasă de Fallada.[650]

Martha l-a rugat pe Boris să vină și el. Acesta a acceptat, în ciuda părerii pe care și-o exprimase deja că Mildred era o persoană pe care Martha ar fi trebuit să o evite.

*

Duminică dimineața, 27 mai, au pornit pe drumul de trei ore către ferma lui Fallada din Carwitz, în landul lacurilor Mecklenburg, la nord de Berlin. Boris era la volanul Fordului său, cu capota coborâtă, desigur. Dimineața era răcoroasă și blândă, drumurile, în general, fără trafic. Odată ieșiți din oraș, Boris a accelerat. Fordul străbătea în viteză drumurile rurale mărginite de castani și salcâmi, cu aerul încărcat de miresmele primăverii.

La jumătatea drumului, peisajul s-a întunecat. „Linii scurte și ascuțite de fulgere au început să lumineze cerul", își amintea Martha, „iar atmosfera a devenit agitată și încărcată de culoare, nuanțe intense electrizante de verde și violet, lavandă și cenușiu." O ploaie pornită brusc a început să biciuie parbrizul mașinii, dar chiar și așa, spre deliciul lor, Boris nu a ridicat capota. Mașina gonea iscând un nour de pulbere de apă.

Cerul s-a limpezit brusc, aducând aburi sclipind în soare și o explozie de culoare, de parcă ar fi traversat un tablou. Mireasma pământului abia udat de ploaie umplea aerul.

Apropiindu-se de Carwitz, au pătruns într-o regiune cu dealuri, lunci și lacuri cu suprafețe de un albastru strălucitor, interconectate de o dantelă de

poteci nisipoase. Casele și hambarele erau simple cutii cu acoperișuri înalte. Erau la doar trei ore distanță de Berlin, însă locul părea îndepărtat și tăinuit.

Boris a oprit Fordul în fața unei ferme vechi de lângă un lac. Casa se afla la marginea unei limbi de pământ numită Bohnenwerder care pătrundea în lac și era împrejmuită de dealuri.

Fallada a apărut din casă urmat de un băiețel de vreo patru ani și de soția blondă și pieptoasă, care-l avea în brațe pe cel de-al doilea copil al lor, un bebeluș. A apărut și un câine. Fallada era un bărbat robust cu cap pătrățos, gură mare și pometi atât de rotunzi și de tari de parcă ar fi avut două mingi de golf implantate sub piele. Ochelarii lui aveau rame negre și rotunde. El și soția lui le-au făcut oaspeților un mic tur al fermei, pe care o cumpăraseră din banii de pe Și acum ce facem, micuțule?. Martha a fost uluită de aparenta mulțumire a celor doi.

Mildred a fost cea care a rostit întrebarea ce plutise în aer de la venirea grupului, deși a avut grijă să o nuanțeze. Când mergea alături de Fallada către lac, conform unei relatări detaliate a unuia dintre biografii lui Fallada, Mildred a început să povestească despre viața ei în America și despre cum îi plăcea să se plimbe pe malul Lacului Michigan.

Fallada a spus: „Trebuie să fie dificil pentru dumneavoastră să trăiți într-o țară străină, mai ales când vă interesează literatura și limbile“.

Adevărat, i-a spus ea, „dar poate fi dificil și să trăiești în propria țară când preocuparea ta este literatura“.

Fallada și-a aprins o țigară.

Vorbind acum foarte lent, Fallada a spus: „Nu aș putea scrie niciodată într-o altă limbă, nici să trăiesc într-un alt loc decât Germania.“

Mildred l-a contrazis: „Herr Ditzen, poate că este mai puțin important unde trăiește cineva decât cum trăiește cineva“.

Fallada a tăcut.

După o clipă, Mildred a întrebat: „Poate un scriitor să scrie ce dorește aici în vremurile astea?“

„Depinde de punctul lui de vedere“, a spus el. Existau dificultăți și necesități, cuvinte ce trebuiau evitate, dar, în final, limba făcea față, a spus el. „Da, presupun că se poate încă scrie aici în vremurile astea, dacă respecți regulile impuse și cedezi un pic. Nu în privința lucrurilor importante, desigur.“

Mildred a întrebat atunci: „Ce este important și ce este neimportant?“

*

Au urmat prânzul și cafeaua. Martha și Mildred au urcat pe Bohnenwerder, una din cele nouă insule de pe lacul Carwitz, ca să admire priveliștea. O pâclă diafană învăluia contururile și culorile, creând o atmosferă generală de pace. Ceva mai încolo, însă, dispoziția lui Fallada devenise furtunoasă. El și Ledig-Rowohlt jucau șah. A revenit în discuție subiectul introducerii lui Fallada la carte, iar Ledig-Rowohlt a pus la îndoială nevoia ei. I-a spus lui Fallada că fusese tema discuțiilor de pe tot parcursul drumului spre Carwitz. Auzind asta, Fallada s-a înfuriat. Ura să fie subiectul bârfelor și nu credea că avea cineva dreptul să îl judece, cu atât mai puțin niște americance.

Când Martha și Mildred s-au întors, conversația era în toi, iar Mildred a intervenit și ea. Martha a ascultat cât de atent a putut, însă germana ei nu era încă destul de bună pentru a-i permite să priceapă destule detalii care să dea sens conversației. Și-a dat seama însă că Mildred „explora delicat“ izolarea lui Fallada de lume. Nefericirea lui din cauza acestei provocări era evidentă.

Ulterior, Fallada le-a prezentat interiorul casei – avea șapte camere, lumină electrică, o mansardă spațioasă și diverse sobe pentru încălzire. Le-a arătat biblioteca, cu numeroasele ediții străine ale romanelor sale, apoi i-a condus în camera în care bebelușul său dormea acum. Martha scria: „Mi s-a părut

frământat și stânjenit, deși a încercat să se arate mândru și fericit de existența bebelușului, de grădina pe care singur o pavase, de nevasta lui pieptoasă simplă, de multele traduceri și ediții ale romanelor sale, ce umpleau rafturile bibliotecii. Dar era un om nefericit.“

Fallada a făcut fotografii cu grupul; Boris a făcut la fel. Pe parcursul drumului de întoarcere la Berlin, cei patru tovarăși au discutat din nou despre Fallada. Mildred l-a descris ca fiind laș și slab, dar a adăugat apoi: „Are o conștiință, și asta e bine. Nu este fericit, nu este nazist, nu este deznădăjduit.“

Martha a mai consemnat o impresie: „Am văzut pentru prima oară amprenta fricii pure pe chipul unui scriitor“.

*

Fallada a devenit, până la urmă, o figură controversată în literatura germană, criticat în unele cercuri pentru că nu i-a înfruntat pe naziști, dar apărat în alte cercuri pentru că nu a ales calea mai sigură a exilului. În anii de după vizita Marthei, Fallada s-a simțit tot mai obligat să își muleze activitatea scriitoricească pe cerințele statului nazist. S-a întors la traduceri pentru Rowohlt, incluzând, printre altele, Life with Father, de Clarence Day, la vremea aceea foarte populară în Statele Unite, și la scrierea unor lucrări inofensive care, spera el, nu lezau sensibilitățile naziste, printre care o colecție de povești pentru copii despre o jucărie, Hoppelpoppel, Wo bist du? (Hoppelpoppel, unde ești?).

Cariera lui a avut o scurtă revigorare odată cu publicarea în 1937 a romanului Wolf unter Wölfen (Lup între lupi), pe care oficialii din partid au interpretat-o ca pe un atac vrednic la adresa vechii lumi a Weimarului și pe care Goebbels însuși a descris-o ca fiind „o carte excelentă“. Chiar și așa, Fallada făcea din ce în ce mai multe concesii, permițându-i până la urmă lui Goebbels să scrie finalul următorului său roman, Der eiserne Gustav (Gustav cel de fier), roman despre greutățile vieții în timpul ultimului război

mondial. Fallada a considerat-o o concesie prudentă. „Nu îmi plac gesturile măreţe“, scria el; „a fi măcelărit în faţa tronului tiranului, fără sens, spre folosul nimănui şi în detrimentul copiilor mei, nu este felul meu de-a face lucrurile.“

El a recunoscut însă că diversele lui capitulări îi afectaseră scrisul. Îi scria mamei sale că nu era satisfăcut de munca lui. „Nu pot acţiona aşa cum aş vrea – dacă vreau să rămân în viaţă. Aşa că un prost dă mai puţin decât are.“

Alţi scriitori din exil urmăreau cu dispreţ cum Fallada şi ceilalţi emigranţi din interior se supuneau gusturilor şi pretenţiilor guvernului. Thomas Mann, care a trăit în străinătate pe tot parcursul epocii lui Hitler, le-a scris mai târziu epitaful: „Poate că este o convingere superstiţioasă, însă, în ochii mei, toate cărţile care au putut fi de fel tipărite în Germania între 1933 şi 1945 sunt mai mult decât lipsite de valoare şi nicidecum obiecte pe care cineva ar vrea să le atingă. Ele sunt pătate cu sânge şi ruşine. Ar trebui să fie toate distruse.“[651]

*

Teama şi apăsarea pe care Martha le-a văzut la Fallanda încoronau un munte tot mai înalt de dovezi care, pe parcursul primăverii, începuseră să erodeze entuziasmul ei pentru noua Germanie. Susţinerea ei oarbă pentru regimul lui Hitler a devenit mai întâi un fel de scepticism îngăduitor, dar, pe măsură ce vara se apropia, a început să simtă o repulsie din ce în ce mai profundă.

Dacă odinioară putuse să considere incidentul cu bătaia de la Nürnberg un episod izolat, acum recunoştea că persecutarea evreilor din Germania era ceva la ordinea zilei la nivel naţional. S-a trezit că era revoltată de constanta propagandă agresivă a naziştilor care îi portretiza pe evrei drept inamici ai statului. Acum, când asculta discuţiile antinaziste ale lui Mildred şi Arvid Harnack cu prietenii lor, nu se mai simţea atât de înclinată să apere „ciudatele fiinţe“ ale tinerei revoluţii pe care le considerase cândva atât de atrăgătoare. „În primăvara lui 1934“, scria ea, „ceea ce auzisem, văzusem şi

simțisem mi-a arătat că acum condițiile de trai erau mai rele decât înaintea erei Hitler, că cel mai complicat și cumplit sistem al terorii domina țara și reprima libertatea și fericirea oamenilor și că liderii germani conduceau inevitabil aceste mase docile și bune într-un alt război împotriva voinței și a științei lor.“[652]

Cu toate acestea, nu dorea încă să își declare deschis noua atitudine în fața lumii. „Intenționez să îmi mențin încă ostilitatea ascunsă și neverbalizată.“

A dezvăluit-o, în schimb, indirect, demonstrând în mod deliberat neplăcut un interes nou și energic față de cel mai mare inamic al regimului hitlerist, Uniunea Sovietică. „A început să ia amploare în mine o curiozitate față de natura acestui guvern, atât de detestat în Germania, și a oamenilor lui, descriși ca fiind atât de extrem de cruzi.“

Împotriva dorinței părinților ei, dar cu încurajarea lui Boris, ea a început să planifice o călătorie în Uniunea Sovietică.

*

În iunie, Dodd ajunsese să vadă că „problema evreilor“, așa cum continua el să o numească, nu se ameliorase deloc. Acum, îi spunea el secretarului Hull într-o scrisoare, „speranța perspectivei unei abandonări a acesteia pare cu mult mai mică“.[653] Asemenea lui Messersmith, el vedea că persecutarea era universală, chiar dacă își schimbase caracterul, devenind „mai subtilă și mai puțin trâmbițată“.

În luna mai, raporta el, partidul nazist lansase o campanie împotriva „cârcotașilor și a cusurgiilor“, menită să reenergizeze politica de Gleichschaltung.[654] Presiunea asupra evreilor a crescut inevitabil. Ziarul lui Goebbels, Der Angriff, a început să îi îndemne pe cititori „să fie foarte vigilenți cu evreii și să raporteze toate neajunsurile acestora“, scria Dodd. Proprietarii evrei ai publicației Frankfurter Zeitung fuseseră forțați să își abandoneze capitalul majoritar, așa cum făcuseră și ultimii proprietari evrei

ai faimosului imperiu media Ullstein. O mare companie producătoare de cauciuc a fost somată să prezinte dovada că nu avea angajați evrei înainte de a putea depune oferte către municipalități. Crucea Roșie Germană a fost subit somată să certifice că noii donatori erau de rasă ariană. Iar doi judecători din două orașe diferite au permis divorțul a doi bărbați de soțiile lor din unicul motiv că femeile cu pricina erau evreice, ei motivând că asemenea căsnicii ar fi produs urmași de rasă mixtă care nu ar fi făcut decât să slăbească rasa germană.

Dodd scria: „Aceste situații și altele de o importanță mai mică arată o metodă diferită de tratare a evreilor – o metodă poate mai puțin calculată pentru a atrage repercusiuni din afara țării, dar reflectând totuși hotărârea naziștilor de a-i forța pe evrei să părăsească țara".

Populația ariană a Germaniei resimțea și ea un control mai strict.[655] Într-o altă scrisoare din aceeași zi, Dodd descria cum Ministerul Educației anunțase că săptămâna de școală va fi împărțită astfel încât serile de sâmbătă și de miercuri să fie dedicate activităților în cadrul organizației Tineretul Hitlerist.

Ziua de sâmbătă avea să se numească de acum încolo Staatsjugendtag, Ziua de Stat pentru Tineret.

*

Vremea continua să fie caldă, cu ploi sporadice. Sâmbătă, 2 iunie 1934, când temperatura atinsese 27ºC, ambasadorul Dodd scria în jurnalul său: „În Germania pare să fie secetă pentru prima oară; copacii și câmpurile sunt galbene. Ziarele sunt pline de articole despre seceta din Bavaria și din Statele Unite."[656]

La Washington, Moffat scria și el despre vreme. În jurnalul său el numea fenomenul „marea canicula"[657] și menționa ziua de duminică, 20 mai, care începuse cu o maximă de 34ºC. În biroul lui.

Nimeni nu știa încă, desigur, însă America intrase în cea de-a doua dintr-o serie de secete catastrofale care aveau să transforme curând Marile Câmpii Centrale în Bolul cu praf.

Capitolul 41. Probleme la vecini

Vara se apropia, iar sentimentul de disconfort din Berlin se acutiza. Dispoziția era „încordată și încărcată“[658], scria Martha. „Toată lumea simțea că plutea ceva în aer, fără să știe exact ce anume.“

Atmosfera ciudată și condiția fragilă a Germaniei au fost subiectele conversațiilor de la un ceai – Tee-Empfang – găzduit de Putzi Hanfstaengl în după-amiaza zilei de vineri, 8 iunie 1934, la care a venit și familia Dodd.

Pe drumul de întoarcere acasă, cei patru Dodd nu au putut să nu observe că ceva ciudat se petrecea pe Bendlerstrasse, ultima stradă laterală pe care treceau înainte să ajungă acasă. Acolo, ușor de observat, erau clădirile Bendler Block, sediul central al armatei. Într-adevăr, familia Dodd și armata erau vecini gard în gard – un bărbat cu brațul mai vânjos ar fi putut arunca o piatră din curtea familiei cu mari șanse să spargă unul din geamurile clădirii armatei.

Transformarea era evidentă.[659] Pe acoperișurile clădirilor erau postați soldați. Patrule serios înarmate se plimbau pe trotuare. Camioane de armată și mașini ale Gestapo blocau strada.

Aceste forțe au rămas acolo toată noaptea de vineri spre sâmbătă și apoi sâmbătă toată ziua. După care, duminică dimineața, 10 iunie 1934, trupele și camioanele au dispărut.

La reședința Dodd, un aer rece s-a împrăștiat venind dinspre zona împădurită a Tiergarten. În parc erau oameni călare, ca de obicei, iar tropotul copitelor răsuna în liniștea dimineții de duminică.

Capitolul 42. Jucăriile lui Hermann

Cu toate nenumăratele zvonuri despre o apropiată revoltă, lui Dodd și colegilor săi din corpul diplomatic le venea greu să își imagineze că Hitler, Göring și Goebbels mai puteau rezista mult timp. Dodd continua să îi considere niște adolescenți inepți și periculoși – „niște puștani de 16 ani“, cum îi numea el acum – care se confruntau brusc cu o grămadă de probleme greu de rezolvat. Seceta se agrava tot mai mult. Economia nu prea dădea semne de îmbunătățire, în afară de declinul iluzoriu al șomajului. Prăpastia dintre Röhm și Hitler părea să se fi adâncit. Și continuau să existe momente – ciudate și ridicole momente – ce sugerau că Germania era doar scena pregătită pentru o comedie grotescă, și nu o țară serioasă care traversa vremuri îngrijorătoare.

Ziua de duminică, 10 iunie 1934, a oferit un astfel de episod, când Dodd, ambasadorul francez François-Poncet și sir Eric Phipps, ambasadorul Marii Britanii, alături de aproape 40 de alți invitați, au participat la un fel de zi a porților deschise pe vastul domeniu al lui Göring aflat la o oră cu mașina de Berlin.[660] El numise acest domeniu Carinhall de dragul soției lui suedeze pe nume Carin, pe care o venerase; la sfârșitul acelei luni, intenționa să o exhumeze din locul de odihnă veșnică din Suedia, să o transporte în Germania și să o depună într-un mausoleu de pe acel domeniu. În acea duminică, însă, Göring nu dorea decât să se laude cu pădurile sale și cu noul țarc pentru bizoni, unde spera să înmulțească vietățile, după care să le redea libertatea pe domeniile sale.

Familia Dodd a ajuns târziu în noul ei Buick, care le făcuse probleme pe drum cu o defecțiune tehnică minoră, însă tot reușiseră să ajungă înaintea lui Göring însuși. Instrucțiunile primite le cereau să meargă cu mașina până la un anumit punct al domeniului. Pentru ca invitații să nu se rătăcească, Göring postase oameni la fiecare intersecție pentru a-i îndruma. Dodd și soția lui i-au găsit pe ceilalți invitați adunați în jurul unui vorbitor care le prezenta proprietatea. Familia Dodd a aflat că erau la marginea țarcului pentru bizoni.

Göring a ajuns, în cele din urmă, conducând singur și în mare viteză ceea ce Phipps a descris a fi fost o mașină de curse. A coborât, îmbrăcat într-o uniformă care era o combinație de costum de aviator și costum de vânător medieval. Purta cizme din cauciuc indian, iar de centură avea prins un cuțit de vânătoare uriaș.

Göring a luat locul primului vorbitor. A folosit un microfon, dar a vorbit tare în el, producând reverberații în ținutul silvestru. El și-a descris planul de creare a unei rezervații forestiere care să copieze condițiile din Germania primitivă, inclusiv cu animale primitive precum bizonul care stătea acum nepăsător nu departe de vorbitori. Trei fotografi și un operator „cinematografic“ surprindeau toată povestea asta pe peliculă.

Elisabetta Cerruti, o frumoasă unguroaică cu sânge de evreică, soția ambasadorului italian, a consemnat ce s-a petrecut după aceea.

„Doamnelor și domnilor“, a spus Göring, „în câteva minute, veți fi martorii unui spectacol unic al naturii la muncă.“ A gesticulat larg către o cușcă de fier. „În această cușcă se află un puternic bizon mascul, un animal aproape necunoscut pe continent… El se va întâlni aici, dinaintea ochilor dumneavoastră, cu o femelă din specia lui. Vă rog să păstrați liniștea și să nu vă fie frică.“

Argații lui Göring au deschis cușca.

„Ivan cel Groaznic“, a ordonat Göring, „îți ordon să părăsești cușca.“

Argații au încercat acum să îl facă pe Ivan să se miște. Fotografii s-au pregătit să surprindă desfrâul bestial ce urma să se petreacă.

Ambasadorul Phipps nota în jurnalul său că bizonul a ieșit din cușcă „extrem de înfricoșat și de timid, iar după ce a aruncat femelelor o privire cam tristă, a încercat să se întoarcă la locul lui“. Phipps a descris, de asemenea, episodul într-un memorandum trimis ulterior la Londra, care a devenit faimos în cadrul Ministerului de Externe britanic cu numele de „depeșa bizonului“.

Apoi, Dodd și Mattie s-au suit împreună cu alți invitați în 30 de mici ricșe de câte două locuri trase de țărani și au pornit pe un drum lung și sinuos prin

păduri și peste lunci. Göring era în frunte, într-o trăsură trasă de doi cai robuști, cu doamna Cerruti în dreapta lui. O oră mai târziu, procesiunea s-a oprit lângă o mlaștină. Göring a coborât din trăsura lui și a mai ținut un discurs, de data aceasta pe tema măreției păsărilor.

Încă o dată, invitații au urcat în ricșe și, după un alt drum lung, au ajuns într-un luminiș unde îi așteptau automobilele lor. Göring și-a urcat trupul masiv în automobilul său și a pornit în trombă. Ceilalți invitați l-au urmat cu o viteză mai mică, iar după 20 de minute au ajuns la un lac lângă care se afla o casă imensă, nou construită, care părea menită să evoce castelul unui rege medieval. Göring îi aștepta, îmbrăcat într-o ținută complet nouă, „o ținută albă de vară superbă", scria Dodd – pantofi albi de tenis, pantaloni albi de doc, cămașă albă și o haină de vânătoare din piele verde, de a cărei centură atârna același imens cuțit de vânătoare. Într-o mână ținea un instrument lung ce părea o încrucișare între toiagul unui cioban și un harpon.

Era ora șase acum, iar soarele după-amiezei scălda peisajul în minunate nuanțe chihlimbarii. Cu toiagul în mână, Göring și-a condus invitații în casă. O colecție de săbii atârna chiar pe interiorul ușii de la intrare. S-a lăudat invitaților cu camera „de aur" și cu cea „de argint", salonul pentru jocuri de cărți, biblioteca, sala de sport și cinematograful. Un coridor era plin de zeci de coarne de cerb. În salonul principal, au descoperit un copac viu, o imagine în bronz a lui Hitler și un spațiu încă gol, în care Göring plănuia să instaleze o statuie a lui Wotan, zeul teuton al războiului. Göring „și-a expus vanitatea în toate ungherele", observa Dodd. El a mai observat și că unii invitați își aruncau priviri amuzate, dar discrete.

Apoi Göring a invitat tot grupul afară, unde li s-a indicat tuturor să se așeze la mese aranjate pentru a mânca în aer liber, totul fiind coordonat de actrița Emmy Sonnemann, pe care Göring a prezentat-o ca fiind „secretara privată" , deși știa toată lumea că ea și Göring aveau o relație romantică. (Doamna Dodd a plăcut-o pe Sonnemann, devenind în lunile următoare, așa cum nota Martha, „foarte atașată de ea".[661]) Ambasadorul Dodd a fost așezat la aceeași masă cu vicecancelarul Papen, Phipps și François-Poncet, printre alții. A fost dezamăgit de rezultat. „Conversația nu a avut deloc valoare", scria el – deși a fost scurt captivat de discuția despre o nouă carte referitoare la forțele navale germane în timpul Primului Război Mondial,

această discuție mult prea înflăcărată despre război determinându-l pe Dodd să spună: „Dacă oamenii ar ști adevărul istoriei, nu ar mai exista niciodată un alt mare război.“

Phipps și François-Poncet au râs stânjeniți.

Apoi s-a lăsat liniștea.

Câteva momente mai târziu, discuția a fost reluată: „Am abordat alte subiecte, mai puțin riscante“, scria Dodd în jurnal.

Dodd și Phipps au presupus – sperat – că, după încheierea mesei, se vor putea scuza pentru a se întoarce la Berlin, unde amândoi trebuiau să participe în seara aceea la niște evenimente, însă Göring i-a informat acum pe toți că momentul culminant al acelei excursii – „această bizară comedie“, așa cum a numit-o Phipps – abia urma.

Göring și-a condus invitații într-o altă zonă a malului lacului, la vreo 500 de metri depărtare, unde s-a oprit în fața unui cavou ridicat pe marginea apei. Aici, Dodd a descoperit ceea ce el a numit „cea mai elaborată structură de acest fel pe care am văzut-o vreodată“. Mausoleul era plasat între doi stejari uriași și șase blocuri uriașe de piatră ce aminteau de cele de la Stonehenge. Göring s-a dus la unul dintre stejari și s-a postat în fața lui, cu picioarele depărtate, ca un spiriduș gargantuesc al pădurii. Cuțitul de vânătoare era prins în continuare la cingătoare, iar el purta din nou veșmântul acela medieval. A început să peroreze despre virtuțile soției sale decedate, spațiul idilic al mormântului ei și despre planurile lui de-a o exhuma și-a o reînmormânta, lucru care avea să se petreacă peste zece zile, la solstițiul de vară, o zi pe care ideologia păgână a național-socialiștilor o încărcase de simbolistică. Hitler urma să participe și el, la fel legiuni întregi din armată, SS și SA.

În cele din urmă, „istoviți de ciudatul spectacol“, Dodd și Phipps s-au dus împreună să își ia rămas-bun de la Göring. Doamna Cerruti, în mod evident așteptându-și șansa de evadare, fusese mai rapidă. „Lady Cerruti ne-a văzut intenția“, scria Dodd, „și s-a ridicat repede, astfel încât să nu permită nimănui să îi zădărnicească efortul de a fi prima cu fiece ocazie posibilă.“

A doua zi, Phipps scria în jurnalul său despre ziua porților deschise de la reședința lui Göring: „Toată acțiunea a fost atât de ciudată că am avut de multe ori sentimentul că trăiesc ceva ireal“, scria el, însă episodul i-a oferit o informație valoroasă, dacă nu chiar îngrijorătoare, despre natura regimului nazist. „Principala impresie a fost aceea a unei naivități extrem de patetice a generalului Göring, care ne-a arătat jucăriile ca un copil mare, gras și răsfățat: codrii lui primitivi, bizonii și păsările lui, cabana lui de vânătoare, lacul și plaja lui pentru scăldat, blonda sa «secretară privată», mausoleul soției lui, lebede și monoliți… Și apoi mi-am amintit că mai existau și alte jucării, mai puțin inocente deși înaripate, iar acestea ar putea într-o zi să fie lansate în misiuni ucigașe cu același spirit copilăresc și cu aceeași voioșie infantilă.“

Capitolul 43. Un pigmeu vorbește

Oriunde mergeau acum, Martha și tatăl ei auzeau zvonuri și speculații despre căderea lui Hitler care ar fi putut fi iminentă. Cu fiecare zi fierbinte de iunie, zvonurile căpătau detalii. În baruri și cafenele, patronii se implicau în preocuparea decisiv periculoasă de a întocmi și de a compara liste cu cei ce ar fi putut compune noul guvern. Numele a doi foști cancelari apăreau adesea: generalul Kurt von Schleicher și Heinrich Brüning.[662] Un zvon spunea că Hitler va rămâne cancelar însă va fi ținut sub control de un nou și mai puternic cabinet, cu Schleicher vicecancelar, Brüning ministru de externe și căpitanul Röhm ministru al apărării. Pe 16 iunie 1934, cu o lună înainte de aniversarea de un an de la sosirea sa la Berlin, Dodd i-a scris secretarului de stat Hull: „Oriunde merg, oamenii vorbesc despre rezistență, despre posibile puciuri în marile orașe“.[663]

Apoi s-a întâmplat ceva ce până în acea primăvară ar fi părut imposibil, date fiind puternicele bariere împotriva disidenței impuse sub conducerea lui Hitler.

Pe 17 iunie, vicecancelarul Papen era programat să țină un discurs la Marburg, la aniversarea universității omonime, la mică distanță cu trenul la sud-vest de Berlin. Papen nu a văzut textul înainte să fie deja la bordul trenului, asta din cauza unei conspirații între cel ce îi scria discursurile, Edgar Jung, și secretarul lui Papen, Fritz Gunther von Tschirschky und Boegendorff. Jung era un conservator de frunte care devenise un adversar atât de înverșunat al partidului nazist încât cochetase pentru scurt timp chiar și cu gândul asasinării lui Hitler. Până acum, nu își strecurase opiniile antinaziste în discursurile lui Papen, însă simțea cum conflictul tot mai accentuat din cadrul guvernului îi oferea o ocazie unică. Dacă Papen însuși se exprima împotriva regimului, era de părere Jung, observațiile sale ar fi putut, până la urmă, să îi facă pe președintele Hindenburg și pe cei din armată să îi alunge pe naziști de la putere și să distrugă Batalioanele de Asalt, în interesul reimpunerii ordinii în țară. Jung verificase atent discursul împreună cu Tschirschky, însă cei doi i-l dăduseră în mod deliberat lui Papen

în ultima clipă, astfel încât acesta să nu aibă de ales decât să îl rostească. „Pregătirea discursului a durat luni de zile“, spunea Tschirschky ulterior.[664] „A fost necesar să se găsească ocazia adecvată pentru rostirea lui, totul trebuind să fie pregătit cu cea mai mare grijă posibilă.“

Acum, în tren, când Papen citea textul pentru prima oară, Tschirschky a văzut cum i se întipărește o expresie de groază pe chip. Dată fiind atmosfera schimbată din Germania – părerea larg răspândită că ceva dramatic s-ar putea întâmpla – Papen, o personalitate lipsită de eroism, a crezut că poate merge mai departe cu rostirea discursului fără să își piardă viața. Nu că ar fi avut de ales. „Noi l-am forțat, mai mult sau mai puțin, să țină acel discurs“, spunea Tschirschky. Corespondenții străini primiseră deja copii ale discursului. Chiar dacă Papen ar fi renunțat în ultima clipă, discursul ar fi continuat să circule. Anumite indicii despre conținutul lui începuseră deja să se facă auzite, așa că atunci când Papen și-a făcut apariția în aulă, încăperea fremăta de nerăbdare. Groaza lui Papen a atins, desigur, cote cosmice când a văzut că multe locuri erau ocupate de bărbați în cămăși brune și cu banderole cu svastică.

Papen a urcat pe podium.

„Mi se spune“, a început el, „că aportul meu la evenimentele din Prusia și la formarea prezentului guvern“ – o aluzie la rolul său în punerea la cale a numirii lui Hitler în funcția de cancelar – „a avut un efect atât de important asupra dezvoltării Germaniei, încât mă simt obligat să analizez această dezvoltare mai critic decât majoritatea cetățenilor.“[665]

Afirmațiile care au urmat ar fi trimis pe oricine altcineva direct la spânzurătoare. „Guvernul“, a spus Papen, „este foarte conștient de egoismul, de lipsa de principii, de lipsa de sinceritate, de comportamentul necavaleresc, de aroganța în creștere sub masca revoluției germane.“ Dacă guvernul spera să stabilească „o relație intimă și prietenească cu oamenii“, a avertizat el, „atunci inteligența acestora nu trebuie subestimată, încrederea lor trebuie întoarsă și trebuie să se înceteze cu încercările continue de a-i teroriza“.

Poporul german, a spus el, îl va urma pe Hitler cu maximă loialitate „doar dacă i se va permite să participe la luarea și implementarea deciziilor, doar

dacă fiecare cuvânt critic nu este imediat interpretat ca maliţios şi doar dacă patrioţii deznădăjduiţi nu sunt înfieraţi drept trădători“.

Sosise clipa, a declarat el, „ca fanaticii doctrinari să fie reduşi la tăcere“.

Publicul a reacţionat de parcă ar fi aşteptat de foarte multă vreme să audă asemenea cuvinte. Când Papen şi-a încheiat discursul, mulţimea a sărit în picioare. „Aplauzele furtunoase“, nota Papen, au acoperit „protestele furioase“ ale naziştilor în uniformă din mulţime.[666] Istoricul John Wheeler-Bennett, la acel moment locuitor al Berlinului, scria: „Este dificil de descris bucuria cu care a fost primit discursul în Germania. A fost ca şi cum o mare greutate fusese deodată ridicată de pe sufletul german. Sentimentul de uşurare se putea aproape simţi în aer. Papen pusese în cuvinte ceea ce mii şi mii dintre concetăţenii săi ţinuseră ferecat în inimile lor de teama oribilelor pedepse.“[667]

*

În aceeaşi zi, Hitler avea programat un discurs în alt colţ al Germaniei pe tema unei vizite pe care tocmai o întreprinsese în Italia pentru a se întâlni cu Mussolini. Hitler a transformat ocazia într-un atac împotriva lui Papen şi a aliaţilor lui conservatori, fără a-l menţiona direct pe acesta. „Toţi piticii ăştia mărunţi care cred că au ceva de spus împotriva idealurilor noastre vor fi măturaţi de forţa colectivă“, a urlat Hitler.[668] El a atacat „acest mic vierme ridicol“, acest „pigmeu care îşi imaginează că poate opri, cu doar câteva fraze, reînnoirea uriaşă a vieţii poporului“.

A emis apoi un avertisment către tabăra lui Papen: „Dacă vor încerca vreodată, fie şi în cel mai neînsemnat mod, să treacă de la critica lor la un nou act de sperjur, pot să fie siguri că ceea ce îi va lovi acum nu va fi mişeaua şi corupta burghezie din 1918, ci pumnul întregului popor. Este pumnul naţiei care este încleştat şi va zdrobi pe oricine va îndrăzni fie şi cea mai mică încercare de sabotaj.“[669]

Goebbels a acționat imediat pentru suprimarea discursului lui Papen. A interzis transmiterea lui și a ordonat distrugerea plăcilor de gramofon pe care fusese înregistrat. A interzis ziarelor să publice textul sau să relateze despre conținutul discursului, deși cel puțin un ziar, Frankfurter Zeitung, a reușit să publice fragmente. Atât de pornit era Goebbels să oprească diseminarea discursului încât unele exemplare ale ziarului „au fost smulse din mâinile clienților restaurantelor și cafenelelor", după cum relata Dodd.[670]

Aliații lui Papen au folosit presele ziarului lui Papen însuși, Germania, pentru a scoate copii ale discursului și a le distribui în secret diplomaților, corespondenților străini și altora. Discursul a provocat valuri în toată lumea. New York Times a cerut ca ambasada lui Dodd să telegrafieze textul integral. Ziarele din Londra și Paris a făcut din discurs un subiect de senzație.

Evenimentul a intensificat sentimentul de neliniște care sufoca Berlinul. „Plutea ceva în aerul sufocant", scria Hans Gisevius, memorialistul Gestapoului, „și un torent de zvonuri incredibil de fantastice ce se revărsa peste populația înspăimântată. Povești nebunești erau crezute cu mare bucurie. Toată lumea șușotea și făcea schimb de zvonuri proaspete."[671] Oameni aflați de ambele părți ale prăpastiei politice „au devenit extrem de preocupați de întrebarea dacă se plătiseră cumva asasini care să îi ucidă și cine ar fi putut fi acești asasini".

Cineva a aruncat o grenadă de mână de pe acoperișul unei clădiri de pe Unter den Linden.[672] Aceasta a explodat, dar de suferit a avut doar psihicul diverșilor lideri din guvern și din SA, care s-a întâmplat să fie la acel moment în apropiere. Karl Ernst, tânărul și necruțătorul comandant al diviziei SA din Berlin, trecuse pe acolo cu doar cinci minute înainte de explozie și a afirmat că el fusese ținta și că Himmler s-ar fi aflat în spatele atacului.

În acest butoi plin de tensiuni și de spaimă, ideea că Himmler ar fi dorit să îl asasineze pe Ernst era extrem de plauzibilă. Chiar și după ce o investigație a poliției a identificat presupusul asasin în persoana unui muncitor revoltat, o aură de frică și de îndoială a continuat să existe, ca fumul ce iese din țeava unei puști după ce s-a tras cu ea. Gisevius scria: „Se șușotea atât de mult, se

făcea atât de mult cu ochiul și se dădea din cap cu subînțeles, încât urmele de suspiciune au dăinuit“.[673]

Națiunea părea prinsă în punctul culminant al unui thriller cinematografic. „Tensiunea era la cote maxime“, scria Gisevius. „Incertitudinea sfâșietoare era mai greu de îndurat decât căldura și umiditatea excesive. Nimeni nu știa ce urma să se întâmple mai departe și toată lumea avea sentimentul că ceva groaznic plutea în aer.“ Victor Klemperer, filologul evreu, simțea și el același lucru. „Pretutindeni incertitudine, frământare, taine“, scria el în jurnal la mijlocul lui iunie.[674] „Trăim de pe o zi pe alta.“

*

Pentru Dodd, discursul de la Marburg al lui Papen a părut un indicator pentru ceea ce el credea de mult – că regimul lui Hitler era prea brutal și irațional ca să reziste. Propriul vicecancelar al lui Hitler se declarase deschis împotriva regimului și supraviețuise. Să fi fost aceasta cu adevărat scânteia care avea să aducă sfârșitul domniei lui Hitler? Și dacă da, cât de ciudat că era lovit de un suflet atât de lipsit de curaj precum Papen.

„Toată Germania freamătă acum“, scria Dodd în jurnalul său miercuri, 20 iunie.[675] „Toți vârstnicii și intelectualii germani sunt deosebit de încântați.“ Dintr-odată, fragmente de alte vești au început să aibă mai multă noimă, inclusiv o furie accentuată în discursurile lui Hitler și ale adjuncților săi. „Se spune că toate gărzile conducătorilor dau semne de revoltă“, scria Dodd. „În același timp, cei care se deplasează prin zona rurală relatează că observă din ce în ce mai frecvent exerciții ale aeronavelor și manevre militare.“

În aceeași miercuri, Papen s-a dus la Hitler ca să se plângă de suprimarea discursului său. „Am vorbit la Marburg ca emisar al președintelui“, i-a spus el lui Hitler.[676] „Intervenția lui Goebbels mă va forța să demisionez. Îl voi informa pe Hindenburg numaidecât.“

Pentru Hitler, aceasta era o amenințare serioasă. Știa că președintele Hindenburg deținea autoritatea constituțională de a-l înlătura și că el avea loialitatea armatei regulate, acești doi factori făcând din Hindenburg una dintre forțele cu adevărat puternice din Germania asupra căreia Hitler nu avea nici un control. Hitler știa, de asemenea, că Hindenburg și Papen – acel „Fränzchen“ al președintelui – aveau o relație foarte strânsă și știa că Hindenburg îi telegrafiase lui Papen pentru a-l felicita pentru discurs.

Acum Papen îi spunea lui Hitler că se va duce la reședința lui Hindenburg, Neudeck, pentru a-i cere acestuia să autorizeze publicarea integrală a discursului.

Hitler a încercat să îl calmeze. A promis că va ridica interdicția propagandei de publicare a discursului și i-a spus lui Papen că îl va însoți la Neudeck, astfel încât să se întâlnească amândoi cu Hindenburg.[677] Într-un moment de surprinzătoare naivitate, Papen a încuviințat.

*

În noaptea aceea, petrecăreții solstițiului au aprins focuri în toată Germania. La nord de Berlin, trenul funerar ce transporta trupul neînsuflețit al soției lui Göring, Carin, s-a oprit într-o gară din apropiere de Carinhall. Detașamente de soldați și oficiali naziști s-au adunat în piațeta din fața gării în timp ce o orchestră cânta „Marșul funebru“ al lui Beethoven. Mai întâi, opt polițiști au purtat sicriul, apoi, într-o ceremonie de proporții, acesta a fost predat unui alt grup de opt bărbați, și tot așa, până când a fost depus, în sfârșit, într-o trăsură trasă de șase cai pentru ultimul drum către mausoleul ridicat de Göring pe malul lacului. Hitler a participat la procesiune. Soldații au purtat torțe. La cavou fuseseră aduse vase uriașe în care ardeau focuri. Bocetul tânguios al cornurilor de vânătoare se auzea din pădure peste vâlvătaia focurilor, într-o atmosferă stranie, atent orchestrată.

A sosit Himmler. Era clar agitat. I-a luat pe Hitler și pe Göring deoparte și le-a transmis o veste răvășitoare – falsă, așa cum Himmler știa prea bine,

dar folositoare ca imbold în plus care să îl determine pe Hitler să ia atitudine împotriva lui Röhm. Himmler le-a spus furios că cineva tocmai încercase să îl omoare. Un glonț pătrunsese prin parbrizul lui. A dat vina pe Röhm și pe SA. Nu era timp de pierdut, a spus el: era clar că Batalioanele de Asalt erau pe punctul să pornească o revoltă.

Gaura din parbriz nu fusese însă făcută de un glonț. Hans Gisevius a aruncat o privire peste raportul final al poliției. Dauna fusese mai degrabă provocată de o piatră proiectată de un alt automobil în trecere. „Prin urmare, Himmler a calculat foarte precis aruncarea responsabilității pentru tentativa de asasinat asupra SA-ului“, scria Gisevius.[678]

A doua zi, 21 iunie 1934, Hitler a zburat la moșia lui Hindenburg – fără Papen, așa cum cu certitudine intenționase de la bun început.[679] La Neudeck, însă, s-a întâlnit mai întâi cu ministrul apărării Blomberg. Generalul, în uniformă, l-a întâmpinat pe treptele castelului lui Hindenburg. Blomberg a fost sever și direct. I-a spus lui Hitler că Hindenburg era îngrijorat de tensiunea tot mai mare din Germania. Dacă Hitler nu reușea să țină lucrurile sub control, a spus Blomberg, Hindenburg urma să declare legea marțială și să dea guvernarea pe mâna armatei.

Când Hitler s-a întâlnit cu Hindenburg însuși, a primit același mesaj. Vizita sa la Neudeck a durat în total 30 de minute. După care a zburat înapoi la Berlin.

*

Pe parcursul săptămânii, Dodd, a auzit vorbindu-se numai despre Papen și discursul lui și de adevăratul miracol al supraviețuirii sale. Corespondenții și diplomații au consemnat activitatea lui Papen – la ce mese de prânz a mers, cine a vorbit cu el, cine l-a evitat, unde a fost parcată mașina lui, dacă și-a mai făcut plimbarea de dimineață prin Tiergarten – căutând semne care să le indice ce îl aștepta pe el și ce aștepta Germania. Joi, 21 iunie, Dodd și Papen au participat la un discurs al președintelui Reichsbank, Hjalmar

Schacht. După aceea, Dodd a observat că Papen a primit mai multă atenție decât alocutorul însuși. Goebbels era și el prezent. Dodd a observat că Papen s-a dus la masa lui, a dat mâna cu el și i s-a alăturat la o ceașcă de ceai. Dodd a fost surprins, pentru că acela era același Goebbels „care, după discursul de la Marburg, ar fi ordonat imediata lui execuție, dacă Hitler și von Hindenburg nu ar fi intervenit".[680]

Atmosfera din Berlin a rămas neschimbată, nota Dodd în jurnalul său sâmbătă, 23 iunie. „Săptămâna se încheie liniștită, însă rămâne foarte tulbure."[681]

Capitolul 44. Mesajul din baie

Papen părea că se deplasa netulburat prin Berlin, iar, pe 24 iunie 1934, a plecat la Hamburg ca emisar al lui Hindenburg la derby-ul german, o cursă ecvestră, unde mulțimea l-a ovaționat cu însuflețire. Goebbels a sosit și și-a făcut loc prin mulțime protejat de un detașament SS, lumea fluierându-l și huiduindu-l. Cei doi au dat mâna și fotografii au imortalizat momentul.

Edgar Jung, autorul discursurilor lui Papen, nu scosese capul la lumină. Devenise deja convins că discursul de la Marburg l-ar fi putut costa viața. Istoricul Wheeler-Bennett a organizat o întâlnire clandestină cu el într-o pădure din afara Berlinului. „A fost extrem de calm și fatalist", își amintea Wheeler-Bennett, „dar a vorbit cu libertatea unui om pe care nu îl aștepta nimic în viitor, așa că nu avea nimic de pierdut, și mi-a spus multe lucruri."[682]

Retorica regimului a devenit și mai amenințătoare. Într-un discurs radiodifuzat de luni, 25 iunie, Rudolf Hess a avertizat: „Vai de cel ce trădează credința, convins că prin revoltă poate servi revoluției".[683] Partidul, a spus el, ar fi întâmpinat revolta cu forță absolută, condus după principiul „Dacă lovești, lovește cu putere!"

A doua zi dimineață, marți, 26 iunie, menajera lui Edgar Jung a ajuns la el acasă și a găsit totul răvășit, mobilierul răsturnat, iar hainele și hârtiile împrăștiate peste tot. Pe dulăpiorul cu medicamente din baie, Jung scrijelise un singur cuvânt: GESTAPO.[684]

*

Diels se pregătea să fie învestit în funcția de comisar de Köln. Göring a zburat acolo cu această ocazie. Avionul lui alb s-a ivit din albastrul senin al

cerului acelei „frumoase zile de vară de Renania“, după cum o descria Diels.[685] La ceremonie, Diels s-a îmbrăcat în uniforma lui neagră SS; Göring a purtat o uniformă albă, creație proprie. După aceea, Göring l-a tras pe Diels deoparte și i-a spus: „Ai grijă de tine în următoarele câteva zile“.

Diels a fost foarte tulburat. Expert de acum în dispariții oportune, a plecat din oraș pentru un sejur în Munții Eifel din apropiere.

Capitolul 45. Neliniștea doamnei Cerruti

În consemnarea din jurnalul său din ziua de joi, 28 iunie 1934, ambasadorul Dodd a scris: „În ultimele cinci zile, povești de toate felurile au creat în Berlin o atmosferă mai tensionată decât oricând de la venirea mea în Germania încoace“.[686] Discursul lui Papen continua să fie subiectul discuțiilor zilnice. Cu o ferocitate sporită, Hitler, Göring și Goebbels avertizau asupra consecințelor teribile pentru oricine îndrăznea că se opună guvernului. Într-o telegramă transmisă Departamentului de Stat, Dodd asemuia atmosfera de amenințare cu cea a Revoluției franceze – „situația era la fel ca în Parisul anului 1792, când girondinii și iacobinii se luptau pentru supremație“.[687]

În propria casă, exista un motiv suplimentar de încordare care nu avea legătură cu vremea ori cu revolta politică. Împotriva voinței părinților ei, Martha continua să își organizeze călătoria în Rusia. Ea insista că interesele ei nu aveau nici o legătură cu comunismul în sine, ci mai degrabă cu dragostea ei pentru Boris și cu dezgustul tot mai mare față de revoluția nazistă. A recunoscut că Boris era, într-adevăr, un comunist loial, dar susținea că el exercita o influență asupra perspectivei ei politice „doar prin exemplul magnetismului și al simplității lui și al iubirii sale de țară“.[688] Ea a mărturisit că simțea o ambivalență chinuitoare „în ceea ce îl privește, în ceea ce privește convingerile lui politice și sistemul politic din țara lui, în ceea ce privește însuși viitorul nostru“. Insista să facă această călătorie fără el.

Martha dorea să vadă cât se putea de mult din Rusia, ignorând sfatul lui Boris de a se rezuma la doar câteva orașe. El dorea ca ea să îi înțeleagă profund patria natală, și nu să o privească superficial, ca orice turist. I-a mai mărturisit că în țara lui călătoria nu era la fel de rapidă și de confortabilă ca în Europa Occidentală, iar orașele, mai mari sau mai mici, nu aveau farmecul evident al localităților pitorești din Germania și Franța. Într-adevăr, Uniunea Sovietică era orice numai paradisul muncitorilor nu, așa cum și-o imaginau mulți adepți de stânga din afara ei. Sub Stalin, țăranii fuseseră forțați să se

unească în mari ferme colective.[689] Mulți s-au împotrivit, iar aproximativ cinci milioane de oameni – bărbați, femei și copii – au dispărut, pur și simplu, mulți trimiși în lagăre de muncă îndepărtate. Gospodăriile erau primitive, bunurile de consum, aproape inexistente. Foametea măcina Ucraina. Șeptelul suferise un declin drastic. Între 1929 și 1933, numărul total de bovine scăzuse de la 68,1 milioane la 38,6 milioane; numărul cailor, de la 34 de milioane la 16,6 milioane. Boris știa prea bine că pentru un vizitator de ocazie, peisajul fizic și social și mai ales înfățișarea cenușie a muncitorilor ruși nu aveau cum să fie atrăgătoare, mai ales dacă acel vizitator se întâmpla să fie istovit de o călătorie dificilă și de prezența obligatorie a unui ghid turistic.

Cu toate acestea, Martha a ales Turul nr. 9, adică turul Volga-Caucaz-Crimeea, programat să înceapă pe 6 iulie cu un zbor – primul ei de altfel – de la Berlin la Leningrad.[690] După două zile în Leningrad, urma să plece cu trenul către Moscova, să petreacă patru zile acolo, apoi să urce în trenul de noapte către Gorki și, la două ore după sosirea de la 10:04, să urce pe vasul cu aburi cu care urma să facă o croazieră de patru zile pe Volga, cu opriri la Kazan, Samara, Saratov și Stalingrad, unde avea să facă obligatoria vizită la uzina de tractoare; de la Stalingrad, urma să ia trenul către Rostov-pe-Don, unde avea opțiunea de a vizita o fermă de stat, deși aici itinerariul ei căpăta un iz capitalist, căci pentru turul fermei trebuia plătită o „taxă suplimentară“. Apoi, Ordjonikidze, Tiflis, Batumi, Ialta, Sevastopol, Odessa, Kiev și, în sfârșit, înapoi la Berlin cu trenul, unde urma să ajungă pe 7 august, în a treizeci și treia zi a călătoriei, la exact – cât optimism – la ora 7:22 p.m.

Relația ei cu Boris continua să devină tot mai serioasă, deși cu obișnuitele ei izbucniri de pasiune și de furie și cu obișnuitele cascade de bilețele de iertare și de flori proaspete din partea lui. La un moment dat, ea i-a înapoiat cele trei maimuțe de ceramică „nu vezi răul, nu auzi răul, nu vorbești răul“. El i le-a trimis din nou.

„Martha!“ i-a scris, satisfăcându-și pasiunea pentru exclamații:[691]

„Îți mulțumesc pentru scrisorile tale și pentru «neuitare». Cele trei maimuțe ale tale au crescut (s-au făcut mari) și vor să fie cu tine. Ți le trimit. Trebuie să îți spun foarte sincer: celor trei maimuțe le-a fost dor de tine. Și nu doar

celor trei maimuțe, mai știu un tânăr chipeș, blond (arian!!), care tânjește să fie cu tine. Acest chipeș flăcău (nici n-a împlinit 30 de ani) – sunt eu.

Martha! Vreau să te văd, trebuie să îți spun că nici eu nu am uitat-o pe mica, adorabila, superba mea Martha!

Te iubesc, Martha! Ce trebuie să fac ca să ai mai multă încredere în mine?

Al tău, Boris.“

În orice altă epocă, relația lor ar fi atras probabil atenția celorlalți, însă în acel iunie, la Berlin, totul devenea mult mai serios. Toată lumea urmărea pe toată lumea. La momentul acela, Martha nu a dat importanță percepției celorlalți, dar, câțiva ani mai târziu, într-o scrisoare către Agnes Knickerbocker, soția prietenului ei corespondent, Knick, ea admitea cât de ușor putea percepția să denatureze realitatea. „Eu nu am complotat niciodată la răsturnarea, nici măcar la subminarea guvernului SUA, nici în Germania, nici în Statele Unite!“ scria ea.[692] „Cred, însă, că simplul fapt că l-am cunoscut și l-am iubit pe Boris ar fi îndeajuns pentru unii ca să suspecteze ce e mai rău.“

La momentul respectiv, nu fusese nimic de suspectat, a insistat ea. „În schimb, a fost unul dintre acele lucruri captivante, fără nici un fundament politic, cu excepția faptului că prin el eu am ajuns să aflu ceva despre URSS.“

*

Vineri, 29 iunie 1934, a adus aceeași atmosferă de furtună iminentă care marcase săptămânile din urmă. „Era cea mai toridă zi pe care o avusesem vara aceea“, își amintea Elisabetta Cerruti, soția ambasadorului Italiei.[693] „Aerul era atât de umed că abia mai puteam respira. Nori negri pândeau la orizont, însă un soare necruțător dogorea deasupra.“

În ziua aceea, familia Dodd a organizat o masă de prânz la ea acasă, la care îi invitaseră pe vicecancelarul Papen și pe alți diplomați și membri ai guvernului, inclusiv pe familia Cerruti și pe Hans Luther, ambasadorul Germaniei în Statele Unite, care se afla la acel moment la Berlin.

Martha a participat și ea, văzând cum tatăl ei l-a luat deoparte pe Papen la o discuție privată în bibliotecă, în fața șemineului în care acum nu ardea focul. Papen, scria ea, „părea încrezător în sine și fermecător ca de obicei".[694]

La un moment dat, Dodd i-a observat pe Papen și Luthen îndreptându-se unul către celălalt cu „o atitudine mai degrabă neprietenoasă". Dodd s-a dus să intervină și i-a deturnat către minunata seră, unde un alt oaspete s-a alăturat conversației. Dodd, făcând referire la fotografiile de presă făcute în timpul derby-ului german, i-a spus lui Papen: „Dumneavoastră și dr. Goebbels ați părut în relații foarte prietenești la Hamburg zilele trecute".[695]

Papen a râs.

La masă, doamna Cerruti s-a așezat în dreapta lui Dodd, iar Papen s-a plasat chiar în fața lor, lângă doamna Dodd. Neliniștea doamnei Cerruti era palpabilă, chiar și pentru Martha, care privea de la distanță. Martha scria: „A stat lângă tata într-o stare aproape de leșin, fără să scoată o vorbă, palidă, preocupată și neliniștită".[696]

Doamna Cerruti i-a spus lui Dodd: „Domnule ambasador, ceva cumplit se va întâmpla în Germania. O simt în aer."[697]

Conform unui zvon ulterior, se părea că doamna Cerruti ar fi știut dinainte ce urma să se întâmple. Ea avea să considere acest lucru surprinzător.[698] Remarca făcută către Dodd, pretindea ea câțiva ani mai târziu, se referise numai și numai la vreme.

*

În acea vineri, în America, „marea caniculă“ s-a agravat. În regiuni umede precum Washington a devenit aproape imposibil să se mai muncească. Moffat nota în jurnalul său: „Temperatura de azi, 39ºC“.[699]

Canicula și umiditatea erau atât de insuportabile încât, la apropierea serii, Moffat, Phillips și un al treilea oficial s-au dus acasă la un prieten al lui Moffat ca să se scalde în piscina lui. Prietenul era plecat în acel moment. Cei trei bărbați s-au dezbrăcat și au intrat în piscină.[700] Apa era caldă și abia dacă i-a răcorit. Nimeni nu a înotat. În schimb, cei trei au stat acolo, pur și simplu, discutând încet, doar cu capetele ițite din apă.

Este foarte probabil ca subiectul discuțiilor lor să fi fost Dodd. Cu doar câteva zile înainte, Phillips scrisese în jurnalul lui despre atacul intransigent al lui Dod asupra averii diplomaților și a oficialilor consulari. „Presupun că ambasadorul i s-a plâns președintelui“, se văita Phillips în jurnalul său.[701] Dodd „se plânge mereu din cauză că la Berlin cheltuiesc mai mult decât salariile lor. Obiectează stăruitor, probabil din simplul motiv că el însuși nu are destui bani de cheltuit în afara celor din salariu. Aceasta este, desigur, o atitudine de provincial.“

*

În mod destul de bizar, mama lui Moffat, Ellen Low Moffat, se afla în acea vineri la Berlin, vizitându-și fiica (sora lui Moffat), măritată cu secretarul ambasadei, John C. White. În seara aceea, mama a luat parte la un dineu unde s-a așezat lângă Papen. Vicecancelarul era „bine și extrem de binedispus“, după cum avea să îi spună mai târziu fiului ei.[702]

Capitolul 46. Vineri seara

În acea vineri seara, 29 iunie 1934, Hitler s-a cazat la Hotel Dreesen, unul dintre preferatele sale, din stațiunea Bad Godesberg, situată pe malul Rinului, nu departe de centrul orașului Bonn.[703] Călătorise acolo de la Essen, unde primise încă o porție de vești tulburătoare – și anume că vicecancelarul Papen plănuia să se țină de cuvânt și să se vadă cu președintele Hindenburg a doua zi, sâmbătă, 30 iunie, spre a-l convinge pe Bătrânul Gentleman să ia măsuri pentru struni guvernul lui Hitler și Batalioanele de Asalt.

Această veste, pe lângă rapoartele care tot veneau de la Himmler și Göring că Röhm punea la cale o lovitură de stat, l-a convins pe Hitler că venise momentul să acționeze. Göring a plecat la Berlin să se pregătească. Hitler a ordonat Reichswehrului să intre în stare de alertă, deși forțele pe care intenționa să le desfășoare erau mai ales unități SS. Hitler i-a telefonat unuia dintre adjuncții-cheie ai lui Röhm și a ordonat tuturor liderilor SA să participe la o ședință sâmbătă dimineața la Bad Wiessee, lângă München, unde Röhm era deja instalat confortabil la hotel Hanselbauer, aranjându-și tratamentul, care vineri seara presupunea mult alcool. Aghiotantul lui, Edmund Heines, s-a cuibărit în pat cu un chipeș soldat de 18 ani din Batalioanele de Asalt.

Goebbels i s-a alăturat lui Hitler la Bad Godesberg. Cei doi au discutat pe terasa hotelului în timp ce în stradă se desfășura o paradă zgomotoasă. Fulgere albastre au început să lumineze cerul de deasupra Bonnului și tunetele au răsunat puternic peste tot, amplificate de ciudata acustică din Valea Rinului.

Goebbels consemna ulterior în stilul său melodramatic acele momente impetuoase de dinaintea deciziei finale a lui Hitler. Atmosfera se liniștise, iar din depărtare furtuna se apropia amenințător. Deodată, a început să plouă torențial. El și Hitler au rămas pe scaunele lor alte câteva momente, bucurându-se de ploaia care spăla atmosfera. Hitler a râs. Au intrat amândoi. După ce furtuna a trecut, cei doi au revenit pe terasă. „Führer-ul părea

îngândurat, peocupat“, scria Goebbels. „Privea în bezna limpede a nopții, care, după furtuna purificatoare, se întindea pașnică peste peisajul întins, armonios.“

Mulțimea rămăsese pe străzi, în ciuda furtunii. „Nici unul din mulții oameni de acolo, de jos, nu știe ce amenințare îi paște“, scria Goebbels. „Chiar și dintre cei adunați în jurul Conducătorului nostru pe terasă, numai câțiva au fost informați. În clipa aceasta, el este mai mult ca oricând de admirat de către noi. Nici o tresărire de pe chipul său nu trădează nici în cea mai mică măsură ce se petrece în interiorul lui. Și totuși, noi cei câțiva care îi suntem alături în toate clipele dificile, știm cât de profund este de mâhnit, dar și cât de hotărât este să îi calce fără cruțare în picioare pe rebelii reacționari care își încalcă jurământul de loialitate față de el, sub sloganul pornirii unei a doua revoluții.“

Era trecut de miezul nopții când Himmler a sunat cu încă o veste proastă. El i-a spus lui Hitler că Karl Ernst, comandantul diviziei SA din Berlin, ordonase trupelor din subordine să intre în stare de alertă. Hitler a urlat: „Este un puci!“ – deși, de fapt, așa cum Himmler știa cu siguranță, Ernst tocmai se însurase și se îndrepta către portul din Bremen de unde urma să plece în luna de miere într-o croazieră.

*

La ora 2:00 a.m., sâmbătă, 30 iunie 1934, Hitler a părăsit Hotel Dreesen și a fost dus cu mașina în mare viteză la aeroport, unde se urcat la bordul unui avion Ju 52, unul dintre cele două avioane pregătite pentru a fi folosite. Alături de el erau doi aghiotanți și un ofițer superior din SA în care el avea încredere, Viktor Lutze. (Viktor Lutze era cel care îi spusese despre remarcile caustice ale lui Röhm după discursul lui Hitler din februarie 1934 în fața liderilor armatei și ai SA-ului.) Șoferii lui Hitler au urcat și ei la bord. Al doilea avion era ocupat de un detașament de soldați SS înarmați. Ambele avioane au zburat la München, unde au sosit la 4:30 dimineața, exact când soarele începea să răsară. Unul dintre șoferii lui Hitler, Erich Kempka,

a fost uimit de frumusețea acelei dimineți și de prospețimea aerului spălat de ploaie, iarba „sclipind în lumina dimineții“.

Curând după aterizare, Hitler a primit o ultimă veste incendiară – cu o zi înainte, aproximativ 3 000 de soldați din Batalioanele de Asalt făcuseră ravagii pe străzile orașului München. Nu i s-a spus, însă, că această demonstrație fusese spontană, condusă de oameni loiali lui, care se simțeau la rândul lor amenințați și trădați și care se temeau de un atac din partea armatei.

Furia lui Hitler a atins apogeul. El a declarat că fusese „cea mai neagră zi din viața mea“. A decis că nu își putea permite să aștepte nici măcar până la întâlnirea liderilor SA programată pentru acea dimineață la Bad Wiessee. S-a întors către Kempka: „La Wiessee, cât se poate de repede!“

Goebbels l-a sunat pe Göring și i-a dat parola pentru lansarea etapei Berlin a operațiunii – inocentul cuvânt Kolibri.

Colibri.

*

La Berlin, ultimul dintre amurgurile nordice târzii zăbovea la orizont în timp ce familia Dodd petrecea o seară liniștită de vineri. Dodd citea o carte și își bea obișnuitul digestiv de piersici înăbușite și lapte. Soția lui își alocase timp pentru a pregăti marea petrecere în aer liber pe care ea și Dodd o organizau pe 4 iulie, în mai puțin de o săptămână, și la care invitaseră tot personalul ambasadei și câteva sute de alți oaspeți. Bill Jr. rămăsese acasă în seara aceea, având de gând să iasă la plimbare cu Buickul familiei a doua zi de dimineață. Martha aștepta și ea cu nerăbdare dimineața, când plănuise împreună cu Boris să plece într-o nouă excursie la țară, de data aceasta pentru un picnic și câteva zile la plajă în districtul Wannsee. În șase zile, ea pleca în Rusia.

Afară, jarul țigaretelor lumina în parc, iar, din când în când, câte un automobil mare decapotat trecea încet pe Tiergartenstrasse. În parc, insectele se înghesuiau în sclipirea becurilor de pe stâlpii de iluminat, iar strălucitoarele statui albe de pe Siegesallee – Calea Victoriei – luceau fantomatice. Deși era mai cald și mai liniște, semăna foarte mult cu prima seară a Marthei la Berlin, pașnică și având acea serenitate a micilor urbe, pe care o considerase atât de fascinantă.

Partea a VII-a. Când totul s-a schimbat

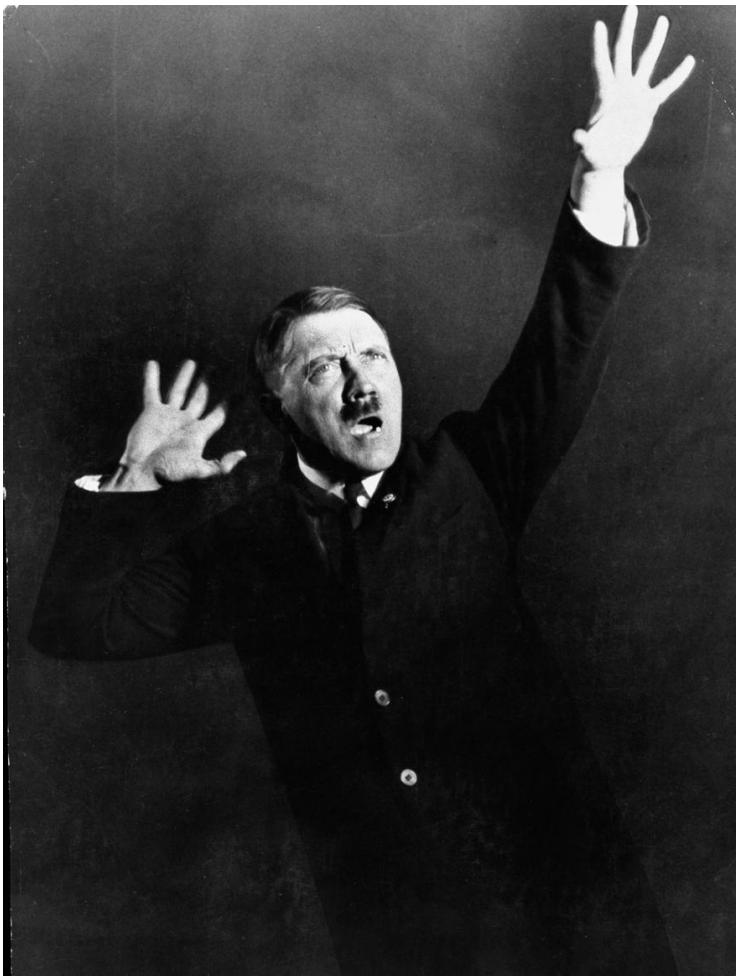

(Bildarchiv Preussischer Kulturbesitz/Art Resource, NY)

Capitolul 47. „Împușcați-i… Împușcați-i imediat!“

A doua zi dimineață, sâmbătă, 30 iunie 1934, Boris a venit acasă la Martha cu Fordul lui decapotabil și curând, înarmați cu coș de picnic și o pătură, cei doi au pornit către districtul Wannsee din sud-vestul Berlinului. Ca scenă pentru întâlniri amoroase, acest loc avea o istorie turbulentă. Aici, pe un lac numit Kleiner Wannsee – Micul Wannsee – poetul german Heinrich von Kleist s-a împușcat în 1811, după ce își împușcase mai întâi iubita, bolnavă în fază terminală. Martha și Boris s-au îndreptat către un lac mic, nu foarte aglomerat, mai din nord, numit Gross Glienicke, preferatul Marthei.

Orașul din jurul lor era toropit de canicula începutului de zi. Deși ziua urma să fie încă una dificilă pentru fermieri și muncitori, pentru cei ce mergeau la lac să facă plajă se anunța ideală. Cum Boris conducea spre periferiile orașului, totul părea extrem de normal. Alți locuitori, privind înapoi, făceau aceeași observație. Berlinezii „se plimbau senini pe străzi, își vedeau de treburile lor“, nota Hedda Adlon, soția proprietarului hotelului Adlon.[704] Hotelul își urma ritmul obișnuit, deși canicula zilei promitea să aducă provocări logistice în vederea organizării unui banchet pentru regele Siamului, care urma să aibă loc mai târziu la Schloss Bellevue – Castelul Bellevue – din capătul nordic al parcului Tiergarten, pe malul râului Spree. Hotelul trebuia să transporte tot felul de aperitive și antreuri în furgonetele sale pentru catering prin trafic și dogoare, la temperaturi care se preconiza că urmau să atingă 39º.

La lac, Boris și Martha au întins pătura. Au înotat și au stat întinși la soare, îmbrățișați până când căldura i-a făcut să se despartă. Au băut bere și votcă și au mâncat sandvișuri. „A fost o frumoasă zi senină și pașnică, lacul sclipind și licărind în fața noastră, iar soarele revărsându-și dogoarea peste noi“, scria ea.[705] „A fost o zi liniștită și molcomă – nici măcar nu am avut energia sau dorința de a discuta politică sau de a discuta despre noua tensiune din atmosferă.“

*

În altă parte, în aceeași dimineață, trei automobile mult mai mari goneau pe drumul de țară dintre München și Bad Wiessee – cel al lui Hitler și alte două pline cu bărbați înarmați. Au sosit la Hotel Hanselbauer, unde căpitanul Röhm dormea în camera lui. Hitler a intrat în hotel în fruntea unui detașament de soldați. Unele mărturii spun că avea în mână un bici, altele că ar fi avut un pistol. Soldații au urcat scările în tropăit zgomotos de bocanci.

Hitler însuși a ciocănit la ușa lui Röhm, apoi a dat buzna înăuntru, urmat de doi polițiști. „Röhm", a lătrat Hitler, „ești arestat."[706]

Röhm era amețit, în mod evident mahmur. S-a uitat la Hitler. „Heil, mein Führer", a spus el.

Hitler a urlat iar: „Ești arestat", apoi a ieșit înapoi pe hol. S-a dus la ușa aghiotantului lui Röhm, Heines, și l-a găsit în pat cu tânărul lui iubit din SA. Șoferul lui Hitler, Kempka, era de față pe hol. L-a auzit pe Hitler urlând: „Heines, dacă nu te îmbraci în cinci minute, te împușc pe loc!"

Heines a apărut pe hol, precedat, din relatările lui Kempka, „de un băiat blond de 18 ani cu mers de fată".

Holurile hotelului au răsunat de urletele soldaților SS care îi mânau pe soldații Batalioanelor de Asalt somnoroși, nedumeriți și mahmuri, în spălătoria de la subsolul hotelului. Au fost momente care, într-un alt context, ar fi putut fi comice, ca acela în care unul din membrii grupului lui Hitler care făceau razie a ieșit dintr-un dormitor de hotel și a raportat tăios: „Mein Führer!… Comandantul poliției din Breslau refuză să se îmbrace!"

Sau acesta: doctorul lui Röhm, un SA Gruppenführer numit Ketterer, a apărut dintr-o cameră însoțit de o femeie. Spre uimirea lui Hitler și a detectivilor lui, femeia era chiar soția lui Ketterer. Viktor Lutze, ofițerul SA de încredere cu care Hitler fusese în același avion în dimineața aceea, l-a convins pe Hitler că doctorul era un aliat loial. Hitler s-a dus la bărbat și l-a salutat

politicos. A dat mâna cu doamna Ketterer, apoi i-a recomandat încet cuplului să părăsească hotelul. Aceștia au făcut întocmai, fără alte comentarii.

*

În acea dimineață la Berlin, Frederick Birchall de la New York Times a fost trezit de soneria insistentă a telefonului de la capul patului. Stătuse în oraș până târziu cu o seară înainte și la început a intenționat să ignore telefonul. Bănuia, și spera, să fie un apel neimportant, poate doar o simplă invitație la masa de prânz. Telefonul a continuat să sune. În cele din urmă, gândindu-se la proverbul „Nu este niciodată sigur să ignori un apel telefonic, mai ales în Germania“[707], Birchall a ridicat receptorul și a auzit o voce de la biroul său: „Ai face bine să te trezești și să treci la treabă. Se petrece ceva ciudat aici.“ Ceea ce a spus după aceea apelantul i-a captat pe deplin atenția lui Birchall: „Se pare că sunt împușcați foarte mulți oameni“.

Louis Lochner, corespondentul de la Associated Press, a aflat de la un funcționar care ajunsese cu întârziere la biroul AP că Prinz-Albrecht-Strasse, unde se afla sediul Gestapo, fusese închisă traficului și era acum plină de camioane și de soldați SS înarmați, în uniformele lor negre specifice. Lochner a dat câteva telefoane. Cu cât afla mai multe, cu atât mai tulburător părea totul. Ca precauție – crezând că guvernul ar fi putut întrerupe toate legăturile telefonice cu străinătatea – Lochner a sunat la biroul AP de la Londra și le-a spus celor de acolo să îl sune din sfert în sfert de oră până la noi indicații, bazându-se pe teoria că apelurile care intrau ar mai fi putut trece.

Sigrid Schultz a pornit către sediul central al guvernului, uitându-se atentă după anumite numere de înmatriculare, mai ales după al lui Papen. Avea să muncească non-stop până a doua zi la patru dimineața, apoi să noteze în calendarul ei zilnic de întâlniri: „moartă de oboseală – [îmi vine să] plâng“.[708]

Unul dintre zvonurile cele mai alarmante a fost cel al rafalelor de focuri de armă din curtea vechii școli de cadeți din altfel pașnica enclavă Gross-Lichterfelde.[709]

*

La Hotel Hanselbauer, Röhm s-a îmbrăcat într-un costum bleu și a ieșit din camera sa, încă nedumerit și aparent nu teribil de îngrijorat încă de furia lui Hitler sau de zarva din hotel.[710] Din colțul gurii îi atârna o țigară. Doi polițiști l-au dus în holul hotelului, unde s-a așezat pe un fotoliu și a comandat cafea unui chelner în trecere.

Au existat alte arestări, alți oameni împinși în spălătorie. Röhm a rămas așezat în fotoliul lui din hol. Kempka l-a auzit comandând încă o ceașcă de cafea, deja a treia.

Röhm a fost luat cu o mașină; restul arestaților au fost încărcați într-un autobuz închiriat și duși la München, la închisoarea Stadelheim, unde Hitler însuși petrecuse o lună în 1922. Cei care îi arestaseră au luat-o pe străzi lăturalnice pentru a evita întâlnirea cu eventualele Batalioane de Asalt care le-ar fi venit în ajutor. Hitler și trupele sale de intervenție, tot mai mari acum, s-au urcat înapoi în mașini, acum în număr de 20, și au luat-o la goană pe o rută mai directă către München, oprind mașinile cu liderii SA care, neștiind ceea ce tocmai se petrecuse, încă mai așteptau să participe la ședința cu Hitler programată pentru o oră mai târzie a dimineții.

La München, Hitler a citit o listă de deținuți și a marcat cu un „X“ șase dintre ele. A ordonat ce cei șase să fie împușcați imediat. Un detașament SS a executat ordinul, spunându-le bărbaților în cauză chiar înainte să fie împușcați: „Ați fost condamnați la moarte de Führer! Heil Hitler!“[711]

Veșnic servilul Rudolf Hess s-a oferit să îl împuște el pe Röhm, însă Hitler nu i-a ordonat încă moartea. Pentru moment, până și el considera ideea uciderii unui vechi prieten josnică.

*

Curând după sosirea la biroul lui din Berlin în dimineața aceea, Hans Gisevius, memorialistul Gestapoului, și-a fixat radioul pe frecvența poliției și a auzit rapoarte care indicau acțiuni de mare amploare. Superiori din SA erau arestați, la fel și persoane care nu aveau vreo legătură cu Batalioanele de Asalt. Gisevius și șeful lui, Kurt Daluege, au pornit în căutarea unor informații mai detaliate și s-au dus direct la palatul lui Göring din Leipziger Platz, de unde Göring își lansa ordinele. Gisevius nu s-a dezlipit de Daluege crezând că era mai în siguranță în compania lui decât singur. S-a mai gândit și că nimănui nu i-ar fi trecut prin cap să îl caute la reședința lui Göring.

Deși palatul era la mică distanță de mers pe jos, cei doi au luat mașina. Au fost uluiți de atmosfera extrem de calmă de pe stradă, de parcă nimic neobișnuit nu s-ar fi întâmplat. Au observat, totuși, deplina absență a Batalioanelor de Asalt.

Sentimentul normalității a dispărut imediat când au cotit și au ajuns la palatul lui Göring. Oriunde priveau, vedeau puști mitraliere. Zona era înțesată de polițiști.

Gisevius scria: „Mergând în urma lui Daluege printre nenumărații gardieni și urcând cele câteva trepte până în imensul hol de primire, am simțit că mi se taie respirația. O atmosferă îndrăcită de agitație, nervozitate, tensiune și, peste toate, de vărsare de sânge m-a lovit direct în față.“[712]

Gisevius și-a croit drum către o încăpere de lângă camera de lucru a lui Göring. Aghiotanții și mesagerii alergau de colo-colo. Un soldat SA tremura de frică după ce Göring i-a spus că urma să fie împușcat. Servitorii au adus sandvișuri. Deși aglomerată, în încăpere era liniște. „Toată lumea vorbea în șoaptă, de parcă ar fi fost într-o morgă“, își amintea Gisevius.

Printr-o ușă deschisă, l-a văzut pe Göring stând de vorbă cu Himmler și cu noul comandant al Gestapo pus de Himmler, Reinhard Heydrich. Curieri ai

Gestapo au venit și au plecat, aducând foi albe de hârtie pe care, a presupus Gisevius, erau numele morților sau ale celor ce urmau a fi omorâți. În ciuda naturii sumbre a ceea ce urma să se întâmple, atmosfera din biroul lui Göring era mai apropiată de ce te-ai fi așteptat să vezi pe marginea unei piste de curse. Gisevius a auzit râsete grosolane și stridente și strigăte periodice de „Ieși!“

„Aha!“

„Împușcă-l.“

„Toată gașca aceea părea să fie foarte binedispusă“, își amintea Gisevius.

Din când în când, îl întrezărea pe Göring plimbându-se prin cameră îmbrăcat într-o cămașă albă cu jabou și pantaloni bleu-gris băgați în cizme negre ce îi treceau de genunchi. „Motanul încălțat“, și-a zis în gând Gisevius.

La un moment dat, un maior de poliție congestionat la față a dat năvală din camera de lucru, urmat de un Göring la fel de congestionat. Se părea că le scăpase o țintă importantă.

Göring a urlat niște ordine.

„Împușcați-i!… Luați o companie întreagă… Împușcați-i… Împușcați-i imediat!“

Gisevius a considerat totul extrem de revoltător. „Cuvântul scris nu poate reproduce setea nemascată de sânge, furia, caracterul vindicativ vicios și, în același timp, teama, panica pură pe care scena le scotea la iveală.“

*

Dodd nu a auzit nimic despre cataclismul în plină desfășurare în cealaltă parte a orașului până în după-amiaza acelei zile de sâmbătă, când el și soția lui s-au așezat în grădină pentru masa de prânz. Aproape în același moment,

a apărut și fiul lor, Bill, tocmai întors din plimbarea cu mașina. Părea tulburat.[713] Le-a spus că mai multe străzi fuseseră închise, inclusiv Unter den Linden din centrul cartierului guvernamental, iar aceste străzi erau patrulate de detașamente serios înarmate al SS. Auzise, de asemenea, că se făcuseră arestări la sediul SA-ului, aflat la doar câteva străzi de casa lor.

Dodd și soția lui s-au gândit imediat cu teamă la Martha, plecată cu Boris Vinogradov. În ciuda statutului său diplomatic, Boris era o persoană pe care, chiar și în vremuri normale, naziștii ar fi privit-o ca pe un inamic al statului.

Capitolul 48. Tunuri în parc

Boris și Martha au stat la plajă toată ziua, retrăgându-se la umbră când soarele a devenit prea puternic, dar revenind apoi pentru încă o repriză. Abia după ora cinci seara au strâns și s-au întors fără tragere de inimă înapoi în oraș, „năuci“, scria Martha, „și cu trupurile încinse de atâta soare“.[714] S-au întors cât de agale au putut, nici unul dintre ei nedorind ca ziua să se termine, ambii savurând încă starea de reverie dată de soare și apă. Ziua devenise mai toridă pe măsură ce pământul încins radia căldura acumulată înapoi în atmosferă.

Au traversat un peisaj bucolic moleșit sub aburii căldurii care se ridicau de pe câmpuri și din pădurile din preajma lor. Bicicliștii îi depășeau, unii cu copilași în coșulețele montate pe apărătoarele din față sau în cărucioare prinse în urma bicicletelor. Femeile aveau în brațe flori, iar bărbați cu rucsacuri în spate mergeau pe jos cu pas întins și sprinten, o veche pasiune a germanilor. „Era o zi simplă, toridă și prietenoasă“, scria Martha.

Pentru a profita de ultimele raze de soare ale după-amiezii și de adierea care se prelingea în mașina decapotată, Martha și-a ridicat poalele rochiei până la coapse. „Eram fericită“, scria ea, „satisfăcută de acea zi și de partenerul meu, plină se simpatie pentru poporul german zelos, simplu și binevoitor, ieșit atât de categoric la o bine-meritată plimbare sau odihnă, bucurându-se atât de intens de viață și de natură.“

La ora șase, cei doi au intrat în oraș. Martha s-a îndreptat în scaun și și-a lăsat în jos poalele rochiei, „așa cum se cade fiicei unui diplomat“.

Orașul se schimbase. Și-au dat seama treptat de asta, pe măsură ce s-au apropiat de Tiergarten. Erau mai puțini oameni pe străzi decât s-ar fi considerat normal, iar cei care erau afară aveau tendința de a sta laolaltă „în grupuri statice ciudate“, după cum descria Martha atmosfera. Traficul se mișca încet. În punctul în care Boris urma să intre pe Tiergartenstrasse, șirul de mașini s-a oprit. Au văzut camioane de armată și mitraliere și și-au dat

seama brusc că singurii oameni din jurul lor erau bărbați în uniforme, cu precădere uniforme SS negre și uniforme verzi, forțele de poliție ale lui Göring. Vizibil absente erau uniformele brune SA. Ceea ce făcea totul deosebit de ciudat era faptul că sediul SA și casa căpitanului Röhm erau foarte aproape de acel loc.

Au ajuns la un punct de control. Numărul de înregistrare al mașinii lui Boris indica statutul diplomatic. Poliția le-a făcut semn să treacă.

Boris a condus încet prin peisajul acum sinistru. Peste drum de casa Marthei, lângă parc, erau aliniați mai mulți soldați înarmați și mai multe camioane militare. Mai jos pe Tiergartenstrasse, în punctul unde aceasta se intersecta cu Standartenstrasse – strada lui Röhm – au văzut mai mulți soldați și o barieră improvizată dintr-o frânghie care marca închiderea străzii.

Plutea o senzație de sufocare în aer. Camioane cenușii blocau perspectiva către parc. Și mai era și căldura. Era seară, după ora șase, dar soarele era încă sus pe cer și dogorea. Cândva atât de atrăgător, soarele i se părea acum Marthei că „frigea". S-a despărțit de Boris. A fugit către casă și a intrat rapid. Întunericul brusc și aerul rece ca gheața din foaierul de la intrare au fost atât de șocante încât a simțit că leșină, „privirea mi s-a întunecat pentru o clipă din cauza lipsei de lumină".

A urcat scara către etajul principal și acolo a dat de fratele ei. „Ne-am făcut griji din cauza ta", a spus el. Bill i-a spus că generalul Schleicher fusese împușcat. Tatăl lor plecase la ambasadă pentru a pregăti un mesaj pentru Departamentul de Stat. „Nu știm ce se petrece", a spus Bill. „A fost impusă legea marțială în Berlin."

În prima clipă, numele „Schleicher" nu i-a spus nimic Marthei. Apoi și-a amintit: Schleicher, generalul, un om cu ținută și integritate militare, fost cancelar și ministru al apărării.

„M-am așezat, ametită încă și teribil de tulburată", își amintea Martha. Nu putea înțelege cum de fusese împușcat generalul Schleicher. Și-l amintea ca fiind „manierat, atrăgător, inteligent".

Soția lui Schleicher fusese și ea împușcată, i-a spus Bill. Ambii fuseseră împușcați pe la spate, în grădina lor; ambii cu mai multe focuri de armă. Povestea avea să se schimbe în decursul următoarelor zile, însă, faptul irevocabil era că soții Schleicher erau acum morți.

Doamna Dodd a venit jos. Ea, Bill și Martha s-au dus într-unul dintre saloanele de recepție. S-au așezat aproape unii de alții și au început să vorbească încet. Au observat că Fritz tot intra și ieșea cu o frecvență neobișnuită. Au închis toate ușile. Fritz a continuat să tot vină și să îi informeze de telefoane venite de la prieteni și corespondenți. Părea înfricoșat, „livid și speriat“, scria Martha.

Povestea pe care a spus-o Bill era una înfiorătoare. Deși o nebuloasă de zvonuri învăluia fiecare nouă dezvăluire, anumite fapte erau clare. Moartea soților Schleicher reprezenta doar două din zeci, poate sute, de asasinări oficiale comise deocamdată în acea zi, iar uciderile continuau. Despre Röhm se spunea că ar fi fost arestat; soarta lui era incertă.

Fiecare nou apel telefonic aducea vești, majoritatea părând prea grave ca să fie credibile. Se zvonea că mai multe plutoane de execuție cutreierau țara, urmărind ținte. Karl Ernst, comandantul diviziei SA din Berlin, fusese adus cu forța din luna de miere. Un proeminent lider al Bisericii Catolice fusese asasinat în biroul lui. Un al doilea general de armată fusese împușcat, la fel cum fusese și un critic muzical de la un ziar. Uciderile păreau la întâmplare și nu avea consistență.

A exista un moment pervers de comic. Familia Dodd a primit un RSVP concis de la biroul lui Röhm, în care se spunea că „regretând profund“, el nu putea participa la dineul de la reședința Dodd programat pentru vinerea următoare, 6 iulie, „deoarece va fi plecat în concediu pentru a se trata de boala de care suferă“.[715]

„Dată fiind situația actuală incertă“, scria Dodd în jurnalul său, „poate că a fost mai bine că nu a acceptat.“[716]

*

Sentimentul de dezordine și de confuzie al zilei a fost amplificat de un accident care a avut loc chiar în fața casei de la 27a când șoferul ambasadei – un bărbat pe nume Pickford, a lovit o motocicletă și i-a rupt piciorul motociclistului. Piciorul de lemn.[717]

În toiul tuturor acelor evenimente, pentru Dodd persista o întrebare: ce se întâmplase cu Papen, eroul de la Marburg, pe care Hitler îl detesta atât de mult? Conform rapoartelor, Edgar Jung, autorul discursului lui Papen, fusese împușcat, iar secretarul de presă al lui Papen fusese, de asemenea, ucis. În acel climat încărcat de asasinate, să fi fost oare posibil ca Papen să fi supraviețuit?

Capitolul 49. Mortul

Sâmbătă, la ora 3:00 după-amiază, corespondenții străini din Berlin s-au adunat la cancelaria Reichului de pe Wilhelmstrasse pentru o conferință de presă ce urma a fi susținută de Hermann Göring. Unul dintre martori a fost Hans Gisevius, care parea să fi fost prezent peste tot în ziua aceea.

Göring a venit târziu, în uniformă, uriaș și arogant. Atmosfera din încăpere era încinsă și încărcată de o „tensiune insuportabilă", scria Gisevius.[718] Göring s-a instalat la pupitru. A studiat mulțimea cu o privire extrem de dramatică, apoi, cu ceea ce părea să fie o serie de gesturi îndelung repetate, și-a sprijinit bărbia în palmă și a dat ochii peste cap, ca și cum ceea ce urma să spună ar fi fost crucial chiar și pentru el. A vorbit, își amintea Gisevius, „pe tonul lugubru și cu vocea plată a unui orator specializat în înmormântări".

Göring a oferit un scurt raport asupra „acțiunii", despre care a spus că era încă în desfășurare. „Am privit multe săptămâni la rând; știam că unii lideri din Sturmabteilung [SA] au luat poziție foarte departe de obiectivele și scopurile mișcării, acordând prioritate propriilor interese și ambiții, satisfăcându-și poftele perverse și nefericite."[719] Röhm era arestat, a spus el. O „forță străină" era, de asemenea, implicată. Toți cei prezenți au presupus că se referea la Franța. „Conducătorul Suprem la München și eu, ca adjunct al lui, aici, în Berlin, am lovit cu viteza fulgerului, fără a ține cont de persoane."

Göring a răspuns întrebărilor. Un reporter a întrebat despre moartea autorului discursurilor vicecancelarului Papen, Jung, și despre cea a secretarului de presă Herbert von Bose și a lui Erich Klausener, un cunoscut critic catolic al regimului – ce legătură posibilă ar fi putut avea cei doi cu un puci al SA-ului?

„Mi-am extins țintele și m-am ocupat și de reacționari", a spus Göring cu o voce la fel de anostă ca și cum ar fi citit din cartea de telefon.

„Ce ne puteți spune despre generalul Schleicher?“

Göring a făcut o pauză, a rânjit.

„Ah, da, vouă, jurnaliștilor, vă place să aveți mereu un articol special pentru prima pagină; păi, iată-l. Generalul von Schleicher a complotat împotriva regimului. Eu am ordonat arestarea lui. El, ca un prost, s-a opus. Este mort.“

Göring a coborât de la pupitru.

*

Nimeni nu știa exact câți oameni își pierduseră viața în acțiunea de epurare.[720] Cifrele oficiale naziste au estimat totalul la sub 100. Ministrul de externe, Neurath, de exemplu, i-a spus lui sir Eric Phipps că fuseseră „43 sau 46“ de execuții, afirmând că toate celelalte estimări erau „discutabile și exagerate“. Dodd, într-o scrisoare către prietenul său, Daniel Roper, scria că rapoartele care veneau de la consulatele americane din alte orașe din Germania sugerau un total de 284 de morți. „Majoritatea victimelor“, scria Dodd, „nu au fost sub nici o formă vinovate de trădare, poate mai degrabă de simplă opoziție religioasă.“ Alte cifre date de oficiali americani estimau numărul ca fiind mult mai mare. Consulul din Brandenburg scria că un ofițer SS i-a spus că 500 fuseseră uciși și 15 000 arestați la cererea lui Göring. Un memorandum al unuia dintre secretarii lui Dodd de la ambasada din Berlin a estimat, de asemenea, numărul execuțiilor la 500, notând că locuitorii din apropierea garnizoanei din Lichterfelde „au putut auzi plutoanele de execuție la muncă toată noaptea“. Diels a estimat ulterior 700 de morți; alți oameni din interior a plasat cifra totală la peste 1 000. Nu există un total clar.

Moartea generalului Schleicher a fost confirmată – fusese împușcat de șapte ori, trupul său și trupul soției sale fiind descoperite de fiica lor de 16 ani. Un alt general, Ferdinand von Bredow, membru al cabinetului Schleicher când acesta fusese cancelar, a fost și el împușcat. În ciuda acestor crime, armata a continuat să stea deoparte, aversiunea sa față de SA punând în umbră

dezgustul față de asasinarea a doi dintre comandanții săi. Gregor Strasser, fost lider nazist cu legături în trecut cu Schleicher, era la masa de prânz cu familia când două mașini ale Gestapo au oprit în fața casei și șase soldați au venit la ușa lui. A fost luat pe sus și împușcat într-o celulă a închisorii din subsolul sediului central al Gestapo. Hitler era nașul de botez al celor doi fii gemeni ai lui Strasser. Un prieten al lui Strasser, Paul Schulz, unul din ofițerii de la conducerea SA, a fost dus în pădure și împușcat. Când călăii lui s-au întors la mașină ca să ia un cearșaf în care să îi înfășoare trupul, el s-a ridicat și a rupt-o la fugă, supraviețuind. Se pare că evadarea sa a declanșat răbufnirea lui Göring de furie însetată de sânge. Gustav Ritter von Kahr, un bărbat în vârstă de 73 de ani, care puțin probabil să fi fost o amenințare pentru Hitler, a fost și el ucis – „măcelărit", conform istoricului Ian Kershaw, aparent drept răzbunare pentru rolul jucat în subminarea tentativei de puci a naziștilor cu un deceniu în urmă. Karl Ernst, căsătorit de numai două zile, nu a înțeles câtuși de puțin ce i se întâmpla când a fost arestat în Bremen chiar înainte de croaziera din luna de miere. Hitler fusese oaspete la nunta lui. Când Ernst și-a dat seama că urma să fie împușcat, a strigat: „Sunt nevinovat. Trăiască Germania! Heil Hitler!" Cel puțin cinci evrei au fost împușcați pentru păcatul de a fi evrei. Și au mai fost nenumăratele suflete fără nume ucise de plutoanele de execuție la garnizoana din Lichterfelde. Mama unui soldat din Batalioanele de Asalt a primit înștiințarea oficială a morții fiului său abia după șase luni de la eveniment, într-o scrisoare concisă de numai un paragraf care menționa că fusese împușcat apărând statul, astfel nemaifiind necesare alte explicații. Scrisoarea se încheia la fel ca toate scrisorile din noua Germanie: „Heil Hitler!"

Au existat din nou momente de comedie neagră. Una dintre ținte, Gottfried Reinhold Treviranus, ministru în cabinetul generalului Schleicher pe vremea când acesta era cancelar, era în toiul unei partide de tenis la Wannsee Tennis Club când a observat patru soldați SS afară.[721] Încrezându-se cu înțelepciune în instinctele sale, s-a scuzat și a fugit. A escaladat un zid, a prins un taxi și a fugit în cele din urmă în Anglia.

În centrul Berlinului, soldatul SA al cărui al doilea serviciu era de șofer al furgonetei pentru catering a hotelului Adlon, s-a trezit oprit de un soldat SS la un punct de control de lângă Poarta Brandenburg, nu departe de hotel.

Nefericitul șofer luase decizia de a se îmbrăca în ziua aceea cu cămașa brună a Batalioanelor de Asalt pe sub haina costumului.

Ofițerul SS l-a întrebat unde mergea.

„La regele Siamului“, a spus șoferul, zâmbind.[722]

Soldatul SS a crezut că este luat peste picior. Înfuriat de imprudența șoferului, el și colegii lui l-au târât pe soldatul SA din furgonetă și l-au forțat să deschidă ușile din spate. Furgoneta era plină cu tăvi cu mâncare.

Continuând să fie bănuitor, ofițerul SS l-a acuzat pe șofer că duce mâncarea la una din orgiile lui Röhm.

Șoferul, fără să mai zâmbească de data asta, a spus: „Nu, este pentru regele Siamului“.

Ofițerul SS a crezut din nou că șoferul era, pur și simplu, insolent. Doi soldați SS au urcat în furgonetă și i-au ordonat șoferului să pornească spre palatul unde se presupunea că ar fi avut loc petrecerea. Spre marea lor ciudă, au aflat că banchetul pentru regele Siamului chiar avea loc și că Göring era unul dintre invitații așteptați acolo.

Și a mai fost și bietul Willi Schmid – Wilhelm Eduard Schmid, respectat critic muzical la un ziar din München – care cânta la violoncelul său acasă, unde mai erau soția și cei trei copiii, când un ofițer SS a venit la ușă, l-a luat pe sus și l-a împușcat.[723]

Cei de la SS făcuseră o eroare. Ținta după care erau ei era un alt Schmid. De fapt, un Schmitt.

Hitler l-a trimis pe Rudolf Hess să transmită scuze soției criticului ucis.

*

S-a zvonit că Putzi Hanfstaengl, a cărui relație cu Hitler devenise încordată, ar fi fost și el pe lista de ținte a lui Hitler. În mod providențial, la acel moment se afla în America, participând la a douăzeci și cincea reuniune a promoției sale de la Harvard.[724] Invitația de a participa provocase proteste aprinse în America, Hanfstaengl așteptând până în ultima clipă să confirme sau să declinare invitația. În seara de 10 iunie 1934, el a organizat un dineu, al cărui moment, privind retrospectiv, a părut deosebit de oportun, dat fiind că știa cu siguranță că epurarea urma să aibă loc. În toiul petrecerii, a ieșit din sufragerie, s-a îmbrăcat cu o pelerină de ploaie și și-a pus ochelari de soare, ca să nu fie recunoscut, și a plecat. A luat un tren de noapte către Köln, unde a urcat într-un avion de poștă care l-a dus direct la Cherbourg, Franța, iar acolo s-a îmbarcat pe vaporul lui, Europa, și a pornit spre New York. A luat cu el cinci valize și trei lăzi cu mai multe busturi sculptate pe care intenționa să le ofere în dar.

Poliția din New York, de teama amenințărilor la adresa lui Hanfstaengl din partea protestatarilor revoltați, a trimis șase tineri ofițeri la bordul vaporului pentru a-l ajuta să debarce. Toți purtau vestoanele și cravatele uniformei de la Harvard.

Pe 30 iunie 1934, ziua epurării, Putzi a participat în Newport, Rhode Island, la nunta lui Ellen Tuck French și a lui John Jacob Astor al III-lea, despre care se spunea că ar fi fost cel mai bogat burlac din America. Tatăl lui pierise pe Titanic. O mulțime de aproape 1 000 de oameni s-a adunat în curtea bisericii pentru a-i vedea pe mire și pe mireasă și sosirea invitaților. Unul dintre primii „care au făcut mulțimea să tresară de încântare“, scria un exuberant reporter monden de la New York Times, a fost Hanfstaengl, „purtând joben, veston negru și pantaloni gri cu dungi“.

Hanfstaengl nu a știut nimic despre evenimentele de acasă până când reporterii nu au început să îl întrebe. „Nu am de făcut nici un comentariu“, a spus el. „Eu sunt aici la nunta fiicei prietenului meu.“ Ulterior, după ce a aflat mai multe detalii, el a declarat: „Liderul meu, Adolf Hitler, a trebuit să acționeze și a acționat la fel ca întotdeauna. Hitler nu s-a dovedit niciodată mai măreț, mai uman, decât în ultimele 48 de ore.“

În sinea sa, însă, Hanfstaengl își făcea griji pentru propria siguranță și pentru cea a soției și fiului lui rămași la Berlin. A trimis o solicitare de informații

discretă ministrului de externe, Neurath.

*

Hitler s-a întors la Berlin în seara aceea. Din nou, Gisevius a fost martor. Avionul lui Hitler a apărut „pe fundalul unui cer sângeriu, un cadru teatral pe care nimeni nu îl regizase“, scria Gisevius.[725] După ce avionul s-a oprit, o mică armată s-a deplasat în întâmpinarea lui Hitler, în ea numărându-se, printre alții, Göring și Himmler. Hitler a ieșit primul din avion. Purta o cămașă brună, haină maro închis din piele, papion negru, cizme negre până la genunchi. Era livid și obosit și nu se bărbierise, dar în rest părea netulburat. „Era clar că asasinarea prietenilor săi nu presupusese pentru el vreun efort“, scria Gisevius. „Nu simțise nimic; acționase din pură furie.“

Într-o declarație radiodifuzată, șeful propagandei, Goebbels, a liniștit națiunea.[726] „În Germania“, a spus el, „este acum pace deplină și ordine desăvârșită. Siguranța publică a fost restaurată. Niciodată Führer-ul nostru nu a fost mai desăvârșit stăpân pe situație. Fie ca un destin fast să ne binecuvânteze pe toți, pentru a putea duce la îndeplinire măreața noastră îndatorire față de Adolf Hitler!“

Dodd a continuat însă să primească rapoarte care indicau că epurarea era departe de a se fi încheiat. Încă nu existau vești clare despre ce se întâmplase cu Röhm și Papen. Rafale de focuri de armă au continuat să se audă din curtea cazarmei din Lichterfelde.

Capitolul 50. Printre vii

Dimineața de duminică era răcoroasă, însorită și cu un vânticel ușor. Dodd a fost surprins să constate absența oricărei urme vizibile ale celor întâmplate în ultimele 48 de ore. „A fost o zi ciudată“, scria el, „doar cu știri banale în ziare.“[727]

Despre Papen se spunea că ar fi fost în viață, dar în arest la domiciliu, în apartamentul lui, alături de familie. Dodd spera să se poată folosi de puțina influență pe care o avea pentru a-l ajuta să rămână în viață – dacă într-adevăr rapoartele despre Papen erau adevărate. Umbla zvonul că vicecancelarul urma să fie executat, lucru care s-ar fi putut întâmpla oricând.

Dodd și Martha au luat Buickul familiei și s-au dus până la blocul în care se afla apartamentul lui Papen. Au trecut foarte încet prin fața intrării, cu intenția ca mașina să fie văzută de gardienii SS și să îi fie recunoscut numărul.[728]

Chipul palid al fiului lui Papen a apărut la o fereastră, acoperit parțial de perdea. Un ofițer SS de gardă la intrarea în clădire s-a uitat la mașină trecând. A fost clar pentru Martha că ofițerul recunoscuse numărul de înmatriculare ca aparținând unui diplomat.

În acea după-amiază, Dodd s-a dus din nou cu mașina acasă la Papen, dar, de data asta, a oprit și a lăsat unuia dintre gardieni o carte de vizită pe care scrisese: „Sper să vă putem vizita curând“.

Deși Dodd dezaproba mașinațiunile politice ale lui Papen și vechiul lui comportament în Statele Unite, îl plăcea ca om și îi făcuseră plăcere schimburile de replici cu el încă de la prima lor confruntare de la Micul Bal al Presei. Ceea ce îl motiva acum pe Dodd era repulsia la gândul că oameni erau executați după cum avea Hitler toane, fără garanția unui proces.

Dodd s-a întors acasă. Ulterior, fiul lui Papen avea să îi spună lui Dodd cât de recunoscător îi fuseseră el și familia lui pentru apariția în acel Buick simplu pe strada lor, în acea după-amiază funestă.

*

Rapoartele au continuat să sosească la reședința lui Dodd despre noi arestări și execuții. Duminică seara, Dodd era rezonabil de sigur de moartea căpitanului Röhm.

Povestea, pusă cap la cap ulterior, se desfășurase astfel:[729]

La început, Hitler nu a fost sigur dacă să își execute vechiul aliat, ferecat într-o celulă de la închisoarea Stadelheim, dar, în cele din urmă, a cedat în fața presiunilor lui Göring și Himmler. Chiar și așa, însă, Hitler a insistat ca lui Röhm să i se acorde mai întâi ocazia de a se sinucide.

Persoana care primise sarcina de a-i oferi lui Röhm alternativa sinuciderii a fost Theodor Eicke, comandantul lagărului de la Dachau, care venise cu mașina la închisoare duminică, împreună cu un adjunct, Michael Lippert, și cu încă un ofițer SS din lagăr. Cei trei au fost conduși la celula lui Röhm.

Eicke i-a dat lui Röhm un Browning automat și un număr proaspăt din Völkischer Beobachter, care conținea un articol despre ceea ce ziarul numea „Puciul lui Röhm“, probabil pentru a-i arăta lui Röhm că totul era pierdut.

Eicke a ieșit din celulă. Au trecut zece minute fără vreun foc de armă. Eicke și Lippert s-au întors în celulă, au luat Browningul din mâna lui Röhm, apoi au revenit cu propriile arme scoase. L-au găsit pe Röhm stând în fața lor, cu bustul gol.

Aici, relatările referitoare la ce s-a întâmplat după aceea diferă.[730] Unele menționează că Eicke și Lippert nu au spus nimic și au început să tragă. O relatare menționează că Eicke ar fi strigat: „Röhm, pregătește-te“, moment

în care Lippert a tras două focuri. Dar mai există și o a treia relatare, în care Röhm are un moment de curaj, în care declară: „Dacă tot trebuie să fiu omorât, măcar s-o facă Adolf însuși“.

Prima salvă nu l-a ucis pe Röhm. A căzut la podea, gemând: „Mein Führer, mein Führer“. Un ultim glonț l-a nimerit în tâmplă.

Drept recompensă, Eicke a fost promovat, primind responsabilitatea tuturor lagărelor de concentrare din Germania.[731] Regulile draconice pe care le gândise pentru Dachau au fost aplicate și celorlalte lagăre de sub comanda sa.

În duminica aceea, armata recunoscătoare s-a achitat de încă o datorie convenită la bordul navei Deutschland. Ministrul apărării, Blomberg, a anunțat în ordinul său de zi de duminică, 1 iulie: „Führer-ul, printr-o decizie militară și cu un curaj exemplar, i-a atacat el însuși și i-a zdrobit pe trădători și criminali. Armata, ca purtătoare de arme în numele întregului popor, total detașată de conflictele din politica internă, își va arăta gratitudinea prin devotament și loialitate. Bunele relații cu noul SA cerute de Führer vor fi încurajate cu bucurie de armată, conștientă că idealurile ambelor sunt comune. Starea de urgență a luat sfârșit pretutindeni.“[732]

*

La acel sfârșit de săptămână, familia Dodd a aflat că o nouă frază devenise populară în Berlin. Când cineva se întâlnea pe stradă cu un prieten sau o cunoștință întreba, de preferat ridicând sarcastic din sprâncene: „Lebst du noch?“ („Mai trăiești?“) – adică: „Mai ești încă printre vii?“[733]

Capitolul 51. Sfârșitul simpatiei

Deși zvonurile continuau să descrie o epurare sângeroasă de proporții înspăimântătoare, ambasadorul Dodd și soția lui au ales să nu anuleze sărbătorirea zilei de 4 iulie, la care invitaseră aproximativ 300 de persoane. La drept vorbind, acum existau și mai multe motive pentru organizarea petrecerii, ca un fel de demonstrație simbolică a libertății americane și pentru a oferi o pauză de la teroarea de afară. Aceasta avea să fie prima ocazie oficială de la sfârșitul de săptămână în care americanii și germanii urmau să se întâlnească față în față. Familia Dodd invitase și câțiva dintre prietenii Marthei, inclusiv pe Mildred Fish Harnack și pe soțul acesteia, Arvid. Boris se pare că nu a participat. Un oaspete, Bella Fromm, consemna despre „tensiunea electrică“ ce a predominat tot timpul petrecerii. „Diplomații păreau agitați“, scria ea.[734] „Germanii erau iritați.“

Dodd și soția lui s-au postat la intrarea în sala de bal pentru a întâmpina fiecare nou venit.[735] Martha a observat că, în aparență, tatăl ei se comporta ca întotdeauna în astfel de situații, ascunzându-și plictiseala cu remarci ironice și vorbe de duh, cu expresia unui sceptic amuzat aparent gata să izbucnească în râs. Mama ei purta o rochie lungă albastru cu alb, întâmpinându-și oaspeții în maniera ei potolită obișnuită – toată numai grație sudică, evidențiată de părul argintiu și accentul delicat – însă Martha a constatat o îmbujorare neobișnuită în obrajii ei, observând că irișii aproape negri ai ochilor, mereu frapanți, erau azi cu precădere strălucitori.

Toate mesele din sala de bal și din grădină erau decorate cu buchete de flori roșii, albe și albastre și cu mici fanioane americane. O orchestră interpreta în surdină cântece americane. Afară era cald, dar înnorat. Oaspeții s-au plimbat prin casă și grădină. Per ansamblu, era o scenă pașnică, ireală, în contrast izbitor cu vărsarea de sânge din ultimele 72 de ore. Pentru Martha și fratele ei, juxtapunerea era, pur și simplu, prea stridentă pentru a trece neobservată, așa că și-au pus în gând să îi întâmpine pe oaspeții germani mai tineri cu întrebarea „Mai trăiești?“

„Am crezut că suntem sarcastici, arătându-le germanilor puțin din furia pe care o simțeam“, scria ea. „Fără îndoială, mulți dintre ei au considerat remarca de prost gust. Unii naziști s-au arătat extrem de iritați.“

Oaspeții au adus cu ei vești proaspete. Din când în când, un corespondent sau un angajat al ambasadei îl trăgea pe Dodd deoparte pentru câteva clipe de conversație. Un subiect era, cu siguranță, o lege adoptată cu o zi înainte de cabinetul lui Hitler care făcea toate crimele legale; legea le justifica drept acțiuni luate în „apărarea de urgență a statului“. Oaspeții veneau palizi și zguduiți, temându-se de ce era mai rău pentru prietenii lor din tot orașul.

Fritz, majordomul, i-a adus Marthei vestea că un vizitator o aștepta jos. „Der junge Herr von Papen“, a spus Fritz.[736] Tânărul domn Papen – fiul vicecancelarului, Franz Jr. Martha îl aștepta și o anunțase pe mama ei că, dacă băiatul avea să apară, ea s-ar fi putut să trebuiască să plece. A atins discret brațul mamei ei și a părăsit sala de recepție.

Franz era înalt, blond, subțirel, cu un chip cu trăsături precis sculptate și, după cum își amintea Martha, „un fel de frumusețe delicată – ca a unei vulpi blonde“.[737] Era totodată și grațios. Dansând cu el, scria ea, „era ca și cum trăiai în muzica însăși“.

Franz a luat-o de braț și a ieșit degrabă cu ea din casă. Au traversat strada în Tiergarten, unde s-au plimbat o vreme, atenți să nu fie cumva urmăriți. Cum nu îi urmărea nimeni, s-au dus la o cafenea în aer liber, s-au așezat la o masă și au comandat ceva de băut.

Teroarea ultimelor câteva zile se vedea pe chipul lui Franz și în atitudinea lui. Anxietatea îi înăbușea dispoziția de obicei relaxată.

Deși recunoscător ambasadorului Dodd că apăruse în mașină în fața casei familiei lui, Franz înțelegea că ceea ce îl salvase cu adevărat pe tatăl lui era relația acestuia cu președintele Hindenburg. Dar nici chiar acea apropiere nu îi împiedicase pe ofițerii SS să îi terorizeze pe Papen și pe membrii familiei lui, după cum îi mărturisea acum Franz Marthei. Sâmbătă, ofițeri SS înarmați ocupaseră apartamentul familiei și se postaseră în fața intrării în clădire. I-au spus vicecancelarului că doi membri ai echipei lui fuseseră uciși și i-au dat de înțeles că același destin îl aștepta și pe el. Ordinul, au spus ei, urma

să vină în orice clipă. Familia a petrecut sfârșitul de săptămână izolată și îngrozită.

Franz și Martha au mai discutat o vreme, apoi el a condus-o înapoi acasă prin parc. Martha s-a întors la petrecere singură.

*

Târziu, într-o după-amiază din acea săptămână, doamna Cerruti, soția ambasadorului italian, privea pe una din ferestrele reședinței ei, care se afla peste drum de casa lui Röhm. Exact în acel moment, un automobil mare a oprit în față. Doi bărbați au coborât și au intrat în casă, apoi au ieșit din nou cu brațele pline cu costumele lui Röhm și cu alte haine. Au făcut câteva drumuri.

Scena i-a reamintit în detalii vii evenimentele de la ultimul sfârșit de săptămână. „Imaginea acelor haine, acum rămase fără proprietar, mi s-a părut scabroasă“, își amintea doamna Cerruti în memoriile ei.[738] „Erau atât de evident «veșmintele osânditului», încât a trebuit să privesc în altă parte.“

A avut o „cădere nervoasă“. A fugit sus și a promis să ia numaidecât o pauză de Berlin. A doua zi, a plecat la Veneția.

*

Familia Dodd a aflat că Wilhelm Regendanz, bogatul bancher care găzduise funestul dineu pentru căpitanul Röhm și ambasadorul francez François-Poncet la reședința sa de la Dahlem, reușise să fugă din Berlin în ziua epurării și să ajungă cu bine la Londra. Se temea acum, însă, că s-ar fi putut să nu mai fie posibil să se întoarcă vreodată. Mai rău, soția lui era încă la Berlin iar fiul lor cel mare, Alex, care fusese, de asemenea, prezent la dineu,

fusese arestat de Gestapo. Pe 3 iulie, Regendanz i-a scris doamnei Dodd ca să o roage să meargă la Dahlem și să vadă ce fac soția și copiii lui mai mici și să le transmită „cele mai calde salutări“.[739] El scria: „Se pare că sunt suspect acum, deoarece atât de mulți diplomați au fost în casa mea și deoarece am fost prieten cu generalul von Schleicher“.

Doamna Dodd și Martha s-au dus cu mașina la Dahlem ca să o vadă pe doamna Regendanz. Le-a deschis o servitoare care avea ochii înroșiți. Curând, a apărut și doamna Regendanz, tristă și slăbită, cu ochii încercănați și cu o atitudine șovăitoare și agitată. Le cunoștea pe Martha și pe Mattie și a fost foarte surprinsă să le vadă în casa ei. Le-a invitat înăuntru. După câteva momente de conversație, doamnele Dodd i-au spus doamnei Regendanz despre mesajul soțului ei. Ea și-a acoperit fața cu palmele și a început să plângă încetișor.

Doamna Regendaz a povestit cum îi fusese percheziționată casa și confiscat pașaportul. „Când a vorbit despre fiul ei“, scria Martha, „autocontrolul ei s-a dus de râpă și a devenit isterică de frică.“[740] Habar nu avea unde se afla Alex, dacă era viu sau mort.

Le-a implorat pe Martha și pe mama ei să îl localizeze pe Alex și să îl viziteze, să îi ducă țigări, orice pentru a demonstra celor care-l arestaseră că atrăsese atenția Ambasadei SUA. Cele două doamne Dodd i-au promis că vor încerca. Doamna Dodd și doamna Regendanz au convenit ca, din acel moment încolo, doamna Regendanz să folosească un nume de cod, Carrie, în orice fel de contact cu familia Dodd sau cu ambasada.

În următoarele câteva zile, familia Dodd a luat legătura cu prieteni influenți, diplomați și oficiali guvernamentali în legătură cu această situație. Dacă intervenția lor a ajutat sau nu, nu se poate ști, însă Alex a fost eliberat după o lună de închisoare. A părăsit Germania imediat, cu un tren de noapte, și i s-a alăturat tatălui său la Londra.

Cu ajutorul relațiilor, doamna Regendanz a reușit să obțină un nou pașaport și să plece în siguranță din Germania cu avionul. Odată ajunsă la Londra cu copiii, ea i-a trimis o carte poștală ilustrată doamnei Dodd: „Am ajuns cu bine. Profundă recunoștință. Cu dragoste. Carrie.“[741]

*

La Washington, directorul Biroului pentru Relații cu Europa de Vest, Jay Pierrepont Moffat, a observat apariția unui val de întrebări din partea turiștilor americani care doreau să știe dacă mai era sigur să viziteze Germania. „Le-am răspuns“, scria el, „că, până în prezent, cu toate evenimentele petrecute, nici un străin nu a fost molestat și nu vedem vreun motiv de îngrijorare dacă ei își văd de treburile lor și stau departe de probleme.“[742]

Mama lui, de exemplu, supraviețuise evenimentelor nevătămată, declarând chiar că totul i se păruse „destul de interesant“, scria Moffat într-o consemnare ulterioară.[743] Casa surorii lui se afla în cartierul Tiergarten, care fusese „blocat de soldați și au trebuit să facă un ocol serios pentru a intra sau ieși“. Cu toate acestea, mama, fiica și nepoata s-au urcat în mașina cu șofer pentru turul prin Germania pe care îl aveau programat.

Ceea ce ocupa cel mai mult atenția Departamentului de Stat era datoria încă neachitată pe care Germania o avea față de creditorii americani. Era o juxtapunere ciudată. În Germania se vărsa sânge, se măcelăreau și împușcau oameni; la Departamentul de Stat din Washington, erau cămăși albe, creioanele roșii ale lui Hull și o tot mai mare frustrare pentru că Dodd nu pleda insistent cauza Americii. Într-o telegramă de la Berlin, datată vineri, 6 iulie 1934, Dodd raporta că se întâlnise cu ministrul de externe Neurath pe tema datoriei și că Neurath spusese că va face tot ce va putea pentru ca dobânda să fie achitată, dar că „acest lucru va fi extrem de dificil“.[744] Când Dodd l-a întrebat pe Neurath dacă Statele Unite se puteau măcar aștepta la același tratament ca alți creditori internaționali, Neurath „și-a exprimat simpla speranță că va fi posibil“.

Telegrama l-a înfuriat pe secretarul de stat Hull și pe mai vârstnicii membri ai Clubului Pretty Good. „După propriile spuse“, scria Moffat în jurnalul lui, Dodd „se luptă foarte puțin și îl lasă mai degrabă pe von Neurath să câștige ușor în această situație. Secretarul știe că [Dodd] are o simpatie infimă

pentru interesele noastre financiare, dar chiar și așa s-a arătat destul de dezgustat de telegrama lui Dodd.“[745]

Hull i-a ordonat furios lui Moffat să compună un răspuns aspru pentru Dodd prin care să îl oblige „nu doar să se folosească de orice ocazie, dar să și provoace ocazii prin care să facă bine înțelesească justețea doleanțelor noastre“.[746]

Rezultatul a fost o telegramă transmisă la ora 4:00 p.m., sâmbătă, 7 iulie, sub semnătura secretarului de stat Hull care punea la îndoială faptul că Dodd tratase neplata datoriei de către Germania „cu maximă vigoare deopotrivă din punct de vedere al logicii, echității și efectului asupra celor aproximativ 60 000 de titulari de titluri în general nevinovați din această țară…“[747]

Moffat scria: „A fost o telegramă destul de rigidă, o frază fiind chiar modificată de secretar, cu deosebit de amabila sa fire, pentru a menaja sentimentele lui Dodd“.[748] Moffat nota că „cei disprețuitori“ din Departament începuseră să îl numească pe Dodd „Ambassador Dud“ – „Ambasadorul Nulitate“.[749]

Cu prilejul unei alte întâlniri pe tema datoriei desfășurată spre sfârșitul săptămânii, Hull a continuat să își exprime nemulțumirea față de Dodd. Moffat scria: „Secretarul a tot repetat că, deși Dodd era o persoană foarte rafinată din multe alte privințe, cu certitudine că avea o hibă în constituția lui“.[750]

În ziua aceea, Moffat a participat la o petrecere în grădină la reședința unui prieten bogat – prietenul cu piscină – care mai invitase „tot Departamentul de Stat“.[751] Au avut loc partide de tenis demonstrative și întreceri de înot. Moffat a trebuit să se retragă devreme însă, pentru că pleca într-o croazieră pe râul Potomac cu un iaht uriaș, „atât de luxos că ar satisface până și gusturile unui sibarit“.

*

La Berlin, Dodd era de neclintit. El considera fără rost să se insiste asupra plății integrale, deoarece Germania, pur și simplu, nu avea banii, și existau chestiuni mult mai importante în joc. Într-o scrisoare către Hull trimisă câteva săptămâni mai târziu, el scria: „Poporul nostru va trebui să își piardă creanțele“.[752]

*

În zorii dimineții de vineri, 6 iulie, Martha a intrat în dormitorul tatălui ei pentru a-și lua rămas-bun. Știa că nu era de acord cu călătoria ei în Rusia, dar când s-au îmbrățișat și s-au sărutat, el părea împăcat. A sfătuit-o să fie precaută, dar spera să aibă „o călătorie interesantă“.[753]

Mama și fratele ei au condus-o la Aeroportul Tempelhof; Dodd a rămas în oraș, conștient, fără îndoială, de faptul că presa nazistă ar fi putut încerca să scrie despre prezența lui la aeroport, făcându-i cu mâna fiicei care zbura către atât de detestata Uniune Sovietică.

Martha a urcat pe o scară înaltă de metal în aparatul de zbor cu trei motoare Junker, ce urma să o ducă în prima etapă a călătoriei ei. Un fotograf a surprins-o elegantă în capul scărilor, cu pălăria ștrengărește așezată pe-o parte.[754] Purta un pulovăr simplu peste o bluză cu buline și o eșarfă asortată. În mod neașteptat, dată fiind canicula, ținea un mantou lung pe braț și o pereche de mănuși albe.

Ea a afirmat ulterior că nu bănuise că presa ar fi fost interesată de călătoria ei sau că va declanșa un scandal diplomatic. Totuși, așa ceva este greu de crezut. După un an în care ajunsese să cunoască intim intriganți precum Rudolf Diels și Putzi Hanfstaengl, ea nu avea cum să nu fi înțeles că, în Germania lui Hitler, până și cele mai mici acțiuni căpătau forță simbolică exagerată.

La nivel personal, plecarea ei marca faptul că ultimele urme de simpatie pe care le nutrise pentru ciudatele și nobilele ființe ale revoluției naziste

dispăruseră și, fie că o recunoștea sau nu, plecarea ei, așa cum a fost ea surprinsă de fotografii de știri și corect consemnată de oficiali ai ambasadei și observatori ai Gestapo deopotrivă, reprezenta o declarație publică a deziluziei sale finale.

Ea scria: „Am avut parte de atâta sânge și teroare cât să îmi ajungă pentru tot restul vieții“.[755]

*

Tatăl ei ajunsese la un moment similar de transformare. În tot acel prim an în Germania, Dodd fusese șocat iar și iar de indiferența bizară față de atrocitățile abătute asupra națiunii, de voința poporului și a elementelor moderate din guvern de a accepta fiecare nou decret opresiv, fiecare nou act de violență, fără a protesta. Era ca și cum ar fi intrat într-un codru întunecat dintr-un basm unde toate principiile binelui și răului au fost inversate. El îi scria prietenului Roper: „Nu mi-aș fi putut imagina pornirea violentă împotriva evreilor când toată lumea suferea, într-un fel sau altul, din cauza declinului comerțului. Nici nu și-ar fi putut imagina cineva că o astfel de demonstrație de teroare precum cea din 30 iunie ar fi putut fi permisă în timpurile moderne.“[756]

Dodd a continuat să spere că publicul german va fi atât de revoltat de criminali încât regimul va cădea, dar zilele treceau și nu vedea nicăieri semne ale unei astfel de furii debordante. Până și armata a închis ochii, în ciuda asasinării a doi dintre generalii ei. Președintele Hindenburg i-a trimis lui Hitler o telegramă de laudă. „Din rapoartele ce mi-au parvenit, aflu că dumneata, printr-o acțiune determinată și o galantă intervenție personală, ai retezat trădarea din rădăcini. Ai salvat națiа germană de la un imens pericol. Pentru asta, îmi exprim cele mai profunde mulțumiri și sincere aprecieri.“[757] Într-o altă telegramă, Hindenburg i-a mulțumit lui Göring pentru a sa „acțiune energică și izbutită de zdrobire a înaltei trădări“.[758]

Dodd a aflat că Göring personal ordonase peste 75 de execuții. S-a bucurat când Göring, asemenea lui Röhm înaintea lui, și-a transmis regretul de a nu putea participa la dineul organizat de familia Dodd în seara de vineri, 6 iulie. Dodd scria: „A fost o ușurare că nu a apărut. Nu știu ce aș fi făcut dacă ar fi venit.“[759]

*

Pentru Dodd, diplomat din întâmplare, nu prin conduită, toată situația era extrem de îngrozitoare. Era cărturar și democrat jeffersonian, un fermier care iubea istoria și vechea Germanie în care studiase în tinerețe. Acum, acolo se desfășurau crime oficiale la o scară terifiantă. Prieteni și cunoscuți de-ai lui Dodd, oameni care fuseseră în casa lui la mese și ceaiuri, fuseseră împușcați. Nimic din trecutul lui Dodd nu îl pregătise pentru așa ceva. Fuseseră scoase la iveală mai limpede ca oricând îndoielile sale cu privire la rezultatele pe care le-ar fi putut avea ca ambasador. Dacă nu reușea, care mai era atunci motivul pentru care ar mai fi rămas la Berlin, când marea lui dragoste, lucrarea Vechiul Sud, zăcea uitată pe masa de lucru?

Ceva îl părăsise, o ultimă urmă vitală de speranță. În consemnarea din jurnal din data de 8 iulie, la o săptămână de la începutul epurării și chiar înainte de aniversarea de un an de la sosirea sa la Berlin, el scria: „Misiunea mea aici este să muncesc pentru pace și pentru relații mai bune. Nu văd cum se poate face ceva atâta timp cât Hitler, Göring și Goebbels sunt conducătorii acestei țări. Nu am citit sau auzit niciodată despre trei oameni mai puțin potriviți pentru funcții de conducere. Ar trebui oare să demisionez?“[760]

Și-a jurat să nu îi mai primească niciodată pe Hitler, Göring sau Goebbels în ambasadă sau la el acasă și a mai decis ferm că „nu voi mai participa niciodată la un discurs al cancelarului și nici nu voi cere o întrevedere pentru mine, decât din motive oficiale. Am un sentiment de oroare când mă uit la bărbatul acesta.“[761]

Capitolul 52. Doar caii

Dar asemenea tuturor celorlalți din Berlin, din câte se părea, Dodd dorea să audă ce avea Hitler de spus despre epurare. Guvernul a anunțat că Hitler urma să vorbească în seara de vineri, 13 iulie, într-un discurs în fața deputaților din Reichstag în sediul lor temporar, Opera Kroll din apropiere. Dodd a decis să nu ia parte personal la eveniment ci să asculte discursul la radio. Perspectiva prezenței personale pentru a asculta discursul lui Hitler de justificare asasinatului în masă, în timp ce sute de sicofanți ridicau brațele drept în sus în semn de salut, era prea respingătoare.

Vineri după-amiază, el și François-Poncet au aranjat să se întâlnească în Tiergarten, așa cum făcuseră în trecut pentru a evita să fie ascultați. Dodd voia să afle dacă François-Poncet avea de gând să participe la discurs, dar se temea că, dacă s-ar fi dus la ambasada franceză, spionii Gestapo ar fi observat vizita și ar fi tras concluzia că încerca o conspirație pentru ca marile puteri să boicoteze discursul, ceea ce, de altfel, făcea. Dodd îl vizitase la începutul săptămânii pe sir Eric Phipps la ambasada britanică și aflase că Phipps avea, de asemenea, de gând să nu participe la discurs. Două astfel de vizite la ambasade importante într-un interval de timp atât de scurt ar fi atras cu siguranță atenția.

Ziua era răcoroasă și însorită, drept consecință, parcul era plin de oameni, majoritatea pe jos, dar destul de mulți și călare, deplasându-se lent pe aleile umbroase. Din când în când, atmosfera era animată de râsete, lătrături de câini și punctată de fum fin de trabuc risipindu-se alene în acea acalmie. Cei doi ambasadori s-au plimbat o oră.

La despărțire, François-Poncet a spus: „Eu nu voi participa la discurs“.[762] A făcut apoi o observație pe care Dodd nu se așteptase să o audă vreodată de la un diplomat al acelor vremuri într-una din marile capitale ale Europei. „Nu m-ar surprinde dacă aș fi împușcat în orice clipă pe străzile Berlinului“, a spus el. „Din acest motiv, soția mea a rămas la Paris. Germanii ne urăsc, iar conducerea lor este nebună de legat.“

La ora 8:00 în acea seară, în biblioteca de pe Tiergartenstrasse 27a, Dodd a pornit radioul și l-a ascultat pe Hitler adresându-se de la tribună Reichstagului. Zeci de deputați lipseau, căci fuseseră asasinați în timpul acțiunii de epurare.

Clădirea operei era la doar 20 de minute de mers pe jos prin Tiergarten din locul de unde Dodd asculta acum discursul. Pe latura parcului unde locuia el, era liniște și pace, aerul serii fiind încărcat de miresmele anotimpului. La radio, Dodd putea auzi frecventele saluturi cu Heil din public.

„Deputați", a spus Hitler.[763] „Bărbați ai Reichstagului german!"

Hitler a detaliat ceea ce el numea un complot al căpitanului Röhm pentru uzurparea guvernului, ajutat de un diplomat străin pe care nu l-a numit. Ordonând acțiunea de epurare, a spus el, acționase numai în deplinul interes al Germaniei, întru salvarea națiunii de la revoltă.

„Numai o reprimare sângeroasă și feroce a putut înăbuși revolta din fașă", a spus el audienței. El însuși condusese atacul din München, a spus, în vreme ce Göring, cu al său „pumn de oțel", făcuse asta în Berlin. „Dacă mă întreabă cineva de ce nu am folosit justiția obișnuită, eu îi răspund așa: la acel moment, eu am fost responsabil pentru nația germană, în consecință, eu și numai eu am fost, în cele 24 de ore, Curtea Supremă de Justiție a Poporului German."

Dodd a auzit publicul ridicându-se în picioare, ovaționând, salutând și aplaudând.

Hitler a reluat: „Am ordonat împușcarea liderilor celor vinovați. Am ordonat, de asemenea, cauterizarea până în carne vie a abcesului otrăvitor din interiorul și din exteriorul nostru. Am ordonat și ca orice rebel care ar fi încercat să se împotrivească arestului să fie împușcat pe loc. Națiunea trebuie să știe că existența sa nu poate fi amenințată de nimeni cu impunitate și că oricine ridică mâna asupra Statului, trebuie să moară de acea mână."

El a menționat întâlnirea „diplomatului străin" cu Röhm și cu alți presupuși conspiratori și declarația ulterioară a diplomatului că întâlnirea fusese „total

inofensivă“. Era o aluzie clară la dineul la care participase François-Poncet în luna mai la reședința lui Wilhelm Regendanz.

„Dar“, a continuat Hitler, „când trei bărbați capabili de înaltă trădare organizează o întâlnire în Germania cu un om de stat străin, o întâlnire pe care ei înșiși o caracterizează drept întâlnire «de lucru», când le dau liber servitorilor și dau ordine stricte ca eu să nu fiu informat de întâlnirea lor, eu ordon împușcarea acelor bărbați, chiar dacă în cursul acelor conversații secrete singurele subiecte discutate au fost starea vremii, monede de colecție și alte lucruri similare.“

Hitler a declarat că prețul epurării lui „a fost mare“, apoi și-a mințit publicul, fixând cifra morților la 77. A încercat apoi să îndulcească chiar și această cifră, afirmând că două dintre victime se sinuciseseră și – absolut ilar – că totalul includea trei membri SS împușcați pentru „rele tratamente aplicate prizonierilor“.

Hitler și-a încheiat discursul astfel: „Sunt pregătit să îmi asum responsabilitatea în fața istoriei pentru cele 24 de ore în care am luat cele mai crunte decizii din viața mea, ore în care destinul m-a învățat o dată în plus să nu mă gândesc decât la cel mai de preț lucru pe care îl avem – poporul german și Reichul german“.

Sala a răsunat de aplauze furtunoase și voci cântând la unison imnul „Horst Wessel Lied“. Dacă Dodd ar fi participat, ar fi văzut cum două fete i-au oferit lui Hitler buchete de flori, fete îmbrăcate în uniforma Ligii Fetelor Germane, ramura feminină a Tineretului Hitlerist, și l-ar fi văzut pe Göring venind degrabă pe podium pentru a da mâna cu Hitler, după care s-au înghesuit mai mulți să îl felicite personal la rândul lor.[764] Göring și Hitler au stat unul lângă altul, pozând pentru zecile de fotografi care se înghesuiau să îi fotografieze. Fred Birchall de la Times a fost martor: „Au stat față în față pe podium timp de aproape un minut, strângându-și ferm mâinile, privindu-se în ochi, în timp ce blițurile nu mai pridideau“.[765]

Dodd a închis radioul. Pe latura parcului unde locuia el, noaptea era răcoroasă și senină. A doua zi, sâmbătă, 14 iulie, i-a trimis o telegramă codificată secretarului de stat Hull: „NIMIC MAI RESPINGĂTOR DECÂT SĂ VEZI ȚARA LUI GOETHE ȘI A LUI BEETHOVEN ÎNTORCÂNDU-SE

LA BARBARIA DIN ANGLIA STUARZILOR ȘI DIN FRANȚA BOURBONILOR…“[766]

Mai târziu în acea după-amiază, el a dedicat două ore tihnite lucrării Vechiul Sud, cufundându-se într-un alt timp, mult mai galant…

*

Putzi Hanfstaengl, cu asigurări primite de la ministrul afacerilor externe Neurath, s-a îmbarcat spre casă. Când a ajuns la biroul său, a fost șocat de înfățișarea sumbră, uluită, a celor din preajma sa. Se comportau „ca și cum ar fi fost sedați cu cloroform“, scria el.[767]

*

Epurarea lui Hitler va deveni cunoscută drept „Noaptea cuțitelor lungi“ și va fi considerată unul dintre cele mai importante episoade ale ascensiunii lui la putere, primul act din marea tragedie a concilierii. Inițial, însă, semnificația lui a fost trecută cu vederea. Nici un guvern nu și-a rechemat ambasadorul și nici nu a protestat; populația nu s-a revoltat.

Cea mai categorică reacție a unui oficial din America a venit din partea generalului Hugh Johnson, administrator al National Recovery Administration, care devenise deja cunoscut pentru discursurile sale tranșante pe diverse teme. (Când în San Francisco avusese loc în luna iulie o grevă generală, condusă de un docher care emigrase din Australia, Johnson ceruse deportarea tuturor imigranților.) „Cu câteva zile în urmă, în Germania, au avut loc niște evenimente care au șocat lumea“, a spus Johnson într-o declarație publică.[768] „Nu știu cum v-au afectat acestea pe voi, dar mie mi-au provocat greață – nu la figurat, ci o greață fizică și foarte pregnantă.

Ideea că oameni adulți, responsabili, pot fi luați din casele lor, aliniați de-a lungul unui zid, cu spatele la țevile puștilor și împușcați mortal nu poate fi exprimată în cuvinte."

Ministerul german de Externe a protestat. Secretarul de stat Hull a explicat că Johnson „a vorbit în nume personal și nu pentru Departamentul de Stat și nici pentru Administrație".

Această lipsă de reacție s-a datorat parțial faptului că au fost mulți în Germania și în alte părți ale lumii care au ales să creadă afirmația lui Hitler că suprimase o rebeliune iminentă care ar fi provocat mult mai multă vărsare de sânge. Curând, au apărut dovezi, însă, care au arătat că declarațiile lui Hitler erau, de fapt, false. La început, Dodd a fost înclinat să creadă că existase cu adevărat un complot, dar a devenit curând sceptic.[769] Un element anume părea să infirme cel mai clar varianta oficială: când comandantul diviziei din Berlin a SA, Karl Ernst, a fost arestat, acesta tocmai pleca în luna de miere cu un vas de croazieră, nu tocmai comportamentul unei persoane care, chipurile, pusese la cale o lovitură de stat pentru același sfârșit de săptămână. Nu este clar dacă Hitler și-a crezut la început povestea. Cert este că Göring, Goebbels și Himmler făcuseră tot ce le stătuse în putință pentru a-l determina să o creadă. Ambasadorul britanic, sir Eric Phipps, a acceptat inițial declarația oficială; i-au trebuit șase luni pentru a-și da seama că nu existase nici un complot.[770] Când Phipps s-a întâlnit cu Hitler față în față câteva luni mai târziu, și-a reamintit de epurare. „Farmecul și atractivitatea lui nu au avut de câștigat", scria Phipps în jurnalul său.[771] „În timp ce am vorbit, m-a privit rapace, ca un tigru flămând. Am avut impresia clară că, dacă naționalitatea și statutul meu ar fi fost altele, aș fi fost unul din felurile de mâncare de la cina sa din acea seară."

Prin această apreciere, ambasadorul britanic ajungea cel mai aproape de înțelegerea adevăratului mesaj al eliminării lui Röhm, care continua să scape restului lumii. Asasinatele au demonstrat în termeni care nu ar fi trebuit deloc ignorați cât de departe era dispus Hitler să meargă pentru a-și păstra puterea, și totuși, cei din afară au ales să interpreteze eronat violența ca pe o simplă reglare internă de conturi – „un gen de baie de sânge în stilul clanurilor mafiote, amintind mult de Masacrul de Ziua Sfântului Valentin din 1929, unul dintre punctele culminante ale razboiului dintre grupările conduse de Al

Capone și de Bugs Moran“, după cum scria istoricul Ian Kershaw.[772] „Ei continuau să creadă că în domeniul diplomației puteau trata cu Hitler așa cum ar fi făcut-o cu un om de stat responsabil. Anii ce au urmat aveau să ofere o lecție amară că acel Hitler care conducea afacerile externe era același care se comportase cu o asemenea sălbăticie și brutalitate cinică în țara lui, pe 30 iunie 1934.“ Rudolph Diels, în memoriile sale, a recunoscut că, la început, nici el nu își dăduse seama de ce se pregătea. „Eu… habar nu am avut că această oră a fulgerelor anunța o furtună, a cărei violență avea să năruiască digurile ruginite ale sistemului european și să incendieze lumea întreagă – pentru că aceasta a fost adevărata semnificație a zilei de 30 iunie 1934.“[773]

Deloc surprinzător, presa controlată a lăudat atitudinea decisivă a lui Hitler, iar, în rândul publicului, popularitatea lui a crescut vertiginos. Germanii se săturaseră până peste cap de amestecul Batalioanelor de Asalt în viața lor, astfel încât epurarea a venit ca o binecuvântare. Un raport secret al social-democraților aflați în exil arăta că mulți germani „îl preaslăvesc pe Hitler pentru hotărârea sa nemiloasă“ și că mulți membri ai clasei muncitoare „au devenit, de asemenea, sclavii divinizării gratuite a lui Hitler“.[774]

Dodd a continuat să spere într-un factor catalizator care să aducă sfârșitul regimului, crezând că iminenta moarte a lui Hindenburg – pe care Dodd îl numea „singurul suflet măreț al Germaniei moderne“ – l-ar fi putut oferi, dar avea să fie din nou dezamăgit. Pe 2 august, la trei săptămâni după discursul lui Hitler, Hindenburg a murit la moșia sa de la țară. Hitler s-a mișcat rapid. Înainte de sfârșitul zilei, și-a însușit și îndatoririle de președinte pe lângă cele de cancelar, dobândind astfel, în sfârșit, putere absolută asupra Germaniei. Susținând, cu falsă modestie, că titulatura de „președinte“ putea fi asociată doar cu Hindenburg, care o purtase atâta timp, Hitler a declarat că din acel moment propriul titlu oficial urma să fie „Führer și Cancelar al Reichului“.

Într-o scrisoare confidențială adresată secretarului Hull, Dodd preconiza apariția „unui regim și mai terorist decât am îndurat începând cu 30 iunie“.[775]

Germania a acceptat schimbarea fără a protesta, spre consternarea lui Victor Klemperer, filologul evreu. Și el sperase că sângeroasa epurare va determina măcar armata să ia atitudine și să îl îndepărteze pe Hitler. Dar nimic nu s-a

întâmplat. Iar acum, această nouă ofensă. „Poporul nici nu observă această nouă lovitură de stat“, scria el în jurnalul personal.[776] „Totul se desfășoară în liniște, acoperit de imnuri înălțate defunctului Hindenburg. Pot să jur că milioane și milioane de oameni habar n-au ce lucru monstruos s-a întâmplat.“

Un ziar din München, Münchner Neueste Nachrichten, scria cu efuziune: „Astăzi, Hitler este Întreaga Germanie“, alegând, din câte se părea, să ignore faptul că, doar cu o lună înainte, apreciatul lor critic muzical fusese omorât prin împușcare din greșeală.[777]

*

Ploile au început în acel sfârșit de săptămână, turnând cu găleata trei zile la rând peste oraș. Cu Batalioanele de Asalt acum liniștite și uniformele brune retrase prudent, chiar dacă temporar, și cu națiunea care plângea moartea lui Hindenburg, o atmosferă rară de pace s-a răspândit în toată Germania, ceea ce i-a permis lui Dodd câteva momente în care să cugete asupra unui subiect plin de ironie, dar atât de drag acelei părți din el care rămăsese un fermier din Virginia.

În consemnarea din jurnal datată duminică, 5 august 1934, Dodd comenta o trăsătură a poporului german pe care o observase în timpul petrecut la Leipzig și care persistase chiar și în vremea lui Hitler: dragostea de animale, mai ales pentru cai și câini.

„Într-o epocă în care aproape fiecărui german îi este teamă să sufle un cuvânt oricui, cu excepția celor mai apropiați prieteni, caii și câinii sunt atât de fericiți încât ai aproape sentimentul că și-ar dori să vorbească“, scria el.[778] „O femeie care și-ar putea reclama vecinul pentru lipsă de loialitate, punându-i în pericol viața, poate chiar provocându-i moartea, își duce câinele cu înfățișare blândă la plimbare în Tiergarten. Vorbește cu el și îl alintă în timp ce ea șade pe o bancă, iar el își face nevoile.“

În Germania, așa cum observase Dodd, nimeni nu abuza vreodată un câine, drept consecință, câinii nu erau niciodată temători în preajma oamenilor, fiind mereu dolofani și evident bine îngrijiți. „Doar caii mai par să fie în egală măsură de fericiți, niciodată copiii sau adolescenții“, scria el. „Mă opresc adesea din plimbarea pe care o fac până la birou și stau de vorbă cu o pereche de superbi cai care așteaptă în vreme ce căruța pe care o trag este descărcată. Sunt atât de curați, de grași și de fericiți încât ai impresia că îți vor vorbi în orice clipă.“ El o numea „fericire cabalină“, observând același fenomen în Nürnberg și Dresda. Parțial, știa că această fericire era susținută de legea germană, care interzicea cruzimea față de animale, pedepsindu-i pe cei care o încălcau cu închisoarea, aici găsind Dodd cea mai profundă ironie. „Într-un timp în care sute de oameni au fost uciși fără a fi judecați și fără a exista vreo dovadă a vinovăției lor și în care populația tremură literalmente de frică, animalele au drepturi garantate la care bărbații și femeile nici nu se gândesc să viseze.“

El adăuga: „Aproape că ți-ai dori să fii cal!“

Capitolul 53. Juliet #2

Boris avusese dreptate. Martha alesese un program prea încărcat și, drept consecință, călătoria ei a fost oricum numai reconfortantă nu. Excursiile au enervat-o și au făcut-o cârcotașă, la adresa lui Boris și a Rusiei, care a șocat-o ca un tărâm trist și plictisitor. Boris a fost dezamăgit. „Sunt foarte trist să aud că nu îți place totul în Rusia“, îi scria el pe 11 iulie 1934.[779] „Ar trebui să o revezi cu complet alți ochi decât America. Nu ar trebui să te mulțumești cu o privire superficială (cum ar fi să vezi doar hainele urâte și mâncarea proastă). Te rog, dragă domnișoară, privește «în interior» un pic mai profund.“

Ceea ce o enerva cel mai mult pe Martha, nedrept de altfel, a fost faptul că Boris nu venise cu ea în călătorie, deși, curând după plecare ei, ajunsese și el în Rusia, mai întâi la Moscova, apoi într-o stațiune din Caucaz, în vacanță. Într-o scrisoare din 5 august trimisă din stațiune, Boris îi reamintea: „Tu ești cea care a spus că nu trebuie să ne întâlnim în Rusia“.[780] Mărturisea însă că mai existau și alte obstacole care apăruseră, deși nu preciza exact despre ce anume era vorba. „Nu mi-aș putea petrece vacanța alături de tine. Nu a fost posibil din varii motive. Cel mai important dintre ele: a trebuit să rămân la Moscova. Șederea mea la Moscova nu a fost foarte fericită, destinul meu este indecis.“

A declarat că se simțea jignit de scrisorile ei: „Nu ar trebui să îmi scrii scrisori atât de înveninate. Nu merit așa ceva. A fost deja destul de trist la Moscova după câteva dintre scrisorile tale, căci am avut sentimentul că ești atât de departe și de inaccesibilă. Dar după scrisoarea ta înveninată sunt mai mult decât trist. De ce ai făcut asta, Martha? Ce s-a întâmplat? Nu poți trăi două luni fără mine?“

Așa cum se folosise de alți iubiți ca să-și facă fostul soț, Bassett, să sufere, la fel i-a dat de înțeles și lui Boris că s-ar putea să își reînnoade relația cu Armand Berard de la ambasada franceză. „Mă amenințI numaidecât cu Armand?“ scria Boris. „Nu îți pot dicta sau sugera ceva. Dar nu face vreo

prostie. Rămâi calmă și nu distruge toate lucrurile bune pe care le avem împreună.“

La un moment dat, pe parcursul călătoriei, Martha a fost abordată de emisari ai NKVD-ului sovietic care căutau să o recruteze ca sursă de informații secrete.[781] Probabil că lui Boris i s-a ordonat să stea departe de ea pentru a nu interveni în proces, deși a jucat și el un rol în recrutarea ei, conform dosarelor serviciilor secrete sovietice desecretizate și oferite cercetătorilor de un expert de seamă în istoria KGB-ului (și fost agent KGB), Alexandr Vassiliev. Superiorii lui Boris aveau sentimentul că acesta nu era destul de energic în oficializarea rolului Marthei. L-au transferat înapoi la Moscova, apoi i-au dat un post în ambasada de la București, lucru pe care l-a urât.

Între timp, Martha s-a întors la Berlin. Îl iubea pe Boris, dar cei doi au rămas despărțiți; a avut relații cu alți bărbați, inclusiv cu Armand Berard. În toamna lui 1936, Boris a fost transferat din nou, de data aceasta la Varșovia. Ministerul de Interne sovietic a desemnat un alt agent, un anume tovarăș Buharțev, pentru a continua eforturile de recrutare a Marthei. Un raport al evoluției misiunii din dosarele NKVD menționează: „Toată familia Dodd îi urăște pe național-socialiști. Martha are relații interesante pe care le folosește pentru obținerea de informații pentru tatăl ei. Are relații intime cu unele dintre cunoștințele ei.“[782]

În ciuda despărțirii și a tribulațiilor sentimentale, cât și a permanentelor amenințări ale Marthei cu Armand și cu alți amorezi, relația ei de iubire cu Boris a avansat până în punctul în care, pe 14 martie 1937, în timpul unei a doua vizite la Moscova, a depus o cerere oficială către Stalin însuși pentru aprobarea căsătoriei.[783] Dacă Stalin a văzut vreodată această cerere sau dacă i-a răspuns nu se știe, însă NKVD-ul era ambivalent în privința iubirii lor. Deși șefii lui Boris au declarat că nu ar fi avut obiecții față de căsătorie, păreau, de asemenea, uneori a intenționa să îl elimine pe Boris definitiv din peisaj pentru a se concentra mai bine asupra Marthei. La un moment dat, agenția a dat ordin ca cei doi să rămână despărțiți timp de șase luni, „în interesul misiunii“.[784]

Întâmplător, Boris a fost mai reticent decât a știut Martha vreodată. Într-un memorandum iritat adresat superiorilor de la Moscova, datat 21 martie 1937, Boris se lamenta: „Nu înțeleg prea bine de ce vă cramponați atât de nunta

noastră. V-am cerut să îi faceți clar că este imposibil la modul general și că, în orice caz, nu se va întâmpla în următorii câțiva ani. Ați vorbit mai optimist pe această temă și ați ordonat o întârziere de numai șase luni sau un an.“[785] Dar pe urmă, ce se va întâmpla? întreba el. „Șase luni vor trece repede, și cine știe? Ea s-ar putea să vă trimită o notă de plată pe care nici eu, nici voi nu vom plăti. Nu ar fi mai bine să mai atenuați un pic tonul promisiunilor voastre, dacă într-adevăr i le-ați făcut?“

În același memorandum, el se referă la Martha cu numele de cod „Juliet #2“[786], un nume pe care expertul KGB Vassiliev și Allen Weinstein, în cartea lor, The Haunted Wood, îl interpretează ca indicând faptul că ar mai fi putut exista încă o femeie în viața lui Boris, o „Juliet #1“.

Martha și Boris s-au întâlnit la Varșovia în noiembrie 1937, după care Boris a trimis un raport la Moscova. Întâlnirea „a decurs bine“, scria el.[787] „Ea a fost binedispusă.“ Continua să își dorească să se mărite și „așteaptă îndeplinirea promisiunii noastre în ciuda avertismentelor părinților ei că nu va câștiga nimic din asta.“

Dar, încă o dată, Boris a arătat o lipsă clară de interes față de căsătoria cu ea. El a avertizat: „Eu cred că nu ar trebui să i se ascundă adevărata situație, căci, dacă o amăgim, s-ar putea să se învenineze și să își piardă încrederea în noi“.

Capitolul 54. Un vis de iubire

În lunile ce au urmat etapei finale a ascensiunii lui Hitler, sentimentul de deșertăciune al lui Dodd s-a accentuat, la fel și dorința de a se întoarce la ferma lui de pe culmile domoale ale Apalașilor, printre merii lui cu poame mari și roșii și vacile molcome. El scria: „Este atât de umilitor pentru mine să dau mâna cu criminali cunoscuți și declarați".[788] Dodd a devenit una dintre puținele voci din guvernul SUA care avertiza asupra adevăratelor ambiții ale lui Hitler și a pericolelor politicii izolaționiste a Americii. El i-a spus secretarului de stat Hull într-o scrisoare datată 30 august 1934: „Cu Germania unită cum nu a mai fost niciodată până acum, se desfășoară o febrilă înarmare și antrenamente militare ale unui efectiv de 1 500 000 de soldați, toți fiind învățați zilnic să creadă că Europa continentală trebuie să li se supună".[789] Adăuga: „Cred că trebuie să renunțăm la așa-zisa izolare". I-a scris șefului de stat major, Douglas MacArthur: „În opinia mea, autoritățile germane se pregătesc pentru o mare luptă continentală. Există numeroase dovezi. Este doar o chestiune de timp."[790]

Roosevelt îi împărtășea în mare punctul de vedere, dar majoritatea Americii părea mai hotărâtă ca oricând să nu se amestece în ciondăneala europenilor. Pe Dodd asta l-a siderat. I-a scris lui Roosevelt în aprilie 1935: „Dacă Woodrow Wilson nu se răsucește în mormântul din Catedrală, atunci nu se răsucește nimeni. E posibil ca dumneavoastră să puteți face ceva, însă, din rapoartele despre atitudinea Congresului, am mari îndoieli. Atât de mulți oameni… consideră izolarea absolută raiul pe pământ."[791]

Dodd s-a resemnat cu ceea ce numea „delicata muncă de observare și grijulia lipsă de atitudine".[792]

Sentimentul său de repulsie morală l-a determinat să se retragă din activitățile publice din al Treilea Reich al lui Hitler. Regimul, la rândul lui, a constatat că devenise un oponent inatacabil, căutând să îl izoleze de discursul diplomatic.

Atitudinea lui Dodd l-a revoltat pe Phillips, care scria în jurnalul său: „Care mai e rostul unui ambasador care refuză să comunice cu guvernul pe lângă care este acreditat?“[793]

*

Germania și-a continuat marșul spre război și a intensificat persecutarea evreilor, promulgând o mulțime de legi conform cărora evreii încetau să mai fie cetățeni, indiferent de cât de mult timp locuiseră familiile lor în Germania sau de cât de eroic luptaseră pentru Germania în Marele Război. Acum, în plimbările sale prin Tiergarten, Dodd vedea că unele bănci fuseseră vopsite cu galben ca semn că erau pentru evrei. Restul, cele mai bine amplasate, erau rezervate arienilor.

Dodd a urmărit, extrem de îngrijorat, cum trupele germane au ocupat Renania pe 7 martie 1936, fără a întâmpina rezistență. A văzut Berlinul transformat pentru Jocurile Olimpice, când naziștii au lustruit orașul și au îndepărtat afișele antisemite, doar pentru a intensifica persecuțiile după ce oaspeții de peste hotare au plecat. A văzut imaginea lui Hitler atingând în Germania dimensiunile unei zeități. Femeile plângeau când el trecea prin fața lor, vânătorii de suveniruri luau bucăți din pământul pe care călca el. La adunarea de partid de la Nürnberg, din septembrie 1936, la care Dodd nu a participat, Hitler și-a dus publicul până în pragul isteriei. „Că voi m-ați găsit pe mine… dintre atâtea multe milioane, este un miracol al vremurilor noastre!“ a urlat el. „Și că eu v-am găsit pe voi, acesta este norocul Germaniei!“[794]

Pe 19 septembrie 1936, într-o scrisoare marcată „Personal și confidențial“, Dodd îi scria secretarului Hull despre frustrarea sa când privește evenimentele care se desfășoară fără ca nimeni să îndrăznească să intervină. „Cu armate ce cresc în dimensiune și eficiență pe zi ce trece, cu mii de avioane pregătite să arunce bombe în orice clipă și să împrăștie gaz otrăvitor peste marile orașe, și cu toate celelalte țări, mici și mari, înarmându-se ca niciodată până acum, nimeni nu se mai poate simți în siguranță undeva“,

scria el.[795] „Ce greșeli și bâjbâieli din 1917 încoace, și mai ales în timpul ultimelor 12 luni – și nici un popor democratic care să facă ceva, sancțiuni economice ori morale, pentru a opri acest proces!“

Ideea demisiei îi tenta tot mai mult pe Dodd. I-a scris Marthei: „Nu trebuie să spui nimănui, dar nu văd cum aș mai putea continua în această atmosferă mai mult de primăvara viitoare. Nu pot face țării mele nici un serviciu, iar stresul de a nu face absolut nimic este prea mare.“[796]

Între timp, adversarii lui din Departamentul de Stat își intensificaseră campania de a-l îndepărta din funcție. Vechiul său opozant, Sumner Welles, a preluat funcția de subsecretar de stat, înlocuindu-l pe William Phillips, care, în august 1936, a devenit ambasador în Italia. Ceva mai aproape, a apărut un nou oponent, William C. Bullitt, încă un om ales personal de Roosevelt (dar absolvent de Yale), care a plecat de pe postul de ambasador în Rusia pentru a conduce ambasada americană de la Paris. Într-o scrisoare adresată lui Roosevelt și datată pe 7 decembrie 1936, Bullitt scria: „Dodd are multe calități admirabile și plăcute, dar este cât se poate de prost dotat pentru actuala sa funcție. Îi urăște pe naziști prea mult pentru a fi capabil să facă ceva cu ei sau să obțină ceva de la ei. Avem nevoie la Berlin de cineva care să poată măcar să fie politicos cu naziștii și să vorbească perfect germana.“[797]

Refuzul constant al lui Dodd de a participa la evenimentele partidului nazist a continuat să îi inflameze pe inamicii săi. „Personal, nu pot vedea de ce omul ăsta este atât de sensibil“, scria Moffat în jurnalul său.[798] Făcând aluzie la discursul lui Dodd din Ziua lui Columb, din octombrie 1933, Moffat întreba: „De ce este mai rău pentru el să asculte criticile germanilor la adresa formei noastre de guvernământ când a ales, la Camera de Comerț, să critice vehement în fața unui public german o formă de guvernământ autocrată?“

Scurgerile de informații continuau, sporind presiunea publică pentru îndepărtarea lui Dodd. În decembrie 1936, ziaristul Drew Pearson, autor principal, alături de Robert S. Allen, al unui editorial din United Features Syndicate, numit „Caruselul Washington“, a publicat un atac violent la adresa lui Dodd, „declarând cu violență că am eșuat total aici și pretinzând că

președintele ar fi de aceeași părere“, după cum scria Dodd pe 13 decembrie. „Asta e ceva nou pentru mine.“[799]

Atacul lui Pearson l-a rănit profund pe Dodd. El își petrecuse cea mai mare parte a perioadei de patru ani căutând să îndeplinească mandatul dat de Roosevelt de a servi drept model al valorilor americane, crezând că se descurcase la fel de bine cum s-ar fi descurcat oricine altcineva, dat fiind caracterul ciudat, irațional și brutal al guvernului lui Hitler. Se temea că, dacă ar fi demisionat acum, când un nor atât de negru plutea deasupra Europei, ar fi lăsat impresia că fusese forțat să facă asta. „Poziția mea este dificilă, dar cu toate aceste critici nu pot demisiona, așa cum aveam de gând, primăvara viitoare“, scria el în jurnal.[800] „Să renunț la activitatea mea aici, în aceste circumstanțe, ar însemna să mă plasez într-o poziție defensivă și fals pozitivă acasă.“ Demisia lui, admitea el, „ar fi recunoscută imediat drept o mărturisire a eșecului“.

A decis să își amâne plecarea, deși știa că sosise momentul să se retragă. Între timp, a mai cerut un concediu în care să vină în America, pentru a se odihni la fermă și a se întâlni cu Roosevelt. Pe 24 iulie 1937, Dodd și soția sa au parcurs lungul drum până la Hamburg, unde Dodd s-a urcat la bordul vasului City of Baltimore, iar la ora 7:00 p.m. a pornit pe lentul drum de-a lungul Elbei către mare.

*

Soția lui Dodd a fost tare mâhnită de plecarea lui. A doua zi, duminică, i-a scris pe seară o scrisoare, pe care să o primească la sosire. „M-am gândit la tine, dragul meu, pe tot drumul spre Berlin și m-am simțit tare tristă și singură, mai ales că te-am văzut plecând simțindu-te atât rău și de nefericit.“[801]

L-a îndemnat să se relaxeze și să încerce să pună capăt „persistentelor migrene pe sistem nervos“ care îl chinuiseră nespus în ultimele luni. „Te rog, te rog, de dragul nostru, dacă nu al tău, ai mai multă grijă de tine și încearcă

să fii mai puțin stresat și exigent.“ Dacă era cumpătat, îi scria ea, mai putea avea încă timp să realizeze lucrurile pe care dorea să le realizeze – și se presupune că se referea aici la desăvârșirea lucrării sale Vechiul Sud.

Ea era îngrijorată că tot stresul și necazul din toți acei patru ani de Berlin fuseseră în mare parte vina ei. „Poate că am fost prea ambițioasă pentru tine, dar asta nu înseamnă că te iubesc mai puțin“, scria ea. „Nu mă pot abține – din ambițiile mele pentru tine. Este o nebunie.“

Dar ce-a fost, a fost, îi spunea ea acum. „Decide ce este mai bine și ce vrei cel mai mult și eu voi fi mulțumită.“

Scrisoarea ei devenea apoi sumbră. Descria drumul de întoarcere la Berlin din seara aceea. „Am scos un timp bun, deși am întâlnit în cale multe camioane militare – cu acele cumplite instrumente ale morții și distrugerii în ele. Încă mă mai înfior când le văd pe acestea și alte multe semne ale iminentei catastrofe. Chiar nu este nici o cale posibilă de a împiedica oameni și națiile să se distrugă reciproc? Oribil!“

*

Dodd avea nevoie de o pauză. Sănătatea lui chiar începuse să îi facă probleme. Încă de la sosirea la Berlin avusese dureri de stomac și migrene, dar în ultima vreme acestea deveniseră mai intense. Migrenele sale persistau câteodată și săptămâni în șir. Durerea, scria el, „se propagă prin terminațiile nervoase între stomac, umeri și creier până când somnul este aproape imposibil“.[802] Simptomele lui se înrăutățiseră până în punctul în care, cu ocazia unui concediu anterior, consultase un specialist, dr. Thomas R. Brown, șeful Departamentului de boli digestive de la Spitalul Johns Hopkins din Baltimore (care, la un simpozion de gastroenterologie din 1934, afirmase cu o sobrietate maximă că „trebuie să nu uităm că este esențial să studiem scaunul din toate unghiurile“). Aflând că Dodd lucra la o istorie epică a Sudului și că țelul suprem al vieții lui era să o termine, dr. Brown i-a recomandat cu delicatețe să își părăsească postul de la Berlin. El i-a spus lui

Dodd: „La 65 de ani, trebuie să facem inventarul și să decidem care sunt lucrurile esențiale, după care să ne facem planul pentru desăvârșirea operei majore, dacă se poate“.[803]

În vara lui 1937, Dodd avea migrene aproape continue și crize digestive care, într-unul dintre cazuri, l-au făcut să stea nemâncat timp de 30 de ore.

Ceva și mai serios decât stresul muncii se pare să fi stat la baza acestor probleme de sănătate, deși în mod cert stresul și-a adus și el aportul. George Messersmith, care se mutase până la urmă de la Viena la Washington pentru a deveni adjunct al secretarului de stat, scria în memoriile nepublicate că, după părerea lui, Dodd suferise un declin intelectual organic. Scrisorile lui Dodd divagau și scrisul său de mână se degradase până în punctul în care ceilalți din departament au ajuns să i le dea lui Messersmith pentru „descifrare“. Scrisorile lui Dodd erau tot mai mult scrise de mână, pentru că avea din ce în ce mai puțină încredere în stenografe. „Era foarte clar că ceva se întâmplase cu Dodd“, scria Messersmith.[804] „Suferea de o formă de deteriorare mentală.“

Cauza tuturor acestor lucruri, presupunea Messersmith, era incapacitatea lui Dodd de a se adapta la comportamentul regimului lui Hitler. Violența, marșul obsesiv către război, tratamentul nemilos aplicat evreilor – toate acestea îl făcuseră pe Dodd „teribil de deprimat“, scria Messersmith. Dodd nu putea pricepe cum aceste lucruri se puteau întâmpla în Germania pe care el o cunoscuse și o iubise ca tânăr student în Leipzig.

Messersmith scria: „Eu cred că a fost atât de nespus de revoltat de tot ce se petrecea în Germania și de pericolele pe care le reprezenta aceasta pentru lume încât nu a mai fost capabil de o gândire și de o judecată raționale“.[805]

*

După o săptămână la fermă, Dodd s-a simțit mult mai bine. S-a dus la Washington și, într-o zi de miercuri, 11 august, s-a întâlnit cu Roosevelt. În

timpul conversației lor de o oră, Roosevelt a spus că ar fi dorit ca el să mai rămână la Berlin pentru încă vreo câteva luni. L-a îndemnat pe Dodd să țină cât mai multe prelegeri cu putință pe timpul șederii în America și să spună „lucrurilor pe nume“, un ordin care confirma pentru Dodd faptul că beneficia încă de încrederea președintelui.[806]

Dar, în timp ce Dodd era în America, Clubul Pretty Good a pus la cale un afront neobișnuit la adresa acestuia. Unul dintre cei mai noi angajați ai ambasadei, Prentiss Gilbert, care ținea locul ambasadorului – însărcinatul cu afaceri – a fost sfătuit de Departamentul de Stat să participe la viitoarea întrunire a partidului nazist de la Nürnberg. Gilbert a făcut întocmai.
A călătorit cu un tren special pentru diplomați, a cărui sosire la Nürnberg a fost salutată de 17 avioane militare zburând în formație sub formă de svastică.

Dodd a bănuit că fusese vorba de mâna subsecretarului Sumner Welles. „Cred de multă vreme că Welles îmi e adversar și că se opune tuturor ordinelor mele“, scria Dodd în jurnalul său.[807] Unul dintre puținii aliați ai lui Dodd din Departamentul de Stat, R. Walton Moore, secretar de stat adjunct, împărtășea dezgustul lui Dodd față de Welles și i-a confirmat temerile: „Nu am nici cea mai mică îndoială că ai dreptate în identificarea influenței care a determinat în foarte în mare măsură acțiunea Departamentului încă din mai“.[808]

Dodd s-a înfuriat. Neparticiparea la acele congrese era una din puținele căi prin care el credea că se puteau transmite adevăratele sentimente pe care el, dar și America, le nutreau față de regimul lui Hitler. A trimis un protest tăios și – a crezut el – confidențial secretarului de stat Hull. Spre marea mâhnire a lui Dodd, chiar și această scrisoare a ajuns la presă. În dimineața zilei de 4 septembrie 1937, a văzut un articol pe această temă în The New York Herald Tribune, care conținea un întreg paragraf extras din scrisoare, alături de o telegramă ulterioară.

Scrisoarea lui Dodd a înfuriat cumplit guvernul lui Hitler. Noul ambasador german în America, Hans-Heinrich Dieckhoff, i-a spus secretarului Hull că, deși nu făcea o cerere oficială de îndepărtare a lui Dodd, „dorea să facă limpede faptul că guvernul german nu îl considera persona grata“.[809]

*

Pe 19 octombrie 1937, Dodd a avut o a doua întâlnire cu Roosevelt, de data aceasta la reședința președintelui din Hyde Park – „un loc superb“, scria Dodd.[810] Fiul lui, Bill, l-a însoțit. „Președintele și-a mărturisit temerile în legătură cu afacerile externe“, scria Dodd în jurnalul său. Au discutat despre conflictul sino-japonez, la momentul acela în plină desfășurare, și despre perspectivele unei conferințe de pace de proporții ce urma să aibă loc în curând la Bruxelles în scopul opririi acestui conflict. „Un lucru îl neliniștea“, scria Dodd: „puteau Statele Unite, Anglia, Franța și Rusia să colaboreze cu adevărat?“

Conversația s-a dus apoi către Berlin. Dodd l-a rugat pe Roosevelt să îl mențină pe post măcar până pe 1 martie 1938, „parțial deoarece nu am dorit ca extremiștii germani că creadă că nemulțumirile lor… funcționaseră prea eficient“. El a avut impresia că Roosevelt a fost de acord.

Dodd l-a îndemnat pe președinte să aleagă un coleg profesor de istorie, James T. Shotwell de la Universitatea Columbia, în locul lui. Roosevelt a părut dispus să ia în considerarea sugestia. Când conversația a ajuns la final, Roosevelt i-a invitat pe Dodd și pe Bill să rămână la masa de prânz. Mama lui Roosevelt și alți membri ai clanului Delano li s-au alăturat. Dodd a numit momentul „o încântătoare ocazie.“

La plecare, Roosevelt i-a spus: „Scrie-mi personal despre ce se petrece în Europa. Eu îți pot citi foarte bine caligrafia.“

În jurnalul său, Dodd adăuga: „I-am promis să-i scriu astfel de scrisori confidențiale, dar cum să fac să ajungă la el necitite de spioni?“

Dodd s-a îmbarcat către Berlin. Consemnarea din jurnal din ziua de vineri, 29 octombrie, ziua sosirii, este scurtă, dar grăitoare: „Din nou în Berlin. Ce pot să fac?“[811]

De fapt, nu știa că Roosevelt cedase în fața presiunilor din partea Departamentului de Stat și ale Ministerului german de Externe și acceptase ca Dodd să părăsească Berlinul înainte de sfârșitul anului. Dodd a fost uluit când, în dimineața zilei de 23 noiembrie 1937, a primit o telegramă concisă din partea lui Hull, marcată „Strict confidențial“, în care se spunea: „Oricât de mult ar regreta președintele orice neplăcere personală ce vi s-ar putea provoca, este dorința domniei sale să vă cer să faceți demersurile pentru părăsirea Berlinului pe 15 decembrie, dacă se poate, și în orice caz nu mai târziu de Crăciun, din cauza complicațiilor pe care le cunoașteți și care amenință să escaladeze.“[812]

Dodd a protestat, dar Hull și Roosevelt au rămas neclintiți. Dodd a rezervat locuri pentu el și soția sa pe SS Washington, cu plecare pe 29 decembrie 1937.

*

Martha plecase cu două săptămâni mai devreme, dar, mai întâi, ea și Boris se întâlniseră la Berlin pentu a-și lua rămas-bun. Pentru a face asta, scria ea, el își părăsise postul din Varșovia fără permisiune. A fost un interludiu romantic și dureros, cel puțin pentru ea. Și-a exprimat din nou dorința de a se mărita cu el.

Aceasta a fost ultima lor întâlnire. Boris i-a scris pe 29 aprilie 1938, din Rusia: „Până acum am trăit cu amintirea ultimei noastre întâlniri de la Berlin. Ce păcat că a durat doar două nopți. Vreau să extind acest timp pentru tot restul vieții noastre. Ai fost atât de amabilă și de bună cu mine, iubito. N-am să uit niciodată asta… Cum a fost călătoria peste ocean? Cândva, vom traversa acest ocean împreună și împreună vom privi valurile eterne, simțind dragostea noastră eternă. Te iubesc. Te simt și visez la tine și la noi. Nu mă da uitării. Al tău, Boris.“[813]

Întoarsă în America, fidelă firii ei dacă nu lui Boris, Martha a cunoscut și s-a îndrăgostit numaidecât de un alt bărbat, Alfred Stern, un newyorkez cu

înclinații de stânga. Era cu zece ani mai în vârstă, un metru 78 înălțime, chipeș și bogat, proprietar al unei moșii generoase după recentul divorț de o moștenitoare a imperiului Sears Roebuck. Cei doi s-au logodit și, într-un interval extrem de scurt, s-au căsătorit, pe 16 iunie 1938, deși relatările din presă arată că a existat o a doua ceremonie, ulterioară, la ferma din Round Hill, Virginia.[814] Ea a purtat o rochie neagră de catifea cu trandafiri roșii. Avea să scrie mulți ani mai târziu că Stern fusese a treia și ultima mare iubire a vieții ei.

Martha i-a spus lui Boris despre căsătoria ei într-o scrisoare datată 9 iulie 1938: „Știi, iubitule, că pentru mine tu însemni mai mult în viața mea decât oricine altcineva. Și mai știi că, dacă este nevoie de mine, voi veni negreșit când voi fi chemată.“[815] A adăugat: „Privesc în viitor și te văd din nou în Rusia“.

Când scrisoarea a ajuns în Rusia, Boris era deja mort, executat, unul dintre mulții spioni NKVD căzuți victime paranoiei lui Stalin. Martha a aflat mai târziu că Boris fusese acuzat de colaborare cu naziștii. A respins acuzația ca „dementă“. Mult timp după aceea, s-a întrebat dacă relația ei cu el, mai ales acea ultimă întâlnire neautorizată de la Berlin, nu cumva îi pecetluise soarta.

Martha nu a aflat niciodată că ultima scrisoare a lui Boris, în care el îi mărturisea că o visa, fusese un fals, scrisă fiind de Boris la îndemnul NKVD cu puțin timp înainte de execuție, pentru a nu lăsa ca moartea lui să îi distrugă Marthei simpatia pentru cauza sovietică.[816]

Capitolul 55. La lăsarea întunericului

Cu o săptămână înainte de plecarea acasă, Dodd a oferit un discurs de rămas-bun la un prânz oficial de la Camera de Comerț a Statelor Unite din Berlin, unde, cu doar patru ani în urmă, aţâţase pentru prima oară furia naziștilor cu aluziile sale la vechile dictaturi. Lumea, a spus el, „trebuie să se confrunte cu trista realitate că, într-o eră în care cooperarea internațională ar trebui să fie cuvântul-cheie, națiunile sunt mai ostile ca oricând“.[817] El a spus publicului că lecția Marelui Război nu fusese învățată. A lăudat poporul german ca fiind „în esență democrat, cu oameni buni unii cu alții“. Și a spus: „Mă îndoiesc că vreun ambasador din Europa își îndeplinește corect sarcinile sau își merită salariul“.

Odată ajuns în America, a adoptat un alt ton. Pe 13 ianuarie 1938, la un dineu oferit în onoarea sa la Waldorf-Astoria în New York, Dodd a declarat: „Omenirea este în mare pericol, însă guvernele democratice par că nu știu ce să facă. Dacă nu fac nimic, civilizația Occidentului, libertățile religioase, personale și economice, sunt în grav pericol.“[818] Afirmațiile sale au provocat un protest imediat din partea Germaniei, la care secretarul de stat Hull a răspuns că Dodd era acum un cetățean oarecare, putând spune ce dorea. Mai întâi, însă, a existat o discuție între oficialii Departamentului de Stat pentru a decide dacă instituția ar fi trebuit, de asemenea, să își ceară scuze printr-o declarație alături de fraza „Regretăm de fiecare dată tot ce poate isca resentimente peste hotare“. Această idee a fost respinsă, acesteia opunându-i-se nimeni altul decât Jay Pierrepont Moffat, care scria în jurnalul său: „Personal am avut puternicul sentiment că, oricât de antipatic mi-ar fi domnul Dodd și oricât de mult i-aș dezaproba părerile, nu ar fi trebuit să se ceară scuze pentru el.“[819]

Cu acel discurs, Dodd a pornit o campanie de atragere a atenției asupra lui Hitler și a planurilor sale și de combatere a tendinței tot mai accentuate a Americii înspre izolaționism; ulterior el va fi poreclit Casandra diplomaților americani. Dodd a fondat Consiliul American de Propagandă Antinazistă și a devenit membru al Prietenilor Americani ai Democrației Spaniole. Într-un

discurs susținut la Rochester, New York, în 21 februarie 1938, cu ocazia unei întruniri a evreilor, Dodd a avertizat că, odată ce Hitler va controla Austria – eveniment ce părea iminent – Germania va continua să își extindă autoritatea și în alte părți ale lumii, iar România, Polonia și Cehoslovacia erau în pericol. El a prezis în plus că Hitler își va urma ambițiile fără rezistență armată din partea celorlalte democrații europene, care vor alege concesiile în schimbul războiului. „Marea Britanie", a spus el, „este teribil de exasperată dar și teribil de dornică de pace."[820]

*

Familia s-a risipit, Bill plecând să predea, iar Martha mergând mai întâi la Chicago, apoi la New York. Dodd și Mattie s-au retras la ferma lor din Round Hill, Virginia, făcând incursiuni ocazionale la Washington. Pe 26 februarie 1938, imediat după ce l-a condus pe Dodd la gara din Washington, de unde pleca într-o călătorie plină de conferințe, Mattie i-a scris Marthei în Chicago: „Tare mi-aș dori să fi fost cu toții mai aproape pentru a putea discuta diverse și a petrece puțin timp împreună. Viața noastră trece atât de repede. Tata vorbește adesea despre cum a fost să fim împreună și ce bucurie ar fi să te aibă pe tine și pe Billy aproape. Tare mi-aș dori să fi fost mai tânăr și mai viguros. Este foarte delicat, iar energia sa nervoasă s-a epuizat."[821]

Mattie era profund îngrijorată de evenimentele din Europa. Într-o altă scrisoare adresată Marthei, ea scria: „Lumea pare complet dată peste cap acum, nici nu știu ce se va întâmpla. Păcat că maniacul ăla a fost lăsat să își facă de cap nestingherit. Mai devreme sau mai târziu, am putea fi și noi implicați, Doamne păzește."

Doamna Dodd nu împărtășea dragostea profundă a soțului ei pentru ferma din Round Hill. Era un loc potrivit pentru petrecerea verilor și a vacanțelor, dar nu și ca reședință permanentă. Spera să își poată lua un apartament în Washington, unde ea să poată trăi o bună parte din fiecare an, cu sau fără el. Între timp, și-a propus să facă ferma ceva mai locuibilă. A cumpărat perdele

de mătase aurie, un nou frigider General Electric, o nouă mașină de gătit. Pe măsură ce primăvara avansa, a devenit tot mai nefericită din cauză că lucrurile stagnau, atât în privința găsirii unui apartament în Washington, cât și în amenajarea fermei. Îi scria Marthei: „Nu reușesc încă să termin nimic în casa asta, însă vreo 8 sau 10 oameni muncesc la gardurile de piatră, înfrumusețând grădinile, strângând bolovanii, arând etc. Îmi vine să mă dau bătută și să dau dr… totul.“[822]

Pe 23 mai 1938, într-o altă scrisoare către fiica ei, ea scria: „Chiar mi-aș fi dorit să fi avut o casă – Washington în loc de Chicago. Ar fi fost minunat.“[823]

Patru zile mai târziu, doamna Dodd murea. În dimineața zilei de 28 mai 1938, nu i s-a alăturat lui Dodd la micul dejun, așa cum obișnuia. Cei doi aveau dormitoare separate. El s-a dus să vadă ce face. „Am avut cel mai mare șoc din viața mea“, scria el.[824] A murit în patul ei, în urma uui stop cardiac, fără să fi avut vreun simptom anterior. „Avea doar 62 de ani, iar eu 68“, scria Dodd în jurnalul său. „Dar ea stătea întinsă acolo, fără viață, și nu se mai putea face nimic; iar eu am fost atât de surprins și de trist încât nici măcar nu am știut ce să fac.“

Martha a pus moartea mamei sale pe seama „încordării și a terorii existenței“ din Berlin.[825] În ziua înmormântării, Martha a prins trandafiri de rochia cu care urma să fie îngropată mama ei, iar ea a purtat trandafiri similari în păr. Acum, doar pentru a doua oară în viață, Martha a văzut lacrimi în ochii tatălui ei.

Brusc, ferma Round Hill nu a mai fost un loc de odihnă și de pace cât unul al melancoliei. Mâhnirea lui Dodd și singurătatea și-au pus amprenta pe sănătatea lui și așa precară, dar a continuat să susțină conferințe în toată țara, în Texas, Kansas, Wisconsin, Illinois, Maryland și Ohio, reluând mereu aceleași teme – și anume că Hitler și nazismul reprezentau un mare risc pentru lume, că războiul european era inevitabil și că, odată războiul început, era imposibil ca Statele Unite să stea deoparte. O conferință a atras un public de 7 000 de oameni. În discursul din 10 iunie 1938, de la Harvard Club din Boston – acel bârlog al privilegiaților – Dodd a vorbit despre ura lui Hitler față de evrei și a avertizat că adevărata lui intenție era „să îi ucidă pe toți“.[826]

Cinci luni mai târziu, pe 9 și 10 noiembrie, a avut loc Kristallnacht, „Noaptea de cristal“, pogromul naziștilor împotriva evreilor care a zdruncinat Germania și l-a făcut pe Roosevelt, în sfârșit, să condamne public evenimentul. El le-a spus reporterilor: „Nu-mi vine să cred că așa ceva se poate întâmpla în secolul XX“.[827]

Pe 30 noiembrie, Sigrid Schultz îi scria lui Dodd din Berlin: „Bănuiesc că aveți numeroase ocazii când spuneți sau gândiți: «Nu v-am spus eu?» Nu că ar fi mare consolare faptul că ați avut dreptate când lumea părea scindată între vandali nemiloși și oameni decenți, incapabili să le facă față. Am fost martori când au avut loc cele mai multe masacre și jafuri, și totuși există momente când te întrebi dacă ceea ce ai văzut cu ochii tăi chiar a fost adevărat – totul pare învăluit într-o atmosferă de coșmar pe aici, depășind-o chiar și pe cea a epurării din 30 iunie.“[828]

*

Un episod ciudat l-a deturnat pe Dodd de la treburile lui. Pe 5 decembrie 1938, când era în mașină, îndreptându-se către McKinney, Virginia, unde urma să susțină o conferință, mașina lui a lovit o fetiță de culoare în vârstă de patru ani pe nume Gloria Grimes. Impactul a rănit-o grav pe fetiță, provocându-i și o comoție evidentă. Dodd nu a oprit. „Nu a fost vina mea“, a explicat el mai târziu unui reporter.[829] „Copila a ieșit fugind cam la nouă metri în fața automobilului. Am frânat, am virat și mi-am continuat drumul, pentru că am crezut că fetița a scăpat.“ Dodd a înrăutățit și mai mult lucrurile părând lipsit de sensibilitate când, într-o scrisoare adresată mamei fetiței, a adăugat: „În plus, nu am vrut ca presa din toată țara să publice un articol despre accident. Știți și dumneavoastră cum adoră ziarele să exagereze lucrurile de genul ăsta.“

A fost pus sub acuzare, însă, în ziua în care era programată începerea procesului, 2 martie 1939, a pledat vinovat. Prietenul lui, judecătorul Moore, i-a fost alături. La fel și Martha. Tribunalul l-a amendat cu suma de 250 de dolari, dar nu l-a condamnat la închisoare pe motiv de sănătate precară și

pentru că acoperise cu suma de 1 100 de dolari cheltuielile medicale ale copilului, care era deja aproape complet refăcut. Dodd și-a pierdut carnetul de șofer și dreptul de vot, o lovitură deosebit de dureroasă pentru un partizan atât de înflăcărat al democrației.

Zdruncinat de accident, deziluzionat de existența sa ca ambasador și epuizat de sănătatea tot mai precară, Dodd s-a retras la ferma sa. Sănătatea i s-a înrăutățit tot mai mult. A fost diagnosticat cu sindrom neurologic bulbar, o paralizie progresivă a mușchilor esofagului. În iulie 1939, a fost internat la Spitalul Mount Sinai din New York pentru o intervenție chirurgicală abdominală minoră însă, înainte de operație, a făcut pneumonie bronșică, o complicație frecventă a sindromului bulbar. S-a îmbolnăvit grav. Zăcând bolnav la un pas de moarte, a fost batjocorit de la distanță de naziști.

Un articol de primă pagină din ziarul lui Goebbels, Der Angriff, scria că Dodd fusese într-o „clinică evreiască".[830] Titlul era: „Sfârșitul binecunoscutului agitator antigerman Dodd".

Autorul articolului revărsa un val de răutate puerilă, tipică publicației Der Angriff. „Bărbatul de 70 de ani care a fost unul dintre cei mai bizari diplomați care a existat vreodată s-a întors acum printre cei pe care i-a servit timp de 20 de ani – activiștii evrei aţâțători la război". Articolul îl numea pe Dodd „un omuleț mărunt, tern, emotiv, pedant… a cărui prezență la evenimentele diplomatice și mondene a plictisit întotdeauna de moarte".

Articolul amintea și despre campania lui Dodd de avertizare asupra ambițiilor lui Hitler. „După ce s-a întors în Statele Unite, Dodd a vorbit în cel mai iresponsabil și nerușinat mod cu putință despre Reichul german, ai cărui oficiali au trecut cu vederea, timp de patru ani, cu maximă generozitate supraomenească, aventurile scandaloase ale sale și ale familiei sale, gafele și indiscrețiile politice".

Dodd a fost externat și s-a retras la ferma sa, unde a continuat să nutrească speranța că va avea timp pentru a termina volumele rămase din Vechiul Sud. Guvernatorul Virginiei i-a redat dreptul la vot, explicând că, la momentul accidentului, Dodd era „bolnav și nu în totalitate responsabil".[831]

În septembrie 1939, armatele lui Hitler au invadat Polonia și au aprins scânteia războiului în Europa. Pe 18 septembrie, Dodd i-a scris lui Roosevelt că acesta ar fi putut fi evitat, dacă „democrațiile din Europa“ ar fi acționat, pur și simplu, sinergic pentru a-l opri pe Hitler, așa cum el îndemnase tot timpul. „Dacă ar fi cooperat“, scria Dodd, „ar fi reușit. Acum este prea târziu.“[832]

În toamnă, Dodd a căzut la pat, capabil să comunice doar cu ajutorul creionului pe hârtie.[833] A zăcut așa încă vreo câteva luni, până la începutul lui februarie 1940, când a făcut din nou pneumonie. A murit în patul său de la fermă, pe 9 februarie 1940, la 3:10 p.m., cu Martha și Bill Jr. la căpătâi, și cu opera vieții sale – Vechiul Sud – departe de a fi terminată. A fost înmormântat două zile mai târziu pe domeniul unde se afla ferma, Carl Sandburg fiind purtătorul onorific de sicriu.[834]

Cinci ani mai târziu, în timpul asaltului final asupra Berlinului, o bombă rusească a lovit în plin grajdurile unei herghelii de pe latura vestică a parcului Tiergarten.[835] Bulevardul adiacent Kurfürstendamm, cândva principala arteră a Berlinului pentru cumpărături și divertisment, a devenit astfel o scenă a macabrului extrem – caii, acele nespus de fericite creaturi ale Germaniei naziste, alergau înnebuniți pe stradă, cu coamele și cozile în flăcări.

*

Cum a fost judecată cariera lui Dodd de ambasador de către concetățenii săi a părut să depindă în mare parte de ce parte a Atlanticului s-au aflat aceștia.

Pentru izolaționiști, el a fost inutil de provocator; pentru oponenții săi din Departamentul de Stat, a fost un nonconformist care s-a lamentat prea mult și nu a reușit să se ridice la standardele Clubului Pretty Good. Roosevelt, într-o scrisoare către Bill Jr., a fost enervant de neutru. „Cunoscându-i pasiunea pentru adevărul istoric și rara abilitate de a ilumina sensurile istoriei“, scria Roosevelt, „trecerea sa în neființă este o reală pierdere pentru națiune.“[836]

Pentru cei care l-au cunoscut pe Dodd la Berlin și care au fost martori direcți ai opresiunii și ai terorii guvernului lui Hitler, el avea să rămână pe vecie un erou. Sigrid Schultz l-a numit pe Dodd „cel mai bun ambasador pe care l-am avut în Germania“, admirându-i zelul cu care luptase pentru idealurile americane chiar și în ciuda opoziției propriului guvern.[837] Ea scria: „Washingtonul nu a reușit să îi acorde susținerea datorată unui ambasador în Germania nazistă, parțial deoarece prea mulți dintre oamenii din Departamentul de Stat au fost admiratori orbi ai germanilor și deoarece prea mulți dintre oamenii de afaceri foarte influenți din țara noastră au crezut că «se pot face afaceri cu Hitler»“. Rabinul Wise scria în memoriile sale, Challenging Years: „Dodd a fost cu mulți ani înaintea Departamentului de Stat în felul de a înțelege implicațiile politice și morale ale hitlerismului și a plătit pentru asta fiind practic îndepărtat din funcție pentru că a avut decența și curajul, singurul dintre toți ambasadorii, să refuze să participe la festivitatea anuală de la Nürnberg, menită să îl preaslăvească pe Hitler“.[838]

Spre sfârșitul vieții, până și Messersmith a aplaudat viziunea clară a lui Dodd. „Mă gândesc adesea că au existat foarte puțini oameni care și-au dat seama ce se petrecea în Germania mai bine decât el, și cu certitudine au existat foarte puțini oameni care și-au dat seama de implicațiile pentru restul Europei, pentru noi și pentru întreaga lume a ceea ce se petrecea în țară mai mult decât el.“[839]

Cel care l-a slăvit cel mai mult a fost Thomas Wolfe, care, în timpul unei vizite în Germania, în primăvara lui 1935, avusese o scurtă relație cu Martha. El i-a scris editorului său, Maxwell Perkins, că ambasadorul Dodd făcuse să se trezească în el „o înnoită mândrie și credință în America și convingerea că mărețul nostru viitor este cumva de nezdruncinat“.[840] Casa familiei Dodd de pe Tiergartenstrasse 27a, i-a spus el lui Perkins, „a fost un adăpost liber și neînfricat pentru toate opiniile, iar oamenii care trăiesc și umblă în teroare au putut să își tragă acolo sufletul fără teamă și să se exprime liber. Știu că acesta este adevărul, ba mai mult, indiferența seacă, sinceră, simplă cu care ambasadorul urmărește toată pompa, sclipiciul și decorațiunile, cât și grupurile de soldați mărșăluind, ar face bine oricărui suflet dacă ar vedea-o.“

Succesorul lui Dodd a fost Hugh Wilson, un diplomat de școală veche împotriva căruia Dodd fusese mereu. De fapt, Wilson a fost cel care descrisese pentru prima oară relațiile externe ca fiind „a pretty good club", un club destul de bun. Maxima lui Wilson, născocită de Talleyrand înaintea lui, nu a fost întocmai motivantă. „Mai presus de orice, fără prea mult zel."[841] Ca ambasador, Wilson a căutat să accentueze aspectele pozitive ale Germaniei naziste, desfășurând o campanie individuală de conciliere. El a promis noului ministru de externe german, Joachim von Ribbentrop, că, dacă va începe războiul în Europa, va face tot ce poate pentru ca America să nu se implice. Wilson a acuzat presa americană că era „controlată de evrei" și că intona „un imn al urii în timp ce aici se fac eforturi pentru clădirea unui viitor mai bun".[842] L-a lăudat pe Hitler ca fiind „bărbatul care și-a scos poporul din deznădejdea morală și economică, construind un stat al mândriei și al prosperității evidente, de care se bucură acum cu toții".[843] El a admirat în mod deosebit programul „Kraft durch Freude" – Putere prin bucurie – al naziștilor, care le înlesnea tuturor muncitorilor germani vacanțe gratuite și acces la alte distracții similare. Wilson a considerat acest lucru un puternic instrument de ajutorare a germanilor să reziste năvalei comuniste și de suprimare a cererilor lucrătorilor pentru salarii mai mari – bani pe care muncitorii i-ar fi risipit „ca de obicei, pe lucruri idioate".[844] A considerat această abordare ca fiind una „benefică întregii lumi".

Într-o scrisoare trimisă din Paris, datată 7 decembrie 1937, William Bullitt îl lăuda pe Roosevelt pentru alegerea lui Wilson, afirmând: „Cred că șansele de pace în Europa sunt fără îndoială sporite grație numirii lui Hugh la Berlin, lucru pentru care vă mulțumesc din suflet".[845]

În final, desigur, nici abordarea lui Dodd, nici cea a lui Wilson nu au contat foarte mult. Cum Hitler își consolida puterea și își intimida publicul, numai un gest extrem de dezaprobare din partea Americii ar fi putut avea vreun efect, poate „intervenția în forță" sugerată de George Messersmith în septembrie 1933. Un astfel de act, însă, ar fi fost de neconceput din punct de vedere politic din partea unei Americi tot mai convinse de amăgirea că ar fi putut evita o implicare în conflictul din Europa. „Dar istoria", scria prietenul lui Dodd, Claude Bowers, ambasador în Spania și mai târziu în Chile, „va consemna că într-o perioadă în care forțele tiraniei se mobilizau pentru exterminarea libertății și a democrației de pretutindeni, când o politică

greșită de «conciliere» alimenta arsenalele despotismului și când în numeroase cercuri sociale înalte, ba chiar și politice, fascismul era un moft și democrația o anatemă, el a apărat neclintit felul nostru de a fi, purtând lupta dreaptă și nepierzându-și credința, iar când aripa morții l-a atins, stindardul lui a continuat să fluture demn.“[846]

Totuși, nu poți să nu te întrebi: Dacă ziarul Der Angriff al lui Goebbels îl atacase pe Dodd în timp ce acesta zăcea fără vlagă pe un pat de spital, să fi fost el oare chiar atât de ineficient pe cât crezuseră inamicii lui? În final, Dodd s-a dovedit a fi fost exact ce dorise Roosevelt, un far singuratic al libertății și al speranței americane pe un tărâm al beznei tot mai adânci.

Epilog

Strania pasăre în exil

Tiergarten după ofensiva armatei sovietice, cu clădirea Reichstagului în fundal

(Bildarchiv Preussischer Kulturbesitz/Art Resource, NY)

.

Martha și Alfred Stern au locuit într-un apartament din Central Park West, New York, fiind și proprietarii unei moșii din Ridgefield, Connecticut. În 1939, ea și-a publicat memoriile sub titlul Through Embassy Eyes. Germania a interzis imediat cartea, lucru deloc surprinzător date fiind anumite afirmații ale Marthei referitoare la liderii de vârf ai regimului – de exemplu: „Dacă ar fi fost vreo logică sau obiectivitate în legile sterilizării aprobate de naziști, dr. Goebbels ar fi fost sterilizat deja de ceva vreme“.[847] În 1941, ea și Bill Jr. au publicat jurnalul tatălui lor. Cei doi au sperat să poată publica, de asemenea, într-o carte, colecția de scrisori către și de la Dodd, rugându-l pe George Messersmith să le permită să folosească din cele trimise de el lui Dodd de la Viena. Messersmith a refuzat. Când Martha i-a spus că oricum le va publica, Messersmith, care nu o simpatizase niciodată, a devenit dur. „I-am spus că dacă îmi publică scrisorile, indiferent dacă o face printr-o editură responsabilă ori iresponsabilă, voi scrie un mic articol despre ce știam eu despre ea și despre anumite episoade din viața ei și că articolul meu va fi mult mai interesant decât orice ar fi publicat în cartea ei.“[848] A adăugat: „Cu asta, am pus capăt chestiunii“.

Erau ani grei. Războiul pe care Dodd îl anticipase fusese purtat și câștigat. În 1945, Martha și-a îndeplinit, într-un sfârșit, un vis la care visase de mult: a publicat un roman. Intitulat Sowing the Wind și bazat clar pe viața unuia dintre foștii ei iubiți, Ernst Udet, romanul descria felul în care naziștii au sedus și au înjosit un as al zborului inimos din Primul Război Mondial. În același an, ea și soțul ei au adoptat un copil pe care l-au numit Robert.

Martha și-a creat, în sfârșit, propriul salon literar de succes, care atrăgea din când în când persoane publice precum actorul, cântărețul și activistul politic Paul Robeson, autoarea de piese de teatru și scenarista Lillian Hellman, fotografa și documentarista Margaret Bourke-White sau arhitectul peisagist Isamu Noguchi.[849] Discuțiile erau aprinse, constructive, amintindu-i Marthei de acele minunate după-amieze din casa prietenei ei Mildred Fish Harnack – deși acum amintirea lui Mildred era înnegurată. Martha primise vești despre vechea ei prietenă care făcuseră brusc ca ultima lor întâlnire de la Berlin să

pară încărcată de prevestiri rele. Ea și-a amintit cum aleseseră o masă mai ferită dintr-un restaurant nu foarte frecventat și cu câtă mândrie îi descrisese Mildred „eficiența crescândă“ a rețelei subterane pe care ea și soțul ei, Arvid, o înființaseră.[850] Mildred nu era o femeie care să își manifeste sentimentele prin gesturi, însă la sfârșitul acelei întâlniri, o sărutase pe Martha.

Acum, însă, Martha știa că, la câțiva ani după acea întâlnire, Mildred fusese arestată de Gestapo, alături de Arvid și de zeci de alți membri ai rețelei lor.[851] Arvid a fost judecat și condamnat la moarte prin spânzurătoare; a fost executat la închisoarea Plötzensee din Berlin, pe 22 decembrie 1942. Călăul a folosit o funie scurtă pentru a provoca o strangulare lentă. Mildred a fost obligată să privească. La propriul proces, a fost condamnată la șase ani de închisoare. Hitler însuși a ordonat repetarea procesului. De data aceasta, sentința a fost moartea. Pe 6 februarie 1943, la ora 6.00 p.m., ea a fost executată prin ghilotinare. Ultimele ei cuvinte: „Și cât de mult am iubit Germania“.[852]

*

O vreme după ce a părăsit Berlinul, Martha a continuat să cocheteze pe ascuns cu serviciile secrete ruse. Numele ei de cod era „Liza“, deși asta sugerează mai multă dramă decât susțin consemnările care ne-au rămas. Cariera ei de spioană pare să fi constat în principal din discuții și speculații, deși perspectiva unei implicări mai consistente cu siguranță că i-a tentat pe oficialii serviciilor secrete sovietice. O telegramă secretă de la Moscova către New York din ianuarie 1942 o numea pe Martha „o femeie talentată, inteligentă și educată“, dar menționa că „este necesar un permanent control al comportamentului ei“.[853] Un agent sovietic ceva mai pudic nu fusese impresionat. „Ea se consideră comunistă și pretinde că acceptă programul partidului. În ralitate, «Liza» este un reprezentant tipic al boemilor americani, o femeie depravată sexual, gata să se bage în pat cu orice bărbat arătos.“[854]

Prin eforturile Marthei, soțul ei a colaborat și el cu KGB-ul – numele lui de cod era „Louis“. Martha și Stern vorbeau foarte deschis despre interesul lor comun pentru comunism și cauzele de stânga, iar în 1953 au atras atenția Comisiei Camerei Reprezentanţilor pentru Cercetarea Activităţilor Antiamericane, al cărui președinte era la vremea aceea Martin Dies, care a emis pe numele lor citații de aducere pentru declarații.[855] Cei doi au fugit în Mexic, dar cum presiunile din partea autorităților federale au crescut, și-au schimbat din nou domiciliul, stabilindu-se până la urmă în Praga, unde au dus o viață foarte noncomunistă, într-o vilă pe trei etaje și cu 12 încăperi, cu mulți servitori. Și-au cumpărat un Mercedes negru nou.[856]

La început, ideea de a fi fugari internaționali i s-a părut atrăgătoare Marthei, care insista să se considere o iubitoare de aventură, dar, pe măsură ce anii au trecut, a început obosească. În primii ani de exil ai cuplului, fiul lor a început să dea semne de tulburări psihice severe, fiind diagnosticat cu schizofrenie. Martha a devenit „obsedată“ – termen folosit de soțul ei – de ideea că motivele bolii lui Robert erau agitația provocata de fuga lor și călătoriile ulterioare.[857]

Martha și Stern au considerat Praga un loc străin, unde se vorbea o limbă imposibilă. „Nu putem spune că ne place aici, ca să fiu foarte sinceră“, îi scria ea unei prietene.[858] „Bineînțeles că am prefera să mergem acasă, dar acolo nu suntem încă bineveniți… Este o viață de limitări considerabile, intelectuale și creative (în plus, nu vorbim limba, un mare handicap) și ne simțim izolați și adesea foarte singuri.“ Ea își petrecea timpul cu treburi gospodărești și grădinărind: „pomi fructiferi, liliac, legume, flori, păsări, insecte… un singur șarpe în patru ani!“

Martha a aflat în această perioadă că unul dintre foștii ei iubiți, Rudolf Diels, murise într-un mod complet neașteptat pentru un bărbat atât de bine adaptat la supraviețuire. După doi ani în Köln, el devenise comisar regional în Hanovra, dar fusese imediat concediat pentru că dăduse dovadă de prea multe scrupule morale.[859] Și-a găsit un serviciu ca director de transport naval intern pentru o companie civilă, dar a fost ulterior arestat în timpul marii razii ce a urmat tentativei din 20 iulie 1944 de asasinat asupra lui Hitler. Diels a supraviețuit războiului, iar în timpul Proceselor de la Nürnberg a depus mărturie în numele acuzării. Ulterior, a devenit înalt oficial în guvernul

Germaniei de Vest. Norocul l-a părăsit pe 18 noiembrie 1957, în timpul unei vânători. În timp ce scotea o pușcă din mașină, arma s-a descărcat accidental și l-a ucis.

*

Martha a devenit deziluzionată de comunism ca practică de zi cu zi. Deziluzia a devenit de-a dreptul dezgust în timpul „Primăverii de la Praga“ din 1968, când s-a trezit într-o zi cu tancuri huruind pe străzile din fața casei în timpul invaziei sovietice din Cehoslovacia. „A fost“, scria ea, „una dintre cele mai urâte și mai respingătoare imagini pe care le văzusem vreodată.“[860]

A reînnodat vechi prietenii prin corespondență. Cu Max Delbrück a purtat o corespondență animată. Ea i se adresa cu „Max, iubitule“; el o numea „mult iubita mea Martha“.[861] Făceau haz de problemele lor fizice. „Sunt bine, bine, foarte bine“, îi scria el, „cu excepția unei mărunte boli cardiace și a unui mărunt mielom multiplu.“ Jura că, în urma chimioterapiei, îi crescuse din nou părul.

Alți bărbați au picat la evaluarea retroactivă a Marthei. Prințul Louis Ferdinand devenise „acel nătâng“[862], iar Putzi Hanfstaengl, „un adevărat bufon“.[863]

Dar o mare iubire părea acum să ardă la fel de aprins ca întotdeauna. Martha a început să îi scrie lui Bassett, fostul ei soț – ajungând curând să corespondeze ca la 20 de ani, analizându-și amorul apus pentru a încerca să găsească ce anume nu funcționase. Bassett a mărturisit că el distrusese toate scrisorile de dragoste primite vreodată de la ea, după ce își dăduse seama că „nici măcar cu trecerea timpului nu am avut tăria să le citesc, cu atât mai puțin să îi las pe alții să le citească după dispariția mea“.[864]

Martha, însă, le păstrase pe ale lui. „Ce scrisori de dragoste!“ scria ea.[865]

„Un lucru este sigur“, i-a spus ea într-o scrisoare din noiembrie 1971, când avea 63 de ani.[866] „Dacă am fi rămas împreună, am fi avut o viață dinamică, plină de lucruri noi și pătimașă… Mă întreb dacă ai fi fost fericit cu o femeie atât de neconvențională ca mine odinioară, deși nu am fi avut complicațiile care au venit peste mine ulterior. Și totuși, am avut și bucurie și mâhnire și forță alături de frumusețe și șoc! Te-am iubit pe tine, l-am iubit pe Alfred și pe încă cineva, și încă vă mai iubesc. Așadar, aceasta este strania pasăre, încă plină de viață, pe care ai iubit-o cândva și luat-o de soție.“

În 1979, un tribunal federal i-a achitat pe ea și pe Stern de toate acuzațiile, deși în silă, invocând lipsa dovezilor și decesul martorilor.[867] Amândoi doreau nespus să revină în America, gândindu-se chiar să facă asta, dar și-au dat seama că mai era un obstacol în calea lor. În toți anii de exil, nu plătiseră taxele din America. Datoria acumulată era acum prohibitiv de mare.

S-au gândit să se mute în altă parte – poate în Anglia ori Elveția – dar a mai apărut o problemă, cea mai înverșunată dintre toate: bătrânețea.

Anii și bolala își lăsaseră vizibil amprenta asupra lumii din amintirile Marthei. Bill Jr. murise în octombrie 1952 de cancer, lăsând singuri o soție și doi fii.[868] El își petrecuse anii post-Berlin schimbând locurile de muncă, sfârșind ca vânzător la raionul de carte al magazinului Macy’s din San Francisco. Pe parcurs, propriile simpatii de stânga l-au determinat să intre în conflict cu Comisia Camerei Reprezentanților pentru Activități Antiamericane, care îl declarase „nepotrivit“ pentru angajare în orice agenție federală, și asta în perioada în care el era angajat la Comisia Federală de Comunicații. După moartea lui, Martha rămăsese singura supraviețuitoare din familie. „Bill a fost un bărbat extraordinar, o persoană caldă, minunată, care a avut partea lui de frustrări și de suferință – poate chiar mai mult decât atât“, scria Martha într-o scrisoare către soția lui Bill, Audrey.[869] „Mi-e cumplit de dor de el și mă simt goală și singură fără el.“

Quentin Reynolds a murit pe 17 martie 1965, la vârsta deloc înaintată de 62 de ani. Putzi Hanfstaengl, ale cărui dimensiuni considerabile păruseră să îl facă invulnerabil, a murit pe 6 noiembrie 1975, la München. Avea 88 de ani. Sigrid Schultz, Dragonul din Chicago, a murit pe 14 mai 1980, la 87 de ani. Iar Max Delbrück s-a stins, probabil cu o claie bogată de păr, în martie 1981, exuberanța pălindu-i, în cele din urmă. Avea 74 de ani.

Toate aceste dispariții au fost foarte triste și au născut întrebări profunde. În martie 1984, când Martha avea 75 de ani iar Stern 86, Martha a întrebat un prieten: „Unde crezi că ar trebui să murim dacă am putea alege? Aici sau în străinătate? Ar fi mai ușor dacă supraviețuitorul ar rămâne aici cu amintiri dureroase? Sau să plece dracului și să fie singur undeva; sau este mai bine să plecăm împreună și să fim apoi nefericiți și triști din cauza visurilor neîmplinite, cu puțini sau fără prieteni în noul mediu, dar având încă niște ani în față, în care să ne facem un fel de cămin printre străini?“[870]

Martha a fost supraviețuitorul. Stern a murit în 1986. Martha a rămas la Praga deși, așa cum îi scria unui prieten: „Nicăieri nu m-aș putea simți mai singură ca aici“.[871]

Martha a murit în 1990, la 82 de ani, nu neapărat o eroină, dar cu certitudine o femeie de principii care nu a șovăit niciodată în convingerea ei că i-a ajutat pe sovietici împotriva naziștilor într-o epocă în care majoritatea omenirii ezita să facă ceva. A murit cochetând cu pericolul – o stranie pasăre în exil, plină de speranță, flirtând, amintindu-și – incapabilă, după Berlin, să se stabilizeze în rolul de hausfrau – gospodină – și având nevoie în schimb să se mai vadă încă o dată drept ceva măreț și sclipitor.

Bassett, bătrânul și loialul Bassett, a mai trăit încă șase ani după ea. Părăsise superbul Larchmont cu fagii lui ruginii pentru un apartament în Upper East Side, Manhattan, unde a murit împăcat, la vârsta de 102 ani.[872]

Coda. „Conversație la cină“

Mulți ani după război, a fost descoperit un depozit secret de documente care s-au dovedit a fi transcrierile conversațiilor dintre Hitler și oamenii săi, consemnate de adjunctul lui, Martin Bormann.[873] Una dintre aceste transcrieri se referea la o conversație din timpul unei cine din octombrie 1941, de la Wolfsschanze, sau Bârlogul Lupului, principalul cartier general operativ din Prusia Orientală. S-a discutat atunci despre Martha și Dodd.

Hitler, care îi sărutase cândva mâna Marthei, a spus: „Când te gândești că nu a fost nimeni în tot ministerul ăsta care să fi putut pune ghearele pe fiica fostului ambasador american, Dodd – deși ea nu a fost deloc greu de abordat. Asta era îndatorirea lor și ar fi trebuit îndeplinită. Pe scurt, fata ar fi trebuit cucerită… Pe vremuri, când voiam să luăm cu asalt un capitalist, îl atacam prin copiii lui. Pe bătrânul Dodd, care a fost un imbecil, l-am fi cucerit prin fiică-sa.“

Unul dintre tovarășii lui Hitler de la acea cină a întrebat: „Măcar era frumoasă?“

Un altul a spus fornăind: „Hidoasă“.

„Dar asemenea detalii trebuie trecute cu vederea, camarazii mei“, a spus Hitler. „Este una dintre aptitudini. Altfel, vă întreb, de ce să fie plătiți diplomații noștri? În acest caz, diplomația nu ar mai fi un serviciu, ci o plăcere. Și s-ar putea încheia cu o căsătorie!“

Surse și mulțumiri

Clubul de agrement unde a fost cândva ferma lui Dodd

(Erik Larson)

Ceea ce nu mi-am dat seama când m-am aventurat în acele sumbre zile ale regimului lui Hitler a fost cât de mult întuneric îmi va pătrunde în propriul suflet. Mă mândresc, de obicei, cu faptul că sunt detașat, ca orice jurnalist, că am abilitatea să deplâng o tragedie, apreciind în același timp puterea sa

narativă, dar a trăi printre naziști zi de zi, din zori și până-n seară, s-a dovedit a fi pentru mine o experiență incomparabil de stresantă. Un timp, am avut pe masa de lucru un exemplar din Hitler, 1889–1936: Hubris, a lui Ian Kershaw, o lucrare de amploare care mi-a servit drept ghid în politica epocii. Pe copertă este o fotografie a lui Hitler care a devenit pentru mine atât de respingătoare – scuze, sir Ian – încât a trebuit să pun cartea cu fața în jos pe masa mea de lucru, pentru că a începe fiecare zi privind la ochii aceia plini de ură, la obrajii supți și la mânjitura aceea de sub nas care se voia mustață era mult prea deprimant.

Există o literatură bogată despre Hitler și al Doilea Război Mondial care trebuie citită indiferent cât de mărunt este episodul pe care intenționează cineva să îl studieze. Toată această lectură mi-a adâncit starea de rău spiritual, nu din cauza volumului mare presupus, ci din cauza ororilor descoperite. Este dificil de înțeles vastitatea și profunzimea peisajului de război creat de Hitler – deportările evreilor în lagăre de exterminare chiar și după ce inevitabilitatea înfrângerii Germaniei devenise evidentă tuturor; atacurile cu tancuri contra forțelor ruse care au curmat zeci de mii de vieți în doar câteva zile; asasinatele din răzbunare pentru care naziștii au devenit faimoși, ca de exemplu într-o după-amiază însorită, într-un sat oarecare din Franța, când zeci de bărbați și de femei au fost târâți afară din casele și prăvăliile lor, așezați la zid și împușcați. Fără preambul, fără rămas-bun, doar în ciripit de păsări și sânge.

Anumite cărți, dintre care, mai ales, Hubris a lui Kershaw, s-au dovedit extraordinar de folositoare în detalierea desfășurării ample de forțe și de oameni în anii ce au precedat al Doilea Război Mondial. Includ aici câteva surse vechi, dar încă valoroase, devenite clasice, Hitler: A Study in Tyranny, de Alan Bullock, și The Rise and Fall of the Third Reich, de William Shirer, cât și mai recentele lucrări ale alter egoului lui Kershaw în ale cercetării, Richard J. Evans, ale cărui The Third Reich in Power: 1933–1939 și The Third Reich at War: 1939–1945 sunt volume masive încărcate de detalii convingătoare, deși îngrozitoare.

Multe cărți care se referă mai concret la subiectul ales de mine s-au dovedit foarte utile, printre ele Resisting Hitler: Mildred Harnack and the Red Orchestra, de Shareen Blair Brysac; The Haunted Wood, de istoricii KGB-

ului Allen Weinstein și Aleksandr Vassiliev, și Spies: The Rise and Fall of the KGB in America, de Vassiliev, John Earl Haynes și Harvey Klehr.

De o valoare aparte și evidentă s-au dovedit Ambassador Dodd's Diary, editat de Martha și Bill Jr., și memoriile Marthei, Through Embassy Eyes. Nici una dintre aceste lucrări nu este pe deplin demnă de încredere; ambele trebuie tratate cu precauție și folosite numai în combinație cu alte surse. Memoriile Marthei sunt inevitabil propria interpretare a oamenilor întâlniți și a evenimentelor trăite, fiind astfel indispensabile ca fereastră către gândurile și sentimentele ei, dar ele conțin omisiuni interesante. Nicăieri, de exemplu, ea nu se referă nominal la Mildred Fish Harnack sau la Boris Vinogradov, probabil pentru că, dacă ar fi făcut astfel într-o lucrare publicată în 1939, ambii ar fi fost în pericol de moarte. Cu toate acestea, documente dintre actele Marthei de la Biblioteca Congresului dezvăluie prin triangulație punctele din memoriile ei unde apar atât Harnack, cât și Vinogradov. Documentele includ consemnările detaliate, dar nepublicate vreodată ale relațiilor avute cu Boris și Mildred și corespondența purtată cu amândoi. Boris își scria scrisorile în germană, presărată cu fraze în engleză și cu ocazionalul „Darling!" – „iubito!". Pentru traducerea acestora, am apelat la o colegă din Seattle, Britta Hirsch, care a tradus, de asemenea, cu plăcere, lungi pasaje din documente mult mai anoste, printre care un vechi contract de vânzare pentru casa din Tiergartenstrasse și pasaje din memoriile lui Rudolf Diels, Lucifer Ante Portas.

Cât despre jurnalul ambasadorului Dodd, nu este încă lămurit dacă este cu adevărat un jurnal în sensul convențional al termenului sau mai degrabă un compendiu al consemnărilor sale puse laolaltă în formă de jurnal de Martha și Bill. Martha a insistat mereu că jurnalul era real. Robert Dallek, biograf al președinților, a fost frământat de această nedumerire în biografia lui Dodd din 1968, intitulată Democrat and Diplomat, beneficiind de o scrisoare primită de la Martha însăși în care aceasta îi descria geneza. „Este absolut autentic", i-a spus ea lui Dallek. „Dodd avea zeci de blocnotesuri de dimensiuni medii cu coperte negre lucioase în care scria în ficare seară în care putea face asta, în biroul lui din casa din Berlin, înainte de a merge la culcare, dar și în alte momente." Acestea, a explicat ea, reprezentau nucleul jurnalului, deși ea și fratele ei au inclus elemente din discursuri, scrisori și rapoarte pe care le-au găsit atașate paginilor jurnalului. Varianta inițială, a scris Martha, a fost un

jurnal de 1 200 de pagini, triat de un editor de profesie angajat de editură. Dallek a considerat jurnalul „în general exact“.

Tot ce pot adăuga eu discuției sunt câteva mici descoperiri personale. În cercetările mele de la Biblioteca Congresului, am descoperit un jurnal legat în piele plin de consemnări din anul 1932. Acesta certifică, cel puțin, înclinația lui Dodd către asemenea de consemnări. Jurnalul în cauză se află în Caseta 58. În alte documente ale lui Dodd, am descoperit referiri tangențiale la un jurnal mai amplu și mai confidențial. Cea mai grăitoare referire de acest gen apare într-o scrisoare datată 10 martie 1938, de la doamna Dodd către Martha, scrisă cu puțin timp înainte ca pe atunci pensionatul ambasador să plece într-o călătorie la New York. Doamna Dodd îi spune Marthei: „Va aduce o parte din jurnalul lui ca să te uiți peste el. Să îi trimiți înapoi paginile, căci va avea nevoie de ele. Ai grijă ce citate folosești.“

În final, după ce am citit memoriile Marthei, romanul ei și documentele, și după ce am citit mii de pagini de corespondență, telegrame și rapoarte ale ambasadorului Dodd, pot oferi una dintre acele obiective observații care vin numai după o expunere îndelungată la un volum de material dat, iar aceasta este că jurnalul publicat al lui Dodd sună a Dodd, pare autentic și exprimă sentimente în perfect acord cu scrisorile sale către Roosevelt, Hull și alții.

Filiala Arhivelor Naționale de la College Park, Maryland – cunoscută și ca Arhivele Naționale II – s-a dovedit a avea o colecție uimitoare de materiale, mai precis 27 de casete, referitoare la ambasada și la consulatul din Berlin, inclusiv un inventar al veselei din ambele, până la numărul de castronele de clătit degetele. Biblioteca Congresului, sediul documentelor lui William și ale Marthei Dodd, Cordel Hull și Wilbur J. Carr, s-a dovedit, ca de obicei, să fie mană cerească pentru un cercetător. La Universitatea Delaware din Newark, am examinat documentele lui George Messersmith, una dintre cele mai frumos arhivate colecții pe care le-am văzut vreodată, și am avut plăcerea, fiind acolo, să locuiesc în casa unor minunați prieteni, Karen Kral și John Sherman, și să beau mult prea mult. La Harvard – care mi-a respins cererea de înscriere la facultate cu ceva ani în urmă, cu siguranță o eroare, una pe care, în mare, am iertat-o – am petrecut câteva încântătoare zile scormonind prin documentele lui William Phillips și ale lui Jay Pierrepont Moffat, ambii absolvenți ai locului. Cei de la Biblioteca Beinecke pentru cărți rare și manuscrise a Universității Yale au fost deosebit de amabili și mi-au permis

o incursiune în colecția lor de documente aparținând lui Thornton Wilder, oferindu-mi copii ale scrisorilor trimise acestuia de către Martha Dodd. Alte arhive s-au dovedit, de asemenea, folositoare, mai ales colecțiile de istorie orală ale Universității Columbia și ale Bibliotecii Publice din New York.

Am tendința să nu acord încredere surselor online, însă am identificat câteva care s-au dovedit extrem de utile, inclusiv o colecție digitală de scrisori între Roosevelt și Dodd, prin amabilitatea Bibliotecii Prezidențiale Franklin Delano Roosevelt din Hyde Park, New York, și a caietelor de însemnări ale lui Aleksandr Vassiliev, fostul agent KGB devenit cercetător, care a avut amabilitatea de a le pune la dispoziția publicului prin intermediul paginilor web ale Cold War International History Project de la Woodrow Wilson Center for Scholars din Washington, D.C. Oricine dorește, poate răsfoi virtual așa-numitele Venona Intercepts, comunicațiile dintre cartierul general de la Moscova și agenții KGB din America interceptate și decodificate de oficialii serviciilor de informații americane, inclusiv misive referitoare la Martha Dodd și Alfred Stern. Cândva unul dintre cel mai bine păzite secrete ale Americii, aceste materiale se află acum pe pagina web publică a Agenției Naționale de Securitate, dezvăluind nu doar faptul că America era plină de spioni, dar și că spionajul avea tendința de a fi un hobby înfiorător de prezent în rândul populației.

O provocare căreia a trebuit să îi fac față în timpul cercetărilor pentru această carte a fost să îmi imaginez cum fusese cartierul Tiergarten în Berlinul de dinainte de război, adică acel loc unde Dodd și Martha petrecuseră atât de mult din timpul lor și care a fost în mare parte șters de pe fața pământului de bombardamentele Aliaților și de asaltul final al sovieticilor asupra orașului. Am obținut o ediție antebelică a ghidului Baedeker, care s-a dovedit neprețuit în ajutorul pe care mi l-a oferit pentru localizarea reperelor importante, cum ar fi Romanisches Café de pe Kurfürstendamm 238 și Hotel Adlon de pe Unter den Linden 1. Am citit cât de multe memorii am putut din acea epocă, urmărind cu atenție să descopăr informații despre viața cotidiană din Berlin, neuitând însă că memoriile din epoca nazistă tind să conțină multe lucruri inventate pentru a-l face pe autor să pară mai puțin implicat în ascensiunea și dominația partidului nazist decât a fost poate în realitate. Cel mai elocvent exemplu în acest sens trebuie cu siguranță să fie Memoriile lui Franz von Papen, publicate în 1953, în care el susține că își pregătise singur discursul de la Marburg „cu mare atenție“, o afirmație pe care nu o ia nimeni în serios.

Discursul a fost o mare surpriză pentru el, așa cum a fost și pentru publicul său.

Romanele scrise sub forma memoriilor și semnate de Christopher Isherwood, și anume The Last of Mr. Norris și Goodbye to Berlin, s-au dovedit deosebit de utile pentru observațiile despre aspectul și atmosfera din oraș în anii imediat premergători ascensiunii lui Hitler, când Isherwood a fost el însuși locuitor al Berlinului. M-a încântat deosebit de mult să intru din când în când pe YouTube.com pentru a căuta filme vechi în care apare Berlinul, descoperind nenumărate, inclusiv filmul mut din 1927 Berlin: Symphony of a Great City, care a căutat să surprindă o zi din viața în Berlin. Am fost cu deosebire încântat să descopăr un film de propagandă din 1935, Miracle of Flight, menit să atragă tineretul să se înroleze în Luftwaffe, film în care fostul iubit al Marthei, Ernst Udet se joacă pe sine însuși și care prezintă chiar apartamentul din Berlin al acestuia, care arată foarte mult așa cum l-a descris Martha în memoriile sale.

State Historical Society of Wisconsin s-a dovedit a fi un adevărat tezaur de materiale care mi-au oferit o idee despre urzeala vieții din Berlinul lui Hitler. Acolo, am găsit într-un loc documentele lui Sigrid Schultz, Hans V. Kaltenborn și Louis Lochner. La scurtă distanță de mers plăcut pe jos, la Biblioteca Universității din Wisconsin, am găsit mai multe materiale despre singura absolventă UW ghilotinată la ordinul lui Hitler, Mildred Fish Harnack.

Dar cea mai importantă a fost experiența însăși la Berlin. O mare parte din oraș încă mai oferă o imagine generală a lucrurilor. În mod destul de bizar, clădirile Ministerului Aviației condus de Göring au supraviețuit războiului în mare parte intacte, la fel cum s-a întâmplat și cu cele ale sediilor armatei din Bendler Block. Ceea ce mi s-a părut cel mai frapant a fost cât de aproape era totul de reședința lui Dodd, cu fiecare sediu guvernamental important la scurtă distanță de mers pe jos, inclusiv sediul central al Gestapo și cancelaria lui Hitler, nici una dintre acestea nemaiexistând în prezent. Acolo unde s-a aflat cândva reședința de pe Tiergartenstrasse 27a a lui Dodd, este acum un teren viran năpădit de buruieni și înconjurat de un gard prins cu lanțuri. Pe fundal se vede Bendler Block.

Datorez mulțumiri speciale Giannei Sommi Panofsky și soțului ei, Hans, fiul lui Alfred Panofsky, proprietarul vilei din Berlin în care a locuit Dodd. Cuplul s-a stabilit în Evanston, Illinois; Hans a predat la Universitatea Northwestern. Doamna Panofsky a avut amabilitatea de a-mi oferi schițele originale ale casei de pe Tiergartenstrasse (pe care o absolventă al facultății de jurnalism din cadrul Universității Northwestern, Ashley Keyser, le-a pus la loc sigur spre păstrare și mi-a oferit o copie a lor). Doamna Panofsky a fost un interlocutor adorabil. Din păcate, ea a decedat la începutul lui 2010 de cancer de colon.

Mai presus de toate, le mulțumesc primilor mei cititori, Carrie Dolan și soțul ei, Ryan Russell; fiicelor mele, Kristen, Lauren și Erin; și, ca de obicei, soției mele și armei secrete, Christine Gleason, ale cărei adnotări – completate cu desene cu fețe plângăcioase și șiruri lungi de zzzzzzzzzz-uri – s-au dovedit din nou indispensabile. Mulțumiri fiicelor mele și pentru criticile lor din ce în ce mai abile la adresa felului meu de a mă îmbrăca. Îi sunt profund îndatorat lui Betty Prashker, editorul meu de aproape două decenii, și lui John Glusman, a cărui mână iscusită a pus această carte pe traseul către publicare. Mulțumiri, de asemenea, Domenicăi Alioto pentru că și-a asumat sarcini pe care nu ar fi trebuit să și le asume și lui Jacob Bronstein, care strunește atât de abil granițele dintre web și lumea reală. Ovații speciale pentru Penny Simon pentru prietenia ei și talentul de a mă determina să fac lucruri pe care nu vreau să le fac; și pentru Tina Constable pentru încrederea ei; și pentru David Black, vechiul meu agent, consilier enolog și extraordinar prieten. În final, o îmbrățișare strânsă și caldă pentru Molly, adorabila și scumpa noastră cățelușă, care a decedat din cauza cancerului de ficat la vârsta de zece ani, când lucrul la cartea mea se apropia de final. În ultimele ei săptămâni de viață, însă, a reușit să prindă un iepure, ceva ce căutase fără succes ani de zile. Ne este dor de ea în fiecare zi.

*

Când am fost în Berlin, s-a întâmplat un lucru ciudat, unul dintre acele mici momente bizare de concordanță spațiu-timp care par de fiecare dată să se

întâmple exact când sunt cel mai adânc cufundat în cercetarea pentru o carte. Am locuit la Ritz-Carlton, lângă Tiergarten, nu pentru că era un Ritz, ci pentru că era un Ritz nou-nouț ce oferea cazare la prețuri convingător de mici și de atrăgătoare. A ajutat și faptul că era luna februarie. În prima mea dimineață, prea dat peste cap de diferența de fus orar pentru a întreprinde ceva teribil de ambițios, mi-am propus să fac o plimbare, îndreptându-mă spre Tiergarten, cu vaga idee că voi merge până voi găsi adresa lui Dodd, asta dacă nu înghețam de moarte mai întâi. Era o dimineață geroasă, cu vânt puternic, marcată de apariția ocazională a fulgilor de nea căzând oblic pe pământ. Tot plimbându-mă, am dat peste un monument arhitectonic deosebit – o mare parte a fațadei unei vechi clădiri ciuruite de gloanțe îndărătul unui perete uriaș de sticlă. O punte de legătură traversa partea superioară a fațadei și susținea câteva etaje de apartamente moderne de lux. Din pură curiozitate, m-am apropiat de o plăcuță cu informații despre acea fațadă. Aparținea hotelului Esplanade, unde stătuse familia Dodd la sosirea în Berlin. Tot aici, așadar îndărătul acelui perete de sticlă, mai era un perete interior al salonului pentru mic dejun al hotelului Esplanade, restaurat la forma inițială. A fost ciudat să văd aceste artefacte arhitectonice protejate de un perete de sticlă, precum un pește uriaș, imobil. Preț de o clipă, i-am putut vedea pe Dodd și pe Martha începându-și programul de zi cu zi, Dodd îndreptându-se spre nord cu pas grăbit, spre Tiergarten, pentru plimbarea către birourile ambasadei de pe Bendlerstrasse, Martha grăbindu-se spre sud ca să se vadă cu Rudolf Diels la vechea școală de artă de pe Prinz-Albrecht-Strasse înaintea unui prânz liniștit într-un local discret.

Următoarele note sunt, fără îndoială, exhaustive. Am avut întotdeauna grijă să dau sursa materialelor citate din alte lucrări și să adnotez acele date și observații care, dintr-un motiv sau altul, cer să fie atribuite, ca, de exemplu, revelația lui Ian Kershaw – Hubris, pagina 485 – că unul din filmele preferate ale lui Hitler a fost King Kong. Ca de obicei, pentru acei cititori cărora le place să citească notele de final – și sunteți mulți aceia – am inclus mici povestioare și date care nu au fost introduse în narațiunea principală, dar care mi s-au părut mult prea interesante sau convingătoare pentru a fi omise. Îmi cer iertare pentru acest abuz.

Note

Bărbatul din spatele paravanului

1. Pentru detalii despre cazul Schachno, a se vedea „Conversation with Goering“, memorii nepublicate, pp. 5-6; și Messersmith către Hull, 11 iulie 1933 și 18 iulie 1933, toate în Documentele Messersmith. De asemenea, raportul cumulativ despre atacurile asupra americanilor în corespondența lui Phillips către Roosevelt, 23 august 1933, dosarul nr. 362.1113/4 1/2, State/Decimal.

2. „From the neck down“: Messersmit, „Conversation with Goering“, memorii nepublicate, p. 6, Documentele Messersmith.

3. „From the shoulder blades“: Messersmith către Hull, 11 iulie 1933, Documentele Messersmith.

4. Messersmith către Phillips, 26 iunie 1933, Documentele Messersmith.

5. Ziua învestirii din 1933: Al 20-lea Amendament, aprobat în 1933, muta ziua învestirii președintelui de pe 4 martie pe 20 ianuarie, dată valabilă și azi, pentru a reduce perioada de timp în care viitorul președinte nu este fără funcție.

6. Mai multe detalii despre transportarea automobilului lui Dodd veți găsi în corespondența lui Howard Fyfe către Harry A. Havens din 8 iulie 1933, Herbert C. Hengstler către Dodd din 10 iulie 1933 și Paul T. Culbertson către Dodd din 19 iunie 1933, toate în Caseta 40, Documentele W.E. Dodd.

PARTEA I: ÎN PĂDURE

Capitolul 1: Căi de evadare

7. Dodd, Jurnal, p. 3.

8. „Farming Implements“ și observații, Caseta 59, Documentele W.E. Dodd.

9. William E. Dodd către Martha Dodd, 15 octombrie 1926, Caseta 2, Documentele Martha Dodd.

10. Dodd către Westmoreland Davis, 22 iunie 1933, Caseta 40, Documentele W.E. Dodd.

11. Dodd către Lester S. Ries, 31 octombrie 1932, Caseta 39, Documentele W.E. Dodd.

12. Dodd către Charles E. Merriam, 27 august 1932, Caseta 39, Documentele W. E. Dodd.

13. Bailey, p. 6.

14. Dallek, p. 6.

15. Ibid., p. 9.

16. „Brief Note“, p. 6, Caseta 58, Documentele W.E. Dodd.

17. Ibid., p. 7.

18. Bailey, pp. 35–36; Dallek, pp. 31–32.

19. Dallek, p. 70; Dodd către doamna Dodd, 26 martie 1930, Caseta 2, Documentele Martha Dodd.

În această scrisoare către soția sa, scrisă într-o plăcută seară în timp ce se afla la fermă, Dodd scria: „Stau la masa din sufragerie în hainele mele obișnuite, vechiul pulovăr roșu și pâslarii – cu un lemn gros de stejar pe foc peste un strat gros de vreo zece centimetri de jar incandescent, totul înconjurat de cenușă albă. Vechiul suport de fier pentru bușteni (sau «câinele de foc», cum îi spuneam când eram mic) stă cu capetele sale negre plecate, contemplând satisfăcut serviciul eficient pe care mi-l face – vechiul șemineu

de cărămidă roșie la fel de impunător precum George Washington și secolul al XVIII-lea, când bărbații aveau timp să fie impunători.“

20. Bailey, pp. 97–99; Dallek, pp. 88–89.

21. Dodd către William Dodd, Jr., 9 decembrie 1932, Caseta 39, Documentele W.E. Dodd.

22. Ibid.

23. Dodd către doamna Dodd, 25 martie 1933, Caseta 40, Documentele W.E. Dodd.

24. Messersmith, „Cordell Hull and my personal relationships with him“, p. 7, memoriile nepublicate, Documentele Messersmith.

Messersmith scrie: „Când am auzit acest limbaj dur folosit de bărbatul cu înfățișare neprihănită și care era în atât de multe feluri un sfânt, aproape am leșinat de uimire“. Vezi și Graebner, p. 193; Weil, pp. 76–77, 87; și, desigur, Memoriile lui Hull însuși.

Unul dintre aforismele memorabile ale lui Hull, referitor la Hitler și la aliații lui în timp ce se pregătea de război, a fost acesta: „Când participi la un concurs de urinat contra unui sconcs, asigură-te că ai urină din plin“. Weil, p. 77.

25. Dodd, jurnal de buzunar, 2 martie 1933, Caseta 58, Documentele W.E. Dodd.

Capitolul 2: Postul vacant de la Berlin

26. Noakes și Pridham, p. 180; Rürup, pp. 84–86; Wheaton, p. 428; Ladd, p. 123; Evans, Power, p. 11; Stackelberg și Winkle, p. 132; Wise, Servant, p. 177.

27. Roosevelt, Personal Letters, pp. 337–338.

28. Ibid., p. 338.

29. Dallek, pp. 187–189; Flynn, p. 148.

30. Warburg, p. 124.

31. New York Times, 8 iunie 1933.

32. Dallek, p. 187.

33. Ibid., p. 189.

34. Herzstein, p. 77.

35. Roper, p. 335.

36. Dodd, Jurnal, p. 3.

37. Ibid., p. 3.

38. Doamna Dodd către William Dodd Jr., 19 aprilie 1933, Caseta 1, Documentele Martha Dodd.

39. Dodd către doamna Dodd, 25 martie 1933, Caseta 40, Documentele W.E. Dodd.

40. Messersmith, „Cordell Hull and My Personal Relationships“, p. 17, memoriile nepublicate, Documentele Messersmith.

Messersmith scria: „Ca secretar de stat, ar fi trebuit să aibă deja cuvântul decisiv în decizia referitoare la cine ocupa principalul post, cât și pe cel secundar, ca șef al misiunii“. În schimb, scria Messersmith, Hull a abdicat și i-a dat lui Roosevelt mână liberă. „Unii dintre noi au avut mereu sentimentul că unele dintre cele mai nefericite numiri care s-au făcut în timpul în care

domnul Hull a fost secretar de stat ar fi putut fi evitate dacă domnul Hull ar fi intervenit direct în problemă.“

41. Hull, Memorii, p. 182.

42. Flynn, p. 148. Vezi și Martha Dodd către Flynn, 17 octombrie 1947, New York Times, 2 noiembrie 1947 și New York Herald Tribune, 9 noiembrie 1947, toate în Caseta 13, Documentele Martha Dodd.

43. Dodd către Martha, 16 decembrie 1928, Caseta 2, Documentele Martha Dodd.

Capitolul 3: Alegerea

44. Dodd către doamna Dodd, 20 aprilie 1933, Box 2, Caseta 2, Documentele Martha Dodd.

45. Dodd către doamna Dodd și Martha Dodd, 13 aprilie 1933, Caseta 2, Documentele Martha Dodd.

46. „Baby Book“, 1908–c. 1916, Caseta 1, Documentele Martha Dodd.

47. Chicago Daily Tribune, 25 aprilie 1930.

48. W.L. River către Martha Dodd, c. 1927, Caseta 8, Documentele Martha Dodd.

49. James Burnham către Martha Dodd, n.d., Caseta 4, Documentele Martha Dodd.

50. Cincinnati Times-Star, n.d., dar probabil 13 ianuarie 1932, Caseta 8, Documentele Martha Dodd.

51. Martha către Bassett, 19 februarie 1976, Caseta 8, Documentele Martha Dodd.

52. Bassett către Martha, 19 septembrie 1931, Cutia 8, Caseta 8, Documentele Martha Dodd.

Ador aceste scrisori, mai ales, deoarece sunt atât de pline de proză în stilul lui Jimmy Stewart. În această scrisoare, Bassett folosește o formulă specială de salut – „Iubita mia“. Primul rând al scrisorii este: „Am primit cea mai adorabilă scrisoare de dragoste de la tine în dimineața aceasta“. Iar eu, personal, am petrecut cele mai adorabile clipe citind toate aceste scrisori. Pentru a-l cita din nou pe Bassett: „Da, fără tăgadă, așa este“.

53. Martha către Bassett, 1 noiembrie („mai mult sau mai puțin“, scrie ea) 1971, Caseta 8, Documentele Martha Dodd.

54. Basset către Martha, 21 februarie 1932, Caseta 8, Documentele Martha Dodd.

În acest punct, lucrurile încep să se tensioneze. Bassett își începe scrisoarea cu un mai sobru „Dragă Martha“. Duse sunt zilele cu „Iubita mia“.

Trei zile mai târziu (Bassett către Martha, 24 februarie 1932), el a încercat din nou: „Sigur nu te poți simți obligată să mergi mai departe și să te măriți cu cineva pe care nu-l iubești, doar din motiv de promisiune eronată, când știm amândoi cât de profund și de irevocabil suntem legați unul de celălalt noi doi“.

El și-a început această scrisoare cu formula „Mult iubită dintre femei“. La adresa expeditorului, a scris: „The Bank“.

Sincer, noi bărbații putem fi atât de afoni.

55. Martha către Bassett, 19 februarie 1976, Caseta 8, Documentele Martha Dodd.

56. Ibid.

57. Ibid.

58. Martha către Bassett, 1 noiembrie 1976, Caseta 8, Documentele Martha Dodd.

59. Ibid.

60. Ibid.

61. Carl Sandburg către Martha, n.d., Caseta 63, Documentele W. E. Dodd.

62. Martha către Bassett, 1 noiembrie 1971, Caseta 8, Documentele Martha Dodd.

Formula de salut din această scrisoare este „Dragul meu Ex“.

63. Martha către Bassett, 19 februarie 1976, Caseta 8, Documentele Martha Dodd.

64. Ibid.

Capitolul 4: Teroarea

65. Dodd, Jurnal, pp. 4–5.

66. Ibid., p. 5.

67. Breitman și Kraut, pp. 18, 92; Wise, Servant, p. 180; Chernow, p. 388; Urofsky, p. 271.

68. Urofsky, p. 256; Wise, Challenging Years, pp. 238–239; Wise, Servant, p. 226.

69. Wise, Corespondență personală, p. 221.

70. Chernow, pp. 372–373; Leo Wormser către Dodd, 30 octombrie 1933, Caseta 43, Documentele W.E. Dodd.

71. Chernow, p. 373.

72. Citat în Breitman și Kraut, p. 227.

73. Ibid., p. 230.

74. Ibid., pp. 12–15.

75. Phillips, Jurnal, 20 aprilie 1935.

76. Phillips, Jurnal, 10 august 1936; Breitman și Kraut, pp. 36–37.

Breitman și Kraut sunt mai degrabă direcți în descrierea pe care i-o fac lui Phillips. Ei scriu la pagina 36: „Phillips ura evreii“.

77. Gellman, p. 37.

78. Breitman și Kraut, p. 32.

79. Gellman, p. 37.

80. Carr, Jurnal, 22 februarie 1934, Documentele Carr.

81. Ibid., 23 februarie 1934.

82. Breitman și Kraut, p. 36.

83. Wilbur Carr oferă o descriere detaliată, anemică, despre „clauza LPC“ și alte reguli ale imigrării în memorandumul „The Problem of Aliens Seeking Relief from Persecution in Germany“ („Problema străinilor care se refugiază din calea persecuțiilor din Germania“), datat 20 aprilie 1933, Documentele Carr.

84. Wolff, p. 89.

85. Breitman și Kraut, p. 15.

86. Proskauer către Phillips, 18 iulie 1933, vol. 17, p. 35, Arhivele Holocaustului.

87. Phillips către Proskauer, 5 august 1933, vol. 17, p. 40, Arhivele Holocaustului.

Corespondența dintre Phillips și Proskauer, pp. 32–46, este o lectură obligatorie, atât pentru ceea ce se spune, cât și pentru ceea ce nu se spune. Pe de o parte, cu statistici ample și o proză obiectivă, este Phillips, care, așa cum am văzut, îi antipatiza pe evrei. De partea cealaltă era Proskauer, judecător, a cărui proză precaută pare să mascheze clar un strigăt de durere.

88. Dippel, p. 114; Proskauer către Phillips, 18 iulie 1933, vol. 17, p. 36, Arhivele Holocaustului.

Proskauer îi spune lui Phillips: „Binecunoscuta realitate că doar un număr neglijabil de vize din cota pentru Statele Unite au fost emise în ultimii ani, în afara celor acordate rudelor cetățenilor americani, a împiedicat depunerea de cereri de către evrei germani, pe care le-am considerat de dinainte inutile…“

89. Breitman și Kraut, p. 14.

90. Dodd, Jurnal, p. 5.

91. Ibid.

92. Ibid.

93. Dallek, p. 191; Stiller, pp. 33, 36–37; Kershaw, Hubris, pp. 473–474.

94. Stiller, p. 5.

Jay Pierrepont Moffat, Directorul Biroului de Relații cu Europa de Vest, a făcut următoarea consemnare în jurnalul său în data de 6 octombrie 1934: „Sâmbătă după-amiază, fiind frig și plouând, eram acasă și citeam ultimele patru scrisori personale ale lui Messersmith (asta nu pare a fi preocuparea potrivită pentru o după-amiază, dar mi-a luat aproape două ore)….“

95. Messersmith către Hull, 12 mai 1933, Documentele Messersmith.

96. Ibid., p. 15. Vezi și Messersmith către Hull, 19 iunie 1933, Documentele Messersmith.

În această scrisoare din 19 iunie, Messersmith scria: „principalii lideri, sub influența cruntă a responsabilității, au devenit mai moderați în aproape toate punctele lor de vedere și s-au străduit în multe feluri să transforme această moderație în acțiune“.

97. Messersmith către Phillips, 26 iunie 1933, Documentele Messersmith.

98. Jurnal, 15 iunie 1933, Documentele Carr.

99. Weil, p. 41.

100. Moffat, Jurnal, 15 iunie 1933.

101. Phillips, „Reminiscences“, pp. 3, 50, 65–66, 99; Phillips, Ventures, pp. 4, 5, 183.

În „Reminiscences“, transcrierea unui interviu oral, Phillips (pp. 2–3) declara: „Bostonul în care am crescut se limita la prietenii care locuiau pe Hill și în cartierul Back Bay. Comunitatea era una egocentrică – trăiam înconjurați de verișori, unchi și mătuși și nimic nu ne îndemna să discutăm problemele naționale ori mondiale… Trebuie să spun că era un loc tare plăcut în care să crești, dar era o viață foarte simplă și îngăduitoare. Nu

vedeam deloc semne ale sărăciei… Trăiam, de fapt, pe un fel de insulă a bunăstării…“

102. Weil, p. 47.

103. Dodd către John D. Dodd, 12 iunie 1933, Caseta 2, Documentele Martha Dodd.

104. D. Dodd către Dodd, 15 iunie 1933, Caseta 2, Documentele Martha Dodd.

105. Dodd, Jurnal, p. 8.

106. Dallek, p. 194; Floyd Blair către Jay Pierrepont Moffat, 28 iunie 1933, Caseta 40, Documentele W.E. Dodd.

107. George Gordon Battle către Dodd, 1 iulie 1933, Caseta 40, Documentele W.E. Dodd. Vezi și telegrama, Battle către Dodd, 1 iulie 1933, Caseta 40.

108. Dodd, Jurnal, p. 9.

109. Ibid.

110. Chernow, pp. 374–375, 388.

111. Dodd, Jurnal, p. 9.

112. Ibid., p. 10.

113. Ibid., p. 10.

114. Crane către Dodd, 14 iunie 1933, Caseta 40, Documentele W.E. Dodd.

115. Dodd către Crane, 16 sept. 1933, Caseta 40, Documentele W.E. Dodd.

116. Dodd, Jurnal, p. 11.

117. Ibid., p. 11.

118. Ibid., p. 7.

119. Dodd, Embassy Eyes, p. 17.

Capitolul 5: Prima noapte

120. Dodd, Embassy Eyes, pp. 17–18.

121. Ibid., p. 10.

122. Ibid., p. 5.

123. Ibid., p. 5.

124. Breitman și Kraut, p. 88.

125. Anti-Defamation League, 2009, ADL.org.

126. Vanden Heuvel, p. 225.

127. Sandburg, Caseta 63, Documentele W.E. Dodd.

128. Ibid.

129. Dodd, Embassy Eyes, p. 16–17.

130. Wilder către Martha, n.d., Caseta 63, Documentele W.E. Dodd.

Într-o scrisoare datată 15 septembrie 1933, Wilder scria: „Văd plimbările cu avionul“ – aici, o evidentă aluzie la încercările lui Ernst Udet, as al aviației din Primul Război Mondial și aventurier al aerului, de-a o cuceri pe Martha prin plimbări cu avionul – „și ceaiurile dansante și vedetele de cinema și plimbările scurte în cel mai autumnal dintre toate marile parcuri. Dar nu pot vedea cum ești tu când ești singură – sau singură doar cu familia – sau singură cu mașina de scris. Scrisorile tale sunt atât de vii că îmi înnegurează ochii minții, care nu le mai văd pe toate acestea.“

El își deschide scrisorile către ea, alternativ, cu „Dragă Marthy“, „Frumoasa mea dragă“, „Dragă Marthy-la-Belle“.

„Suntem blestemați“, scria el în aprilie 1935, „amândoi, absurd, exasperant blestemați și am fost hărăziți să fim prieteni.“

131. Brysac, p. 142.

132. Wise, Servant, pp. 191–192.

133. Ibid.

134. Ibid.

135. Dodd, Jurnal, p. 241.

136. Dodd, Embassy Eyes, p. 12.

137. Bailey, 150.

138. Dodd, Embassy Eyes, p. 20.

139. Ibid.,20; Dodd, Jurnal, p. 12.

140. Dodd, Embassy Eyes, pp. 20–21.

141. Messersmith, „Some Observations on the appointment of Dr. William Dodd, as Ambassador to Berlin“, memorii nepublicate, p. 8, Documentele Messersmith.

142. Dodd, Embassy Eyes, p. 20.

143. Ibid., p. 21.

144. Ibid., p. 21.

145. Breitman și Kraut, p. 40.

146. Messersmith, „Some Observations on the appointment of Dr. William Dodd, as Ambassador to Berlin“, memorii nepublicate, p. 3, Documentele Messersmith.

147. Fromm, p. 121.

148. Ibid., p. 120.

149. Brysac, p. 141.

150. Ibid.

151. Memorii nepublicate, p. 3, Caseta 13, Documentele Martha Dodd.

152. Deși ar trebui să pun note de subsol pentru fiecare mărunțiș din acest paragraf destul de lung, sincer efortul ar fi mult prea istovitor și cu valoare limitată. Așa că dați-mi voie să ofer cititorilor câteva surse care mi-au oferit o imagine vie a Berlinului de odinioară:

Ladd, The Ghosts of Berlin;

Friedrich, Before the Deluge;

Richie, Faust's Metropolis;

Gill, A Dance Between Flames.

Pentru imaginea excentrică a vieții de noapte din Berlin, a se vedea Gordon, Voluptuous Panic.

De asemenea, îndemn pe oricine dorește și mai multe informații despre Berlin să viziteze YouTube.com și să caute „Symphony of a Great City". Veți fi încântați.

153. Kaes et al., pp. 560–562.

154. Dodd, Embassy Eyes, p. 22.

155. Ibid., p. 22.

156. Kreuder, p. 26.

„Istoria culturală" a lui Kreuder despre Hotel Esplanade include un număr de fotografii ale hotelului înainte și imediat după al Doilea Război Mondial, cât și în actuala prezentare ca artefact protejat de un perete de sticlă. Pentru mai multe pe acest subiect, vă rog să citiți textul despre sursele mele (pp. 367–375).

157. Dodd, Embassy Eyes, p. 22; pentru numerele exacte ale camerelor, a se vedea scrisoarea, Hotel Esplanade către George Gordon, 6 iulie 1933, Caseta 40, Documentele W.E. Dodd.

158. Dodd, Embassy Eyes, p. 22.

159. Messersmith, „Some Observations on the appointment of Dr. William Dodd, as Ambassador to Berlin“, memorii nepublicate, p. 2, Documentele Messersmith.

160. Dodd, Embassy Eyes, pp. 22–23.

161. Ibid., pp. 23–24.

162. Kaes et al., p. 425.

163. Dodd, Embassy Eyes, p. 23.

164. Ibid., p. 24.

PARTEA A II-A: CĂUTAREA UNEI LOCUINȚE ÎN CEL DE-AL TREILEA REICH

Capitolul 6: Seducția

165. Dodd, Embassy Eyes, p. 24.

166. Schultz, „Dragon“, p. 113.

167. Stackelberg și Winkle, p. 145.

În ceea ce privește lagărele „sălbatice“, KZ-urile, și altele de felul acesta, a se vedea Krausnick et al., pp. 400, 410, 419; Richie, p. 412; Fritzsche, p. 43; Fest, pp. 115–116; Kershaw, Hubris, pp. 462, 464; Deschner, p. 79. Începând cu 31 iulie 1933, aproximativ 26 789 de oameni au fost ținuți sub tutela protectoare a poliției, conform Krausnick et al., p. 410.

168. Dodd, Embassy Eyes, p. 24.

169. de Jonge, p. 140.

170. Dodd, Embassy Eyes, p. 24.

171. Ibid., p. 24.

172. Ibid., p. 25.

173. Jelavich, p. 31.

174. Grunberger, p. 371; de Jonge, p. 161; pentru mai multe despre Finck, a se vedea Jelavich, pp. 236–241, 248.

175. Isherwood, Berlin Stories, p. 207.

Nu se poate sublinia îndeajuns de mult că aparenta normalitate a Germaniei din această perioadă a fost deosebit de atrăgătoare pentru străini. Angela Schwartz, în articolul ei „British Visitors to National Socialist Germany“ – „Turiști britanici în Germania Național-Socialistă“ – scrie că „un număr considerabil de turiști britanici au conchis după un tur prin cel de-al Treilea Reich, poate chiar unul organizat de autorități, că în Germania totul este pe cât de poate de calm și de pașnic“. Schwarz, p. 497.

176. Orlow, p. 29; Bullock, p. 149; Kershaw, Hubris, p. 479; Hughes și Mann, p. 81; Gill, p. 238.

Engelmann, p. 36, oferă a traducere ușor diferită: „aliniere“. Orlow, în a sa History of the Nazi Party, notează că traducerea ad literam este „fazare“, un termen din fizică, „al cărui sens original presupune coordonarea diferitelor tipuri de curenți electrici“. Orlow, p. 29.

177. Kershaw, Hubris, p. 481; Gisevius, p. 96; Gellately, Gestapo, pp. 11, 137.

178. Gellately, Gestapo, p. 97.

179. Crankshaw, p. 15.

180. Citat în Gellately, Gestapo, p. 146.

181. Gellately, Gestapo, pp. 137–138.

182. Ibid., p. 139.

Acest Gestapo nu avea nimic amuzant, dar asta nu îi împiedica pe berlinezi să spună pe ascuns – foarte pe ascuns – bancuri despre agenție. Iată unul dintre ele: „La vama cu Belgia, apare într-o zi un număr uriaș de iepuri care declară că sunt refugiați politici. «Gestapo vrea să aresteze toate girafele pentru că ar fi inamici ai statului.» – «Dar voi nu sunteți girafe!» – «Știm, dar încercați să explicați asta ălora din Gestapo!» Evans, Power, p. 106

183. Dippel, p. xviii; Gill, p. 238.

Kershaw, în Popular Opinion and Political Dissent, prezintă statistici care arată că 70,9% dintre evreii din Germania trăiau în orașe cu peste 100 000 de locuitori. În Bavaria, procentajul era de 49,5%. „O implicație a acestui fapt este evidentă“, scrie el: „populația de pe mari suprafețe din Bavaria nu avea deloc contact cu evreii, sau un contact minim. Pentru foarte mulți, așadar, Problema evreiască avea o semnificație cel mult abstractă.“ Kershaw, Popular Opinion, pp. 226–227.

184. Dippel, p. 114.

185. Zuckmayer, p. 320.

186. Dippel, p. 153.

187. Messersmith către Hull, 8 august 1933, Documentele Messersmith.

188. Ibid., p. 4

189. Martha către Thornton Wilder, 25 septembrie 1933, Documentele Wilder.

190. George Bassett Roberts către Martha, 22 octombrie 1971, Caseta 8, Documentele Martha Dodd.

191. Ibid.

192. George Bassett Roberts către Martha, n.d., Caseta 8, Documentele Martha Dodd.

193. George Bassett Roberts către Martha, 22 octombrie 1971, Caseta 8, Documentele Martha Dodd.

194. Conradi, p. 22.

Capitolul 7: Conflict ascuns

195. Dodd către R. Walton Moore, 22 martie 1936, 124.621/338, State/Decimal.

196. Phillips către Dodd, 31 iulie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

197. Martha către Thornton Wilder, 25 septembrie 1933, Documentele Wilder.

198. Dodd, Jurnal, p. 16.

199. Ibid., p. 13.

200. Friedlander, p. 496.

201. Dodd către Hull, 17 iulie 1933, 124.626/95, State/Decimal.

202. Messersmith către Hull, 15 iulie 1933, 125.1956/221, State/Decimal.

203. Dodd, Memorandum, 1933, Caseta 40 (1933-C), Documentele W.E. Dodd.

204. New York Times, 1 iulie 1933.

205. Pentru un rezumat al conflictului între Hitler și Röhm, a se vedea Evans, Power, pp. 20–26; Kershaw, Hubris, pp. 505–507; și Wheeler-Bennett, Nemesis, pp. 307–311.

206. Röhm a fost demascat când scrisorile sale către un cercetător în medicină au fost făcute publice. Într-una din scrisori, el scria: „Nu fac un secret din înclinațiile mele“, recunoscând că partidul nazist trebuise „să se deprindă cu această particularitate a mea“. El mai scria: „În ziua de azi, toate femeile sunt abominabile pentru mine, mai ales acelea care nu-mi dau pace cu dragostea lor“. Hancock, pp. 625–629.

207. Dodd către Newton Baker, 12 august 1933, Caseta 40, Documentele W.E. Dodd.

208. Ibid.

209. Dodd, Embassy Eyes, p. 247.

210. Heineman, p. 66.

211. Ibid., p. 82.

212. Dodd, Jurnal, p. 13.

213. Dodd către Newton Baker, 12 august 1933, Caseta 40, Documentele W.E. Dodd.

214. Messersmith către Hull, 9 august 1933, Documentele Messersmith.

215. Ibid., p. 4.

216. Messersmith către Hull, 26 iulie 1933, Documentele Messersmith.

217. Messersmith, „Attack on Kaltenborn“, memorii nepublicate, p. 2, Documentele Messersmith.

218. Ibid.

219. Messersmith către Hull, 26 septembrie 1933, p. 1, Documentele Messersmith.

220. Ibid., p. 3.

221. Ibid., p. 3.

222. Ibid., pp. 7–8.

223. Ibid., p. 15.

Capitolul 8: Întâlnirea cu Putzi

224. Dodd, Embassy Eyes, p. 100.

225. Isherwood, Berlin Stories, p. 204.

226. Shirer, Berlin Diary, p. 34.

227. Am fost uluit în timpul cercetărilor mele de măsura în care protagoniștii mei cheie au păstrat cărțile de vizită primite în timpul ședерii la Berlin. Cărțile Marthei – zeci – pot fi găsite în Caseta 1, dosarul 2, din documentele sale păstrate la Biblioteca Congresului. Armand Berard, viitorul ei iubit atât de mult exploatat, a scris pe una dintre cărțile sale de vizită: „Te-am sunat în van/și am venit în van“. O bună prietenă de-a Marthei, Elmina Rangabe a scris criptat:

Fii cumpănit,

sufletul meu, fii cumpănit;

armele ce le porți fragile

sunt,

din volumul de poezii A Shropshire Lad, de A.E. Housman. Și a tăiat cu o linie numele de familie Rangabe pentru a indica intimitate.

228. Ibid.

229. Dodd, Embassy Eyes, p. 25.

230. Ibid., p. 25.

231. Dalley, p. 156.

232. Messersmith, „Dr. Hanfstaengl“, memorii nepublicate, p. 1, Documentele Messersmith.

233. Messersmith către Jay Pierrepont Moffat, 13 iunie 1934, Documentele Messersmith.

234. Reynolds, p. 107.

235. Ibid., p. 207.

236. Conradi, p. 20.

237. Conradi, p. 21.

238. Ibid., p. 46.

Egon Hanfstaengl a declarat pentru publicația Sunday Telegraph din Londra (27 februarie 2005) că Hitler a fost un tovarăș de joacă excelent. „L-am iubit. A fost tovarășul de joacă pe care orice copil și l-ar fi dorit, cu o imaginație debordantă. Jocul meu preferat cu el era de-a trenurile. Se așeza în patru labe și se prefăcea că e un tunel sau un viaduct. Eu eram locomotiva

cu aburi a cărei șină trecea pe sub el. El scotea toate sunetele unei locomotive cu aburi.“

239. Dodd, Embassy Eyes, p. 26.

240. Fromm, p. 90.

241. Dodd, Embassy Eyes, pp. 25–26.

242. Ibid., p. 26

243. Hanfstaengl, p. 214.

244. Conradi, p. 121.

245. Hanfstaengl, p. 214.

Capitolul 9: Moartea este moarte

246. Mowrer, Triumph, p. 218.

247. Ibid., p. 219.

248. Dodd, Embassy Eyes, p. 39.

249. Mowrer, Triumph, p. 224.

250. Dodd, Jurnal, p. 24.

251. Messersmith, „Some observations on my relations with the press“, memorii nepublicate, p. 20, Documentele Messersmith.

252. Mowrer, Triumph, pp. 225–226.

253. Messersmith, „Some observations on my relations with the press“, memorii nepublicate, p. 21, Documentele Messersmith.

254. Mowrer, Journalist’s Wife, p. 308.

255. Dodd, Embassy Eyes, p. 39.

256. Dodd, Jurnal, p. 17.

257. Vezi „Fritz Haber“, JewishVirtualLibrary.org.

258. Stern, p. 121. Vezi și „Fritz Haber“, NobelPrize.org.

259. Ibid., p. 53.

260. Memorandum, 14 septembrie 1933, Caseta 59, Documentele W.E. Dodd.

261. Dodd, Jurnal, p. 17.

262. Ibid., p. 17.

263. Dodd către Isador Lubin, 5 august 1933, Caseta 41, Documentele W.E. Dodd.

264. D.W. MacCormack către Isador Lubin, 23 august 1934, Caseta 41, Documentele W.E. Dodd.

265. Goran, pp. 169, 171.

266. Stern, p. 135.

267. Stephen S. Wise către Dodd, 28 iulie 1933, Caseta 43, Documentele W.E. Dodd.

268. Wise, Personal Letters, p. 223.

269. Dodd către Stephen S. Wise, 1 august 1933, Caseta 43, Documentele W.E. Dodd.

270. Wise, Personal Letters, p. 224.

271. Wise, Challenging Years, p. 254.

272. Messersmith către Hull, 24 august 1933, Documentele Messersmith.

273. Dodd către Roosevelt, 12 august 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

Capitolul 10: Tiergartenstrasse 27a

274. Dodd către William Phillips, 13 noiembrie 1933, Caseta 42.

275. Dodd către Sam D. McReynolds, 2 ianuarie 1934, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

276. Dodd, Embassy Eyes, p. 32.

277. Dodd către Roosevelt, 12 august 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

278. În cursul cercetărilor mele, am avut plăcerea de a sta de vorbă cu Gianna Sommi Panofsky, nora proprietarului lui Dodd, care mi-a oferit planurile detaliate ale casei și fotocopii ale câtorva fotografii ale exteriorului casei. Din păcate, ea a decedat înainte de finalizarea acestei cărți.

279. Dodd, Embassy Eyes, pp. 33–34.

280. Ibid., p. 34.

281. Dodd către doamna Alfred Panofsky, scrisoare nedatată, pusă la dispoziție de Gianna Sommi Panofsky.

282. Fromm, p. 215.

283. Ferdinand, p. 253.

284. Ibid., p. 253.

285. Ibid., p. 253.

286. Martha către Thornton Wilder, 25 septembrie 1933, Documentele Wilder.

287. Dodd, Embassy Eyes, p. 147.

288. Carl Sandburg către Martha, n.d., Caseta 63, Documentele W.E. Dodd.

289. Dodd, Jurnal, pp. 22–23; Dodd, Embassy Eyes, p. 27; Reynolds, p. 118.

PARTEA A III-A: LUCIFER ÎN GRĂDINĂ

Capitolul 11: Ființe ciudate

290. Messersmith către Hull, 19 august 1933, Documentele Messersmith.

291. Messersmith către Hull, 25 august 1933, Documentele Messersmith.

292. Dodd, Jurnal, pp. 26–27.

293. Dodd, Embassy Eyes, p. 28.

Detalii ale episodului descris aici și în paginile următoare pot fi găsite în principal în memoriile Marthei, paginile 27–32, și în memoriile lui Quentin Reynolds, paginile 118–121.

Consemnările Marthei diferă puțin de cele ale lui Reynolds. Ea a afirmat că Reynolds a fost de acord să scrie povestea la revenirea în Berlin în loc să o trimită telegrafic direct din Nürnberg și că urma să nu îi menționeze pe ea și pe Bill Jr. în relatare. Reynolds, în memoriile ulterioare, a relatat că a omis referirile la familia Dodd, dar că a scris povestea fiind încă la Nürnberg și că a trimis-o cu poșta, și nu telegrafic. Dodd, Embassy Eyes, p. 29; Reynolds, p. 120.

294. Kershaw, Hubris, p. 179.

295. Una din problemele adulației naziștilor față de perfecțiunea ariană era că nici unul dintre cei mai înalți lideri ai regimului nu respecta tiparul înalt, blond, ochi-albaștri. Hitler, când nu declama, avea o înfățișare mai degrabă prozaică, un directoraș mărunt de vârstă mijlocie cu o mustăcioară bizară care amintea de actorul de comedie Charlie Chaplin. Göring era supraponderal și avea foarte des capricii stranii și apucături narcisiste, cum ar fi vopsirea unghiilor și schimbarea uniformei de câteva ori pe zi. Himmler arăta ca un țăran la câmp, el fiind de altfel angajat la o fermă de găini înainte de a fi binecuvântat de Hitler.

Însă, înfățișarea lui Goebbels reprezenta cea mai mare provocare. Era mărunțel, șchiopăta de un picior și semăna izbitor cu caricaturile grotesc desfigurate care apăreau frecvent în literatura ostilă nazistă. În Berlin circula pe ascuns o poezie burlescă: „Doamne Dumnezeul meu, aș vrea orb să fiu pe dată/Să-l văd pe Goebbels arian o dată“. Gallo, p. 29.

296. Martha către Thornton Wilder, 14 decembrie 1933, Documentele Wilder.

Mulți oameni aveau păreri similare, cel puțin la început. Am fost surprins mai ales de observațiile lui Marsden Hartley, pictor american ce locuia la Berlin, care, pe 28 decembrie 1933, scria: „Ți se taie de-a dreptul respirația când îi vezi pe tinerii de aici mărșăluind și mărșăluind, desigur, ca de obicei. Ai impresia că Germania mărșăluiește mereu – dar, vai, câtă vigoare, sănătate și forță fizică au acești tineri.“ Hartley, p. 11.

297. Dodd, Jurnal, p. 26.

298. Ibid., p. 25.

Capitolul 12: Brutus

299. Dodd, Jurnal, pp. 30–31.

300. Acest citat și alte detalii ale episodului Kaltenborn provin din Messersmith, „Attack on Kaltenborn“, memorii nepublicate, Documentele Messersmith; corespondența lui Kaltenborn din arhiva sa de la Wisconsin Historical Society și memoriile lui Kaltenborn, Fifty Fabulous Years.

301. Documentele Kaltenborn.

302. Dodd, Jurnal, p. 36.

303. Dodd, Embassy Eyes, p. 36.

304. Ibid., p. 36–37.

305. Ibid., p. 37.

306. Mowrer, Triumph, p. 226.

307. Messersmith, „Some observations on my relations with the press“, memorii nepublicate, p. 22, Documentele Messersmith.

308. Dodd către Walter Lichtenstein, 26 octombrie 1933, Caseta 41, Documentele W.E. Dodd.

309. Ibid.

310. Reynolds, Journalist’s Wife, p. 309.

311. Dodd către Hull, 19 octombrie 1933, Caseta 41, Documentele W.E. Dodd.

312. Dodd, Jurnal, p. 33.

313. Dodd, Embassy Eyes, p. 236.

314. Dodd către Hull, 17 februarie 1934 (netrimisă), Caseta 44, Documentele W.E. Dodd.

315. Ibid.

316. Dodd, Embassy Eyes, p. 233.

317. Ibid., p. 233.

318. O copie a acestei fotografii se găsește în cartea lui Dodd, Embassy Eyes, după pagina 118.

319. Schultz, „Sigrid Schultz Transcript-Part I“, p. 10, Caseta 2, Documentele Schultz.

320. Schultz, Catalogue of Memoirs, fragment transcris, Caseta 2, Documentele Schultz.

321. Memoriile lui John Campbell White, Oral History Collection, Columbia University, pp. 87–88.

322. Dodd, Embassy Eyes, p. 221.

323. Dodd către Hull, 19 octombrie 1933, Cutia 41, Documentele W.E. Dodd.

324. Ibid.

325. Raport asupra corespondenței ambasadei de la Berlin (Revizuire), p. 10, 124.62/162, State/Decimal.

326. Dodd către Hull, 19 octombrie 1933, Cutia 41, Documentele W.E. Dodd.

327. Dodd către Carl Sandburg, 21 noiembrie 1934, Caseta 45, Documentele W.E. Dodd.

328. Dr. Wilbur E. către Dodd, 30 august 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

329. Metcalfe, p. 141.

330. Burden, p. 68.

Capitolul 13: Secretul meu întunecat

331. Dodd, Embassy Eyes, p. 41.

332. Conradi, p. 122.

333. Vanden Heuvel, p. 248.

334. Armand Berard către Martha, n.d., Caseta 4, Documentele Martha Dodd.

335. Max Delbrück către Martha, 15 noiembrie 1978, Caseta 4, Documentele Martha Dodd.

336. Messersmith către Jay Pierrepont Moffat, 13 iunie 1934, Documentele Messersmith.

337. Messersmith, „Goering“, memorii nepublicate, p. 5, Documentele Messersmith.

338. Brysac, p. 157.

339. Dodd, Embassy Eyes, p. 52.

340. Ibid., p. 52.

341. Ibid., p. 53.

342. Gisevius, p. 39.

343. Ludecke, pp. 654–655.

344. Dodd, Embassy Eyes, p. 52.

345. Gellately, Gestapo, pp. 44–45.

346. Ibid., p. 59.

347. Citat în Gellately, Gestapo, p. 129.

Chiar și în cadrul Gestapoului exista teamă, conform lui Hans Gisevius, autor al monografiei Gestapo, To the Bitter End: „Căci trăiam într-un bârlog al criminalilor în care nici măcar nu îndrăzneam să traversăm cei trei sau șase metri de coridor ca să ne spălăm pe mâini fără să telefonăm mai întâi unui coleg ca să-l informăm de intenția noastră de a porni într-o expediție atât de periculoasă“. Șeful lui l-a sfătuit să stea cât mai aproape de zid și departe de balustradă când urca scările, pornind de la teoria că așa era mai dificil pentru un asasin de sus să te ia cu ușurință în cătarea puștii. „Viața fiecăruia era clipă de clipă în pericol.“ Gisevius, pp. 50–51.

348. Gallo, pp. 25–26.

349. Rürup, p. 92.

350. Metcalfe, p. 133.

351. Martha către Thornton Wilder, 10 noiembrie 1934, Documentele Wilder.

352. Citat în Wilbur Carr, Memorandum, 5 iunie 1933, Caseta 12, Documentele Carr.

353. Dodd, Embassy Eyes, p. 56.

354. Ibid., p. 53.

Capitolul 14: Moartea lui Boris

355. Agnes Knickerbocker, în notițe diverse, Caseta 13, Dosarul 22, Documentele Martha Dodd.

356. Martha a lăsat o descriere dactilografiată amănunțită a relației sale cu Boris care include fragmente de dialog și un miliard de detalii de fin observator, cum ar fi cine a râs la ce remarcă, cine s-a încruntat, și așa mai departe. „Bright Journey into Darkness“, Caseta 14, Documentele Martha Dodd.

357. Kater, p. 15.

358. Citat în „Bright Journey into Darkness“, Caseta 14, Documentele Martha Dodd.

359. Agnes Knickerbocker, în notițe diverse, Caseta 13, Dosarul 22, Documentele Martha Dodd.

Capitolul 15: „Problema evreiască“

360. Relatarea mea despre întâlnirea lui Dodd cu Neurath derivă din Jurnalul lui Dodd, pp. 35-37, și din Memorandumul său de șapte pagini, 14 septembrie 1933, Caseta 59, Documentele W.E. Dodd.

361. Leon Dominian către Hull și către Ambasada de la Berlin, 15 septembrie 1933, 862.113/49 GC, State/Decimal.

362. Messersmith către Hull, 29 iulie 1933, Documentele Messersmith.

Capitolul 16: O solicitare secretă

363. Dodd către Samuel F. Bemis, 7 august 1933, Caseta 40, Documentele W.E. Dodd.

364. Alfred Panofsky către Dodd, 18 septembrie 1933, Caseta 40, Documentele W.E. Dodd.

365. Pentru primele și ultimele ciorne, a se vedea Dodd către Alfred Panofsky, 20 septembrie 1933, Caseta 41, Documentele W.E. Dodd.

366. Memorandum, n.d. (c. 1935), Caseta 47, Documentele W.E. Dodd.

367. Klemperer, Language, pp. 32, 43, 48, 60.

368. Dodd, Jurnal, p. 44; Messersmith către William Phillips, 19 octombrie 1933, Documentele Messersmith.

369. Miller, p. 53.

370. Messersmith către William Phillips, 29 septembrie 1933, Documentele Messersmith.

371. Ibid.

372. Dodd către Edward M. House, 31 octombrie 1933, Caseta 41, Documentele W.E. Dodd.

373. Dodd către Jane Addams, 16 octombrie 1933, Caseta 40, Documentele W.E. Dodd.

374. Dodd către Hull, 4 octombrie 1933, Caseta 41, Documentele W.E. Dodd; Hull către Dodd, 16 octombrie 1933, Caseta 41, Documentele W.E. Dodd.

Capitolul 17: Fuga lui Lucifer

375. Diels, pp. 328–331; de asemenea, Crankshaw, pp. 51–61.

376. Citat în Crankshaw, p. 56.

377. Brysac, p. 200.

378. Memoriile nepublicate, p. 9 (marcată ca p. 8), Caseta 13, Documentele Martha Dodd.

379. Dallin, p. 236.

380. Brysac, p. x.

381. Ibid., p. 111.

382. Martha către Thornton Wilder, 25 septembrie 1933, Documentele Wilder.

383. Mildred Fish Harnack către Martha, 4 mai (probabil 1934), Caseta 5, Documentele Martha Dodd.

384. Memoriile nepublicate, p. 4 (marcată ca p. 3), Caseta 13, Documentele Martha Dodd.

385. Martha către Thornton Wilder, 14 decembrie 1933, Documentele Wilder.

386. Citat în Brysac, p. 419.

387. Ibid., p. 146.

388. Ibid., p. 154.

Capitolul 18: Avertisment de la un prieten

389. Dodd, Embassy Eyes, p. 86.

390. În memoriile ei, Martha face referire la petreceri în paginile pp. 43–45 și pp. 65–66. Acestea par a fi aceleași. Răposatul Philip Metcalfe, în cartea sa 1933, leagă, de asemenea, aceste trimiteri și afirmă cu certitudine că se referă la petrecerea ei de aniversare. El a avut avantajul de a fi corespondat cu Martha Dodd cu mult înainte de moartea ei din 1990. Metcalfe, pp. 195–196.

391. Dodd, Embassy Eyes, p. 44.

392. Ibid., p. 67. „Imnul lui Horst Wessel“ a fost într-adevăr un punct nevralgic pentru naziștii înrăiți. Un conducător de ochestră care a îndrăznit să redea o variantă jazz a imnului a fost obligat să fugă din Germania. Kater, p. 23.

393. Dodd către Leo Wormser, 26 septembrie 1933, Caseta 43, Documentele W.E. Dodd.

394. Dodd către Jane Addams, 16 octombrie 1933, Caseta 40, Documentele W.E. Dodd.

395. Dodd către William Phillips, 14 octombrie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

396. Pentru textul discursului lui Dodd, a se vedea anexa la scrisoarea lui Dodd către Roosevelt, 13 octombrie 1933, Corespondența lui Roosevelt.

397. Ibid.

398. Dodd către Hull, 19 octombrie 1933, Caseta 41, Documentele W.E. Dodd.

399. Ibid.

400. Fromm, p. 132.

401. Metcalfe, pp. 164–165.

402. Dodd către Roosevelt, 14 octombrie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd. (Notă: O versiune scrisă de mână a acestei scrisori din corespondența lui Roosevelt poartă data de 13 octombrie 1933. Pare clar că

varianta dactilografiată, datată 14 octombrie 1933, este exemplarul final și corect datat.)

403. Dodd către Hull, 13 octombrie 1933, 362.1113/13, State/Decimal.

404. Dodd, Jurnal, p. 47.

405. Dodd către Roosevelt, 14 octombrie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

406. Dodd către Phillips, 14 octombrie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

407. Moffat, Jurnal, 12 octombrie 1933.

408. William Phillips către Dodd, 27 noiembrie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

409. Edward M. House către Dodd, 21 octombrie 1933, Caseta 41, Documentele W.E. Dodd.

410. Dodd, Jurnal, p. 48.

411. Shirer, Rise, p. 211.

Capitolul 19: Pețitorul

412. Pentru detalii despre viața amoroasă a lui Hitler, a se vedea Hubris, pp. 284–285, 351–355.

413. Ibid., p. 354.

414. Ibid., p. 187.

415. Conradi, p. 121.

PARTEA A IV-A: SUFERINȚELE UNUI SCHELET

Capitolul 20: Sărutul Führerului

416. Dodd, Jurnal, p. 49.

417. Kershaw, Hubris, p. 485.

418. Ibid., p. 485.

419. Hanfstaengl, p. 22.

420. Dodd, Jurnal, p. 49.

421. Dodd către Roosevelt, 28 octombrie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

422. Dodd către Hull, 17 octombrie 1933, 362.1113/19 GC, State/Decimal.

423. Messersmith către William Phillips, 19 octombrie 1933 (pp. 12–13), Documentele Messersmith.

424. Dodd, Embassy Eyes, pp. 63–65.

425. Ibid., p. 65.

426. Ibid., p. 65.

427. Diels către Himmler, 10 octombrie 1933, vol. 11, p. 142, Arhivele Holocaustului.

Capitolul 21: Problema cu George

428. Henry P. Leverich, „The Prussian Ministry of Justice Presents a Draft for a New German Penal Code“, 21 decembrie 1933, GRC 862.0441/5, State/Decimal.

429. Dodd, Memorandum, 26 octombrie 1933, 862.0441/3, State/Decimal.

430. Anexă la Dodd către Hull, 13 noiembrie 1933, GRC 362.1113 Kaltenborn, H.V./5, State Decimal.

431. Dodd către Hull, 19 octombrie 1933, Caseta 41, Documentele W.E. Dodd.

432. D.A. Salmon către William Phillips, 1 noiembrie 1933, anexă la Phillips către Dodd, 4 noiembrie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

433. William Phillips către Dodd, 4 noiembrie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

434. Dodd către William Phillips, 17 noiembrie, 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

435. Dodd către Hull, 6 septembrie 1933, Caseta 41, Documentele W.E. Dodd.

436. Ibid.

437. Stiller, p. 40.

438. Messersmith către William Phillips, 28 octombrie 1933 (pp. 6, 9–10), Documentele Messersmith.

439. Breitman și Kraut, p. 225.

440. Dodd către William Phillips, 15 noiembrie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

441. Ibid.

442. Dodd către William Phillips, 17 noiembrie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

443. Dodd către William Phillips, 15 noiembrie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

444. William Phillips către Dodd, 27 noiembrie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

445. Dodd, Jurnal, p. 53.

Capitolul 22: Martorul purta cizme de militar

446. Dodd, Embassy Eyes, pp. 59–60.

447. Tobias, p. 211.

Hans Gisevius, pagina 29, comentează se asemenea și asupra ritmului lent: „Valul de martori și experți trecea agale, ca un lichid dens, vâscos… Procesul s-a dovedit nebănuit de plicticos…“

448. Dodd, Embassy Eyes, p. 58.

449. Bullitt, p. 233.

450. Tobias, p. 223.

451. Gisevius, 32.

452. Dodd, Embassy Eyes, p. 62.

453. Holborn, p. 143.

454. Tobias, p. 226.

455. Dodd, Embassy Eyes, p. 60.

456. Tobias, p. 228.

Capitolul 23: Boris moare din nou

457. Martha Dodd, „Bright Journey into Darkness“, Caseta 14, Documentele Martha Dodd. Martha povestește despre Boris și troița de pe marginea drumului în paginile 15–16.

Capitolul 24: Obținerea votului

458. Shirer, Rise, p. 211.

459. Ibid., pp. 211–212.

460. Messersmith către Hull, „Some Observations on the election of Nov. 12, 1933“, p. 3, anexă la Messersmith către Dodd, 18 noiembrie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

În Hubris, Ian Kershaw citează o parte a întrebării de pe buletinul de vot: „Tu, bărbatule german, și tu, femeie germană, sunteți de acord cu această politică a guvernului Reichului vostru și sunteți gata să declarați că ea este expresia propriei perspective și a propriei voințe și să îi acordați solemn încrederea voastră?“ Kershaw, Hubris, p. 495.

461. Messersmith către Hull, „Some Observations on the election of Nov. 12, 1933“, p. 5, anexă la Messersmith către Dodd, 18 noiembrie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

462. Klemperer, Witness, p. 41.

463. Messersmith către Hull, „Some Observations on the election of Nov. 12, 1933“, p. 7, anexă la Messersmith către Dodd, 18 noiembrie 1933,

Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

464. Messersmith către Hull, „Some Observations on the election of Nov. 12, 1933“, p. 2, anexă la Messersmith către Dodd, 18 noiembrie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

465. Ibid., p. 2.

466. Dodd către Roosevelt, 28 octombrie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

467. Shirer, Rise, p. 212.

468. Roosevelt către Dodd, 13 noiembrie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

469. Dodd, Jurnal, p. 58.

Capitolul 25: Boris cel secret

470. Martha Dodd, „Bright Journey into Darkness“, p. 23, Caseta 14, Documentele Martha Dodd.

471. Ibid., p. 29.

472. Ibid., p. 29.

473. Ibid., p. 21.

474. Boris către Martha, primăvara lui 1934, Caseta 10, Documentele Martha Dodd.

475. Detaliile despre această întâlnire dintre Martha și Boris provin din memoriile ei nepublicate, „Bright Journey into Darkness“, pp. 21–26, Caseta 14, Documentele Martha Dodd.

Capitolul 26: Micul Bal al Presei

476. Schultz, „Winter of 1933–1934“, p. 4, Consemnări personale, Caseta 29, Documentele Schultz.

477. Schultz, „1934“, p. 2, Consemnări personale, Caseta 34, Documentele Schultz.

478. Fromm, p. 137.

479. Ibid., p. 321.

480. Gellately, Gestapo, p. 1.

481. Wheeler-Bennett, Nemesis, p. 293.

482. Schultz, „1934“, p. 3, Consemnări personale, Caseta 34, Documentele Schultz.

La evenimentele diplomatice, Papen se apropia adesea cu pași șovăielnici de soția lui George Messersmith, încercând să smulgă mici frânturi de informații despre chestiuni politice, cum ar fi atitudinea americanilor față de Germania. Ea a învățat să evite aceste abordări, vorbind despre cum își petrecea timpul liber colecționând porțelanuri. Papen „nu a progresat niciodată“, scria Messersmith, „deoarece ea revenea de fiecare dată la porțelanuri“. Messersmith, „Conversations with Von Papen in Vienna“, memorii nepublicate, p. 7, Documentele Messersmith.

483. Fromm, p. 136.

484. Ibid., pp. 136–137.

485. Messersmith, „When I arrived in Berlin…“ memorii nepublicate, p. 7, Documentele Messersmith.

486. Messersmith către William Phillips, 29 septembrie 1933, (p. 6; vezi și, pp. 4–5), Documentele Messersmith.

487. Schultz, „Winter of 1933–1934“, p. 7, Consemnări personale, Caseta 29, Documentele Schultz; Schultz, „1934“, p. 4, Consemnări personale, Caseta 34, Documentele Schultz.

488. Fromm, pp. 137, 304.

489. Goeschel, p. 100.

490. Fromm, p. 138.

491. Louis Lochner către Betty Lochner, 26 decembrie 1933, Scrisorile lui Round Robin, Caseta 6, Documentele Lochner.

492. Dodd, Jurnal, p. 59.

493. Schultz, „Winter of 1933–1934“, p. 7, Consemnări personale, Caseta 29, Documentele Schultz.

494. Fromm, pp. 138–139.

Capitolul 27: O Tannenbaum

495. Isherwood, Berlin Stories, p. 186.

496. Gilbert L. MacMaster către Clarence E. Pickett, 12 februarie 1934, vol. 2, p. 49, Archives of the Holocaust.

497. Detalii despre incidentul Wollstein pot fi găsite în Raymond H. Geist către Hull, 15 decembrie 1933, GRC 362.1121 Wollstein, Erwin/1, State/Decimal.

498. Martha descrie acest episod cu împodobirea bradului în memoriile ei nepublicate, „Bright Journey into Darkness“, pp. 14–17, Caseta 14, Documentele Martha Dodd.

499. Martha către Thornton Wilder, 14 decembrie 1933, Documentele Wilder.

500. Wilbur Carr a făcut consemnări atente ale acestei conversații cu Raymond Geist și le-a raportat într-un memorandum „Strict confidențial“

datat 5 iunie 1935, Caseta 12, Documentele Carr.

501. John Campbell White către Jay Pierrepont Moffat, 17 noiembrie 1933, Documentele White.

502. Jay Pierrepont Moffat către John Campbell White, 31 martie 1934, Documentele White.

503. Dodd către William Phillips, 4 decembrie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

504. William Phillips către Dodd, 22 decembrie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd.

505. Phillips, Jurnal, 20 decembrie 1933.

506. Moffat, Jurnal, 14 decembrie 1933.

507. Moffat, Jurnal, 13 februarie 1933.

508. George Gordon către Dodd, 22 ianuarie 1934, Caseta 44, Documentele W.E. Dodd.

509. Detaliile despre complotul lui Lochner de salvare a lui Dimitrov provin din Metcalfe, pp. 232–234; Dodd, Jurnal, pp. 65–66; Conradi, pp. 136–138.

510. Tobias, p. 268.

511. Lochner, 26 decembrie 1933, Scrisorile lui Round Robin, Caseta 6, Documentele Lochner.

512. Wheaton, p. 430.

Deși considera lagărele dezgustătoare, Diels nu a fost complet altruist. El și-a dat seama că o amnistie ar fi avut o valoare politică mare, care ar fi curățat imaginea lui Hitler atât în interiorul, cât și în exteriorul Germaniei. Dar, e clar că mai știa și că o amnistie ar fi fost un afront la adresa lui Himmler, al cărui SS conducea lagărele, și că, din acest punct de vedere, ideea i-ar fi plăcut lui Göring. Hitler și Göring au aprobat ideea, dar au insistat ca Dachau să fie exceptat, iar numărul deținuților să fie limitat. Ei i-au acordat lui Diels mână liberă să decidă cine va fi eliberat. Göring a anunțat decretul, spunând că urmau a fi eliberați un total de 5 000 de deținuți. În realitate, amnistia nu a fost atât de importantă precum a sugerat anunțul lui Göring. Unele lagăre din afara Prusiei au fost, de asemenea, excluse, iar numărul total de deținuți eliberați a fost mai mic decât promisese Göring. Mai mult decât atât, au existat planuri de extindere a capacității lagărelor, doar cele din Prusia cu peste 8 000 de deținuți în plus. Crankshaw, pp. 45–47; Wheaton, pp. 429–430.

513. Dodd, Jurnal, p. 67.

514. Ibid., p. 66.

PARTEA A V-A: FRĂMÂNTARE

Capitolul 28: Ianuarie 1934

515. Tobias, p. 284.

516. Phipps, p. 40.

517. Martha către Thornton Wilder, 14 decembrie 1933, Documentele Wilder.

518. Fritzsche, p. 57; Miller, pp. 66–67, 136.

519. Krausnick et al., p. 419.

Un semn în plus al normalității era felul în care guvernul a gestionat un atac împotriva unui american care a avut loc în 15 ianuarie 1934. În acea zi ploioasă de luni, un cetățean american pe nume Max Schussler, care lucra la Berlin ca proprietar de pensiune, a ajuns pe Bellevuestrasse, unde se afla sediul consulatului, „sângerând grav“, conform unei relatări a lui Raymond Geist, care a deținut funcția de consul general interimar pe perioada șederii lui Messersmith în America. Schussler era evreu. A doua zi dimineață, după

consultări cu Dodd, Geist s-a dus la sediul Gestapo și i-a înmânat o plângere direct lui Rudolf Diels. În 48 de ore, făptașul a fost arestat, judecat și condamnat la șapte luni de închisoare. În plus, vestea arestării și a pedepsirii a fost larg difuzată la radio și în presă. Geist a raportat la Washington: „Am o satisfacție să văd cât de prompt au acționat autoritățile germane… Cred că aceste atacuri vor înceta acum definitiv.“ S-a înșelat, așa cum se va vedea cu timpul, dar, în acel moment, cel puțin părea că guvernul făcea din nou eforturi pentru a intra în grațiile Americii.

A existat un element inadecvat în conversația finală a lui Geist cu Diels. Comandantul Gestapo s-a plâns că Schussler și anumiți alți americani abuzați nu reprezentau neapărat „un segment în totalitate dezirabil“, după cum își amintea Geist că ar fi spus Diels. Aluzia era clară, iar Geist s-a înfuriat. „I-am spus“, a scris el, „că noi nu vom lua niciodată în considerare alt detaliu decât că acel bărbat era un cetățean american, chestiunea rasei sau a originii fiind în totalitate pe lângă subiect, și că orice cetățean american are dreptul la protecție deplină din partea Guvernului SUA.“ Geist către Hull, 16 ianuarie 1934, FP 362.1113 Schussler, Max/1, State/Decimal; Geist către Hull, 18 ianuarie 1934, 362.1113 Schussler, Max/8 GC, State/Decimal.

520. Gilbert L. MacMaster către Clarence E. Pickett, 12 februarie 1934, vol. 2, pp. 58–59, Arhivele Holocaustului.

Deschner, în biografia lui Reinhard Heydrich pe care o semnează, scrie că în aceste zile de la început, „evreii nu erau încarcerați la Dachau pentru că erau evrei, ci pentru că erau oponenți activi politic ai național-socialismului, comuniști, jurnaliști ostili național-socialismului ori «reacționari». Deschner, p. 79.

521. Noakes și Pridham, pp. 284–286.

522. Krausnick et al., p. 433.

523. Memorandum, David Schweitzer către Bernhard Kahn, 5 martie 1934, vol. 10, pp. 20–30, Arhivele Holocaustului.

524. Dippel, p. 114; Breitman and Kraut, p. 25.

525. Mărturia lui Raymond Geist, Nazi Conspiracy and Aggression, vol. 4, Document Nr. 1759-PS, Avalon Project, Yale University Law School.

Efortul presupus secret al Germaniei de reînarmare prin încălcarea Tratatului de la Versailles nu a fost deloc un secret pentru berlinezi, după cum s-a văzut din bancul foarte popular care începuse să circule în acea vreme. Bancul era așa:

Un bărbat se plânge prietenului său că nu are bani să cumpere un cărucior pentru bebelușul lui nou-născut. Din fericire, prietenul lucrează într-o fabrică de cărucioare și se oferă să sustragă părți componente din care proaspătul tată să poată construi singur un cărucior. Când cei doi bărbați se revăd, proaspătul tată duce tot în brațe copilul.

Prietenul lui, muncitorul de la fabrică, e perplex și îl întreabă pe proaspătul tată de ce nu folosește căruciorul abia construit. „Păi, vezi tu“, răspunde tatăl, „știu că sunt cam greu de cap și nu mă prea pricep la tehnică, dar am asamblat toate chestiile alea de trei ori și de fiecare dată tot o mitralieră mi-a ieșit!“ Wheeler- Bennett, Nemesis, p. 336.

526. John Campbell White către Jay Pierrepont Moffat, 27 noiembrie 1933, Documentele Carr.

527. Gallo, pp. 7–8; Gisevius, p. 171. Gallo și Gisevius prezintă două traduceri ușor diferite ale cuvintelor folosite de Hitler. Eu am ales varianta lui Gallo, fără vreun motiv anume.

528. Diels, pp. 385–389; Diels, Declarație scrisă, în Stackelberg și Winkle, pp. 133–134; Wheaton, p. 439; Metcalfe, pp. 235–236.

529. Kershaw, Myth, p. 63.

530. Diagrama locurilor la masă, 23 februarie 1934, „Invitații“, Caseta 1, Documentele Martha Dodd.

Capitolul 29: Comentarii răutăcioase

531. Moffat, Jurnal, 26 decembrie 1933.

532. Dodd către William Phillips, 14 decembrie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd. Dodd a scris această scrisoare de mână și a adăugat o notă deasupra: „Doar pentru tine“.

533. Dodd către William Phillips, 14 decembrie 1933, Caseta 42, Documentele W.E. Dodd. Această scrisoare, cu aceeași dată ca a scrisorii din citatul precedent, este totuși diferită vizibil în conținut și formă. Este dactilografiată și marcată „Personal și confidențial“.

534. Moffat, Jurnal, 26 decembrie 1933.

535. William Phillips către Dodd, 3 ianuarie 1934, Caseta 45, Documentele W.E. Dodd.

536. Ibid.

537. Dodd către Roosevelt, 3 ianuarie 1934, Caseta 45, Documentele W.E. Dodd.

Capitolul 30: Premoniția

538. Încă o dată, m-am bazat foarte mult pe memoriile nepublicate ale Marthei despre Boris, „Bright Journey into Darkness“. Și, încă o dată, aceste amintiri oferă detalii neprețuite. Când spun că Boris a zâmbit după ce a deschis ușa camerei sale din ambasadă, am făcut-o pentru că Martha spune că el a zâmbit în acel moment. Dacă amintirile ei sunt cu adevărat exacte, cine poate ști? Dar ea a fost acolo, iar eu sunt mai mult de cât fericit să mă bazez pe mărturia ei. Caseta 14, Documentele Martha Dodd.

539. MacDonogh, p. 31.

Capitolul 31: Frământări nocturne

540. Memorandum, David Schweitzer către Bernhard Kahn, 5 martie 1934, vol. 10, pp. 20–30, Arhivele Holocaustului. Vezi și Grunberger, p. 27.

541. Peukert, p. 237.

542. Brysac, p. 186.

543. Johnson și Reuband, pp. 288, 355, 360.

544. Ibid., p. 357.

545. Martha nu se referă la Mildred pe nume în acest pasaj – de fapt, nu o face niciodată în memoriile ei, de teamă să nu o pună pe Mildred în pericol și nici grupul ei de rezistență în formare – dar multe dintre referirile Marthei din Through Embassy Eyes, comparate cu alte materiale din documentele ei din Biblioteca Congresului, conduc clar la Mildred. Dodd, Embassy Eyes, p. 277.

546. Ibid., p. 53.

547. Ibid., p. 55.

548. Ibid., p. 55.

549. Grunberger, p. 338.

550. Dodd, Embassy Eyes, pp. 56, 145, 147, 274, 278. Vezi și „Bright Journey into Darkness“, Caseta 14, Documentele Martha Dodd.

551. Dodd, Embassy Eyes, p. 277.

552. Ibid., p. 368.

553. Ibid., p. 276.

554. Brysac, p. 130.

Un alt exemplu: În Beyond Tears, Irmgard Litten scrie despre fiul ei, Hans, aflat în ghearele Gestapo, spunându-ne cum a dezvoltat un cod în care „prima literă a celui de-al patrulea cuvânt din fiecare frază servește drept cheie a mesajului“. Litten, p. 60.

555. Peter Olden către Dodd, 30 ianuarie 1934, Caseta 45, Documentele W.E. Dodd.

556. Raymond Geist către Hull, 8 martie 1934, 125.1953/655, State/Decimal.

557. Dodd, Jurnal, p. 63.

558. Sir Eric Phipps către Dodd, 25 mai 1935, Caseta 47, Documentele W.E. Dodd.

559. Cu toate acestea, Messersmith a susținut în memoriile sale nepublicate că „au existat două ocazii în care am fost aproape călcat de mașina Gestapoului sau a SS-ului sau a SA-ului“. Ambele incidente s-au petrecut

când el încerca să traverseze strada către Hotel Esplanade; în ambele au fost implicate două mașini puternice ieșind în mare viteză de pe o alee îngustă. El a crezut că șoferii îl așteptaseră. Messersmith, „Additional paragraph to memorandum on attempts on my life“, memorii nepublicate, Documentele Messersmith.

560. Dodd, Embassy Eyes, p. 54.

561. Ibid., p. 54.

562. Ibid., p. 54.

Capitolul 32: Avertizare de furtună

563. Kershaw, Hubris, pp. 504–505; Gallo, pp. 81–82.

564. Gallo, p. 83.

565. Kershaw, Hubris, p. 505. Kershaw îl citează pe Röhm, care ar mai fi spus: „Ceea ce a declarat ridicolul caporal nu se aplică în cazul nostru. Hitler nu are loialitate și trebuie cel puțin să fie trimis în concediu. Dacă nu cu el, atunci ne vom descurca fără Hitler.“ Vezi și Gallo, p. 83, pentru o traducere ușor diferită.

Capitolul 33: „Memorandum în urma unei conversații cu Hitler“

566. Hull, Memorandum, 29 februarie 1934, State/Foreign. Pentru o relatare completă a pseudoprocesului, a se vedea Anthes.

Pe 17 mai 1934, a avut loc o contra-adunare în Madison Square Garden la care au participat 20 000 de „prieteni ai nazismului“, după cum a scris a doua zi New York Times într-un articol de pe prima pagină. Adunarea a fost organizată de un grup numit Prietenii Noii Germanii, cu scopul declarat de a se opune „boicotului evreiesc neconstituțional“ al Germaniei.

567. John Hickerson, Memorandum, 1 martie 1934, State/Foreign.

568. Ibid.

569. Ibid.

570. Hull, Memorandum, 2 martie 1934, State/Foreign.

571. Dodd, Jurnal, p. 86.

572. Memorandum, „The German Foreign Office to the American Embassy“, atașat scrisorii lui Dodd către Hull, 8 martie 1934, State/Foreign.

573. Dodd, Jurnal, p. 87.

574. Dodd către Hull, 6 martie 1934, State/Foreign.

575. Ibid.

576. William Phillips, Memorandum, 7 martie 1934, State/Foreign.

577. Ibid.

578. Ibid.

579. New York Times, 8 martie 1934.

580. Ibid.

581. Hull către Dodd, 8 martie 1934, State/Foreign.

582. Detaliile relatării mele despre întâlnirea lui Dodd cu Hitler sunt extrase mai ales din Jurnalul lui Dodd, paginile 88–91, și din al său „Memorandum

of a Conversation with Chancellor Hitler“, întins pe șase pagini, Caseta 59, Documentele W.E. Dodd.

583. Dodd către Roosevelt, 15 august 1934, Caseta 45, Documentele W.E. Dodd; Dallek, p. 227.

584. Hanfstaengl, p. 214.

585. Moffat, Jurnal, 7 martie 1934.

586. Dodd, Jurnal, p. 92.

587. Hull, Memorandum, 13 martie 1934, State/Foreign.

588. Ibid.

589. Hull, Memorandum, 23 martie 1934, State/Foreign. Acesta este unul dintre mai multe memorandumuri oficiale din acele zile de început ale relației Americii cu Germania Nazistă care te face să te ridici în picioare și să ovaționezi – adică să ovaționezi într-o manieră la fel de șterșă și de piezișă precum proza lui Hull. Din păcate, a fost doar un foc de paie în numele libertății.

Subsecretarul William Phillips a fost prezent la această întâlnire și a fost speriat de „limbajul violent“ folosit de Luther. „Secretarul de stat“, scria

Phillips în jurnalul său, „a fost foarte calm și caustic în replicile sale și nu sunt sigur dacă dr. Luther a înțeles tonul ascuns de indiferență.“ Phillips a adăugat că dacă ar fi fost după el, i-ar fi spus lui Luther să plece și să revină „după ce se mai calmează“. Phillips, Jurnal, 23 martie 1934.

590. Hull către John Campbell White, 30 martie 1934, State/Foreign.

591. Citat din Spear, p. 216.

592. R. Walton Moore, Memorandum, 19 ianuarie 1934, State/Foreign.

593. Spear, p. 216.

Capitolul 34: Diels, speriat ca un iepure

594. Metcalfe, p. 201.

595. Dodd, Embassy Eyes, p. 134.

596. Diels, p. 283. Citat și în Metcalfe, p. 236.

597. Metcalfe, p. 237; Dodd, Embassy Eyes, p. 134.

598. Dodd, Embassy Eyes, p. 134.

599. Ibid., p. 136.

600. Ibid., p. 135.

601. Ibid., pp. 135–136.

Capitolul 35: Confruntarea cu Clubul

602. New York Times, 24 martie 1934; Dodd către „familie“, 5 aprilie 1934, Caseta 61, Documentele W.E. Dodd.

603. Dodd, Jurnal, p. 93.

604. Hitler către Roosevelt, reprodus în Hull către John Campbell White, 28 martie 1934, State/Foreign.

605. Phillips, Jurnal, 27 martie 1934.

606. Moffat, Jurnal, 24–25 martie 1934.

607. Roosevelt către Hitler, reprodus în Hull către John Campbell White, 28 martie 1934, State/Foreign.

608. Phillips, Jurnal, 27 martie 1934.

609. Dodd către doamna Dodd, 28 martie 1934, Caseta 44, Documentele W.E. Dodd.

610. Ibid. Vezi și Dodd, Jurnal, p. 95; Dallek, p. 228.

611. Dodd, Jurnal, p. 94; Dallek, p. 231.

612. Acest conac a devenit noua reședință a Cosmos Club, după ce Welles l-a vândut clubului în 1953. Gellman, pp. 106–107, 395.

613. R. Walton Moore către Dodd, 23 mai 1934, Caseta 45, Documentele W.E. Dodd.

Moore îl felicită pe Dodd pentru prezentarea sa în fața grupului, cunoscut drept Consiliul Personalului de Stat, dar adaugă, încercând să nu exagereze

deloc: „Nu sunt deloc sigur că unii dintre membrii Consiliului au fost încântați să îl audă“.

614. De exemplu, a se vedea Moffat, Jurnal, 16 decembrie 1933; Phillips, Jurnal, 25 iunie 1934.

615. Moffat, Jurnal, 17 martie 1934.

616. Dodd către doamna Dodd, 28 martie 1934, Caseta 44, Documentele W.E. Dodd.

Capitolul 36: Salvarea lui Diels

617. Messersmith, „Goering“, memorii nepublicate, pp. 3–8, Documentele Messersmith.

618. Această fotografie este una din multele dintr-o expoziție unică de la Berlin care prezintă ascensiunea Gestapo și a terorii naziste într-un spațiu expozițional în aer liber și parțial subteran, de-a lungul zidului dezgropat aparținând fostei așa-zise închisori locale din sediul central al Gestapo. Anumite locuri din lumea asta par nuclee ale răului: același zid a servit drept fundație pentru o porțiune din Zidul Berlinului.

619. Citat în Richie, p. 997; Metcalfe, p. 240.

620. Evans, Power, p. 29; Shirer, Rise, pp. 214–215; Wheeler- Bennett, Nemesis, pp. 311–313.

621. Gallo, p. 35.

622. Ibid., p. 37.

623. Ibid., pp. 88–89; Kershaw, Hubris, p. 509.

624. Deschner, pp. 61–62, 65–66; Evans, Power, pp. 53–54; Fest, pp. 98–101.

625. Gisevius, p. 137.

626. Kershaw, Hubris, p. 743; Wheeler-Bennett, p. 312. Wheeler- Bennett citează un „comunicat“ al guvernului emis pe 27 aprilie 1934, dar Kershaw notează că el nu oferă o sursă care să îi demonstreze existența.

Capitolul 37: Observatorii

627. Haynes et al, p. 432; Weinstein și Vassiliev, p. 51.

Ambele cărți prezintă mesajul NKVD, deși traducerea variază ușor. Eu folosesc versiunea lui Haynes, care este și versiunea ce poate fi găsită online la Vassiliev, Notebooks, White Notebook #2, p. 13, 28 martie 1934.

Capitolul 38: Tras pe sfoară

628. Dodd către Hull, 17 aprilie 1934, Caseta 44, Documentele W.E. Dodd.

629. Ibid.

630. Dodd către R. Walton Moore, 8 iunie 1934, Caseta 44, Documentele W.E. Dodd.

631. „Their Excellencies“, pp. 115–116.

632. Dodd către William Phillips, 4 iunie 1934, Caseta 45, Documentele W.E. Dodd.

633. William Phillips către Dodd, 6 iulie 1934, Caseta 45, Documentele W.E. Dodd.

634. Dodd către Martha, 24 aprilie 1934, Caseta 62, Documentele W.E. Dodd. El începe scrisoarea cu „Dragă «micuță» Martha“.

635. Dodd, Jurnal, p. 95.

636. Doamna Dodd către Dodd, via John Campbell White, 19 aprilie 1934, Caseta 44, Documentele W.E. Dodd.

637. Dodd către Martha, 25 aprilie 1934, Caseta 62, Documentele W.E. Dodd.

638. Dodd, Jurnal, p. 108.

639. Ibid., p. 98.

640. Dodd către Roosevelt, 15 august 1934, Caseta 45, Documentele W.E. Dodd.

641. Ibid.

Dodd exprimă o consternare similară pentru că se făcuse de râs într-o scrisoare către Edward M. House, datată 23 mai 1934, Caseta 44, Documentele W.E. Dodd. El scrie: „Îți amintești ce am făcut pentru a ne calma emoția în Chicago și îți amintești poate sfatul meu către liderii evreilor că ar fi fost mai bine să o lase mai moale cu boicotul dacă germanii dădeau dovadă de atitudine conciliantă“. El încheie astfel: „Îți spun sincer că am fost extrem de stânjenit.“

642. Dodd, Jurnal, p. 100.

PARTEA A VI-A: BERLIN ÎN AMURG

Capitolul 39: Dineu periculos

643. Phillips, Jurnal, 16 martie 1934; Stiller, pp. 54–55.

644. Louis Lochner către Betty Lochner, 29 mai 1934, Scrisorile lui Round Robin, Caseta 6, Documentele Lochner; „Lista invitaților“, Caseta 59, Documentele W.E. Dodd.

645. Fromm, pp. 162–164.

646. Am reconstituit dineul Regendanz folosindu-mă de următoarele surse: Evans, Power, p. 26; François-Poncet, pp. 139–140; Phipps, pp. 66–67; Wilhelm Regendanz către procurorul general Brendel din cadrul Gestapo, 2 iulie 1934, Caseta 45, Documentele W.E. Dodd.

Herman Ullstein, din marea dinastie germană de moguli ai presei, spune o poveste sumbru de amuzantă despre un alt dineu, de data aceasta de la un luxos restaurant din Potsdam. Un bărbat cina alături de un grup din care făcea parte o atrăgătoare doamnă brunetă. Un nazist de la o masă alăturată, trăgând concluzia că doamna ar fi fost evreică, a cerut grupului să părăsească

restaurantul. Bărbatul de la masa respectivă a zâmbit și a întrebat: „Vă supărați dacă terminăm de mâncat mai întâi?“ 15 minute mai târziu, grupul continua să mănânce și să se simtă grozav, ceea ce l-a determinat pe nazist să revină și să le ceară să plece imediat.

Bărbatul de la masa respectivă i-a întins calm nazistului cartea sa de vizită, pe care scria „François-Poncet, Ambasadorul Franței“. Ullstein, pp. 287–288.

647. Dodd, Jurnal, pp. 101–102.

Capitolul 40: Adăpostul

648. Relatarea mea referitoare la ziua petrecută de Martha la Carwitz se bazează pe următoarele surse: Dodd, Embassy Eyes, pp. 83–85; Martha Dodd, memorii nepublicate, pp. 2–3, Caseta 13, Documentele Martha Dodd; Hans Fallada către Martha Dodd, 8 iunie 1934 și 18 iunie 1934, Caseta 5, Documentele Martha Dodd; Williams, pp. xvii, 126, 142, 150, 152–155, 176–178, 185–188, 194, 209; Schueler, pp. 14, 66; Brysac, pp. 148–150; Metcalfe, pp. 193–195. Vezi și Turner, „Fallada“, integral.

După acest episod, Martha și Fallada au purtat corespondență pentru scurt timp. Ea i-a trimis o nuvelă. El i-a trimis o fotografie, una din multele pe care le făcuse în acea zi la Carwitz – „din păcate, singura fotografie din cele făcute care s-a dovedit reușită“. Despre nuvela ei, el i-a scris: „Sper să găsești curând tihna necesară și pacea interioară pentru a lucra intens – merită, pot spune după ce am citit această mică mostră“. Martha, la rândul ei, i-a trimis o colecție din fotografiile lui Boris, spunându-i lui Fallada că spera ca într-o zi să îl poată vizita din nou, lucru care pare să fi venit ca o ușurare pentru Fallada – „deci“, i-a răspuns el, „v-ați simțit bine aici“.

Martha nu s-a mai întors niciodată la Carwitz. Anii au trecut, iar ea a aflat din ce în ce mai puține despre Fallada și opera sa, crezând că „probabil a renunțat definitiv atât la arta cât și la demnitatea sa“. Fallada către Martha, 8 iunie și 18 iunie 1934, Caseta 5, Documentele Martha Dodd; Martha Dodd, memorii nepublicate, 2, Caseta 13, Documentele Martha Dodd.

649. Ditzen a creat pseudonimul Hans Fallada de la numele a două personaje din poveștile Fraților Grimm, Hans, din „Hans cel norocos“, și Fallada, din povestea „Păzitoarea de gâște“, în care un cal pe nume Falada (scris cu un l în poveste) are harul de a vedea adevărul chiar și după ce este decapitat. Williams, p. xi.

650. Ritchie, p. 112.

651. Ibid., p. 115.

652. Dodd, Embassy Eyes, pp. 131–133.

653. Dodd către Hull, 18 iunie 1934 (nr. 935), State/Foreign.

654. Ibid.

655. Dodd către Hull, 18 iunie 1934 (nr. 932), State/Foreign.

656. Dodd, Jurnal, p. 105.

657. Moffat, Jurnal, 20 mai 1934.

Capitolul 41: Probleme la vecini

658. Dodd, Embassy Eyes, p. 134.

659. Gallo, p. 122.

Capitolul 42: Jucăriile lui Hermann

660. Relatarea mea despre acest episod teribil de amuzant este inspirată din următoarele surse: Cerruti, pp. 178–810; Dodd, Jurnal, pp. 108–109; Phipps, pp. 56–58. Am analizat, de asemenea, albumul personal de fotografii al lui Göring cu Carinhall, Lot 3810, din arhiva fotografică a Bibliotecii Congresului.

661. Dodd, Embassy Eyes, p. 220.

Capitolul 43: Un pigmeu vorbește

662. Wheeler-Bennett, Nemesis, pp. 315–317.

663. Dodd către Hull, 16 iunie 1934, Caseta 44, Documentele W.E. Dodd.

664. Evans, Power, pp. 29–30; Jones, pp. 167–173; Gallo, pp. 137–140; Kershaw, Hubris, pp. 509–510, 744 n. 57; Shirer, Rise, pp. 218–219.

665. Pentru text, a se vedea Noakes și Pridham, pp. 209–210; și Papen, p. 307. A se vedea și Jones, p. 172; Gallo, pp. 139–140; Kershaw, Hubris, p. 509. În memoriile sale, publicate în 1953, Papen afirmă: „Mi-am repetat discursul cu mare atenție…“ Această afirmație a fost larg respinsă. Papen, p. 307.

666. Gallo, 141.

667. Wheeler-Bennett, Titan, p. 459.

668. Gallo, pp. 143–144; Shirer, Rise, p. 219. Vezi și Kershaw, Hubris, p. 510.

669. Kershaw, Hubris, p. 510.

670. Dodd către Hull, 26 iunie 1934, State/Foreign. Pentru alte detalii despre reacția guvernului, a se vedea Evans, Power, pp. 29–30; Jones, pp. 172–174; Kershaw, Hubris, pp. 510–511; Shirer, Rise, p. 218; Wheeler-Bennett, Titan, p. 460, și Nemesis, p. 319.

671. Gisevius, p. 128.

672. Ibid., p. 129.

673. Ibid., p. 129.

674. Klemperer, Witness, p. 71. Klemperer s-a uitat la starea vremii pentru a-și alimenta speranțele că Hitler va fi destituit. El a scris în jurnal: „Vreme frumoasă = caniculă + lipsa ploii, lipsă anormală a ploii, ceea ce face ravagii de trei luni încoace. O armă împotriva lui Hitler!“ Witness, p. 72.

675. Dodd, Jurnal, p. 114; Dodd, Memorandum, 18 iunie 1934, Caseta 59, Documentele W.E. Dodd.

676. Gallo, p. 152.

677. Evans, Power, p. 30; Kershaw, Hubris, p. 510.

678. Gisevius, p. 131.

679. Evans, Power, p. 30; Kershaw, Hubris, pp. 510–511; Wheeler- Bennett, Nemesis, p. 320.

680. Dodd, Jurnal, p. 114.

681. Ibid., p. 115.

Capitolul 44: Mesajul din baie

682. Wheeler-Bennett, Titan, p. 462.

683. Wheaton, p. 443.

684. Jones, p. 173.

685. Diels, p. 419.

Capitolul 45: Neliniștea doamnei Cerruti

686. Dodd, Jurnal, pp. 115–116.

687. Ibid., p. 116.

688. Martha Dodd, „Bright Journey into Darkness“, pp. 18, 21, Caseta 14, Documentele Martha Dodd.

689. Riasanovski, pp. 551, 556. O notă personală aici: Pe când eram student la Universitatea din Pennsylvania, am urmat două minunate cursuri ale fratelui lui Riasanovski, Aleksandr, care, într-o seară demnă de consemnat, ne-a învățat pe mine și pe colegii mei de cameră cum se bea votcă în stil rusesc. Însă, cea mai mare influență asupra mea a avut-o extraordinarul lui talent de conferențiar, care m-a determinat să îmi petrec mare parte din timp în facultate studiind istoria, literatura și limba rusă.

690. „Detailed Schedule of Tour No. 9 for Miss Martha Dodd“, Caseta 62, Documentele W.E. Dodd.

691. Boris către Martha, 7 iunie 1934, Caseta 10, Documentele Martha Dodd.

692. Martha către Agnes Knickerbocker, 16 iulie 1969, Caseta 13, Documentele Martha Dodd.

693. Cerruti, p. 153.

694. Dodd, Embassy Eyes, p. 140.

695. Dodd, Jurnal, p. 116.

696. Dodd, Embassy Eyes, p. 141.

697. Ibid., p. 141.

698. Cerruti, pp. 153, 157.

699. Moffat, Jurnal, 29 iunie 1934.

700. Ibid.

701. Phillips, Jurnal, 15 iunie 1934.

702. Moffat, Jurnal, 17 iulie 1934.

Capitolul 46: Vineri seara

703. Pentru acest capitol m-am bazat pe următoarele surse: Birchall, p. 203; Evans, Power, pp. 31–32; Gallo, pp. 33, 38, 106; Kershaw, Hubris, pp. 511–515. Pentru fragmente ample din relatarea lui Kempka, a se vedea Noakes și Pridham, pp. 212–214.

PARTEA A VII-A: CÂND TOTUL S-A SCHIMBAT

Capitolul 47: „ Împușcați-i… Împușcați-i imediat!“

704. Adlon, p. 207.

Hedda Adlon, soția proprietarului Adlon, adora să se plimbe prin oraș în Mercedesul ei alb. Se spunea chiar că ar fi avut 28 de pechinezi. De Jonge, p. 132.

705. Dodd, Embassy Eyes, p. 141.

706. În literatură există diverse și felurite relatări ale acestui episod. Eu m-am folosit de Kershaw, Hubris, p. 514; Noakes și Pridham, pp. 213–214; și Strasser, p. 250.

707. Birchall, p. 193.

708. Schultz, Consemnări zilnice, 5 iulie 1934, Caseta 32, Documentele Schultz.

709. Birchall, p. 198.

710. Noakes și Pridham, p. 213.

711. Kershaw, Hubris, p. 514.

712. Gisevius, p. 150.

713. Dodd, Jurnal, p. 117.

Capitolul 48: Tunuri în parc

714. Dodd, Embassy Eyes, p. 142.

715. Biroul Der Stabschef der S.A. către Dodd, 29 iunie 1934, Caseta 45, Documentele W.E. Dodd.

716. Dodd, Jurnal, p. 117.

717. Ministerul german de Externe către Dodd, 28 mai 1935, Caseta 47, Documentele W.E. Dodd.

Capitolul 49: Mortul

718. Citat în Gallo, p. 257.

719. Birchall, pp. 205–207; Gallo, p. 257.

720. Am scris acest paragraf și pe următorul folosindu-mă de foarte multe surse: Hugh Corby Fox, Memorandum, 2 iulie 1934, Caseta 45, Documentele W.E. Dodd; H.C. Flack, Memorandum confidențial, 7 iulie 1934, Caseta 45, Documentele W.E. Dodd; Wheeler-Bennett, Nemesis, p. 323; Gallo, pp. 256, 258; Rürup, pp. 53, 223; Kershaw, Hubris, p. 515; Evans, Power, pp. 34–36; Strasser, pp. 252, 263; Gisevius, p. 153; Birchall, p. 20; Metcalfe, p. 269.

721. Gallo, p. 255; Martha oferă o relatare ușor diferită în memoriile ei; Embassy Eyes, p. 155.

722. Adlon, pp. 207–209.

723. Shirer, Rise, p. 224n. Vezi și Birchall, p. 207; Evans, Power, p. 36; Kershaw, Hubris, p. 515.

724. Casey, p. 340; Conradi, pp. 143–144, 148, 151, 157, 159, 163, 167–168; New York Times, 1 iulie 1934.

725. Gisevius, p. 160.

726. Birchall, p. 205.

Capitolul 50: Printre vii

727. Dodd, Jurnal, p. 117.

În duminica aceea, ziarul evreiesc Bayerische Israelitische Gemeindezeitung, care încă se tipărea – și avea să se tipărească până în 1937 – a publicat sfaturi precaute pentru cititorii săi, îndemnându-i, conform relatărilor unui istoric, „să fie mai rezervați, să se comporte cu mai mult tact și demnitate și impecabil în locurile publice, pentru a nu ofensa“.

În acea duminică după-amiază, Hitler a organizat un ceai în biroul cancelariei pentru membrii cabinetului său, diverși miniștri și familiile acestora. Au fost invitați și copiii. La un moment dat, Hitler s-a dus la o fereastră cu vedere spre stradă. O mulțime adunată jos scanda.

Omniprezentul Hans Gisevius era și el acolo. Hitler l-a observat și a ridicat mâna în semn de salut. Gisevius scria: „Am avut impresia că dacă mi-ar fi

putut citi cele mai ascunse gânduri, ar fi ordonat să fiu împușcat“. Dippel, p. 150; Gallo, p. 269; Kershaw, Hubris, p. 516; Gisevius citat în Gallo, p. 270.

728. Dodd, Embassy Eyes, pp. 142–143.

729. Evans, Power, p. 33; Kershaw, Hubris, pp. 176, 516.

730. Evans, Power, p. 33; Kershaw, Hubris, p. 516; Gallo, p. 270; Shirer, Rise, p. 221; Noakes și Pridham, p. 215.

După asasinarea lui Röhm, Hitler a afirmat că practicile homosexuale ale comandantului SA fuseseră o surpriză totală pentru el. Imediat, în Berlin a apărut un nou banc: „Ce o să facă Hitler când o să afle, în sfârșit, despre piciorul mai scurt al lui Goebbels?“

Un alt banc a început să circule cam tot pe atunci. „Abia acum ne putem da seama de adevăratul sens al recentelor discursuri ale lui Röhm în fața tinerilor naziști: «Din fiecare tânăr hitlerist iese un soldat din Batalioanele de Asalt».“ Grunberger, pp. 332, 335.

731. Wheaton, p. 452.

732. Noakes și Pridham, p. 216; vezi și o versiune ușor diferită în Wheeler-Bennett, Nemesis, p. 325.

733. Dodd, Embassy Eyes, p. 151.

Capitolul 51: Sfârșitul simpatiei

734. Fromm, pp. 171–172. Fromm a afirmat că după epurare, a purtat un revolver asupra ei pentru scurt timp, dar că pe urmă l-a aruncat într-un canal. Dippel, p. 150.

735. Dodd, Embassy Eyes, p. 157.

736. Ibid., p. 158.

737. Ibid., p. 157.

738. Cerruti, p. 157.

739. Wilhelm Regendanz către doamna Dodd, 3 iulie 1934, Caseta 45, Documentele W.E. Dodd.

740. Dodd, Embassy Eyes, pp. 163–165.

741. Ibid., p. 165.

742. Moffat, Jurnal, 5 iulie 1934.

743. Moffat, Jurnal, 17 iulie 1934.

744. Dodd către Hull, 6 iulie 1934, State/Foreign.

745. Moffat, Jurnal, 7–8 iulie 1934.

746. Ibid.

747. Hull către Dodd, 7 iulie 1934, State/Foreign.

748. Moffat, Jurnal, 7–8 iulie 1934.

749. Moffat, Jurnal, 5 iulie 1934.

750. Moffat, Jurnal, 11 iulie 1934.

751. Ibid.

752. Dodd către Hull, 2 august 1934, vol. 37, Rola 11, Documentele Hull.

753. Dodd, Embassy Eyes, p. 170.

754. Ibid., p. 198.

755. Ibid., p. 169.

756. Dodd către Daniel C. Roper, 14 august 1934, Caseta 45, Documentele W.E. Dodd.

757. Wheeler-Bennett, Nemesis, pp. 325–326.

758. Ibid., p. 326n1.

759. Dodd, Jurnal, p. 121.

760. Ibid., p. 123.

761. Ibid., p. 126.

Capitolul 52: Doar caii

762. Dodd, Jurnal, p. 127.

Sir Eric Phipps, în propriul jurnal, scria: „Atâta vreme cât Reichstag-ul german servește doar ca platformă convenabilă pentru glorificarea criminalității și pentru atacuri împotriva șefilor misiunilor diplomatice de la Berlin, propun să lase liber locul pe care, în circumstanțe normale, reprezentantul Regelui l-ar ocupa bucuros ocazional“. Phipps, p. 68.

763. O traducere a discursului lui Hitler apare în Gallo, pp. 298-307. Majoritatea relatărilor sunt de acord că Hitler a afirmat că fuseseră ucise doar 77 de persoane, deși cel puțin una (Evans, Power, p. 39) afirmă că cifra dată de Hitler ar fi fost de 74. A se vedea și Birchall, p. 209.

764. Birchall, p. 209.

765. Ibid.

766. Dodd către Hull, 14 iulie 1934, Caseta 44, Documentele W.E. Dodd.

În Washington, Jay Pierrepont Moffat a ascultat discursul lui Hitler la radio. „Mi s-a părut plin de banalități și de departe cel mai slab discurs al lui de până atunci“, scria Moffat în jurnalul său pe 13 iulie 1934. „Transmisiunea a fost extraordinar de clară. El a avut o voce ciudat de stridentă care, în clipele de exaltare, a devenit aproape un chirăit. Nu a oferit nici o dovadă a

conspirației, iar remarcile sale referitoare la străinătate au fost cât se poate de slabe.“ Moffat, Jurnal, 13 iulie 1934.

767. Citat în Conradi, p. 168.

768. Citat în Hull către Roosevelt, 13 iulie 1934, State/Foreign.

769. Pentru evoluția gândirii lui Dodd, a se vedea Dodd către Hull, 2 iulie 1934, totul în State/Foreign.

770. Phipps, pp. 14, 61.

771. Ibid., p. 76.

772. Kershaw, Hubris, p. 522.

773. Diels, p. 382.

774. Kershaw, Myth, p. 87.

775. Dodd către Hull, 2 august 1934, Caseta 44, Documentele W.E. Dodd.

776. Klemperer, Witness, p. 80.

777. Kershaw, Myth, p. 68.

778. Dodd, Jurnal, pp. 140–141.

Capitolul 53: Juliet #2

779. Boris către Martha, 11 iulie 1934, Caseta 10, Documentele Martha Dodd. Vezi și Boris către Martha, „sfârșitul lui iulie–1934“, și Boris către Martha, „începutul lui august 1934“, ambele, de asemenea, în Caseta 10.

780. Boris către Martha, 5 august 1934, Caseta 10, Documentele Martha Dodd.

781. Weinstein și Vassiliev, p. 52.

782. Ibid., p. 52; Vassiliev, Caietele de consemnări, Caietul alb de consemnări #2, p. 25.

783. Weinstein și Vassiliev, p. 55; Vassiliev, Caietele de consemnări, Caietul alb de consemnări #2, p. 37, 14 martie 1937.

784. Weinstein și Vassiliev, p. 58. O traducere ușor diferită apare în Vassiliev, Caietele de consemnări, Caietul alb de consemnări #2, p. 33.

785. Weinstein și Vassiliev, p. 58; Vassiliev, Caietele de consemnări, Caietul alb de consemnări #2, p. 45, 21 martie 1937.

786. Weinstein și Vassiliev, pp. 58–59; Vassiliev, Caietele de consemnări, Caietul alb de consemnări #2, p. 45, 21 martie 1937.

787. Weinstein și Vassiliev, p. 59; Vassiliev, Caietele de consemnări, Caietul alb de consemnări #2, p. 51, 12 noiembrie 1937. Aici, traducerea este: „Întâlnirea cu «Liza» a fost un succes. Ea a fost într-o dispoziție bună…“

Capitolul 54: Un vis de iubire

788. Dodd, Jurnal, p. 276.

789. Dodd către Hull, 30 august 1934, Caseta 44, Documentele W.E. Dodd.

790. Dodd către gen. Douglas MacArthur, 27 august 1934, Caseta 44, Documentele W.E. Dodd.

791. Dallek, p. 279.

792. Dodd, Jurnal, p. 216.

793. Phillips, Jurnal, n.d., p. 1219.

794. Kershaw, Myth, p. 82.

795. Dodd către Hull, 19 septembrie 1936, Caseta 49, Documentele W.E. Dodd.

796. Dodd către Martha, 28 octombrie 1936, Caseta 62, Documentele W.E. Dodd.

797. William C. Bullitt către Roosevelt, 7 decembrie 1936, în Bullitt, pp. 194–195.

798. Moffat, Jurnal, 27 august 1934.

799. Dodd, Jurnal, p. 371.

800. Ibid., p. 372.

801. Doamna Dodd către Dodd, 25 iulie 1937, Caseta 62, Documentele W.E. Dodd.

802. Dodd, Jurnal, p. 334.

803. Dr. Thomas R. Brown către Dodd, 7 martie 1935, Caseta 46, Documentele W.E. Dodd.

804. Messersmith, „Visits to Berlin“, memorii nepublicate, p. 10, Documentele Messersmith.

805. Ibid., p. 10.

806. Dodd, Jurnal, p. 426.

807. Ibid., p. 427.

808. R. Walton Moore către Dodd, 14 decembrie 1937, Caseta 52, Documentele W.E. Dodd.

809. Dallek, p. 313.

810. Dodd, Jurnal, pp. 428-429.

811. Dodd, Jurnal, p. 430.

812. Hull către Dodd, 23 noiembrie 1937, Caseta 51, Documentele W.E. Dodd.

813. Boris către Martha, 29 aprilie 1938, Caseta 10, Documentele W.E. Dodd.

814. Chicago Daily Tribune, 5 septembrie 1938; New York Times, 5 septembrie 1938; Weinstein și Vassiliev, p. 61; Vassiliev, Caietele de consemnări, Caietul alb de consemnări #2, p. 56, 9 iulie 1938.

815. Weinstein și Vassiliev, p. 61; Vassiliev, Caietele de consemnări, Caietul alb de consemnări #2, p. 56, 9 iulie 1938. În Weinstein și Vassiliev, traducerea este „iubito“, în caietele de consemnări, „draga mea“.

816. Weinstein și Vassiliev, pp. 61–62.

Capitolul 55: La lăsarea întunericului

817. New York Times, 23 decembrie 1937.

818. New York Times, 23 ianuarie 1938.

819. Moffat, Jurnal, 14 ianuarie 1938.

820. New York Times, 23 februarie 1938.

821. Doamna Dodd către Martha, 26 februarie 1938, Caseta 63, Documentele Martha Dodd.

822. Doamna Dodd către Martha, 26 aprilie 1938, Caseta 1, Documentele Martha Dodd.

823. Doamna Dodd către Martha, 23 mai 1938, Caseta 1, Documentele Martha Dodd.

824. Dodd, Jurnal, p. 446.

825. Dodd, Embassy Eyes, p. 370.

826. Bailey, pp. 192, 194.

827. Breitman și Kraut, p. 230.

828. Sigrid Schultz către Dodd, 30 noiembrie 1938, Caseta 56, Documentele W.E. Dodd.

829. Pentru detalii despre episod, a se vedea New York Times, 9 și 10 decembrie 1938, 3 martie și 7 mai 1939, Bailey, pp. 195–196, Dallek, p. 332.

830. United Press, „Dodd Is Attacked …“, n.d., Caseta 2, Documentele Martha Dodd.

831. Bailey, p. 199.

832. Dallek, p. 332.

833. Bailey, pp. 199–200; New York Times, 10 februarie 1940.

834. Martha a organizat ulterior mutarea trupului lui Dodd în Cimitirul Rock Creek din Washington, D.C., 6 decembrie 1946, Secțiunea L., Lot 37, Locul 4.

Într-o frumoasă după-amiază de primăvară, însoțit de una dintre fiicele mele, am vizitat Stoneleigh Golf and Country Club, care face parte dintr-un complex ce include case mari în stil colonial pe terenuri foarte întinse, la aproximativ o oră cu mașina de Washington, D.C. Deși circuitul de golf (18 găuri, par 72) este foarte bine întreținut, am reușit totuși să îmi imaginez cât de fermecător trebuie să fi fost acest loc pentru Dodd, mai ales în timpul primei lui vizite acasă de la Berlin, când dealurile molcome ale fermei trebuie să fi fost o mare alinare. Vechiul grajd este încă acolo și o parte din vechiul gard de piatră, dar acum, în loc de porci, în grajd sunt adăpostite multe mașinuțe de golf. Dodd privea cu scepticism golful și pe jucătorii de golf, mai ales pe acei membri din personalul său de la Berlin care lipseau continuu de la serviciu pentru câteva reprize de joc la Clubul Wannsee. Este un lucru bun că Martha i-a mutat trupul, pentru că năluca sa cu siguranță s-ar fi dovedit descurajantă pentru jucători, împiedicând loviturile și azvârlind mingile cât mai departe, în mlaștinile și boscheții din vecinătate.

835. Ryan, p. 418.

La sfârșitul războiului, ruinele Tiergarten au continuat să fie asaltate, de data aceasta de poporul înfometat, care a tăiat copacii sfârtecați și buturugile ca să aibă lemne de foc și a transformat porțiuni din parc în grădini de legume. În 1947, primarul Berlinului descria devastarea parcului drept „cea mai dureroasă rană produsă orașului nostru de război“. Daum și Mauch, p. 205.

836. New York Times, 11 februarie 1940.

837. Schultz, „Sigrid Schultz despre Ambassadorul Dodd“, 1956 ianuarie, Caseta 2, Documentele Schultz.

838. Wise, Challenging, p. 234.

839. Messersmith, „Some Observations on the appointment of Dr. William Dodd, as Ambassador to Berlin“, p. 11, memorii nepublicate, Documentele Messersmith.

840. Thomas Wolfe către Maxwell E. Perkins, 23 mai 1935, Wolfe, Selecție de scrisori, p. 228.

841. Brysac, p. 224.

842. Stiller, p. 129; Weil, p. 60.

843. Stiller, p. 129.

844. Weil, pp. 60– 61.

În ultimă instanță, până și Roosevelt a fost surprins de atitudinea lui Wilson, după cum a aflat George Messersmith în timpul unei conversații cu președintele. La acel moment, Messersmith primise deja un post la

Washington ca secretar de stat adjunct. În memorandumul personal datat 1 februarie 1938, Messersmith a făcut sumarul remarcilor președintelui: „El“ – Roosevelt – „a spus că a fost foarte surprins că Wilson afirmase că era de părere că trebuia să punem mai puțin accent pe democrații și pe principiile democratice“. La care Messersmith a spus: „Erau anumite lucruri referitoare la psihologia umană, mai ales germană, care îi erau străine lui Wilson“. Președintele, a notat el, a fost „oarecum deranjat de ideile lui Wilson“. Messersmith, Memorandum, 1 februarie 1938, Documentele Messersmith.

845. William C. Bullitt către Roosevelt, 7 decembrie 1937, Bullitt, p. 242.

846. New York Times, 2 martie 1941.

Epilog: Strania pasăre în exil

847. Dodd, Embassy Eyes, p. 228.

848. Messersmith, „Goering“, memorii nepublicate, pp. 7–8, Documentele Messersmith.

849. Vanden Heuvel, p. 248.

850. Martha Dodd, memorii nepublicate, p. 4, Caseta 13, Documentele Martha Dodd.

La apogeul său, rețeaua includea un operator în camera de telecomunicații a lui Hitler și un ofițer superior de la Luftwaffe; Arvid Harnack a devenit consilier al ministrului economiei al lui Hitler.

851. Falk Harnack, „Notes on the Execution of Dr. Arvid Harnack“, Caseta 13, Documentele Martha Dodd; Axel von Harnack, „Arvid and Mildred Harnack“, traducerea articolului din Die Gegenwart, ianuarie 1947, pp. 15–18, în Caseta 13, Documentele Martha Dodd; Falk Harnack, „2nd visit to the Reichssicherheitshauptamt“, Caseta 13, Documentele Martha Dodd. Vezi și Rürup, p. 163.

Rețeaua a auzit zvonul invadării surpriză a Uniunii Sovietice de către Germania și a încercat să îl înștiințeze pe Stalin. La primirea informației, Stalin i-a spus mesagerului: „Să îi spui «sursei» tale din forțele aeriene germane să se ducă-n în p… mă-sii! Ăsta nu e «sursă», e dezinformator.“ Brysac, p. 277.

852. Falk Harnack către Martha, 29 decembrie 1947, Caseta 13, Documentele Martha Dodd. Arvid, într-o scrisoare cu formula de adresare „mult iubiții mei“ scria: „Mi-ar fi plăcut să vă văd din nou pe toți, dar asta este, din păcate, imposibil.“ n.d., Caseta 13, Documentele Martha Dodd.

853. Weinstein și Vassiliev, pp. 51, 62.

854. Ibid., p. 62; Vassiliev, Caietele de consemnări, Caietul alb de consemnări #2, p. 61.

855. Haynes et al., p. 440; Weinstein și Vassiliev, pp. 70–71; Alfred Stern către Max Delbrück, 23 noiembrie 1970, Caseta 4, Documentele Martha

Dodd; Vanden Heuvel, pp. 223, 252.

Când toaletele s-au defectat, familia Stern l-a sunat pe ministrul ceh de externe să se ocupe de reparații; ea avea tablouri de Cézanne, Monet, și Renoir. Vanden Heuvel, p. 252.

856. Martha către „David“, 28 februarie 1958, Caseta 1, Documentele Martha Dodd.

857. Alfred Stern către Max Delbrück, 23 noiembrie 1970, Caseta 4, Documentele Martha Dodd.

858. Martha către Audrey Fuss, 25 iulie 1975, Caseta 5, Martha Dodd.

859. Metcalfe, p. 288.

860. Martha Dodd, „Chapter 30, August 1968“, memorii nepublicate, p. 5, Caseta 12, Documentele Martha Dodd.

861. Martha către Delbrück, 27 aprilie 1979, Caseta 4, Documentele Martha Dodd; Delbrück către Martha, 15 noiembrie 1978, Caseta 4, Documentele Martha Dodd.

862. Martha către Sigrid Schultz, 25 aprilie 1970, Caseta 13, Documentele Martha Dodd.

863. Martha către Philip Metcalfe, 16 aprilie 1982, Caseta 7, Documentele Martha Dodd.

864. George Bassett Roberts către Martha, 23 noiembrie 1971, Caseta 8, Documentele Martha Dodd.

865. Martha către George Bassett Roberts, 19 februarie 1976, Caseta 8, Documentele Martha Dodd.

866. Martha către George Bassett Roberts, 1 noiembrie „aproximativ“ 1971, Caseta 8, Documentele Martha Dodd.

867. New York Times, 23 martie și 26 martie 1979.

868. New York Times, 19 octombrie 1952 și 22 aprilie 1943.

869. Martha către Audrey Fuss, 31 octombrie 1952, Caseta 1, Documentele Martha Dodd.

870. Martha către Letitia Ratner, 9 martie 1984, Caseta 8, Documentele Martha Dodd.

871. Martha către Van și Jennie Kaufman, 6 martie 1989, Documentele Martha Dodd.

872. New York Times, 4 septembrie 1996.

Coda: „Conversaţie la cină“

873. Hitler, p. 102. Remarcile neprotocolare ale lui Hitler, deși transmise cu inevitabilele modificări, ne permit să aruncăm o privire înfiorătoare și convingătoare în mintea lui.

Epigraf

874. Isherwood, Visit, p. 308.

Bibliografie

SURSE DE ARHIVĂ

Carr, Wilbur J. Papers. Library of Congress Manuscript Division. Washington, D.C.

Dodd, Martha. Papers. Library of Congress Manuscript Division. Washington, D.C.

Dodd, William E. Papers. Library of Congress Manuscript Division. Washington, D.C.

Harnack, Mildred Fish. Papers. University of Wisconsin Library. Madison, Wisc.

Hull, Cordell. Papers. Library of Congress Manuscript Division. Washington, D.C.

Kaltenborn, H.V. Papers. Wisconsin Historical Society. Madison, Wisc.

Lochner, Louis P. Papers. Wisconsin Historical Society. Madison, Wisc.

Messersmith, George S. Papers. Special Collections, University of Delaware. Newark, Del.

Moffat, Jay Pierrepont. Diaries. Houghton Library. Harvard University. Cambridge, Mass.

Phillips, William. Diaries. Houghton Library. Harvard University. Cambridge, Mass.

Roosevelt, Franklin D. William E. Dodd Correspondence. Franklin Delano

Roosevelt Library. Hyde Park, N.Y. Correspondence online. (Roosevelt Correspondence)

Schultz, Sigrid. Papers. Wisconsin Historical Society. Madison, Wisc.

U.S. Department of State Decimal Files. National Archives and Records Administration. College Park, Md. (State/Decimal)

U.S. Department of State. Foreign Relations of the United States, 1933 and 1934. Digital Collection. University of Wisconsin. (State/Foreign)

Vassiliev, Alexander. The Vassiliev Notebooks. Cold War International History Project. Woodrow Wilson International Center for Scholars. Washington, D.C.

Venona Intercepts. National Security Agency.

White, John C. Papers. Library of Congress Manuscript Division. Washington, D.C.

Wilder, Thornton. Papers. Beinecke Rare Book and Manuscript Library. Yale University. New Haven, Conn.

CĂRȚI ȘI PERIODICE

Adlon, Hedda. Hotel Adlon: The Life and Death of a Great Hotel. Londra: Barrie Books, 1958.

American Jewish Congress. Hitlerism and the American Jewish Congress. New York: American Jewish Congress, 1934.

Andersen, Hartvig. The Dark City. Londra: Cresset Press, 1954.

Andreas-Friedrich, Ruth. Berlin Underground: 1938–1945. Traducerea de Barrows Mussey. New York: Paragon House, 1989.

„Angora: Pictorial Records of an SS Experiment.“ Wisconsin Magazine of History 50, nr. 4 (Vara 1967): pp. 392–413.

Anhalt, Diana. A Gathering of Fugitives: American Political Expatriates in Mexico 1948–1965. Santa Maria, Calif.: Archer Books, 2001.

Anthes, Louis. „Publicly Deliberative Drama: The 1934 Mock Trial of Adolf Hitler for «Crimes Against Civilization.»“ American Journal of Legal History 42, nr. 4 (Octombrie 1998): pp. 391–410.

Archives of the Holocaust. Vol. 1: American Friends Service Committee, Philadelphia, part 1, 1932–1939. Editat de Jack Sutters. New York: Garland Publishing, 1990.

———. Vol. 2: Berlin Document Center, part 1. Editat de Henry Friedlander și Sybil Milton. New York: Garland Publishing, 1992.

———. Vol. 2: Berlin Document Center, part 2. Editat de Henry Friedlander și Sybil Milton. New York: Garland Publishing, 1992.

———. Vol. 3: Central Zionist Archives, Ierusalim, 1933–1939. Editat de Francis R. Nicosia. New York: Garland Publishing, 1990.

———. Vol. 7: Columbia University Library, New York: The James G. McDonald Papers. Editat de Karen J. Greenberg. New York: Garland Publishing, 1990.

———. Vol. 10: American Jewish Joint Distribution Committee, New York, part 1. Editat de Sybil Milton și Frederick D. Bogin. New York: Garland Publishing, 1995.

———. Vol. 17: American Jewish Committee, New York. Editat de Frederick D. Bogin. New York: Garland Publishing, 1993.

Augustine, Dolores L. „The Business Elites of Hamburg and Berlin.“ Central European History 24, nr. 2 (1991): pp. 132–146.

Baedeker, Karl. Berlin and Its Environs. Leipzig: Karl Baedeker, 1910.

———. Northern Germany. Leipzig: Karl Baedeker, 1925.

Bailey, Fred Arthur. William Edward Dodd: The South’s Yeoman Scholar. Charlottesville: University Press of Virginia, 1997.

Baird, Jay W. „Horst Wessel, and the Myth of Resurrection and Return.“ Journal of Contemporary History 17, nr. 4 (Octombrie 1982): pp. 633–650.

Bankier, David. The Germans and the Final Solution. Oxford, Marea Britanie: Blackwell, 1992.

Bendiner, Robert. The Riddle of the State Department. New York: Farrar & Rinehart, 1942.

Benson, Robert L. „The Venona Story." Center for Cryptologic History. Washington, D.C.: National Security Agency, n.d.

Berard, Armand. Un Ambassadeur se Souvient: Au Temps du Danger Allemand. Paris: Plon, 1976.

Bielenberg, Christabel. The Past Is Myself. Londra: Chatto & Windus, 1968.

Birchall, Frederick T. The Storm Breaks: A Panorama of Europe and the Forces That Have Wrecked Its Peace. New York: Viking, 1940.

Bredohl, Thomas M. „Some Thoughts on the Political Opinions of Hans Fallada: A Response to Ellis Shookman." German Studies Review 15, nr. 3 (Octombrie 1992): pp. 525–545.

Breitman, Richard, și Alan M. Kraut. American Refugee Policy and European Jewry, 1933–1945. Bloomington: Indiana University Press, 1987.

Brenner, David. „Out of the Ghetto and into the Tiergarten: Redefining the Jewish Parvenu and His Origins in Ost und West.“ German Quarterly 66, nr. 2 (Primăvară, 1993): pp. 176–194.

Brownell, Will, și Richard N. Billings. So Close to Greatness: A Biography of William C. Bullitt. New York: Macmillan, 1987.

Brysac, Shareen Blair. Resisting Hitler: Mildred Harnack and the Red Orchestra. New York: Oxford University Press, 2000.

Bullitt, William C. For the President: Personal and Secret. Editat de Orville H. Bullitt. New York: Houghton Mifflin, 1972.

Bullock, Alan. Hitler: A Study in Tyranny. 1962. New York: HarperCollins, 1991 (retipărire).

Burden, Hamilton T. The Nuremberg Party Rallies: 1923–39. New York: Frederick A. Praeger, 1967.

Burke, Bernard V. Ambassador Frederic Sackett and the Collapse of the Weimar Republic, 1930–1933. New York: Cambridge University Press, 1994.

Casey, Steven. „Franklin D. Roosevelt, Ernst «Putzi» Hanfstaengl and the «S-Project», June 1942–June 1944.“ Journal of Contemporary History 35, nr. 3 (2000): pp. 339–359.

Cerruti, Elisabetta. Ambassador’s Wife. New York: Macmillan, 1953.

Chapman, Cynthia C. „Psychobiographical Study of the Life of Sigrid Schultz.“ disertație de doctorat, Florida Institute of Technology, 1991. (În Schultz Papers, Wisconsin Historical Society.)

Chernow, Ron. The Warburgs. New York: Random House, 1993.

Clyman, Rhea. „The Story That Stopped Hitler.“ În How I Got That Story. Editat de David Brown și W. Richard Bruner. Overseas Press Club of America. New York: Dutton, 1967.

Cockburn, Claud. In Time of Trouble. Londra: Rupert Hart-Davis, 1956.

Conradi, Peter. Hitler’s Piano Player: The Rise and Fall of Ernst Hanfstaengl, Confidant of Hitler, Ally of FDR. New York: Carroll and Graf, 2004.

Craig, Gordon A., și Felix Gilbert, ed. The Diplomats, 1919–1939. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1953.

Crankshaw, Edward. Gestapo: Instrument of Tyranny. New York: Viking, 1956.

Dallek, Robert. Democrat and Diplomat: The Life of William E. Dodd. New York: Oxford University Press, 1968.

Dalley, Jan. Diana Mosley. New York: Knopf, 2000.

Dallin, David J. Soviet Espionage. New Haven, Conn.: Yale University Press, 1955.

Daum, Andreas W., și Christof Mauch, ed. Berlin-Washington, 1800–2000: Capital Cities, Cultural Representation, and National Identities. Cambridge, M.B.: Cambridge University Press, 2005.

„Death of Auntie Voss.“ Time, 9 aprilie 1934. de Jonge, Alex. The Weimar Chronicle: Prelude to Hitler. New York: Paddington, 1978.

Deschner, Gunther. Heydrich: The Pursuit of Total Power. 1977. Londra: Orbis, 1981 (retipărire).

Diels, Rudolf. Lucifer Ante Portas. München: Deutsche Verlags- Anstalt, 1950.

Dimitroff, Georgi. Dimitroff's Letters from Prison. Londra: Victor Gollancz, 1935.

Dippel, John V.H. Bound Upon a Wheel of Fire: Why So Many German Jews Made the Tragic Decision to Remain in Nazi Germany. New York: Basic Books, 1996.

Divine, Robert. „Franklin D. Roosevelt and Collective Security, 1933." The Mississippi Valley Historical Review 48, nr. 1 (Iunie 1961): pp. 42–59.

Dodd, Christopher J., și Lary Bloom. Letters from Nuremberg: My Father's Narrative of a Quest for Justice. New York: Crown Publishing, 2007.

Dodd, Martha. Through Embassy Eyes. New York: Harcourt, Brace, 1939.

———. Sowing the Wind. New York: Harcourt, Brace, 1945.

Dodd, William E. Ambassador Dodd's Diary. Editat de William E. Dodd Jr. și Martha Dodd. New York: Harcourt, Brace, 1941.

Engelmann, Bernt. In Hitler's Germany: Daily Life in the Third Reich. Traducere de Krishna Winston. New York: Pantheon, 1986.

Evans, Richard J. The Third Reich in Power 1933–1939. New York: Penguin, 2005.

———. The Third Reich at War 1939–1945. Londra: Allen Lane/ Penguin, 2008.

Feingold, Henry L. The Politics of Rescue: The Roosevelt Administration and the Holocaust, 1938–1945. New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press, 1970.

Ferdinand, Prince Louis. The Rebel Prince: Memoirs of Prince Louis Ferdinand of Prussia. Chicago: Henry Regnery, 1952.

Fest, Joachim C. The Face of the Third Reich. New York: Pantheon, 1970.

Flynn, Edward J. You're the Boss. New York: Viking Press, 1947.

François-Poncet, Andre. The Fateful Years: Memoirs of a French Ambassador in Berlin, 1931–38. Traducere de Jacques Le Clercq. Londra: Victor Gollancz, 1949.

Friedlander, Henry. „Step by Step: The Expansion of Murder, 1939–1941." German Studies Review 17, nr. 3 (Octombrie 1994): pp. 495–507.

Friedrich, Otto. Before the Deluge: A Portrait of Berlin in the 1920's. New York: Harper & Row, 1972.

Fritzsche, Peter. Life and Death in the Third Reich. Cambridge, Mass.: Harvard University Press/Belknap Press, 2008.

Fromm, Bella. Blood and Banquets: A Berlin Social Diary. New York: Harper, 1942.

Fuller, Helga. Don't Lose Your Head: Coming of Age in Berlin, Germany 1933– 1945. Seattle: Peanut Butter Publishing, 2002.

Gallo, Max. The Night of Long Knives. Traducere de Lily Emmet. New York: Harper and Row, 1972.

Gay, Peter. My German Question: Growing Up in Nazi Berlin. New Haven, Conn.: Yale University Press, 1998.

Gellately, Robert. „The Gestapo and German Society: Political Denunciation in the Gestapo Case Files." Journal of Modern History 60, nr. 4 (Decembrie 1988): pp. 654–694.

———. The Gestapo and German Society: Enforcing Racial Policy, 1933–1945. Oxford, Marea Britanie: Clarendon Press, 1990.

Gellman, Irwin F. Secret Affairs: Franklin Roosevelt, Cordell Hull, and Sumner Welles. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1995.

„Germany: Head into Basket.“ Time, 22 ianuarie 1934.

Gilbert, G. M. Nuremberg Diary. New York: Farrar, Straus, 1947.

Gill, Anton. A Dance Between Flames: Berlin Between the Wars. Londra: John Murray, 1993.

Gisevius, Hans Bernd. To the Bitter End. New York: Houghton Mifflin, 1947.

Glass, Derek, Dietmar Rosler, și John J. White. Berlin: Literary Images of a City. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 1989.

Goebel, Rolf J. „Berlin’s Architectural Citations: Reconstruction, Simulation, and the Problem of Historical Authenticity.“ PMLA 118, nr. 5 (Octombrie 2003): pp. 1268–1289.

Goeschel, Christian. Suicide in Nazi Germany. Oxford, Marea Britanie: Oxford University Press, 2009.

Goldensohn, Leon. The Nuremberg Interviews. Editat de Robert Gellately. New York: Alfred A. Knopf, 2004.

Goran, Morris. The Story of Fritz Haber. Norman: University of Oklahoma Press, 1967.

Gordon, Mel. Voluptuous Panic: The Erotic World of Weimar Berlin. Los Angeles: Feral House, 2006.

Graebner, Norman A. An Uncertain Tradition: American Secretaries of State in the Twentieth Century. New York: McGraw-Hill, 1961.

Graf, Christoph. „The Genesis of the Gestapo." Journal of Contemporary History 22, nr. 3 (Iulie 1987): pp. 419–435.

Graves, Robert și Alan Hodge. The Long Week End: A Social History of Great Britain 1918–1939. New York: Macmillan, 1941.

Grey-Turner, Elston. „Pages from a Diary." British Medical Journal 281, nr. 6256 (20–27 Decembrie 1980): pp. 1692–1695.

Grimm, Jacob, și Wilhelm Grimm. Grimm's Fairy Tales. 1912. New York: Barnes and Noble, 2003 (retipărire).

Grunberger, Richard. A Social History of the Third Reich. Londra: Weidenfeld and Nicolson, 1971.

Guerin, Daniel. The Brown Plague. Traducere de Robert Schwartzwald. Durham, N.C.: Duke University Press, 1994.

Hamilton, Gerald. Mr. Norris and I: An Autobiographical Sketch. Londra: Allan Wingate, 1956.

Hammond, Mason. „The War and Art Treasures in Germany." College Art Journal 5, nr. 3 (Martie 1946): pp. 205–218.

Hancock, Eleanor. „Only the Real, the True, the Masculine Held Its Value: Ernst Röhm, Masculinity, and Male Homosexuality." Journal of the History of Sexuality 8, nr. 4 (Aprilie 1998): pp. 616–641.

Hanfstaengl, Ernst. Unheard Witness. Philadelphia: Lippincott, 1957.

Hartley, Marsden, et al. „Letters from Germany, 1933–1938." Archives of American Art Journal 25, nr. 1–2 (1985): pp. 3–28.

Haynes, John Earl, Harvey Klehr, și Alexander Vassiliev. Spies: The Rise and Fall of the KGB in America. New Haven, Conn.: Yale University Press, 2009.

———. Venona: Decoding Soviet Espionage in America. New Haven, Conn.: Yale University Press, 1999.

Heineman, John L. Hitler's First Foreign Minister: Constantin Freiherr von Neurath, Diplomat and Statesman. Berkeley: University of California Press, 1979.

Herzstein, Robert Edwin. Roosevelt and Hitler. New York: Paragon House, 1989.

Hitler, Adolf. Hitler's Table Talk, 1941–1944. Traducere de Norman Cameron și R.H. Stevens. Londra: Weidenfeld & Nicholson, 1953.

Holborn, Hajo, ed. Republic to Reich: The Making of the Nazi Revolution. Traducere de Ralph Manheim. New York: Pantheon, 1972.

Hughes, Matthew, și Chris Mann. Inside Hitler's Germany: Life Under the Third Reich. Dulles, Va.: Brassey's Inc., 2000.

Hull, Cordell. The Memoirs of Cordell Hull. Vol. 1. New York: Macmillan, 1948.

Ickes, Harold L. The Secret Diary of Harold L. Ickes: The First Thousand Days, 1933–1936. New York: Simon and Schuster, 1953.

Isherwood, Christopher. The Berlin Stories. 1935. New York: New Directions Publishing, 1954 (retipărire).

———. Down There on a Visit. New York: Simon and Schuster, 1962.

Jaskot, Paul B. „Anti-Semitic Policy in Albert Speer's Plans for the Rebuilding of Berlin." Art Bulletin 78, nr. 4 (Decembrie 1996): pp. 622–632.

Jelavich, Peter. Berlin Cabaret. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1993.

Johnson, Eric A., și Karl-Heinz Reuband. What We Knew: Terror, Mass Murder, and Everyday Life in Nazi Germany. New York: Basic Books, 2005.

Jonas, Manfred. „Pro-Axis Sentiment and American Isolationism." Historian 29, nr. 2 (Februarie 1967): pp. 221–237.

Jones, Larry Eugene. „Edgar Julius Jung: The Conservative Revolution in Theory and Practice." Central European History 21, nr. 2 (Iunie 1988): pp.

142–174.

Kaes, Anton, Martin Jay, și Edward Dimendberg, ed. The Weimar Republic Sourcebook. Berkeley: University of California Press, 1994.

Kaltenborn, H.V. Fifty Fabulous Years. New York: G.P. Putnam's Sons, 1950.

Kater, Michael H. „Forbidden Fruit? Jazz in the Third Reich." American Historical Review 94, nr. 1 (Februarie 1989): pp. 11–43.

Kent, Madeleine. I Married a German. New York: Harper and Brothers, 1939.

Kershaw, Ian. Hitler: 1889–1936: Hubris. New York: W.W. Norton, 1998.

———. The „Hitler Myth": Image and Reality in the Third Reich. Oxford, Marea Britanie: Clarendon Press, 1987.

———. Popular Opinion and Political Dissent in the Third Reich: Bavaria 1933–1945. Oxford, Marea Britanie: Clarendon Press, 1983.

Kessler, Harry. Berlin in Lights: The Diaries of Count Harry Kessler (1918–1937). Traducere și editare de Charles Kessler. 1961. New York: Grove

Press, 1999 (retipărire).

Kessler, Lauren. Clever Girl: Elizabeth Bentley, the Spy Who Ushered in the McCarthy Era. New York: HarperCollins, 2003.

Klemperer, Victor. I Will Bear Witness: A Diary of the Nazi Years, 1933–1941. Traducere de Martin Chalmers. New York: Random House, 1998.

———. The Language of the Third Reich: LTI–Lingua Tertii Imperii. Traducere de Martin Brady. 1957. Londra: Athlone Press, 2000 (retipărire).

Koehl, Robert Lewis. The Black Corps: The Structure and Power Struggles of the Nazi SS. Madison: University of Wisconsin Press, 1983.

Koeves, Tibor. Satan in Top Hat: The Biography of Franz von Papen. New York: Alliance, 1941.

Krausnick, Helmut, Hans Buchheim, Martin Broszat, and Hans-Adolf Jacobsen. Anatomy of the SS State. Traducere de Richard Barry, Marian Jackson, și Dorothy Long. New York: Walker and Co., 1968.

Kraut, Alan M., Richard Breitman, și Thomas W. Imhoof. „The State Department, the Labor Department, and German Jewish Immigration, 1930–1940.“ Journal of American Ethnic History 3, nr. 2 (Primăvară 1984): pp. 5–38.

Kreuder, Friedemann. „Hotel Esplanade: The Cultural History of a Berlin Location.“ PAJ: A Journal of Performance and Art 22, nr. 2 (Mai 2000): pp. 22–38.

Lachmund, Jens. „Exploring the City of Rubble: Botanical Fieldwork in Bombed Cities in Germany after World War II.“ Osiris 2nd Series, vol. 18 (2003): pp. 234–254.

Ladd, Brian. The Ghosts of Berlin. Chicago: University of Chicago Press, 1997.

Langer, William L. și S. Everett Gleason. The Challenge to Isolation, 1937–1940. New York: Harper and Brothers, 1952.

Le Tissier, Tony. Race for the Reichstag: The 1945 Battle for Berlin. London: Frank Cass, 1999.

Lipstadt, Deborah E. Beyond Belief: The American Press and the Coming of the Holocaust 1933–1945. New York: Free Press, 1986.

Litten, Irmgard. Beyond Tears. New York: Alliance, 1940.

Lochner, Louis P. „Round Robins from Berlin.“ Wisconsin Magazine of History 50, nr. 4 (Vară 1967): pp. 291–336.

Ludecke, Kurt. I Knew Hitler. New York: C. Scribner’s Sons, 1938.

MacDonogh, Giles. „Otto Horcher, Caterer to the Third Reich.“ Gastronomica 7, nr. 1 (Iarnă 2007): pp. 31–38.

Magi, Aldo P. „Thomas Wolfe and Mildred Harnack-Fish: The 1935 Berlin Interview.“ Thomas Wolfe Review 27, nr. 1 și 2 (2003): pp. 100–114.

Mali, Joseph. „The Reconciliation of Myth: Benjamin’s Homage to Bachofen.“ Journal of the History of Ideas 60, nr. 1 (Ianuarie 1999): pp. 165–187.

Mann, Klaus. The Turning Point: The Autobiography of Klaus Mann. 1942. Londra: Otto Wolff, 1984 (retipărire).

Mann, Thomas. Diaries 1918–1939. Traducere de Richard și Clara Winston. New York: Harry N. Abrams, 1982.

Manvell, Roger, și Heinrich Fraenkel. Dr. Goebbels: His Life and Death. New York: Simon and Schuster, 1960.

McDonough, Frank. „The Times, Norman Ebbut and the Nazis, 1927–37.“ Journal of Contemporary History 27, nr. 3 (Iulie 1992): pp. 407–424.

Merkl, Peter H. The Making of a Stormtrooper. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1980.

Messersmith, George. „Present Status of the Anti-Semitic Movement in German.“ 21 septembrie 1933. German Historical Institute. http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/.

Metcalfe, Philip. 1933. Sag Harbor, N.Y.: Permanent Press, 1988.

Miller, Douglas. Via Diplomatic Pouch. New York: Didier, 1944.

Milton, Sybil. „The Context of the Holocaust.“ German Studies Review 13, nr. 2 (Mai 1990): pp. 269–283.

Mowrer, Edgar Ansel. Germany Puts the Clock Back. New York: William Morrow, 1939.

———. Triumph and Turmoil: A Personal History of Our Time. New York: Weybright and Talley, 1968.

Mowrer, Lilian T. Journalist's Wife. New York: William Morrow, 1937.

Myers, Denys P., și Charles F. Ransom. „Reorganization of the State Department." American Journal of International Law 31, nr. 4 (Octombrie 1937): pp. 713–720.

Nabokov, Vladimir. Speak Memory. 1947. New York: Vintage, 1989 (retipărire).

Noakes, Jeremy, și Geoffrey Pridham. Documents on Nazism, 1919–1945. New York: Viking, 1975.

Norden, Peter. Madam Kitty: A True Story. Traducere de J. Maxwell Brownjohn. Londra: Abelard-Schuman, 1973.

Nowell, Elizabeth. Thomas Wolfe: A Biography. Garden City, N.Y.: Doubleday, 1960.

Offner, Arnold A. American Appeasement: United States Foreign Policy and Germany, 1933–1938. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1969.

Orlow, Dietrich. The History of the Nazi Party: 1933–1945. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1973.

Owings, Alison. Frauen: German Women Recall the Third Reich. New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press, 1993.

Papen, Franz von. Memoirs. Traducere de Brian Connell. New York: E.P. Dutton, 1953.

Peukert, Detlev J.K. Inside Nazi Germany. Traducere de Richard Deveson. New Haven, Conn.: Yale University Press, 1987.

Phillips, William. „The Reminiscences of William Phillips.“ Oral History Collection. New York: Columbia University, 1952.

———. Ventures in Diplomacy. Portland, Maine: tipărire privată, 1952.

Phipps, Sir Eric. Our Man in Berlin: The Diary of Sir Eric Phipps, 1933–1937. Editat de Gaynor Johnson. Hampshire, Marea Britanie: Palgrave Macmillan, 2008.

Pundeff, Marin. „Dimitrov at Leipzig: Was There a Deal?“ Slavic Review 45, nr. 3 (Toamnă 1986): pp. 545–549.

Reynolds, Quentin. By Quentin Reynolds. New York: McGraw-Hill, 1963.

Riasanovsky, Nicholas V. A History of Russia. A 2-a ediție. New York: Oxford University Press, 1969.

Richie, Alexandra. Faust's Metropolis: A History of Berlin. New York: Carroll and Graf, 1998.

Ritchie, J.M. German Literature Under National Socialism. Totowa, N.J.: Barnes and Noble, 1983.

Roosevelt, Franklin Delano. F.D.R.: His Personal Letters. Vol. 1, 1928–1945. New York: Duell, Sloan and Pearce, 1950.

Roper, Daniel C. Fifty Years of Public Life. New York: Greenwood Press, 1968.

Roth, Joseph. What I Saw: Reports from Berlin 1920–1933. Traducere de Michael Hofmann. 1996. New York: W.W. Norton, 2003 (retipărire).

Rürup, Reinhard, ed. Topography of Terror: Gestapo, SS and Reichssicherheitshauptamt on the „Prinz-Albrecht-Terrain", A Documentation. Traducere de Werner T. Angress. Berlin: Verlag Willmuth Arenhovel, 1996.

Ryan, Cornelius. The Last Battle. New York: Simon and Schuster, 1966.

Schacht, Hjalmar. My First Seventy-Six Years. Traducere de Diana Pyke. Londra: Allan Wingate, 1955.

Schleunes, Karl A. The Twisted Road to Auschwitz: Nazi Policy Toward German Jews, 1933–1939. Urbana: University of Illinois Press, 1970.

Schueler, H.J. Hans Fallada: Humanist and Social Critic. Paris: Mouton, 1970.

Schultz, Sigrid. „Hermann Goering's «Dragon from Chicago».“ În How I Got That Story. Editat de David Brown și W. Richard Bruner. Overseas Press Club of America. New York: Dutton, 1967.

———. Oral History Interview. William E. Wiener Oral History Library. American Jewish Committee. New York Public Library, 1974.

Schwarz, Angela. „British Visitors to National Socialist Germany: In a Familiar or in a Foreign Country?“ Journal of Contemporary History 28, nr. 3 (Iulie 1993): pp. 487–509.

Shafir, Shlomo. „George S. Messersmith: An Anti-Nazi Diplomat's View of the German-Jewish Crisis.“ Jewish Social Studies 35, nr. 1 (Ianuarie 1973): pp. 32–41.

Sherwood, Robert E. Roosevelt and Hopkins. New York: Harper and Brothers, 1950.

Shirer, William L. Berlin Diary. 1941. New York: Black Dog & Leventhal, 2004 (retipărire).

———. The Rise and Fall of the Third Reich. 1959. New York: Simon and Schuster, 1990 (retipărire).

———. Twentieth Century Journey: A Memoir of a Life and the Times. Vol. 2, „The Nightmare Years, 1930–1940.“ New York: Little, Brown, 1984.

Spear, Sheldon. „The United States and the Persecution of the Jews in Germany, 1933–1939.“ Jewish Social Studies 30, nr. 4 (Octombrie 1968): p. 216.

Spender, Stephen. World Within World. New York: Harcourt, Brace, 1951.

Stackelberg, Roderick, și Sally A. Winkle. The Nazi Germany Sourcebook. Londra: Routledge, 2002.

Stern, Fritz. Einstein’s German World. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1999.

Stiller, Jesse H. George S. Messersmith: Diplomat of Democracy. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1987.

Strasser, Otto, și Michael Stern. Flight from Terror. New York: Robert M. McBride, 1943.

Stowell, Ellery C. „A Square Deal for the Foreign Service.“ American Journal of International Law 28, nr. 2 (Aprilie 1934): pp. 340–342.

Swett, Pamela E. Neighbors and Enemies: The Culture of Radicalism in Berlin, 1929–1933. Cambridge, Marea Britanie: Cambridge University Press, 2004.

„Their Excellencies, Our Ambassadors.“ Fortune Magazine, Aprilie 1934, pp. 108–122.

Tobias, Fritz. The Reichstag Fire: Legend and Truth. Traducere de Arnold J. Pomerans. Londra: Secker and Warburg, 1963.

Turnbull, Andrew. Thomas Wolfe. New York: Charles Scribner’s Sons, 1967.

Turner, Henry Ashby, Jr. „Fallada for Historians.“ German Studies Review 26, nr. 3 (Octombrie 2003): pp. 477–492.

———. „Two Dubious Third Reich Diaries.“ Central European History 33, nr. 3 (2000): pp. 415–422.

Ullstein, Herman. The Rise and Fall of the House of Ullstein. New York: Simon and Schuster, 1943.

Urofsky, Melvin I. A Voice That Spoke for Justice. Albany: State University of New York Press, 1982.

U.S. Department of Justice, Federal Bureau of Investigation. Venona File. Washington, D.C.

U.S. Department of State. Peace and War: United States Foreign Policy, 1931–1941. Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1943.

Vanden Heuvel, Katrina. „Grand Illusions.“ Vanity Fair 54, nr. 9 (Septembrie 1991): pp. 220–256.

Waln, Nora. Reaching for the Stars. New York: Little, Brown, 1939.

Warburg, James P. The Long Road Home. Garden City, N.Y.: Doubleday, 1964.

Weil, Martin. A Pretty Good Club: The Founding Fathers of the U.S. Foreign Service. New York: W.W. Norton, 1978.

Weinberg, Gerhard L. The Foreign Policy of Hitler's Germany: Diplomatic Revolution in Europe 1933–36. Chicago: University of Chicago Press, 1970.

Weinstein, Allen, și Alexander Vassiliev. The Haunted Wood: Soviet Espionage in America – the Stalin Era. New York: Random House, 1999.

Weiss, Stuart L. „American Foreign Policy and Presidential Power: The Neutrality Act of 1935." Journal of Politics 30, nr. 3 (August 1968): pp. 672–695.

Weitz, Eric D. Weimar Germany. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 2007.

Wheaton, Eliot Barculo. Prelude to Calamity: The Nazi Revolution 1933–35. Garden City, N.Y.: Doubleday, 1968.

Wheeler-Bennett, John W. The Nemesis of Power: The German Army in Politics 1918–1945. Londra: Macmillan, 1953.

———. Wooden Titan: Hindenburg in Twenty Years of Germany History 1914–1934. New York: William Morrow, 1936.

White, John Campbell. „The Reminiscences of John Campbell White.“ Oral History Collection. Columbia University, n.d.

Williams, Jenny. More Lives than One: A Biography of Hans Fallada. Londra: Libris, 1998.

Wise, Stephen. Challenging Years. New York: G. P. Putnam’s, 1949.

———. The Personal Letters of Stephen Wise. Editat de Justine Wise Polier și James Waterman Wise. Boston: Beacon Press, 1956.

———. Stephen S. Wise: Servant of the People. Editat de Carl Hermann Voss. Jewish Publication Society of America, 1970.

Wolfe, Thomas. The Letters of Thomas Wolfe to His Mother. Editat de C. Hugh Holman și Sue Fields Ross. 1943. New York: Charles Scribner’s Sons, 1968 (retipărire).

———. The Notebooks of Thomas Wolfe. Editat de Richard S. Kennedy și Paschal Reeves. Vol. 2. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1970.

———. Selected Letters of Thomas Wolfe. Editat de Elizabeth Nowel și Daniel George. Londra: Heinemann, 1958.

Wolff, Marion Freyer. The Shrinking Circle: Memories of Nazi Berlin, 1933–1939. New York: UAHC Press, 1989.

Wrench, Evelyn. I Loved Germany. Londra: Michael Joseph, 1940.

Zuckmayer, Carl. A Part of Myself. Traducere de Richard și Clara Winston. New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1970.

Zweig, Stefan. The World of Yesterday. 1943. Londra: Cassell, 1953 (retipărire).